

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

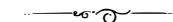
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -17-

Sulhte Cimri
Harpte Müsrif

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -17-

Sulhte Cimri
Harpte Müsrif

Sulhte Cimri Harpte Müsrif / Refik Halid Karay

© 2017, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Genel yayın yönetmeni Ahmet Bozkurt
Yayıma hazırlayan Hakan Güngör
Kapak uygulama Gökçen Yanlı
Sayfa tasarım Yasemin Çatal

ISBN: 978-975-10-3748-0

17 18 19 20 7 6 5 4 3 2 1
İstanbul, 2017

Baskı ve Cilt

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
inkilap.com

REFİK HALİD KARAY

—•—
Memleket Yazıları -17-

Sulhte Cimri
Harpte Müsrif

Hazırlayan
Tuncay Birkan

 İNKILÂP 90. yıl

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. Galatasaray Sultanisi ve Mekteb-i Hukuk'ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, *Sabah* gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte *Aydede* mizah dergisini çıkarmıştır.

Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı *Vahdet* gazetesindeki yazıları ve çalışmalarlarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, *Memleket Hikâyeleri*'nde Anadolu gerçeğini; *Gurbet Hikâyeleri* ve *Sürgün* gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, *Kirpinin Dedikleri* gibi mizah eserlerinde; *Bir Avuç Saçma*, *Makyajlı Kadın* gibi kroniklerinde; *Minelbab İlelmihrab* ve *Bir Ömür Boyunca* adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. *Anahtar*, *Nilgün*, *İki Cisimli Kadın*, *2000 Yılın Sevgili*, *Bugünün Saraylısı* gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Memleket Yazıları serisini oluşturan yazıların izini sürerek, uzun ve yorucu bir yolculuk sonucu bu örnek projenin hayata geçirilmesini sağlayan Tuncay Birkan'a değerli ve titiz çalışmaları için Karay Ailesi olarak gönülden teşekkür ederiz.

İçindekiler

Memleket Yazıları 1938-1965.....	17

Önsöz

Nuray Mert.....	19

1

İkinci Dünya Savaşı

a. Günlük Takip

Sabır Taşı Bile Dayanmazdı!.....	33
Tatsız Lâkırdılar	38
Harp Patlamamış Olsaydı.....	43
Gündelik Nikbinlik Bir Hatadır.....	49
Hak Âşığı	55
Haşmetli Sukut.....	57
Sürprizlerle Dolu Harp.....	59
Palmiye ile Devedikeni.....	61

14 Temmuz Hakkında.....	63
Harp Bir “Mehek”tir	65
Daha Fenası Olamaz, Sanıyorum	67
Cevapsız Kalacak Bir Sorgu.....	69
Cihan Harbi’nin 25’inci Yılı.....	71
Harbin Üçüncü Safhası.....	73
Elçiliğin Güçlüğü.....	75
“Fil ve Polonya Meselesi”	77
Cehennemin Propagandası.....	79
Harbin Doğumu ve Ölümü	81
İki Çeşit Harp Tarzı	83
Bizim Bahar Şenliğimiz	85
Bazı Şaşmaların Sebebi	87
Eskisine Benzetmemek İçin.....	89
Harp Sonuna Doğru.....	91
Çocuksu Propaganda	93
Mussolini’nin Tabancası	95
Saman Altından Yürüyen Su.....	97
Sulh Günlerinde Diktatör Eğlenceleri.....	99
Blöf ve Rest.....	105
Diş Geçirilemiyen Balkanlar.....	107
Şekil ve Ruh Farkları	109
Yıkılan Dev – Yıkan Dev	111

İkinci Cepheden Sonra Kaybedilecek Avrupa.....	113
Bir Röntgen Filmi Gibi.....	119
Faşizmin Hoş Tarafları	121
Değersiz Sözlere Paye Vermiyelim!	123
Teslim Bayrağı Olan Kara Gömlek.....	125
Bin Dereden Su	127
Geri Gelen Ruh.....	129
Eskiye Aratan Rejimler.....	131
Dost Komşu Çocuğu	133
Hem Aldandı Hem Aldattı	135
“Rhin” Türküleri.....	137
Hitler ve Hindenburg.....	139
Balmumundan Ümitler.....	141
Berchtesgaden Hisarı.....	143
Modern Mehdi.....	145
Zigfrid ve Çin Seddi.....	147
Kolonya’dan Yadigâr Kalan.....	149
Ahlâksızlığın Son Haddi.....	151
Bir Sayıda Bin İbret	153
Suçta Uygun Ceza	159
En Belâgatli Cümle.....	161
Dünyanın Şansı.....	163
Avrupa: Esrarlı Şato.....	169

Affa Benziyen İdam	171
Sulhta İlk Noel	173

b. Düşünsel İtiraz – Tahliller, Meseller, Fanteziler

İnsan ve Ateş	177
Ortaçağ Şehri	179
Huy ve Nizam	181
“Kapitol”den “Akropol”e	183
Uğursuz Işık	185
Boğa Yılanı ile Domuz Yavrusu	187
Tek Tipe Doğru	189
Yok Edilemiyen Kudret	191
Şaşıp Kaldığım Bir Şans	193
“Havai”nin Son Günleri	195
İhtiyarları İzale Tezi	197
Horoz ile Sansar	199
Cennet ile Dünya	201
“Bunları Kim Tanımaz ki...”	203
Tarihten İki Yaprak	205
Sulhte Cimri, Harpte Müsrif	207
Barıştan Sonra Neler Okuyacağız?	209
Deri ve Post	214
Jaures’in Korktuğu	216
Sulhün Korkunç Tablosu	218

Harbin İnsanlık Tarafı.....	220
Medenîlerle Yamyamlar Arasında.....	222
Halkın Zehirli İğneleri	224
Cezair Meclisinin Kararı	226
“Monroe” ve Yeni Coğrafya	228
Falcının Verdiği Ders.....	230
Gelenler – Gidenler	232
Sulh Mirasyedileri.....	234
Atlantik'deki Yalçın Ada.....	236
Torkemada ve Kisling.....	238
Kendine Güldüren Diktatör	240
Geceler Gündüz Oldu.....	242
“Ebedî Harb” Hasreti	244
Eksik Kalacak Hâtıralar	246
Aldatmayan Sulh.....	248
Bildirilemiyen Hakikatler.....	250
Saatine Uyduğumuz Gibi... ..	252

2

Savaş Sonrası: Soğuk Savaş – Refah Devleti

Demokrat Japonya mı?	257
Böylesini de İnceliyelim.....	259
Aksi Olsaydı.....	261
1938 – 1948	263

Alaska ve Amerika	265
Dümkü Kör Aletler	267
İkisi Ortası	269
Yeni Doktrin	272
Tatlı Korku	273
Gıpta	274
Yaşamak	275
Beklenen	277
Ayıp Şey	278
Yeni “Kisling”ler	279
Bir Görüş	281
Büyükelçiler	283
Bu Hâdiseden Bizim de Alacağımız Bir Ders Yok mudur?	285
Bir Milletin Bugün Alacağı Hayatî Karar	287
Yeni Çıkan “Siyasî Moda”ya Kimler Uyacak?	289
Tahdide Tâbi Bir Demokrasi Cereyanı	291

3

Ortadoğu Siyaseti

Manda Altındaki Suriye – 1	
Mütarekeden Dürzî ve Şam İsyanına Kadar	294
Manda Altındaki Suriye – 2	
Dürzî İsyanı ve Suriye İhtilali	301
Manda Altındaki Suriye – 3	
Ho–komiserler Resmi Geçidi	308

Manda Altındaki Suriye – 4

İdare Mekanizması	317
İçinden Çıkılmıyan Mesele	325
Yanlış Anlaşılmasının Diye	327
Bir Damla İksir	329
Cihan İdealine İndirilen Şamar	331
Lübnan Üzerine Hakikatler	336
“Lavrans!” Neredesin? Kulakların Çınlamıyor mu?	338
Topa Tutulan Parlâmento Binası	344
Made In Madagascar	350
Türk – Lübnan Dostluğu	352
Bayır – Bucak’a Dair	354
Bize mi Düştü?	356
Haydi Güle Güle!	358
Kemirici Politikacılık Nöbetleri	359
Beylik, Paşalık	361
Bu da Böylesi!	362
Hamdolsun!	363
Bir Kuvvet Kaynağı	364
“Hazır Ol” Emri!	365
Beslediklerimiz	366
İstikrar	367
Destekleme	368
Lübnan Devleti	369

Kötülüğe Himaye	370
Et ve Ot	371
Mahzur	372
Efendi Değiştiren	373
Arapsacı	374
Üye Hazretleri	375
Firavunlar	377
Lübnan'ın Kıymeti	378
Suriye Komünistliği	379
Asıl Suçlu	381
Türrehat	382
Andığımız Heccav	384
Suriye Vaziyeti	385
Her Hitler'in Birkaç Chamberlain'i Oluyor	387
Macar Faciasına Eklenecek Yeni Bir Facia mı?	389
Soğukkanlılıktan Ayrılmıyalım, Biz Neler Gördük!	391
Osmanlı ve Avusturya İmparatorluklarının	
Tasfiyesi Hatâsı	393
Çölde Bir Devlet Bütçesine Denk Bir Gülistan	395
Cenup Komşularımızın Durumları Hakkında	397
Krallık da Bir Nevi Karaborsacılık mı Olmuş?	399

Kıbrıs'ta Olanlar	404
Bir Bayram ve Bir Matem	405
Tarihin Yüzü	406
Seyyiat Sayıp Dökmekle Geçen Bir Ömür	407
Hiçbir Devlete Göstermediğimiz İyi Niyet Neye Yaradı?	409
İngilizler Üzerine Uydurulan Tuhaf Fıkralar.....	411
Kilikya, Hatay ve Kıbrıs Dâvalarımıza Bir Bakış.....	413
Az Çok Sükûn Veren Dert Yanışlar	415

5

Üçüncü Dünya

Cenup Amerika Dramları	419
Hürriyet Dünyasında Birlik.....	421
Nehru ve Gandi.....	423
Cazdan Sonra.....	424
Hind de Nedir? Nehru da Kim Oluyor?	425
Ziraî Kalkınmayı Sınaî Kalkınma Sağlar	427

6

Siyaset Adamları

M. Lloyd George'a Uzaktan Merhaba.....	431
Herriot'nun Öğrettiği.....	437
II. Venizelos Sahneye Girerken.....	439
Ceza Olan Ömür	441

Denizde Çift Sürmek	443
Laval ve Pétain	445
Bir Gemi Aslanıydı... ..	447
İki “Edouard”	449
Koltuk ve Karpuz Meselesi	451
Çörçil ve Eden	458

7

Siyaset Hakkında Tefelsüf

Bir Zencinin Gördükleri	461
Şeytana Karşı Sempati	463
Demokrasi Okulu	469
Aradaki Fark	471
Alışamadığımız	472
Bir Kehanet.....	473
Ferdler Gibi.....	474
İnsan Değişmedikçe Dünyanın Gidişi Değişmez	475
Yayımlanmış Dünya Siyaseti Yazıları	477

Memleket Yazıları 1938-1965

Edebiyat tarihi kitaplarında ve üzerine yapılan çalışmaların çoğunda Refik Halid Karay'la ilgili değerlendirmeler genellikle yazarlık kariyerinin ilk dönemi diyebileceğimiz 1908-1922 arasına yoğunlaşır. İkinci sürgünlük döneminde (1922-1938) Halep'te çıkan iki gazeteye yazdığı çok sayıda yazıya ulaşılabilmiş değildir; bu yazıların sadece *Bir Avuç Saçma* ve *Bir İçim Su* kitaplarında toplanmış küçük bir kısmına ulaşılabildiği için bu dönem halen araştırmacıların ciddi ilgisine muhtaç durumdadır.

Refik Halid'in yazarlık ve gazetecilik hayatının son ve en uzun dönemi, yani 1938 yılının Temmuz ayında yürürlüğe giren af kanunu sayesinde memlekete dönmesiyle başlayan dönem ise esasen romanları üzerinden değerlendirilir. "Muharrirlik" kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan gazeteci ve fıkraçı yanı büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Halbuki Refik Halid geçimini sadece kalemle kazandığından, 1965'de ölene kadar *Tan*, *Akşam*, *Yeni İstanbul*, *Zafer* gibi dönemin en çok ses getiren gazete ve dergilerinde sayısız yazısı yayımlanmıştır. 1940'ların ilk yıllarında kitaplarına girme şansı bulmuş bazı yazılar hariç bunların çok büyük bir kısmı okurlarla buluşamamıştır.

Bu yüzden de Türkiye tarihinin bu belki de en hareketli döneminde memleketin geçirdiği siyasi, kültürel, kentsel dönüşümler konusunda Refik Halid'in neler düşündüğü, Osmanlı geçmişini nasıl değerlendirdiği ve hatırladığı, tek parti iktidarı sırasında ve demokrasinin tesis edilmeye çalışıldığı yıllarda memleket gündemine nasıl baktığı belirsiz kalmıştı.

Halen tam da bu konular üzerine bir kitap çalışmasını sürdüren Tuncay Birkan'ın editörlüğünde hazırladığımız **Memleket Yazıları 1938-1965** dizisinde işte bu boşluğu doldurmayı amaçlıyoruz. 18 kitap olarak planlanan bu dizide Refik Halid Karay'ın bu dönemdeki yazılarından İstanbul, Edebiyat, Hatıra, Tarih, Dil, Yemek, Doğa, Mizah, İç ve Dış Siyaset, Sanat gibi temalar etrafında yapılacak kapsamlı seçkiler ve ikisi gezi kitabı olmak üzere üç tefrikası yayımlanacak. Yayın tamamlandığında, *Memleket Hikâyeleri*'nin unutulmaz yazarının artık “Memleket Yazıları” ile de anılmaya başlayacağını umuyoruz.

Bu dizide yayımlanacak bütün kitaplarda Refik Halid'in kendi imlası büyük ölçüde korunacak, sadece günümüz okurlarının takip zorluğu çekmemeleri için özel isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılacak, bazı özel isimlerin imlası günümüze uyarlanacak, Refik Halid öyle yazmadığı halde uzun zamandır bitişik yazılan bazı kelimeler birleştirilecek (“hiçbir”, “birkaç”, “birdenbire”, “basmakalıp” gibi) ve Osmanlıcadan miras alınan, vurguları parantez içine alarak yapma uygulamasının yerine italik veya tırnak içinde yazma seçeneği kullanılacaktır: Örneğin “(Akşam) gazetesi” yerine “*Akşam* gazetesi”; “(Hakk-ı Sükut) hikâyesi” yerine “Hakk-ı Sükut” hikâyesi.

Önsöz

Nuray Mert

Refik Halid Karay, Osmanlı devrinin sonu itibariyle siyasetin merkezinde yer almış, Milli Mücadele döneminde Posta ve Telgraf Müdürlüğü yapmış, İtilafçı kimliği ile 150'likler listesine girip, Cumhuriyet'in ilk yıllarını sürgünde geçirmiş tartışmalı bir isimdir. Buna karşın, Türkiye'de siyasi düşünce ve akımlar tarihi çerçevesinde, hiçbir tanıma uygun olmayan ve belki bu nedenle, düşünceleri ve eserleri yakın zamana kadar ihmal edilmiş biridir.*

Doğrusu, Refik Halid tüm fırtınalı siyasi hayatına karşın ne bir siyaset adamıydı ne de siyasi düşünceleri ile öne çıkmış bir isimdi, öne çıkan yönü daha ziyade edebiyatçı ve gazeteci kimliğidir. Siyasi portresi ve düşünce dünyasını tanımlamak için en iyi tasnif, Anglosakson manada “muhafazakâr” olması idi. Onun muhafazakârlığı, bizde yaygın olarak kabul gören tanımı ile dindarlık, tutuculuk yanlısı olmak değildi; dahası Batı, modernlik, hatta “alaf-rangalık” karşıtı da değildi. Onun muhafazakârlığı ve niha-

* Bu konuda daha detaylı bir değerlendirme için bkz. Nuray Mert, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/Dönemler, Zihniyetler*, İletişim Yayınları, 2009.

yetinde Milli Mücadele ve Cumhuriyet karşıtlığının temelinde, siyasete ve dünyaya sinik bakış ve radikal değişimlere karşı ihtiyatlı, hatta zaman zaman düşman olmak tavrı vardı. Nitekim kendisi dahi, İttihat ve Terakki döneminde muhalefet yanlısı olmasını neredeyse “tesadüfi” diye nitelemişti. Edebiyat çevresinden eski dostu Yakup Kadri, Refik Halid’in siyasi portresini çok iyi tanımlamıştı: “Muhalefet cephesinin [İttihat ve Terakki dönemi] ön saflarında yer almış bulunuyordu. Bilerek, isteyerek ve kendi kararı ve iradesi ile mi? Hayır, Refik Halid’e hiçbir zaman politikacı denemezdi. Hele muhaliflere, hele ana muhalefet partisine [Hürriyet ve İtilaf] en ufak bir meyli yoktu. Tam tersi, bunları daima bayağı ve külüstür bulur, küçümserdi. Fakat ne çare ki, bir yandan İttihat ve Terakki’nin kaba kuvvet idaresine karşı duyduğu tepki, öbür yandan yakınlarıyla dost ve ahbablarının çoğunlukla İttihatçılar aleyhine oluşu onu ister istemez muhalefet safına sürüklemiş bulunuyordu.”*

Prens Sabahaddin, edebi kişiliği için “Meşrutiyet döneminin bize getirdiği yegâne Avrupalı yenilik Refik Halid’dir,” demişti; bu söz, Avrupalı manada muhafazakârlığı açısından, siyasi dünyası için de düşünülebilir.**

Refik Halid’in, 1938’de affedilerek Türkiye’ye dönmelerinden sonra, *Tan*, *Akşam* ve *Yeni İstanbul* gazetelerinde yazdığı dış siyasete ilişkin yazıları, artık tamamıyla başka bir devre ilişkindir, ama Anglosakson manada “muhafazakâr” diye niteleyebileceğimiz siyasi yaklaşımının o yıllarda geldiği

* Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, 1969, s. 72.

** Hikmet Münir Ebcı, *Kendi Yazıları ile Refik Halid*, Semih Lütfü Kitabevi, 1948.

noktayı anlamak açısından önemlidir. O yıllar, İkinci Dünya Savaşı ve sonrası yılları idi. Bu kitapta yer alan, 14 Nisan 1940 tarihli yazısında, Almanya'nın Danimarka'ya saldırısı üzerine söyledikleri, savaşı hazırlayan nedenleri nasıl algıladığını özetler; "... üç buçuk milyona varamıyan tok adama, seksen milyonu aşan bir aç ordusu, ne olsa bir bahane bulup saldıracaktır." Bu sürece ilişkin diğer yazılarında öne çıkan fikir, savaşa giden Avrupa'nın gerçeklerden ne ölçüde kopmuş olduğu ve savaşın "sürpriz" olarak karşılanmasının ne büyük bir aymazlık olduğudur.

İkinci Dünya Savaşı süreci, Refik Halid'in Birinci Dünya Savaşı hafızasını canlandırmış olmalı; 23 Haziran 1940 tarihli *Tan* gazetesi yazısı, bu konuda en belirgin ipuçlarından biri olarak görülebilir. Refik Halid, bu yazısında İkinci Dünya Savaşı'na dair gerçeklerden uzak tutumun iyimserlik kılığında nasıl bir ciddiyetsizlik ve sorumsuzluk olduğuna işaret ederken, başlayan savaştan ziyade, biten bir önceki savaş dönemine dair "hatalar"a gönderme yapıyor. Ancak daha sonra "Haşmetli Sukut" yazısında (30 Nisan 1941), "vatan müdafaası" ve "milli gururu korumak" için gerektiğinde hesapsız davranılabileceğini ve bu uğurda savaşılmaması gerektiğini savunuyor olması, olsa olsa kendi siyasi geçmişinin gölgesinden kurtulma çabası olarak görülebilir.

Refik Halid'in, 9 Ekim 1941 tarihli yazısında, bir Alman mecmuasından yaptığı alıntı ve o çerçevede küçük burjuva eleştirisi maalesef faşizme göz kırpar mahiyettedir. Zira alıntı, "... hayat telâkkisi hararetsiz, hareketi heyecansız sefil neslin yeni Avrupa'da ve her memlekette kökü kazınmış olacaktır..." şeklinde bitiyor. Refik Halid'in, bu vesile

ile dile getirdiği küçük burjuva nefretinin, faşizme ve antisemitik çağrışımlarına sempatiden ziyade aristokratik bir küçümsemeden kaynaklandığı belli, ama unutmayalım ki, bu seçkinci tavır nedeniyle Almanya’da ve diğer Batı ülkelerinde nazizme kapı açılmıştı ve o kapıdan çıkılan yolun sonu feci olmuştu. Nitekim Refik Halid yazısını, “... şu –zaten kendisini insanlık dışına atmış– korkak kümenin yerinde yeller esmesinden haz duyacağıma şüphe yoktur. Zira bir serseriye coşturmak, vatan veya hayır işinde yürütmek, millî derde ortak etmek mümkündür; fakat onu hiçbir zaman,” diye bitirmiş. Oysa faşizm cehennemine giden yollar tam da bu çerçevede, “millî derde ortak etmek adına coşturulanlar” tarafından döşenmişti.

Yine de, Refik Halid kuşkusuz faşizme, antisemitizme sıcak bakacak biri değildir. Nitekim 1942’de Belgrad’da “mevcut bütün Musevilerin karakollara celbedilerek, ırkları belli olsun diye kollarına sarı şerit ve göğüslerine beş köşeli yıldızdan birer rozet takılmasını” Ortaçağ’da cüzzamlılara yapılan muameleye benzetip kınamıştır (*Tan*, 14 Haziran 1942). Ancak diğer taraftan, İkinci Dünya Savaşı sonunda Yahudilerin Madagaskar’a yerleştirilmesi fikri aklına yatmıştı, “Filistin gibi verimsiz bir memleketi bir zanaat ülkesi haline getiren bu ırk”ın Madagaskar’da çok başarılı olacağını, zaten “nakil vasıtaları sayesinde artık uzaklığın bir mahsur olmaktan çıktığını” ileri sürüyordu. Üstelik böyle bir tedbirin Ortadoğu politikasını rahatlatacağını düşünüyor, “Biz yalnız bu ticarî mahiyetteki kazanca değil, Yakın Şark politikasını daima tehdit eden pürüzlü bir meselenin iki taraf lehine ortadan kalkmasına sevineceğiz,” diyordu (*Tan*, 2

Kasım 1945). Düşünceleri arasındaki savruluk, “antisemitizm” ile “Siyonizm”i birbirinden ayırmaktan ziyade, siyasi nahifliğinden kaynaklanıyor gibidir.

Savaş yıllarında, ama daha ziyade sonunda, faşizm ve nazizme karşı tutumu net ve açık olmuştu: “Nazilik gerçekten insanlığın yüz karasıdır. Pek yakında yerin dibine sokulacak olan Nazi haydutlarının hikâyelerini ise yarın değme haydutların bile yüzlerinin kızarmadan okuyamayacağı muhakkaktır” (*Akşam*, 12 Mart 1945). Daha önce, İtalya’nın yenilgisi üzerine benzer bir tutum takınmıştı: “Parlâmentarizme kapılmasaydı Fransa yıkılmazdı diyenlere, ‘Faşizme düşmeseydi İtalya bu hale gelmezdi,’ cevabını verirsek, her rejimde harbi kaybetmenin imkânına işaret etmiş oluruz. Parlâmentoculuğu muhakkak kayıp, diktatörlüğü kazanç saymak devri çoktan geçti, o türküleri çağırmak için binilecek arabalardan biri parçalandı, diğeri çamura saplandı!” (*Tan*, 12 Ocak 1944) Dahası, İtalya’nın Türkiye üzerindeki emelleri için “Yalnız bu sebep, bizi faşist rejiminden ve ideolojisinden tiksindirmeğe yeterdi,” diyor; “Yazık ki bir aralık hataya düşüp içimizde böyle bir rejime kanı ısınanlar görüldü ve bize öylesini benimsetmeğe çalışanlara rastlandı,” diye ekliyordu (*Tan*, 7 Haziran 1944). Refik Halid’in sözünü ettiği, savaş yıllarında Alman hayranlığına meyleden çevrelerdir ve o çevrelerin dışında bir yerde durmuş olması önemlidir.

Dahası, ona göre savaşı kazanan bir taraf değil, demokrasidir; “Bu seferki harbi bir veya birkaç devlet manzumesi değil bir politika prensibi kazanmaktadır: Demokrasi.” (*Tan*, 30 Haziran 1944). Ancak Refik Halid’in demokrasiyi temsil eden müttefiklere verdiği destek, savaşın bitiminde

ABD'nin Japonya'ya karşı atom bombası kullanmasını savunmak adına, yadırgatıcı bir mecraya girmişti; bu feci olay üzerine, "Pearl Harbour'un intikamını aldı. Hem de bire, bir milyon nispetinde! Bu nispeti pek fazla görmekle beraber aynı keşfin Japonlar tarafından bulunmuş olması ihtimalini düşününce şimdiki vaziyetten insanlık namına sevinmek lâzım gelir," diye yazmıştı. Bugün bu yazının tümünü ciddi bir rahatsızlık duymadan okumak mümkün değildir.

Nitekim, Refik Halid'in savaş sonrasında "demokrasi"den yana tutumu, daha sonradan yazdıkları ile çelişir hale geldi. De Gaulle'ün siyaset sahnesine çıkması dolayısı ile Fransa'nın "pek kötü bir parlâmento rejiminden kurtaracak, onun yerine daha mazbutunu, daha verimlisini koyacak" olduğunu ileri sürmekle kalmadı. Savaş sonunda söylediklerinin aksine, zaten Fransa'nın İkinci Dünya Savaşı'na da "pek değersiz bir parlâmento" ile girdiğini, De Gaulle sahneden çekilince "meydanın ciğerleri beş para etmez küçük politikacılara kaldığını" söyleyip, "yürürlükteki parlâmentonun bu mikropların üremesine elverişli bir saha olduğu"na işaret etti (*Yeni İstanbul*, 28 Eylül 1958).

Refik Halid, aynı yıllarda Portekiz'deki Salazar diktatörlüğüne de fazlasıyla olumlu yaklaşmış, dahası "Bildığımız şudur ki, dünyanın birçok yerinde çok partili ve şiddetli parti-zan görüşlü demokrasi sistemine karşı aleyhtarlık başlamıştır. (...) Tam diktatörlüğe kaçmayan kayıtlı şartlı bir nevi demokratimsi hükûmet tarzı gittikçe sempati kazanıyor," (*Yeni İstanbul*, 26 Ekim 1958) bile diyebilmiştir. Aslında, nazizm ve faşizm olmasa da Portekiz'deki otoriter rejim başından beri Refik Halid'i rahatsız etmemişti; savaşa girmeyen Portekiz'in

durumu iyi idare ettiğini, “şimdi salgın hale gelen demokratlaşma teşebbüsüne de girişmedi”ğini söylüyor, bunu öğrenmeye değer bir “hünerbazlık” olarak görüyordu. Ona göre, “Portekiz’in içyüzünde hürriyeti tahdid ettiği için hoş gitmeyen bir aksaklık elbette olacak”tı. “Fakat hem hürriyetin kısıldığı hem de işlerin iyi gitmediği başka memleketlerle kıyas edince o ülke bir fevkalâdelik arz ediyor”du (*Akşam*, 26 Ağustos 1946).

Bu noktada Refik Halid maalesef muhafazakâr siyasetin, liberallik ile uzlaşan ve demokrasiye yakın duran yorumundan uzaklaşıp “otoriter” siyasete yaklaştığı çizgiye gelmişti. “Muhafazakârlık” ve “otoriterlik” ilişkisi çokça tartışılmış ve daha da tartışılması gereken çetrefil bir meseledir. Muhafazakârlık ve ekonomik liberalizmin ittifakının, muhafazakârlığı otoriterlikle bağdaşmaz kıldığı iddia edilse de, aslında muhafazakâr tutum, jakoben otoriterlik biçimlerine ve bu arada faşizm ve totaliterliğe taban tabana zıt bir yerde durur. Ancak bu duruş muhafazakârlığın farklı çerçeveler içinde otoriterlikle buluşmayacağı anlamına gelmediği gibi, bu çerçevede pek çok tarihsel örnek mevcuttur. Refik Halid’in nazizme ve faşizme mesafesine karşın Salazar (ve Franco ile benzerlerinin) rejimine sempati duyması bu konuya örnek teşkil edebilir.

Arap Dünyası veya Yakın Şark Üzerine Düşünceleri

Refik Halid’in o devirde Yakın Şark denilen coğrafyaya, yani eski Osmanlı vilayetleri olan ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında Irak, Suriye, Ürdün, Lübnan devletleri

diye ayrılan ülkelere dair düşünceleri önemlidir. Zira Refik Halid sürgün yıllarının büyük kısmını Lübnan ve Suriye’de geçirmiş, dahası Hatay ilinin Türkiye ile birleşmesi sürecinde rol almıştı. “Manda Altında Suriye” başlıklı yazı dizisi, genel görüşlerin ötesinde, bizzat yakınında gelişen olayların tanıklığı idi; bu döneme dair görüşleri manda yönetimi konusunda eleştirel sayılabilir. Bu çerçevede, Fransızların Şam’ı hem Birinci Dünya Savaşı hem de İkinci Dünya Savaşı sonrası bombalamasını vurgular. Ancak Suriye’de Fransız yönetiminin daha ziyade ehliyetsiz kişilere terk edilmesi dolayısı ile sarpa sardığı kanaatindedir. Bu arada, o döneme ilişkin yazılarını Türkiye’ye döndükten sonra, kırklı yıllarda yazdığını hatırlatalım. O dönem, bir Hristiyan devlet inşası çabası ile Lübnan’ın Suriye’den koparılmasına da eleştirel bakmaktaydı. Ama sonuçta, Ortadoğu siyasetine bütüncül bir bakış sergilediği söylenemez.

Yine de ellili yıllarda yazdıkları, bu dönem yazdıklarından ciddi bir kopuş olarak görülebilir. Zira ellili yıllar, Türkiye’nin Ortadoğu konusunda Batılı müttefikleri ile yükselen Pan-Arap siyasete ve bu cereyanın öne çıkardığı Nasır etkisine karşı bir cephe oluşturma siyaseti izlediği yıllardır. Bu siyasetin zirvesi, bölgede Batı yanlısı ülkelerin öne çıktığı/çıkarıldığı Bağdat Paktı’nın kurulması idi. Refik Halid bu dönemde, Türkiye ve Batılı müttefiklerinin izlediği siyasetin keskin bir savunucusu olarak karşımıza çıkıyor. Ona göre, bölgenin en büyük sorun kaynağı “Nil diktatörü” dediği Nasır’dı. Nasır’ın diktatörlükle itham edildiği dönemde Arap ülkelerinin çoğunda (Irak, Ürdün, Suudi Arabistan) monarşik yönetim olduğunu, Mısır’da monarşinin de Nasır’ın başını çektiği ihtilalle yıkıldığını ha-

tırlarsak, bu bölgede alternatifin demokrasi olmadığı açıktır. Nitekim Refik Halid, Kral Faruk'u eleştiriyor ama bu eleştiriye sadece "iyi" bir kral modeli olmadığı ve bu nedenle ihtilale yol açtığı için yöneltiyordu. Diğer taraftan, "Nil diktatörü" dediği Nasır, o dönemde sömürge karşıtı, bağımsızlıkçı akımların ve bu arada eski sömürge ve manda yönetimlerine karşı kurulan Bağlantısızlar Grubu'nun en parlak liderlerinden biri idi. Oysa Refik Halid ne bu dönemden ne o günün şartlarından ne antiemperyalist siyasetin yükselişinden ve bunların Nasır'ı nasıl öne çıkardığından söz eder. Tam tersine, Nasır'ı sıklıkla Hitler ve Mussolini'ye benzetmekte beis görmez. Ona göre asıl sorun, bu ideolojilerin peşine takılıp sol siyasetlere meyletmek ve de Batı ittifakına tehdit oluşturmaktır.

Bu dönemde Suriye'nin Batı dünyasından uzaklaşması ve Nasır'ın etki alanına girmesi, Refik Halid'i Suriyelilerin köle ruhlu olduğu ithamına kadar götürür. 26 Kasım 1956 tarihli, *Yeni İstanbul*'daki yazısında şöyle der:

"Suriye'den bahsederken eski bir diplomat bize şunu dedi: 'Orası efendi değiştirmeyi pek sever, değiştirmeden yapamaz.' Tarihin uzak devirlerine kadar gitmeden yalnız son yıllara göz atınca bu ülkenin sırası ile kısa zamanda beş efendiye hizmetkâr olduğunu hayretle görürüz. İki dünya harbi içinde ve arasında Suriye, Türklerden İngilizlere, İngilizlerden Haşimilere, sonra Fransızlara, biraz Almanlara, yeniden İngilizlere, arkasından Mısırlılara, şimdi de Moskoflara hizmette kusur etmemiştir. (...) Bu, onun millî seciyesini teşkil ediyor."

Refik Halid'e göre, "içinden bildiği" Suriye ahalisi ayrıca yıkıp dökücü bir kalabalıktır:

“Cenup komşumuz ahalisi nümâyîş yapmağı pek sever. Diyebiliriz ki yılda birkaç defa sokaklara dökülüp bağırıp çağırmas, cam çerçeve kırmaz, dükkânları kapatmazsa içi rahat etmez” (*Akşam*, 19 Ocak 1955).

Refik Halid, bu dönemde sadece Suriyelilere değil, Bağdat Paktı’na katılmak istemeyen tüm Araplara küçültücü ifadeler kullanmaktan çekinmez. Aslında sıkı bir Batı müttefiki olan ancak ülkedeki Nasır etkisi dolayısı ile Bağdat Paktı’na girmeye cesaret edemeyen Ürdün için, Türkiye’yle bir gerilimi dolayısı ile, “O devlet ki, Osmanlı İmparatorluğu camiasında ve daha dünkü tarihte bir vilâyet bile değildi, hattâ bir liva bile olamamıştı, ancak bir kazadan ibaretti; şimdi de yine pek bir şey olduğu iddia edilemez. Yalnız bir şey olmuştur: Siyasî tarihin küçük bir ucubesi!” der (*Yeni İstanbul*, 5 Ocak 1957).

Dahası, ona göre genel olarak Arap dünyasındaki hoşuna gitmeyen gelişmeler, “Bağdat Paktı’na yan çizmek ve Mısır siyasetine seyirci kalmak gibi hareketler”in nedeni Batı tarafından vaktiyle gemlenmemelerindendir. “Eğer Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa’daki müttefikleri yekvücut ve yekzeban bir varlık halinde ortaya çıkabilselerdi Arap âleminin şımarıklığı muhakkak önlenirdi” (*Yeni İstanbul*, 29 Kasım 1956). Aynı çerçeve içinde, Ürdün’ün, Arap milliyetçiliğinin tesiri ile bir İngiliz olan Glubb Paşa’yı genelkurmay başkanlığından azletmesi sonrasında kaleme aldığı bir yazıda; “Fertlerin uğradıkları âkıbetler devletlerin de başına geliyor: İşte İngiltere değil midir ki, ordusunu kurduğu, silâh kullanmağı öğrettiği, taç giydirdiği, bağrına bastığı devede kulak bir aşiretten payını aldı?” (*Yeni İstanbul*, 15 Şubat 1957) demiştir.

Aslında Refik Halid, Batı ve münhasıran Fransız mede-

niyetine hayranlığının nedeninin özgür düşünce ve onun ürettiği kavramlar olduğuna işaret eder: “Biz Fransa’yı, bir Paris’i, sömürgeleri ve altın stoku olduğundan dolayı değil, hür düşünüp hürriyetle yazanlarının yüzü suyu hürmetine severiz. Hele ‘hürriyet’ ve ‘istiklâl’ kelimeleri hangi lisandan söylenirse söylensin insana Fransızcaymış gibi gelir.” (*Akşam*, 3 Haziran 1945). Ancak o, Orta Şark ve daha da ötesinde temel sorunun Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avusturya ve Osmanlı imparatorluklarının çökmesi olduğunu, bu sonucu hazırlayan müttefiklerin “şimdi iki imparatorluğu da mumla aradığı”nı düşünmektedir (*Yeni İstanbul*, 24 Temmuz 1958). Zira ona göre Arap dünyası, Sovyet tesiri, komünizm ve solculukla yakından irtibatlı Arap milliyetçiliği akımları dolayısı ile artık Batı dünyası için büyük sorun haline gelmiştir. Dahası tüm dünyada, Batı karşıtı, sola meyyal akımlar ve siyasetleri küçümser, Gandi’den “...şu kadit bacaklı, yamru yumru kafalı, beline bir değirmi patiska sarmış, burnuna işporta malı bir eski mektup hevvabı gözlüğü geçirmiş, taun mostrası Hintli” diye bahseder (*Tan*, 9 Haziran 1940). Bağlantısızlar Hareketi’ni, Asya-Afrika Konferansı’nı ciddiye almaz, Nehru’ya hakaretler yağdırır (*Akşam*, 26 Nisan 1955). Hindistan’ın İngiltere’den bağımsızlığını kazanmasını önemsemez.

Refik Halid’in, sadece sıkı bir antikomünist ve sol siyaset karşıtı olmasının ötesinde, imparatorluklardan kopmuş ve bağımsızlık kazanmış ülkelere karşı kuşkucu ve küçümser bakışı, Arap milliyetçiliğine ilişkin görüşleri açısından önemli ipuçları oluşturur. Ama nihayetinde o, Arapları kendilerini yönetebilecek bir halk olarak da görmemektedir.

Ona göre Araplar, Türkler olmasa Müslümanlıklarını bile koruyamayacaklardı. “Arablar nihayet inhitata uğrayınca onların dinini de, memleketlerini de Hıristiyanlığa karşı hemen hemen tek başına Türk azmi kurtarmış, Mısır’ın ve Suriye’nin, hattâ bütün Arab dünyasının Müslüman kalması Türk gücü sayesinde mümkün olabilmiştir. Türkler, Müslümanlığı kabul etmeseler ve o derece imanla hizmetine girmeselerdi acaba Mısırlı ve Suriyeli mi bu dinî muhafaza edecekti? Neyi muhafaza edebilmişlerdir ki, onu korumuş olsunlar!” (*Yeni İstanbul*, 24 Aralık 1956)

1

İkinci Dünya Savaşı

a. Günlük Takip

SABIR TAŞI BİLE DAYANMAZDI!

Henderson geldi, Henderson gitti.
Henderson getirdi, Henderson götürdü.

Bunları “fütürist” bir şiir sanmayınız; şekil itibariyle, ayrıca vezinsiz, kafiyesiz, mânasız olduğu için de pek benzemekle beraber değildir; geçirdiğimiz heyecanlı haftanın dört cümlede bir hulâsasıdır. Henderson havada mekik dokudu, biz yerde dokuz doğurduk.

Harp mi? Sulh mü?

Hangisi olacaksa olsa da yürekteki şu ıvıl ıvıl kıvrınma bitse dediğim dakikalar çoktu. Bazan başka bir şeye daldığım oluyordu; fakat çok geçmeden, birdenbire silkiniyordum:

“Aman,” diyordum, “Henderson’dan ne haber? Henderson ne yaptı?”

Ümitler hep onda idi; gözler Şimalî Denizi’ni tepeden aşp aşp bir Londra’da bir Berlin’de yere konan tayyarede idi. Yıldızlardan ahkâm çıkaran eski milletler gibi kâhin, münecim kesilmiştik; gökyüzünü bekliyor, sulhün kudret helvası gibi gökten inmesine hazırlanıyorduk.

Kelebek kanatlı, lepiska saçlı, başında zeytin dalı o güzelim sulh perisinin yerine sıırım bedenli, kabuğundan sıyrılmış hindistancevizi kafalı, dişlek ve yaşlı bir diplomat geç-

mişti; bir Hitler'e koşuyor bir Chamberlain'e başvuruyor, eli şemsiyeliyi bırakıp eli bayraklıya yetişiyordu; bir tehdit mektubu getiriyor bir insan davetnamesi götürüyordu. Yirminci asır sulh meleşinin kanadı tayyare idi, zeytin dalı da şemsiye...

Melodram piyeslerde ve Amerikan filmlerinde bir cina-yet işlenmeden önünü almıya koşan polisi seyrediyor gibi haykırıyorduk:

“Yetiş Henderson!”

Ömrü billah ne adını işittiğim ne de işiteceğimi aklımdan geçirdiğim bu dili dilime, dini dinime uymaz geçkin diplomat, yirmi yaşının aşkıyla sanki mahbubemdi, ismi aklımdan çıkmıyordu. İki de bir tekrarlıyorum, boş kâğıtlara yazıyor, süslüyor, markasını çiziyordum. Tuhafı, ahenkli ve zarif de buluyordum, bir uğurluluk hissediyordum. Ciano'da bu yoktu. Goebbels'te hiç, Göring'de asla! Görüyorsunuz a, âsap bozukluğundan isimlerden bile mâna çıkarmıya, hayır ummıya veya şer tevehhümüne kalkışmakta idim. Sinir harbinin ilk yaralı düşenlerinden biri, galiba ben idim.

Bekleme azabı, cehennem azabı...

Yüreğimin içinde, aç karnına yarım kilo bal yemiş, üstüne de sinâmeki şerbeti içmiş gibi bir ezginlik vardı. Haniya bir salıncak, kolan vururken, son hızıyla aşağıya doğru indiği sırada insanın böğründen ılık ılık bir şeyler kayar, bir gıcıklayıcı boşalış, çok tüylü bir kadife üzerinden yuvarlanış duyarsınız, hay diye bağırmaktan kendinizi alıkoyamazsınız, hep o halde, o yüreği ağzına geliş vaziyetinde idim. Sanki kalbimin yerinde bir cıva yuvarlağı peyda olmuştu; yassılana uzana, bir teviye hareket halinde sağa sola, ileriye geriye se-

ğirtiyor yahut fennos içine düşmüş bir pervane gibi muttasıl çırpınıyor, kanat çırpıyordu. Daima bir bayılma başlangıcı ile ayılma sonu arasında dermansızdım. Sinir nöbeti geçiren kadın tâbiriyle söyleyeyim: Bütün vücudum dayak yemiş gibi kırılıyordu!

Sünnet gününe hazırlanan çocuk, imtihan sırası gelmiş talebe, sevgilisini gözliyen âşık, borç para almıya giden müflis ne halde ise öyle idim; yüreğim kâh trampet çalıyor, kâh hamam taşına düşmüş sabun kalıbı gibi kayıp gidiyordu; el yordamiyle bulmıya çalışıyordum.

Sulh mü? Harp mi?

Kimden anlarsın, kim biliyor ki...

Bu üzücü, ezici, mantık bozup iz'an körletici halet içinde yapmadıklarımı yapmıya, zevk almadıklarımı aramıya başlamıştım. Meselâ tramvayda, yanındakinin gazetesine göz atıyordum; yazıldığı, doldurulduğu yerlerden henüz çıktığımı, bütün havadisleri yerinden öğrendiğim halde yine ilk sayfalarındaki kocaman başlıklardan medet umuyordum. Ankara Radyosu'ndan bile havadis boyu her gün beş dakika kısalıp hemen hemen başlamasıyla bitmesi bir olmasına rağmen haber bekliyordum. Alışveriş ettiğim dükkâncıların dünya ahvali hakkında fikirlerini sormak arzusuna kapılmaklığımı ne buyuruyorsunuz? Geçen gün, ikinci kadehte garsonun harp ve sulh ihtimalleri için ne düşündüğünü öğrenmiye kalkışacaktım, kendimi güç zaptettim.

İdarehanede bütün ajans telgraflarını okuyup her dil-den dünya radyolarının tercümesini de dinledikten sonra geç vakit eve malûmatla yüklü döndüğüm zaman karşıma çıkan ümmî kapıcı bana mühim bir haber veya fikir vere-

cek gibi görünüyordu; âdeta, suratına “Ey, söyle, bildiğin nedir?” mânasında acaip ve hatalı bir bakışla bakıyordum; sonra aklımı toplayınca bu münasebetsizliğimden utandığımı duyuyordum.

Bekleyiş psikolojisini iyice etüt ettim: Mantıksızlık.

Ya havaların biçimsizliğine ne diyeyim; gökyüzü gazete sayfalarına benzemişti. Bir taraftan bulut, saġnak, şimşek ve yıldırım... Bunlar askerî hazırlıkları bildiren harp sütunu! Öte taraftan güneş, mavi bir sema, pırıltılı yıldızlar... Onlar da siyasî müzakereler sütunu! Zaten gazete okuyanlar ve radyo dinleyenler bir “Oh!” çekiyorlardı. Henderson’un Berlin’e gittiğini öğrenince... Bir “Vah!” diye inliyorlardı, Avrupa’daki seferberlik emirlerini işitince... “Oh” ile “vah” arasında bir kararsız hayat. Buna can mı dayanırdı? Sabır taşı olsa çatlar, yarılırdı.

Derken bir sabah radyoda, avaz avaza birinin gürlediğini, hoparlörün titrediğini duyduk; kızılca kıyamet koptu dedik. Henderson’un sulh tayyaresi kanadından vurulup düşmüştü; aynı zamanda şemsiye sulh timsali olmak saadeti-ne de erememişti.

Harp!

Aman susunuz, Akvam Cemiyeti haber almasın, haber alıp rahatsız olmasın, uykusundan uyanmasın.

Şimdi Cenevre Sarayı’nda, pancurlar ve perdeler iniktir, koridorlar, Danzig Koridoru hilâfına sessiz, loş ve boştur. İçtima salonlarında sinek uçmuyor, kalemlerde yazı makineleri kutularına girmiş, çıt olmuyor. Orada öyle bir sulh, selâmet, huzur hüküm sürüyor ki zevkine paha biçilemez, misline bugün dünyanın hiçbir resmî dairesinde rastgeli-

nemez. Her tarafta, bütün cihanın nezaret, vekâlet, meclis, meşveret binalarında telgraflar alınıp nutuklar verilirken, radyolar bağırıp otomobiller gidip gelirken, herkes çalışır, didinir, uğraşır, ter dökerken ve hudutlarda kan dökülürken Akvam Sarayı'nda cinler top oynuyor ve periler boy gezdiriyor. Parkında hoş bir sonbahar olmaktadır; sararmış yapraklar aheste aheste, büyük bir huzurla berrak sulara serpiliyor; havuzlarında kuğular sakın sakın dolaşüyor; kizantemler melûl melûl açılıyor ve sulh güvercinleri mermer balkonlarda ağız ağıza muhabbete dalıyor ve tatlı tatlı gurulduyor. Dem çeken bülbülleri eksik!

Bir zamanlar bütün ümitleri bağladığımız bu saray artık büsbütün unutulmuştur; ona son müracaatı Habeş imparatoru yapmıştı; Avusturya kale almadı; Çekoslovakya zahmete lüzum görmedi; Kral Zogo hatırına bile getirmedi.

Aman susalım, mışıl mışıl uyuyor.

Mirasyedi çocuğun uykusu başına sıçramasın!

Uyanırsa Polonya'nın da büsbütün hapı yuttuğu gündür. Zira artık hepsini kurtaracak olan Cenevre Sarayı'nda ki talâkat yarışı değil, zafere dayanan kahramanlar barışıdır.

Tan, 3 Eylül 1939

TATSIZ LÂKIRDILAR

Eskiden rastgelirdim: Sokaklarda, kapalı dükkân veya boş duvar önlerine, dilleri dilimize uymıyan geçici ressam-lar, pelteden daha koyu şekerli, âdeta murabba kadar iç ba-yıltan, hem çok tatlı hem çok renkli hem de fazla cilâlî yağlı boya tablolar dizerlerdi, durup bakardım:

İri nilüferlerin kalıptan çıkma jelâtinli bir Amerikan sebze salatası gibi üzerlerinde kaskatı açıldığı masmavi gölgeler... Acı yeşil çayırlar ve bu çayırlarda, iki tarafından gür papatyalar fışkırmış, gittikçe daralıp ufukta kaybolan yıllankavî yollar... Burun kanı bir gurup, mürdüm eriği bu-lutlar... Uzakta, bacası bembeyaz tüten köşk yavrusu bir köy evi; kenarda, sırtına balık oltasını vurmuş pipolu bir adam; beride, kucağına taze biçilmiş yonca demetini almış, çocu-ğunu kolundan çekip götüren bir kadife cepkenli kadın... Bir sükûn, bir huzur, bir emniyet manzarası ki değme gitsin!

Bu yer nerededir? Ya, şu çam ormanı, karlı yamaçlar, kö-püklü dere, dereye yarı beline kadar dalmış yavrulu geyik han-gi memleketi gösteriyor? Coşkun otlara gömülmüş, memeleri dolgun, tımarlı ve paftalı semiz inekler, o ineklere uygun, yine öyle temiz, gürbüz, sarışın, boylu poslu çiftlik kadınları mamur köyler, dertsiz hayat, saadetli dünya nerede bulunur?

İşte, bahsettiğim bütün levhalar Danimarka ve Nor-

veç'ten ilham almıştır, yüzlerce senedir harp yüzü görmemiş talili şimaldedir. O şimal ki, Cihan Harbi'nde, kan gövdeyi götürürken yine öyle idi, o halde idi; zannedildi ki, bu sefer de yine öyle kalacak, sütünü rahatça sağacak, yayığını keyifli keyifli dövecek, ılık çalarak otunu biçecek, sürüsünü ağıla çekip kapısını örtecek ve dünyanın geçirdiği felâketle kendi arasına tül perdesini indirecek, kâbussuz uykusuna varacak!

Halbuki şimdi istilâ ordularının ayakları altındadır.

Çayırdı yayılan inekler başlarını çevirmişler, ürkek ve şaşkın, o güne kadar görmedikleri tank kafilelerini seyrediyorlar; durgun suların âyinesinde yaban kazları yerine bombardıman tayyarelerinin gölgeleri istifham işaretleri çiziyor ve yıldırımların bile uğramadığı sakin iklimli dağ başlarında zırlılardan atılan topların gök gürültüleri yuvarlanıp barut şimşekleri çakıyor. Artık manzarayı yalnız gurubun kızılığı cilâlamıyor, yangınların alevlerini de hesaba katmalıdır. Her sabah keçi kahkahaları ile uyanan halk, geçen gün düşman müzikasının çaldığı marşlar ve bu marşlara ayak uydurmuş nalçalı çizme patırtılar ile gözlerini açtı, bolluğa göz dikmiş bir ordunun iştihası kabarmış, hırslı gözlerle karşılaştı.

Artık inekler keyfinden değil, korkusundan böğürüyor; geyikler şevkinden değil, ürktüğü için tepeden tepeye sıcıyor; domuz sürüleri şefkatli çobanlar elinde ağıllarda değil, yabancı kasaplar önünde mezbahaya sürükleniyor. Yarın, orada da beş buçuk dirhemlik tereyağı vesikası ve hastalara yirmi damlalık süt reçetesi verilecektir; talas terkiibinden ek-mek ve ağaç kökü fasilesinden sucuk satılacaktır.

İşte yirminci asrın aman vermez harp sefaleti oraları da kasıp kavurdu.

İnsana öyle geliyor ki, meselâ Danimarka, daha ewel-
den şöyle düşünmeliydi:

“Tereyağının en nefisi, en halisi ve rayihalısı bende yeti-
tişiyor. Hattâ bazı İngiliz lordlarına onu, Frijiderli tayyare
postalarile gündelik ben gönderiyorum. Üç buçuk milyon
nüfusum, fakat yirmi milyon domuzum var; gül yaprağı ren-
gindeki toz pembesi etine herkesin ağzı sulandığı jambonla-
rım dünyaya ün salmıştır. Sütlerim bol vitaminli, balıklarım
bin bir hassalıdır. Bolluk içindeyiz. Cenupta halk birbirini
kırıyor, biz burada para kırıyoruz. Hele bizim sabah kah-
valtısı tepsisine bir bakınız. Kakaolu süt kâsesi kaymaklı ve
dantelâ köpüklüdür, tereyağ sürülmüş francala dilimlerim
altın kabuklu ve pamuk içlidir. Reçel kavanozlarında siyah
benli çilekler şurupla kabarıp şişmiş, grüyer peynirlerim göz
göz olmuş, her gözü rayihalı yağlarla sürmelenmiştir. Kahve
ibriğinde yorgunluk alıp zihin açıklığı veren kokusile santos
buğulanıyor, İzmir üzümlü İngiliz kekinden ılık bir meyve
ve yumurta rayihası yayılıyor. Kâsesinde kesme şeker parça-
ları güneş zerrelerinden dökülmüş kadar ışıklı ve yıldızlıdır;
bol sabunla yıkanıp tiril tiril ütülenmiş keten örtülerin ay
vurmuş bir buzlu göl kenarı gibi şıkırtılı, beyaz ve kayıcıdır...

Halbuki bu sofranın kurulduğu evin biraz aşağısında,
hududun birkaç kilometre, hattâ metre ötesinde bir kom-
şu memleket masasına göz atalım: Üzerinde değil adam
doyuracak, sinek konacak gıda nesnesi yoktur. Ekmek bile
devede kulak mesabesinde, ayrıca katı, siyah bir kerpiç par-
çasıdır. Yağ, bal nerede, kepekle tuzun suda karışmış olan
yal bile yoktur. O halde, mantık ve izan icap ettirir ki, bu
bolluğa veda etmek zamanım pek uzak değildir. Ordum-

la, silâhımla, Majino hatlarım ve su bendlerimle müdafaa edemiyeceğim bu üç buçuk milyona varamıyan tok adama seksen milyonu aşan bir aç ordusu, ne olsa, elbette bir bahane bulup saldıracaktır. Ey renk renk, çeşit çeşit, yağlı ballı gıdalarla bezenmiş sofrâ, ey sütlü inekler, semiz domuzlar, ey has ekmek çıkaran fırınlar, ey jambon fabrikaları, ey tereyağ imalâthaneleri, ey refah, ey tokluk, sizlere en acı şekilde vedaa hazır olalım!”

Yalnız iyi komşuluk itilâfına ve kuru teminata güvenerek sere serbest domuz bile beslenilemiyeceğini ve jambon bile işlenilemiyeceğini öğrenmiş oluyoruz. Harp filosunun, nihayet bir gün limanlarına dönemeyip darmadağınık öteye beriye sığınacağını da Norveç bize gösterdi. Yine öğrendik ki, demiri olan bir memleket, bu demiri başkasına satmadan evvel kendi etrafına bir sağlam parmaklık kurmalıdır. Sabah akşam bitaraflık duası okuyup üfleemekle ülkeler muhafaza edilemiyor ve harp ateşi sadece “Ya Hafız” levhasını dinlemiyor. İsveç kralı da şimdi sanırım kendi kendine, “Tenis yerine satranç şampiyonu olsa idim, memleketime faydam dokunabilecekti!..” demektedir.

Bir zamanlar Norveç fiyortlarında milyoner yatlarla lüks transatlantikleri dolaşır, iki tarafı keskin dağlarla çevrilmiş, dar, durgun koylarda, tenezzüh gemileri elvan elvan fecrişimali ışıklarına bürünür ve seyyahlar tabiat güzelliği karşısında vecde gelirdi. Oralara baş dinlemek, göz ve gönül oyalamak, silâh sesinden uzaklaşıp sulh zevkini tatmak için gidilirdi.

Asırlardanberi top patlamamış, tüfek atılmamış, iki kişi birbirinin üzerine saldırmamış olan bu yerlerde, şimdi, ka-

radan, gökten ve denizden mermiler yağıyor. Alabalık avlanan gümüş dereler ağzında torpitolar bekliyor, mayınler saklanıyor. Şehirlerde, yeni giren her mahpus için çatısına ahlâk namına matem alâmeti olarak bir kara bayrak çekilen boş hapishaneler kurşuna dizilmeği bekliyen vatan çocuklarıyla doludur. Bir cennetin ortasından, birdenbire bir cehennem fişkırdı.

Bu besbelli âkıbeti, nasıl oldu da İskandinavya sezemedi ve hâlâ da nasıl oluyor Avrupa’da onu sezemiyen başka İskandinavyalar mevcut? “Ümit dediğimiz şey, fikrin sarahatle tayin ve tahmin ettiklerine karşı insanın kapıldığı bir kuruntudur. İşimize gelmiyen hükümlerin bir fikir hatası olduğunu bize o ümit telkin eder; halbuki vâkıalar sarîh ve merhametsizdir,” diyen Paul Valéry, “Bitaraf kalırsak harp bize dokunmaz,” diyen devletleri kastediyormuş gibi konuşuyor.

Dünyanın en sakın, en mamur, en ahlâklı yerlerinde kıyamet koparken ve hâlâ nice ülkeler kararsızlık içinde en müthiş âkıbetlerle karşılaşmaya mahkûm bulunurken, insanda neşe istidadı kalmıyor. Fikrimi bu haftaki vukuat ortasında daldığı ciddi ve dertli mevzulardan çekip bir türlü başka semte yürütemedim; dizginini ne kadar kassam, karnına mahmuz vurup sırtında ne kadar kamçı şaklatsam yine düşünce atımı uçurumlu yollardan kurtarıp ıslık çalınarak gidilebilecek düz ovaya, hafif ve eğlenceli mevzua bir türlü çıkaramadım.

Onun içindir ki okuyucularımdan özür diler ve tatsız, neşesiz düşen musahabem hakkında musamaha beklerim.

Tan, 14 Nisan 1940

HARP PATLAMAMIŞ OLSAYDI...

Yani geçen sene bir harp başlamamış olsaydı acaba bu günlerde dünya, ufak tefek ne gibi vakalarla karşılaşacak, gazetelerde cihan haberlerine dair neler okunacaktı?

Şimdi, bu saatte ve havadis kıtlığında belki en belli başlı vakayı, ne idi o, adını bile unuttu verdik, şu kadit bacaklı, yamru yumru kafalı, beline bir değirmi patiska sarmış, burnuna işporta malı bir eski mektep [hevvabı] gözlüğü geçirmiş, [taun] mostrası Hintli?* Ha, Gandi... İşte onun yeniden açlık grevine başlaması teşkil ederdi. Yahut da Çin'de hasta düşüp suni teneffüs cihazile acayip bir kutuya konarak Amerika'ya nakledilen milyonerzadenin kıymetli hayatına taallûku olan lüzumsuz tafsilâta rastgelirdik; habbeyi kubbe ederdik.

Ah, ne iyi günlerdi onlar... Haniya bir sene, İskoçya göllerinden birinde, sözüm ona, bir su ejderhası türetmişlerdi. Timsahtan sekiz misli uzun, ipopotamdan dört misli kalın, deve gibi hörgüçlü, fil gibi hortumlu, hattâ yarı kanatlı, bir miktar da kuyruklu müthiş mahlûktu. Bahsi aylarca sürmüş, binlerce meraklı elde dürbün, su kenarında beklemiş, resmi bile alınmış; kimi iri bir kütük demiş, kimi ejder olduğuna inanmış, bazısı da otelci hilesi addederek münakaşalar çıkmış, halk birbirine girmişti.

* Köşeli parantez içindeki kelimeler gazetede okunaksız çıkmış. (hzl.)

Meğerse ne dertsiz, ne kasavetsiz yaşıyormuşuz! Eğer bu harp çıkmasaydı, muhakkak olan bir nokta varsa o da; Mister Chamberlain'ın hâlâ yerinde duracağı ve kolunda da –bugünkü gaz maskesi yerine– şemsiyesi asılı bulunacağı idi. Şemsiyeyi, hâlâ sulh remzi olarak alkışlıyacak ve açılınca, içinden düşmanın bağına saplanacak bir süngü çıkıvereceğine hâlâ inanacaktık!

İsveç kralı, bütün kış mevsimi Nis'te tenis oynayıp keyfini getirmiş bir halde, uzun boynunu saadetine gıpta edilecek bir hükümdar nümunesi gibi nümayiş şeklinde gezdirerek Stokholm yolunu tutacak; zavallı Norveç kralı kışlık sarayından şimaldeki yazlık şalesine çekilecek, alabalıklarının cirit oynadığı bir berrak dere kenarında tatlı tatlı esniyerek Ibsen'in rahavet bastırıp uyku getiren bulanık piyeslerini okuyacaktı. Ne birincisi memleketinin iki ateş arasında kaldığını ne de ikincisi denizden, gökten ve karadan ateş yağdığını görecekti ve böyle bir ihtimali hatırlıdan geçirecekti.

Hollanda'da ise, şişman kraliçe bisikletine binip yeldeğirmenlerinin sıralandığı sâkin arklar kenarından geçecek, lâle, sünbül bahçelerinde oturup keyifli keyifli dantelâsını örecekti. Danimarka'da milyonlarca besili domuz, pembe derili tumbul yavrularını rahat rahat doğurmuş, çiftliklerin bereketini artırmış; yine milyonlarca tavuk da çoktan civciv çıkarmış, çayır, çimen, köy yollarına neşe katmış bulunacaktı. Yani o domuzların sürüsüne kıran girmemiş, o tavukların köküne kibrit suyu ekilmemiş, kimisi Berlin'de propaganda sofrasına, kimisi karargâhta zafer ziyafetine yollanmamış bulunacaktı.

Finlandiya olimpiyat oyunlarına hazırlanıyor, bombardımanlarla çökmüş binalarını tamir için uğraşacağına, yepyeni stadyumlar kurduruyordu. Oralarda yetmiş iki milletin

bayrağı yan yana asılacaktı ve “Almanya galip-Belçika mağ-lup” dendiği zaman, göz önüne Meuse ovalarındaki kanlı ve korkunç harpler değil, nihayet manialı bir koşu gelecekti.

Polonya’da hasat başlamış olacaktı; köylü gündüzleri çalışıp çabaladıktan sonra akşamları kadın, erkek, şurada burada toplanacak, keman ve zurna sesine ayak uydurarak dans edecekti; Nazi kamçılarına sırt verip cephane arabasına koşulmıyacak, kanlı gözyaşlarını ciğerine içirmeyecekti...

Belki de Fransa’da “Front populaire” hükûmete geçmiş, çalışma saatini sekiz saatten dört buçuğa indirmiş, tank imalatını durdurmuş, tayyare fabrikalarını grevcilerin eline vermiş olacaktı. Belki de meclis, Majino istihkâmlarının yıkılıp yerlerine sembolik bir işaret olarak balık ağı gerilmesine karar verecek ve Chamberlain, yanına Daladier’yi alıp sulh güvercini şeklinde bir tayyareye binerek, ağzında zeytin dalı, Münih’e hacca gidecek. Führer’in köşkünü tavaf ettikten sonra, Hindenburg’un mezarına çelenk koyacaktı.

Bütün bunlar olurken, uzağı gören ve felâketi sezen bazı muharripler ve devlet adamları haykıracaklardı: “Ne yapıyorsunuz, harp gelip çattı, teminata kulak asmayınız, ağzınızı havaya açmayınız, gaflet uykusu yetişir, silâhları atmayınız!” Fakat bu feryatlara karşı cenge hazırlanamadıkları için sulhe inanma yolunu tutanlar bin dereden su getirecekler, bugün sırta kadem basıp nereye sığındığı ve hangi kovukta barındığı malûm olmıyan akvam meclisi kürsüsünde lâf ebeliğinde birbirlerine taş çıkaracaklardı.

Ya bitaraflar? Hele onlar, hele onlar! Bir kısmı “Harp mi? Bize ne! Cihan Harbi’nde nasıl çubuğumuzu yakıp keyfimize baktıksa; yine öyle, köşe penceresinden seyirci olu-

ruz, kazanç da cabası,” diyecek; bir kısmı da “Geçen sefer boyumuzun ölçüsünü aldık, bu defa mavi boncuğu kimde ise, sevdiğim odur rolünü oynar, rahatımıza bakarız...” fikrine kapılacak, ne yüz tonluk tankı ne paraşütlü haramileri ne de canavar düdüklü tayyareleri aklından geçirecekti.

Hulâsa cümle âlem tesellisini bulacaktı.

O kadar ki, maharetli bir falcı çıkıp da meselâ; Hollanda kraliçesinin tombul eline bakarak:

“Denizaşırı bir yol görüyorum, taliine bir büyük bina çıkıyor, galiba Londra’ya gideceksin ve Buckingham Sarayı’na yerleşeceksin!” deseydi; öteki kara bahtından şüpheye düşmeyi hatırına getirmiyerek belki de, “Hah, galiba İngiliz tahtına niyabet edeceğim!” ümidine kapılacaktı. Daha müthiş var: Yine bu falcı, kahve telvesine mi, iskambil kâğıdına mı, gökte yıldıza ve kuyuda gölgeye mi, her ne ise, talihle bir münasebeti olmıyan şeye nazar kılıp, İngilizlere, “Bir yıla kalmıyarak, bu hür memlekette bir kanun çıkacak, can, mal, mülk, ne varsa kayıtsız şartsız hükûmetin tasarrufuna geçecek... Hem, bu Çin’de, Maçin’de bile misli görülmemiş diktatörlüğü siz kendi arzunuzla istiyeceksiniz ve öpüp başınıza koyacaksınız!” nev’inden bir kehanette bulunsaydı, acaba kim inanırdı?

Tuhafı da şu: Aynı falcı Chamberlain’e hitaben:

“Havanızın üstünde Almanya tarafından gelen kocaman kanatlı, acaip şekilde, insana pek benzemiyen mahlûkların uçuştuklarını görüyorum, ne olur acaba?” dese ve bu suretle paraşütçüleri kasdetse, hiç şüphe yok ki, sabık başvekil tatlı tatlı güler ve “Olsa olsa sulh perileridir!” cevabını verip, Fransa’ya harp hazırlığında itidal bile tavsiye ederdi!

Amerika, “Avrupa’dan bize ne?” nakaratını tutturup, kongre ve borsa oyunlari vakit geçirirken, Lloyd George’un Almanya’ya göz süzülmesi ve Fransa’dan yüz çevrilmesi hakkında yazdığı makaleler yüz yirmi gazete tarafından takdir ve sitayişle iktibas edilecek, diğer taraftan fatihlerin kanına dokunmasın, yumruk sallayıp nutuk vermesinler diye Habeş imparatorunun feryadına ve Arnavutluk kralının efganına bir satır yer verilmiyecekti.

Weygand sivil elbise sırtında, iç çekecek ve gizlice Pé-tain’i bulup dert yanacaktı; baş başa verip yarını düşünerek kan ağılıyacaktı.

Fakat kimseye meram anlatmak kabil olamıyacaktı.

Sinemalarda eski harp filmlerini seyrederken hepimiz, “Geçti bugünler,” diyecektik, “bir daha tekrarlanamaz!” Ve şu teselliye dalacaktık: “Artık, şu korkunç manzaraları gören hangi millet tekrar silâha sarılır, harp meydanına sürüklenir? Hepsi blöf!” Bize öyle gelecekti ki, bundan sonra harp, yalnız Çin’de yapılabilen bir faciadır. Gazetelerde tafsîlâtını okurken “Ne vahşet!” diye çarpışanları ayıplıyacak, biraz da “Zavallılar!” diye ölenlere acıyacaktık.

İşte geçen sene yeniden harp patlamasaydı, bu seneyi de aynı hata, aynı dirayetsizlik ve beceriksizlikle geçirecektik. Nihayet, gelecek sene değilse, öbür sene toplar patlayıverince herkes, “Sürprizle karşılaştık!” diye haykıracaktı; kimisi hayretinden küçük dilini yutacak, kimisinin korkudan diz bağları çözülecekti; istilâ ise çorap söküşü gibi yol alıp, nihayet Fransa’ya dayanacaktı.

Sulh zamanında bir türlü lâıyk olduğu hükûmete malik olmıyan bu kahraman millet, yine sonunda hem kendisini,

hem hür kalmak istiyen milletleri Ortaçağ esaretine düşmekten kurtaracak, hürriyeti tekrar fethedecekti!

Tan, 9 Haziran 1940

GÜNDELİK NIKBINLİK BİR HATADIR

Harp başladığı sırada idi; yolda karşılaştık; düşünceli halime baktı, güldü:

“Göreceksiniz azizim,” dedi, “Vistüle gerisine çekilen Polonyalılar birdenbire bir taarruza geçecekler, düşmana öyle bir darbe vuracaklar ki dünya parmağını ısıracak. Ne modern silâhlarla hazırlanmış bir orduudur o, o ne yaman bir kuvvettir... Hele sabret, haftayı say!”

Bir hafta sonra Polonya, önden ve arkadan saldıranlar elinde taksim edilivermişti; epeyce üzülmüştüm. Diğer taraftan da İngiliz tayyarelerinin durmamacasına Almanya üzerine beyanname atışlarına kıızıyordum. İkinci tesadüfümüzde bu hareketin lüzumsuzluğunu ileri sürmek istedim. Arkadaşım idraksizliğime acır gibi mânalı mânalı suratımı süzdü, başını salladı, dedi ki:

“Birader, elbette Entelijans Servis’in bir bildiği vardır; olabilir ki, ajanlarından aldığı mevsuk malûmat oralarda rejime ve harp siyasetine karşı bir isyan hazırlandığı kanaatini vermiştir; belki de Garp Cephesi’nde tek silâh patlamadan harp sona erecektir. Herhalde Almanya’nın dahili ve iktisadi vaziyeti berbat... Okumadın mı, Mareşal Göring nutkunda neler söylüyor? ‘Sabun kullanmayız, çıplak gezeriz, biraz da kemerlerimizi sıkarız!’ filân diyor. Bu sözler ahvalin bo-

zuk, hattâ ümitsiz olduğunu kâfi derecede göstermiyor mu? Sinirlenme, beş on gün bekle!”

Bir ay, iki ay bekledim, beyannamelerden umulan kera-
met zuhur etmedi. Büyük fırtınalardan evvelki korkunç bir
durgunluk içinde rahat nefes alamıyordum, kendisine bu
sefer de tramvayda rastladım. Majino hattını gezip gelenler-
le konuşmuş olacaktı ki, âdeta keyifliydi:

“Aşılmaz, geçilmez, çevrilmez, yarılmaz, yıkılmaz bir
yer. Tâ Şimal Denizi’nden Akdeniz’e kadar baştan başa çe-
lik, mekanik ve otomatik! Ne kazıklar, ne kapanlar, ne ör-
güler, neler de neler... Filvaki harp bu yüzden biraz uzun
süreceğe benziyor ama netice apaşikâr. Sen rahatına bak!”

Gazetelerin Hollanda’ya, Belçika’ya, şuraya buraya,
Şark’a, Garp’a taarruz ihtimalini biteviye yazıp durmalarına
bakarak bir türlü rahat edemiyorum. Matbaada buluştuk;
neşesizliğime yine gülümsedi:

“Ajans ve radyo haberlerine kulak asma mirim... Bunla-
rın çoğu hayal mahsulüdür. Almanya’nın sahile doğru iler-
lemesi, ilerlese de barınması ihtimali yoktur. Müttefiklerin
donanmaları bir ateş açtı mı, sağdan geri marş! Hem bak,
Amerika nasıl paçaları sıvıyor; gaflet uykusundan başını
kaldırıyor. Yakında Yeni Dünya’dan eskisine öyle bir silâh
ve tayyare akını başlayacak ki, ağırlığından Britanya adaları
çökmezse sen de şaş, ben de şaşayım. Telâş edecek ortada
hiçbir sebep yoktur; âsabına hâkim ol!”

Danimarka’nın bir kuşluk vaktinde işgal edilip Norveç’in
de akşama kalmadan istilâsından birkaç gün sonra idi, bu-
luştüğümüz zaman arkadaşımın sevincine şaşıp kaldım.

“Hah, hah,” dedi, “Almanya kapana girdi, ne hata bu,

ne cinnet: Bizim karikatür mecmuaların kapak resimlerini görmedin mi? Birbirinin tamamen aynı, akıl için tarik birdir, derler: İskandinavya memleketleri timsah şeklinde tasvir edilmiş; ağızlarını açmışlar, gelen kuvvetleri lâtilokum şekeri gibi yutuyorlar! Çok doğru bir temsil... Yirmi dört saat kalmaz, müttefiklerin karaya çıkardıkları asker, havadan paraşütle inen veya şileplerden tayfa kıyafetinde giren bu yarı cambaz yarı aktör istilâ müfrezelerini denize dökecekler. Aç gazeteyi, bak şu havadise: Baltık Denizi'nin ağzını mayın ile kapatmışlar. Bu ne demektir bilir misin? Şimal Denizi'ne çıkmak ümidi hapı yuttu demektir!"

Norveç elden gidip de Hollanda ve Belçika üzerine yüründüğü gün onu arayıp ben buldum:

"Hiç üzülme monşer," dedi. "Felemenk bir kere sedleri açıp arazisini suya boğdu mu ne tank işler, ne asker geçer. Belçika'ya gelince başında asker oğlu asker bir genç kral var; sonra dünyanın en büyük askerî mühendisinin yaptığı istihkâmlarla çevrilen hudutlar düşmana kolay kolay yol mu verir? Boş yere kendini üzme!"

Nihayet su tanklarının Hollanda'yı aşıp denize vardıkları ve istilâ kıtalarının Belçika istihkâmlarını geride bırakıp Flandres Ovası'na yayıldıkları haberi gelince otobüste karşıma çıkan dostum pek gülümsemiyordu, ama kederli de görünmüyordu.

"İşte," dedi. "Fransa'nın beklediği fırsat zuhur etti, sıra şimdi meydan muharebelerine, hareket ve manevra harplarına geldi. Ne idi canım, o Majino'ya mıhlanıp kalış... Bunun sonu gelmezdi. Zorluk çekilmiyecek demiyorum ha! Fakat Somme Nehri yeni bir Marne olabilir. Hem ar-

tık Fransa'da da, İngiltere'deki gibi tam bir harp kabinesi hükûmeti ele aldı. Reynaud diyor ki: 'Paris önünde harp, Paris içinde harp, Paris arkasında harp!' Bence vaziyet eskisinden sağlamdır ve netice her zamankinden ümitlidir. Sen de imanını beyhude bozma!"

Asker oğlu asker kral, süngüsü düşük şatosuna dönmüş, açılan gedik bir türlü kapatılamamış ve İtalya'nın harbe gireceği sözleri alıp yürümüştü, yine karşılaştık:

"İtalya harbe mi girer?' Çocuk gibi konuşma. Onun Akdeniz'deki coğrafî vaziyeti böyle delilikler yapmaya müsait değildir. Seninle yirmi lira bahse tutuşurum. Bu devlet sulh masasına ordusu hırpalanmamış bir vaziyette ekseriyet harp aleyhtarı... Olmıyacak şeyleri düşünerek, üzüntü vesilesi çıkarıp durma!"

İtalya harbe girmişti, Fransa'da istilâ hareketi gittikçe genişliyor, yürüyor, vaziyet gün geçtikçe ümitsiz hale giriyordu. Reynaud yerine Mareşal Pétain'in hükûmeti teşkil ettiği gündü, yine buluştuk:

"Sonuna kadar harbe devam azmine işte katî bir misal," dedi, "sakın aklına imkânsız ihtimaller getirme! Bu iki büyük kumandan ancak harbi hızlandırmak, maneviyatı kuvvetlendirmek, Afrika'da bile olsa mukavemeti temin etmek için iktidar mevkiine gelmişlerdir; hem orduyu, hem dahilde zaptü raptı temin... Vaziyet kritik ise de ümitsiz sayılmaz!"

Mareşalle general kabinesi mütareke ve münferit bir sulh isteyiverince dostumu artık meyus bulacağımı sanıyordum. Filvaki düşünceliydi, ama yine teselli yolunu bulmuştu:

"Fransa donanması İngiltere'ye geçer, Amerika harbe girer, abloka şiddetlendirilir, herhalde bir çaresi bulunur.

Okudun mu yeni ve mühim haberleri? Ruslar Alman hududuna asker tahşit ediyorlarmış. Almanlar da sınır üzerine seksen fırka, ayrıca İtalyan askerî sevketmişler. Dur bakalım, galiba yeni bir sürpriz karşısındayız. Bedbin ruhlu olma!”

Artık sabrım tükenmişti.

“Dur!” dedim. “Sen, hatırında pek iyi kaldığına göre eski Cihan Harbi’nde de hepimizi böyle, aksine netice veren mütalâalarınla avutmuştun, sonunda da ‘Bu işin sökmiyeceğini biliyordum, ama maneviyatı kırmak istememişim’ bahanesile çekilip bir tarafa gitmiştin. Şimdi beni dinle: Hakikî nikbin adam, maneviyatı kuvvetli adam sana değil, bana derler. Sen her gün bir başka boş sebep icat ederek hem kendini, hem başkasını aldatıyorsun; bu suretle de gönle ümit sokup netice ters çıkınca maneviyatı büsbütün kırmış oluyorsun. Gündelik nikbinlik bir hatadır. Ben zafer veya mağlûbiyet meselesini çocuk oyuncağına çevirmiyorum. Vahameti görüyorum, kuru teselli yerine yüreğimde oldukça uzak bir istikbalin emniyetini taşıyorum. Pek uzağa gitmiyelim. Attilâ’dan ne eser kaldı? Avrupa’yı taksim eden Charlemagne ve Charles Quint ve Kanunî Süleyman saltanatı bekâ buldu mu? Cengiz imparatorluğunun yerinde yeller esmiyor mu? Napolyon’un avucuna sığdırdığı ve akrabasına bol keseden dağıttığı devletler kaç sene yaşadı? Avrupa’nın bu kaçınıcı taksimidir ve hangisi payidar olmuştur? Fatihler birer örümcektir, kurdukları ağı sağlam ve müebbet sanırlar; fakat o ağa yarın bir süpürge musallat olur, siler, süpürür ve yeni bir örümcek ürer, yenisini kurar. Daimî bir şans ve hükümranlılık hiçbir kavme müyesser olmamış, hiçbir millet, tek başına başka milletlerin müebbet efendisi kalmamıştır. Beşeriyetin bir kısmı bugün

galiptir, güler ve öğünür; öbür kısmı mağlûptur, ağlar ve dövünür. Derken gülen ağlar, ağlıyan gülmiye başlar. Son yirmi beş senede biz öyle iki azametli tabloya şahit olduk; yaşıyan için üçüncüsünün de eli kulağındadır. Her yeni bir galebe ve bir rejimle yeni bir medeniyetin kurulacağı nazariyesi de boştur. Dünyada başlıyan ve biten bir şey olmadığı gibi değişen bir esasa da rastgelinemez. Biz, teferruata bakıp esasta bir tahavvül olduğunu sanarız. En büyük teselli, şairin tevehhüm ve senin tatbik ettiğin gibi aldanmak değildir; görmek, bilmek, iyi veya fena bütün değişikliklere hazırlanmaktır. Ne galebe bakidir, ne mağlûbiyet.. Baki olan ancak bu ikisinin devri daimidir. Anladın mı?

Daha açık anlatayım: 1918 Mütarekesi'nin imzalandığı vagon 1940'ta kullanıldığı gibi yarın başka bir tarihî günde de yine işe yarıyacaktır. İşte aksi sabit olmiyacak bir teselli ve nikbinlik varsa o da budur ve bu, bir âdi politika lâfı değil, bir hikmettir.

Tan, 23 Haziran 1940

HAK ÂŞIĞI

Kendi isteğile de olsa Chamberlain'in ateşte yakılarak kül haline getirilmesi, dünyayı harp ateşinden ve felâket küllerinden koruma siyasetini takip etmiş bu sulhsever devlet adamına yakışacak akıbetlerden değildir. O azimli sulh âşığının cesedi fırına sokulmıyacak, 800 derece hararetle kavrulmıyacak, bir tutam toz haline getirilip billûr şişe içinde loş bir kilise rafına konmıyacaktı. Britanya adalarını süsleyen ve kırları, ağaçları güzellik enstitüsünden henüz çıkmış kadar çekidüzen görmüş olan o tertemiz, yemyeşil, rahat ve mamur köylerden birinin mezarlığına gömülecek, başına bir zeytin fidanı dikilecek ve sulh remzî nebat oralarda yetişemiyorsa taşına zeytin yapraklı bir çelenk işlenecek ve altına şu kitabe yazılacaktı: *Burada sulhe gönül vermiş büyük hak âşığı metfundur. Sevgilisinin kendi elinde can verdiğini gördü ve bu acıdan öldü.*

Mübarek Chamberlain bir sulh Mecnun'u idi; ömrü "Leylâ! Leylâ!" yerine "Sulh! Sulh!" diye inleyerek geçmiş, izzetinefsini çiğneyerek yad illere kadar gidip mahbubesinin namusuna tasallûtundan korktuklarına yüzşuyu dökmüş, "Ona ilişmeyin, elele verelim, el üstünde bakir ve lekesiz yaşatalım!" demişti. O seyahatin manevî ezası ve gösterdiği bu fedakârlık, Aslı'nın dizine baş koyup Banû'ya 32 dişini söktüren Kerem'inki kadar büyüktü. Halbuki meramına erdiğini

sandığı gün ihanete uğramış ve bu ıstırapla, dirisi gibi ölüsü de cayır cayır yanarak Kerem misali işte, hasret ateşi içinde ebediyete göçmüştü. Efsaneleşmiş aşk hikâyelerinde olduğu gibi mahbubesine kavuşamadan öklüğü için, kusurlarına rağmen o hak âşıkı namuslu diplomat bize gene sempattir.

Chamberlain'in tek, fakat müthiş kusuru harbe hazır olmadan sulha kavuşulamıyacağını anlamamasındadır. Zavallı büyük adam, şayet, muhtemel bir yağmura karşı elinde daima şemsiye taşımasında gösterdiği ihtiyatı, muhtemel bir tecavüze karşı silâhını daima belinde hazır bulundurmak suretinde de gösterebilse idi bugün kendisi sapasağlam yerinde durur ve biricik mahbubesi olan sulh perisi de, ayaklar altında çiğneneceğine müteşekkik ve minnettar, dizinde otururdu!

Tan, 28 Kasım 1940

HAŞMETLİ SUKUT

Hâlâ severek okuduğum Lamartine, en kudretli eseri telâkki ettiğim *Histoire des Girondins*'nin bir yerinde, "Sukut, ancak faziletle beraber vukubulursa haşmetlidir," der. Yunanistan böyle düştü; faziletle, yani haşmetle! Kendinden ewel ilk darbeye hiç mukavemet göstermeden ırzını teslim edenlerle namuslarının anahtarını bir işaretle götürüp elleriyle düşmana uzatanlar belki de şu teselli buluyorlar: "Memleketi harap etmedik, kanımızı dökmedik; ucuz kurtulduk, binaenaleyh doğru yaptık!"

Eğer siyasetin doğrusu bu ise bizim Millî Mücadele'nin ve İstiklâl Harbi'nin ne manası kalıyor? Tarihimizde Plevne Mukavemeti bir hatadır, Balkan muharebelerindeki Çatalca Müdafaası bir hesapsızlık, Çanakkale Gazası bir kabahattir. Halbuki iyi ve fena nasıl bir netice vermiş olursa olsun, hâlâ onlarla övünüyoruz; yani, galip geelim veya mağlûp düşelim, hakkımızı canımız ve malımız bahasına korumaya çalıştığımızdan, çabaladığımızdan, ram olmak istemediğimizden dolayı başımızı dik tutuyoruz ve etrafımıza yüksekten bakıyoruz.

Vatan müdafaasına her zaman hesapla ve galebe kanaatiyle girilmez; şeref ve namus borcunu ödemek, millî gururunu korumak lâzım geldiği için de harbedilir. Namusunu korumak bir hesap işi değildir; bir ahlâk sevki tabiîsi,

kendiliğinden olan bir adale hareketi, insanî bir refleksdir. Bu meseleyi sırf maddî bakımından, bir ticaret muamelesi veya bir borsa spekülâsyonu gibi görmek isteyenler elbette ki onur ve ırz sözlerine omuz silkerler. Onlar bilmelidirler ki bir milletin uğrıyacağı en korkunç, en şıfasız felâket kendi kendinden iğrenmesidir. Avrupa'nın yarısı şimdi bu nefsin-den istikrah zilleti ile manen dahi harap!

Yunanistan, âkıbetini bile bile boğuştu ve yenildi. Fakat şüphesiz ki yaptığından utanmamak mazhariyetine erişti; bilâkis başkalarını utandırdı. Lamartine'in bahsettiği haşmetli sukut işte buna derler!

Tan, 30 Nisan 1941

SÜRPRİZLERLE DOLU HARP

Bu harp bizi “sürpriz” kelimesinin ya resmen Türkçeleştirmesini kabule yahut da karşılığı olarak öz Türkçe bir kelime seçmeye icbar ediyor. Zira, iki senedenberi dünya haberleriyle siyasî yazılarda ve nutuklarda en çok rasladığımız sözlerden biri de odur. Dilimizde “hayret” ifade eden “şaşmak, şaşakalmak, şaşırmak, şaşalamak, şaşkına dönmek” hattâ “dona kalmak, afallamak” gibi güzel mastarlar ve bunlardan alınmış sıfatlar çok. Anadolu’da aynı mânâda “dansaamak”, “haymak”, “anıtmak”, “sangırtmak” dahi yer yer kullanılır.

Fakat “sürpriz”in tam mukabili yoktur. Hem o kelime, eskiden, daha ziyade, hiç beklemediğimiz halde karşılaştığımız memnuniyet verici şeyler için istimal edilirdi; bugün ise, çoğu defa, hoşaa gitmiyen fevkalâdelikleri anlatıyor. Meselâ şiddetle güvenilen Fransa’nın bir lâhzada çöküvermesi ve Maginot hattının arkadan kolayca çevrilerek hiçe gitmesi bir sürpriz olmuştu. Hollanda kanallarının, mühim bir müdafaa vasıtası sanılırken bilâkis istilâ ordusunun işini kolaylaştırması birçoğumuzu sürprize uğrattı. Hiç şüphesiz Yugoslavya’daki geç kalmış millî toparlanma, Almanya için ve Asya’da aceleye gelmiş bir hükûmet darbesi de İngiltere bakımından birer sürpriz teşkil etti.

Macar ve Yunan başvekillerinin acıklı âkıbetleri, Chia-

ppe'in Suriye'ye giderken hava muharebesinde ölümü, tayyare ile kaçışlar vesaire vaziyeti, ancak zabıta romanlarında, melodramlarda, masal ve filmlerde tesadüf edilen sürprizlerle dolduruyor. İlle bazısını radyoda işitince, sanki makineden kulağıma ses değil, sürprizli kutulardaki gibi yüzüme bir kukla fırlıyor; ağzım açık kalıyor! Bana öyle geliyor ki, içinde bulunduğumuz harp, böylece, bitmez tükenmez sürprizlerle devam edecek, sürprizleri tabii hal ve hadise derecesine indirecek, sonunda da bütün dünyanın ağzını bin karış açtırıp müthiş bir "A!" nidası çıkartacak muazzam bir sürprizle, hiç umulmadık şekilde ve zamanda, birdenbire nihayete erecek.

Tan, 17 Mayıs 1941

PALMİYE İLE DEVEDİKENİ

Laval, ne Başvekil, ne muhalif iken, ne de daha evvelleri, Lsırf dikkati üzerine çekip parlamak ve fırlamak maksadıyle sosyalistlik taslarken hoşuma giderdi. Bir kere, onda, ilk bakışta fena tesir yapan cihet, çehresidir: Tamamen sevimsiz, şişkin ince ve zeki hatlardan mahrum bir surat... O kadar ki, tramvayda böyle bir adam yanınıza, yahut vapurda, sui tesadüf, karşınıza otursa muhakkak muazzep olur, bir didirgenlik duyarsınız.

Ayrıca Laval, bu çehre ve beden kusurunu artırıp göze sokacak acayip bir giyim tarzına da düşkündür: Pike kumaştan Prens dö Gal biçimi bembeyaz bir kravat –hangi renk elbise taşısa ve hangi mecliste bulunsa– göğsünden eksik olmaz. Ne mânasız, ne sathî, ne az orijinal bir hususiyet! Asıl fenama giden, zıddıma dokunan bir ciheti de pek küçük muhitten, ekmekçi çıraklığından, yetiştiği halde servete düşkünlüğü, o dahi yetişmiyormuş gibi kendisini asalet merakına kaptırmasıdır. Kızını Şambrön düküne vermiş, başına düşes tacı giyirdiği zaman da, âdetâ, gülünç bir komedi tipi tavrıyla: “Hayatımın en mes’ut günü, işte bugündür!” demişti.

Laval’in, fikir sahasında ne Herriot gibi kıymetli eserleri, ne Poincare gibi ihatalı malûmatı, ne Clemenceau gibi keskin sözleri ve felsefî etütleri, şan, şöhret temin edecek

küçücük bir muvaffakiyeti, hattâ Briand kadar olsun taraf-tarı vardır. Parlâmentarizm fişkısında yetişmiş ve palmiye yerine konmuş azman bir devedikenidir!

İşte politikacılığın hakikaten iğrenç, fikir tiksindirici ve iz'an bulandırıcı kötü tarafı da budur: Mazisi karmakarışık, döneke, haris, şüpheli ve hayırsız bir adamın felâket günle-rinden istifade için kendisine kurtarıcı edası vermesi, mil-lete ümit kapıları açar görünerek onu, miskin hırsını temin için, tekrar aldatmaya ve avutmaya kalkışması!

Tan, 29 Mayıs 1941

14 TEMMUZ HAKKINDA

Mahzun oldum: Fransa'da 14 Temmuz ilga edilmiş. Hürriyete kavuşulan gün, bundan sonra bayram sayılmıyacak; istibdadın yıkılışı ve insanlık haklarının tanılışı, artık şerefli ve faydalı bir yıldönümü olarak tes'it edilmeyecek. Sebebi şu olsa gerek: 1940 Temmuz'u'nda Fransa'yı yere seren, o günün kurduğu idaredir; hürriyet kötü şeydir; sözü ayağa düşürür, anarşiye yol açar; bir devleti inkıraza sürükler. Peki amma 1914-18 Harbi'ni kazandıran yine bu hürriyet idaresi değil miydi? Sonra düşünmeli ki, 1870 muharebesinin kaybedilişinde 14 Temmuz'un hiçbir rolü yoktu; idarenin başında, başına taç koymuş ve sırtını tahta dayamış bir imparator oturuyordu. Bir imparator ki, yalnız 14 Temmuz'u değil, ihtilâl ve hürriyet şarkısı "Marseyyez"i bile millete unutturmuş, yerine "Suriye'ye Çiderken" adlı, heyecansız bir türkü koymuştu ve bunlar, Sedan'da şerefsizce esir düşmesine mani olamamıştı.

İyi idare edilemeyen her devlet aynı âkibete namzettir. O itibarla da 14 Temmuz'u bayramlıktan çıkarmak, gâvura kızıp oruç yemek ve eşeğini dövmeyince semerini dövmek kabilinden mantıksız bir harekettir. 14 Temmuzsuz bir Fransa, gözümüze daha küçük ve mazisiz kaldığı, mazisini inkâr ettiği için de daha fersiz görünüyor. Bu, geçen sene-

ki tarihe rastlıyan ikinci bir mağlûbiyettir. Geçici sevdalara uyup hürriyet bayramını hazfedeceğine faydası bir zamanlar bütün insanlığa ulaşmış olan tarihinin o en parlak sayfalarından kuvvet almıya çalışsa daha iyi ederdi.

14 Temmuz'a yapılan bu soğuk ve mânasız muameleden istiklâline kavuşmuş veya ondan cüdâ düşmüş, hürriyet âşığı her millet mahzundur. Zira 14 Temmuz yalnız Fransa'nın değil, beşeriyetin bayramıdır ve bereket ki, kısa küsüflara uğramakla beraber müebbetir.

Tan, 15 Temmuz 1941

HARP BİR “MEHEK”TİR

Yıllardanberi lehinde ve aleyhinde pek çok rivayetler dönmüş, bir taraftan satvet ve kuvveti, öte yandan tama-miyle aksi ileri sürülmüş olan bir muammanın hakikî mahi-yeti, neden sonra meydana çıktı.

Bilinmez aslı, çok söz söylenir anber hususunda

Fehvasınca büyük bir devletin, yeni Rusya’nın nasıl bir madde ve cevherden teşekkül ettiğini sarahatle, katiyetle kimse bilmiyordu. Orası bir kocaman “meçhul” idi; en zıd fikirlerle tasvir olunan ülke dahi yine burasıydı. Ali’ye sorar-sanız efsanelerdeki sihirli Hesperid bahçeleri ta kendisiydi; Veli nazarında ise Dante o yerleri çok eskiden, en korkunç şekilde tasvir etmişti. Kimi tokluk, kimi kıtlık içinde diyor, biri ordusunun heybetinden, öbürü bunun bir kuruntu ol-duğundan dem vuruyordu. İşin aslı, hakikati, tam doğrusu ne idi! Muazzam bina betondan mı idi, yoksa mukavvadan bir dekor mu idi?

*Halletmediler bu lügazın sırrını kimse
Bin kafîle geçti hükemadan, fuzeladan!*

Halbuki işte bilmece çözülmüştür; bu çözülüşün ne kadar insana mal olacağı da henüz belli değil: Fakat –hiçbir hususî fikir ve şahsî kanaat sahibi olmıyan bitaraflar nazariyle, tam objektif bakımdan göz gezdirilince– esrarengiz bir meçhul, iki aylık çetin bir imtihandan, kanlı bir tahlilden sonra basit bir “malûm” haline girmiş, XX’nci asrın şüphe götüren bir mücadelesi kendiliğinden hal ve asledilmiştir. Ortada artık bir hakikat vardır.

*İsret, güher-i âdemi temyize mehektir**

denildiği gibi harp de devlet idare ve bünyesinin salihat ve sakatlığını meydana koyan şaşmaz bir ölçüdür.

Tan, 1 Eylül 1941

* Yazıdaki bütün mısralar Ziya Paşa’dan. Ancak bu mısradaki “mehek” kelimesi, günümüzde daha çok “mihenik” şeklinde okunuyor. (hızl.)

DAHA FENASI OLAMAZ, SANIYORUM

Bir kısım kara düşünceliler var ki, başımızdan harp belâsı kalkmadan, günün kanlı dertleri tükenmeden, nelerle karşılaşacağı belli olmadan harp sonunun çok fena olacağını ileri sürerek hem kendilerine, hem başkalarına ayrı üzüntü yolları gösteriyorlar. “Ah,” diyorlar, “bunlar bir şey mi? Hanya’yı Konya’yı asıl sulh olunca anlıyacağız!” Ben bu fikre ortalık edemem. Hele ateş bir kere kesilsin, cepheler çözülsün, silâhlar ağızlarını kapayıp bombardıman uçakları hangarlara ve bombalar depolara aktarılsın; durum, eski korkunçluğundan herhalde kaybeder. Hiç değilse ölüm salgını ve yaygın halinden çıkarak şurada burada, beş on yerli vaka şekline girer; kısacası dakikada bin cana kıyılırken bu miktar bire, ikiye kadar düşer. Az kazanç mı?

Hem bana öyle geliyor ki, bu sefer sulhe daha tecrübeli girilecek, geçen defakinden çok ders alındığı için daha ustalıkli, görenekli hareket olunarak sulh devrinin zararları en az ölçüye indirilecektir. 1918’de, kazanan taraf da, kaybeden de toy, acemi idi; o, dünyanın gördüğü iri kıyım ilk cihan harbiydi; fenalığın çoğu buna alışmadığımızdan, ne yapacağını bilemediğimizden ileri gelmişti. Gelen gideni aratır derler amma 1914-18 harp sonu kadar kötüsüne bir daha düşülemez sanıyorum ve şu fıkrayı hatırlıyorum:

Hiç anlamadığı halde şarap almak isteyen biri, bir meyhaneye gitmiş; kendisine iki cins şarap göstermişler. Acaba hangisi daha iyi? Anlasa anlasa mahalledeki Bektaşî anlar. Şişelere bunlardan bir miktar koydurarak Bektaşî'ye götürmüş. Baba, birini dikmiş ve ikincisinin lezzetine bakmadan demiş ki: “Ötekinden al!” Adam şaşmış: “Canım,” demiş, “tatmadan onun daha iyi olduğunu nasıl bildin?” “İçtiğimden daha fenası olmaz da onun için!” Geçen sulh devrini dikdikten sonra yeni harbin sonu için Bektaşî gibi düşünmek hiç de yanlış olmasa gerektir.

Tan, 9 Mart 1942

CEVAPSIZ KALACAK BİR SORGU

Willkie'ye gazetecilerimiz harbin ne zaman sona ereceğini sormuşlar; akıllı adam olduğu için bilemediğini söylemiş, tabiidir ki bilmez, bilemez, bilemezler, bilemeyiz, bilen tek kişi yoktur. Bu münasebetle, belki de bir yerde okumuş olduğunuz şu hoş fıkrayı dinliyelim: Geçen Cihan Harbi'nde Mareşal Foch'un Pierre adındaki şoförüne arkadaşları ikide bir derlermiş ki: "Yahu, sen daima başkumandanın otomobilindesin, her şeyi işitirsin. Harp ne zaman bitecek?" Pierre cevap vermiş: "Merak etmeyin, bir şey duyarsam size hemen bildiririm!" Bir gün nefes nefese koşmuş: "Mareşal şimdi baklayı ağzından çıkardı!" "Aman, söyle, ne dedi?" "Bana dedi ki: 'Pierre, oğlum, sen ne fikrdesin bakalım? Şu harp, ne zaman bitecek?'"

Bildiğimiz bir şey varsa sür'at ve makine asrı başlayalı harplerin o nisbette, gittikçe uzun sürmeleridir. Birinci Cihan Harbi'nden önce aksi fikirdeydik; dehşetli âletler yüzünden hiçbir devlet harbi göze alamaz, alsa dahi beş, on günde ne olaksa olur, derdik; yanılmışız. Bu sefer de yıldırım harpleri hepimizi şaşırttı; çorap sökücü gibi birbiri ardından çözülen ordular, hele Fransız bozgunu o sığağa hiçbir karın dayanamayacağı hissini verdi; yanılmışız. Öbür taraftan Japonların göz açıp kapamağa vakit bırakmadan

bütün Pasifik adalarına karınca gibi üşüşmesine şaşarak bu askerin iman kudretiyle harikalar yapacağına, önlenemiyecğine inandık; yanılmışız. Japon da geri çekilir, esir olur, yenilmiş ve kamasını sağlam duvara çarpınca başka erden, insandan farksızmış. Bilir misiniz ki Japon devleti için Japon esiri yoktur; esir olanın kütüğüne hemen “fevt şüd” kaydını geçirirler ve artık onu ölü sayarlar. Şayet, harp sonu bir esir yurduna dönerse derlermiş ki: “İmparatorumuz seni bize ölmüş diye bildirdi. Mikado doğruyu söyler; onu yalancı çıkarmak ne haddine!” Gel de o zaman “harikiri”ye başvurma!

Harbin ne zaman biteceğini sormağa, anlamağa kalkışmamak en akıllıca harekettir. Elbette bitecek... Fakat altı ayda mı desem, altı senede mi, maazallah altmış senede mi? Hepsinin ihtimali vardır. En şuurlu siyaset harbi bitmiyecek farz etmektir. Bunun faydası şudur: Harp halini iyice benimsersin... Neticede “Aman, ne çabuk!” diye sevinirsin. Hele bizden kıyas kabul etmiyecek derecede dehşetli şartlar içinde bekleyenleri düşününce bu mantıksız sorguyu başkalarına, öylelerine bırakmak daha yerinde olur.

Tan, 11 Eylül 1942

CİHAN HARBİ'NİN 25'İNCİ YILI

Bu harbe verilecek isim üzerinde hâlâ uyuşulamadı. Hatta Roosevelt gibi salâhiyetli ve nüfuzlu bir devlet adamı tarafından ileri sürülen buluş bile, propaganda mahiyetinde olduğundan tutmadı. Gazetelerde açılan anketlerin ise meseleyi halledemediği muhakkaktır. Asıl uygun isim arana dursun, şimdilik onun bir göbek adı vardır: İkinci Cihan Harbi... Tosuncuğu böyle çağırıyorsunuz. Halbuki birinci, ikinci diye andığımız harpler, hakikatte tektir; ilki ölmemiştir, kısa bir durgunluk devresinden sonra tekrar ve daha kuvvetli olarak ortaya çıkmıştır. Birincisine nasıl öldü diyebiliriz ki, mütareke ve sözüm ona sulh sıralarında kan gövdeyi götürmekten geri kalmadı. Meselâ Rusya'da, dahilî denilen ihtilâl uzun müddet haricî mahiyette idi; bildiğimiz şekilde bir harpti; zira aynı toprak üzerinde yalnız İngiliz ve Fransız kıtalarile donanmaları değil, Almanlar ve başka ecnebi unsurlar da Çarlık taraftarlarına karışarak yeni rejimle boğuşuyorlardı. Öbür taraftan Türkiye istilâcılarla yıllarca harbetti, bunlar yoluna henüz girmişken Mançuko, Avusturya, Habeşistan, Arnavutluk, Çin hücumlara uğradı. İspanya'daki ihtilâl, yerli kıyamdan ziyade, yabancı yardım ile basbayağı bir harbe benzemişti.

Sulh bu mudur? Böyle mi olur? Top ve tüfek sesinin durmadığı ve ancak çevrelere, devrelere ayrıldığı o yirmi seneye

sulh adını vermek için insanın yaveci bir diplomat olması lâzım gelir. Tarihçi bu hileye başvuramaz. Cihan Harbi'nin bitmesi, cihan sulhünün elde edilmesile mümkündü. Geçen sefer sulh değil, bir mütareke bile yapıldığı şüphelidir yapılan şey yürütülmesi imkânsız sulhnamelerin imzasından ibaret kaldı. Ne mağlûp yüklendiği şartları yerine getirdi, ne de galip, bu şartları yerine getirtmek kudretini buldu. Eski silâh arkadaşlarını bile birbirine düşman eden bir sulhe, sulh adı verilemez.

Bütün bu sebeplerle biz şimdi Birinci Cihan Harbi'nin dördüncü senesinde değiliz, yirmi beşinci yılında yaşıyoruz. İkisini ille ayırmak ve ayrı ayrı adlandırmak lâzımsa en doğrusu ve hakikate uygunu *Cihan Harbi'nin birinci safhası – ikinci safhası* demek icap eder. Bu isimler, halk dilinde tutamaz; fakat tarih bakımından asıl yaraşanı odur. 1916'da* başlayıp hâlâ sürüp giden harbî yarının tarihçileri bu şekilde yazacaklar ve yine bu şekilde tahlil edeceklerdir. Aynı harbin bir de *üçüncü safhası* veya müthiş dramın *üçüncü perdesi* olacak mı? Ona ancak askerî, siyasî makale yahut radyo gazetesini yazarların kullanmağı âdet edindikleri, derde deva olmayan son fıkra ile cevap verebiliriz: “Bunu olayların gelişimi gösterecektir.”

Tan, 26 Ekim 1942

* Doğrusu 1914 olsa gerek, tabii o zaman hesap da değişiyor. (hzl.)

HARBİN ÜÇÜNCÜ SAFHASI

Bu harbin öngünlerinde bir Fransız generali, yazdığı Askerî bir eserde şöyle demiş: “Tankların tam mânasile iflâs edeceklerini şimdiden tahmin mümkündür.” Ne derin bir aldanış! İşin tahafı Mareşal Pétain gibi ünlü bir kumandanın, bu eserde bir önsözü varmış; o generali öğüyor, fikirlerine tamamen ortak çıkıyormuş. Şaşılacak şey! Zaten bütün üniformalı erkân, birkaç ayırdedilince, motörize ordu fikrine ve yeniliğin her çeşidine aleyhdar bulunuyorlarmış; “Bunlar gazeteciler ve mebuslar gibi amatörlerin işidir,” diyerek aksini ileri sürenlerle alay bile ediyorlarmış, hepsinin de Majino hattı arkasında Fransa’nın bir daha istilâ görmeyeceğine inanmaları cabalı! En akıl ermez nokta şudur: Almanlar 1937 yılında Fransız havacılık şefini Berlin’e çağırılmışlar, bir gösteri töreninden sonra ona açıkça demişler ki: “Biz ayda 360 uçak yapıyoruz.” Fransızlar o tarihte ve o müddet içinde ancak 30 uçak çıkarabiliyorlarmış. Yani sene-
de 7200* uçağa karşı 360! Fransa’ya taarruz başladığı sırada Alman ordusunun elinde 10.000 uçak bulunuyormuş; karşı tarafta ise İngilizlerinki de hesaba katılırsa bir kısmı eski sistem yalnız 575! Fransa iki milyon esir vermiş ve kuvvetinin

* Refik Halid burada hesapları karıştırmış, sayıyı 12 ile çarpacağı yerde, 20 ile çarpmış. (hızl.)

yüzde doksanını zayi etmiş ki daha hiçbir ordunun tarihinde böyle bir vak'a kaydedilmiş değildir.

Bize bunları ve bu gibi inanılmaz hâdiseleri öğreten kaynak, üniversite kitabevinin çıkardığı *İkinci Dünya Harbi ve İç-yüzü* başlıklı, S. Ergün tarafından dilimize pürüzsüz çevrilmiş bir eserdir. Bu eserin asıl kıymeti harp başındaki “alaminüt” diyebileceğimiz mağlûbiyetlerle galebeleri örten esrar perdesini ustaca sıyrmasında, realiteyi keskin ve lüzumlu çizgileriyle, hiçbir tarafı incitmeden karşımıza sermesinde, ele avuca sığdırmasındadır. Hele şu noktaya dikkati çekerim: Muharrir, İkinci Cihan Harbi'ndeki ilk safhanın “sanayi memleketlerle ziraat memleketleri arasında denk olmayan silâhlarla yapılan bir mücadele” olduğu hükmüne varıyor. İkinci safha ise iki sanayici memleketin, Rusya ile Almanya'nın boğuşması, yani yıldırım harbinin sonudur. Üçüncü safhaya gelince bu, Birleşik Amerika sanayiinin bütün kudretile meydana atılışı olacaktır. Demek ki dünya, şimdi 1943 yılına girerken üçüncü safhasının başlangıcında bulunmaktadır.

Bunun sonuncu safha olmasını dilerken yarın devleti idare edeceğini bildiğimiz bugünkü gençliğin elinde, ibret dersleriyle dolu böyle ciddi eserleri daha çok görmek istediğimizi söylemek de vazifemizdir.

Tan, 26 Aralık 1942

ELÇİLİĞİN GÜÇLÜĞÜ

Birleşik Amerika'nın çıkardığı *Beyaz Kitap*'tan öğrendiğimize göre bu devletin Tokyo'daki büyükelçisi 27 İkincikânun 1941 tarihinde, yani meşhur baskından tam bir yıl önce hariciye nezaretine bir rapor göndererek Japonların Pearl Harbur'a ânî ve dehşetli bir hücumda bulunacaklarını bildirmiş; fakat böyle bir ihtimal kendisine haber verildiği halde ona inanmıyan bir kumandanın ihtiyatsızlığı ve dik kafalılığı yüzünden Pearl Harbur felâketi önlenememiş! İnsan vak'ayı okurken vazifesini pek mükemmel yapan büyükelçiye karşı elçilik sanatının bu şaheser başarısından dolayı hayranlık duymaktan kendini alamıyor.

Hiç unutmam ve kimse unutmamalıdır: Balkan Harbi'nden biraz önce Osmanlı Mebusan Meclisi'nde birkaç kulağı delik mebus kürsüye çıkarak Balkan devletleri arasında memleketimiz aleyhine bir ittifak hazırlandığından ve askerî hazırlıklara hız verildiğinden bahsettikleri zaman hariciye nazırı, sefirlerinden gelen raporlara güvenerek muhalif mebuslara şu alaylı cevabı vermişti: "Ortada fol yok, yumurta yok!" Yazık ki hem fol, hem yumurta varmış, sefirler kadar nazır da hem kel, hem fodul imiş. Fakat bunlardan daha vurdum duymazları da zuhur edebilirmiş. Bahsedilen ittifak sağlanıp harp patlamak üzere iken *Büyük Kabine* deni-

len kendinden geçmişler hükûmeti belki yine sefirlerimizin raporlarına kapılarak birkaç sınıf tecrübeli askeri salıvermiş, hudutlarımızı boşaltmak gafletinde bulunmuştu!

İşte gerek bugünkü Pearl Harbur, gerek geçmişteki Balkan vak'aları bize elçiliğin ne mes'uliyetli, ne yüksek bir vazife olduğunu, bir elçinin ne değerli hizmetler görebileceğini veya ne felâketli roller oynayacağını pek canlı misallerle öğretmektedir. Bu dersler, halkta diplomatlar ve elçiler için sadece bir süs oldukları hakkındaki çok hatalı görüşü düzeltmeğe yararsa ne âlâ! Hele sırf boş vakit geçirmek, salon açmak için karılı kocalı elçiliğe özenen gafiller varsa ve böyleselerini aynı dersler o zararlı hevesten vazgeçirirse daha âlâ!

Tan, 6 Ocak 1943

“FİL VE POLONYA MESELESİ”

Polonya milliyetçilerinin azmini gösteren güzel bir fil fıkrası varmış; bu fıkrayı meşhur vatansever piyanist Paderevski'ye atfederlermiş; fıkra şu imiş: Ayrı ayrı milletlerden beş kişi fil hakkında birer eser kaleme almıya karar vermişler. Bunlardan biri İngilizmiş, kalkmış Hindistan'a gitmiş bir fil avında bulunmuş ve resimli kocaman bir kitap bastırmış *İlk Filimi Nasıl Avladım?* adında... İkincisi Fransızmış, birkaç kere hayvanat bahçesinde dolaşmış, neticede *Fil ve Aşklar* başlıklı bir eser çıkarmış... Üçüncüsü Alman imiş, uzun tetkiklere girişmiş, yıllarca çalışmış. Nihayet *Fillerin Hayatını Tetkik Hakkında Bir Monografiye Methal* isminde beş ciltlik bir kitap vücuda getirmiş. Rus milletinden olan dördüncüsü *Fil Mevcut mudur, Acaba?* diye birtakım feylesofça düşünceler dolu mistik bir etüd yazmış. Sonuncusu Polonyalı imiş; millî kütüphanede birkaç gün çalıştıktan sonra çıkardığı eserin adı şu olmuş: *Fil ve Polonya Meselesi!* Fıkra, Polonyalının aklında istiklâl davasından başka bir şey yaşamadığını ne hoş, ne tesirli surette anlatmaktadır.

Size tavsiye ederim, benim gibi yapınız, Faik Sabri Duran'ın *İkinci Cihan Harbi'nde Milletler ve Devletler* adındaki eserini okuyunuz. Yukarıda anlattığım mânalı fıkra bu kitaptan alınmıştır. Kitap daha ziyade bizce, meşhur adamları,

hayatları, hüviyetleri ve memleketleri pek belli olmıyan Çekler, Finler, İskandinavlar, Baltık devletleri gibi milletleri hem siyasî, hem coğrafi bakımdan ve en meraklı, en orijinal taraflarından tam bir ihtisasla, üstatça canlandırdığı için eseri ele alınınca, bitirmeden bir daha bırakmağa insanın gönlü razı olmuyor. Versailles sulhünün aksaklığını, bütün o acaip Polonya koridoru, Memel, Danzig serbest şehri cinsinden akla sığmaz münasebetsizlikleri, resimleriyle, haritalariyle, içyüzüyle bu eserden tatlı tatlı öğrenebilirsiniz. Öğrenir, şaşar ve İkinci Cihan Harbi'nin ne için çıktığını iyice anlar, anlayınca da yeni yapılacak sulh için şimdiden yürek çarpıntılarına uğrarsınız. Görürsünüz ki, 1914 Harbi, bazan dışına vurarak, için için 1939 yılına kadar ara vermeden sürüp gitmiştir; sulh değil, mütareke bile yapılamamıştır; daha doğrusu harbi yapacak vatansever kahramanlar fazlasıyla çıkmış, sulhü yapacak değerli diplomatlardan ise eser görünmemiştir.

İnsanların uyuşmak sanatından ziyade boğuşmak hususunda daha kabiliyetli oldukları ne belli!

Tan, 7 Ocak 1943

CEHENNEMİN PROPAGANDASI

Dikkat ediliyor mu? Harbin ilk yıllarında kulaklarımızı dolduran “beşinci kol” lâfını ağıza alan yok! Beşinci kol artık yürek çarpıntıları veren korkunç bir kuvvet olmaktan çıktı; modası geçmiş ağızdan dolma bir piştova döndü. Vaktile epeyce kan dökmüş, kana girmiş, ülkeler fethetmiş olmasına şaşıtığımız antika bir silâh! Peki, onun arkadaşı olan harp propagandası ne haldedir? Hayli sönük! Dünya, arkası gelmez boş vaidlerle acele müjdelerden, yanlış hesaplar üzerine kurulmuş ümit çığırtkanlıklarından bezmişe benziyor. İnsanlar daha ihtiyatlı oldular; madalyanın ön tarafa arkası tarafı arasındaki farkı seziyorlar. Zehirli hapların parlak yaldızlı kâğıtlara sarıldığını biliyorlar. Propagandacılık güçleşti. Bu sahada yepyeni zekâlara, dehâlara, icatlara lüzum var.

Zaten propaganda ve propagandacılarla alay edilmeğe başlanması da propagandanın zayıfladığına işarettir. Belki siz de işitmişsinizdir, Frenklerin bu yolda uydurdukları fıkralar arasında bir tanesi pek hoş, pek mânalı: Propagandacılıkta milletlerarası şöhet yapmış olan bir zat ölmüş; yalan her dinde suç sayılmakla beraber, belki de nev’i şahsına münhasır bir ceza olarak bunu doğru cennete sokmuşlar. Bakmış ki herkes, kendi halinden memnun, uslu akıllı, sükûn içinde yaşıyor. Ne propagandaya lüzum var, ne de

yalanlara, dolanlara! Fena halde canı sıkılmış... Bu sıkıntı ile uzaklarda dolaşırken gözüne, üzerinde “Cehennem” yazılı bir kapı ilişmiş, şöyle aralamış: Mükemmel bir salon, caz çalıyor, çiftler dans ediyor, içki kadehlerinin biri dolup öbürü boşalıyor, neş’e, kahkaha, keyif yerinde... Koşa koşa cennete dönmüş, bir arzuhal yazarak, cehenneme naklini istemiş. Bir daha geri gelmemek şartile razı olmuşlar ve bir kapı açmışlar, kendisini içeriye itmişler. Bir de ne görsün? Ateşler alev alev yanıyor, katran kazanları fıkır fıkır kaynıyor, zebaniler tuttuklarını ellerindeki kızgın kargılarla yakalayıp yakalayıp kazanlara atıyorlar. Adamcağız “Aman,” diye haykırmış, “bir yanlışlık var; benim gördüğüm cehennem bu değildi!” Zebaniler sırtıtmışlar, demişler ki:

“Senin gördüğün yer, cehennemin propagandası idi!”

Tan, 23 Ocak 1943

HARBİN DOĞUMU VE ÖLÜMÜ

Her zaman dediğim gibi bir harbin ne zaman biteceğini kimsenin, hattâ başkomutanların bile sezmesine imkân yoktur. Bu sebeptendir ki, devlet adamları ağzından ara sıra dinlediğimiz 1945-46 gibi sözlere olduğu kadar 1943 sonbaharı falcılıklarına da kıymet vermemeliyiz. Harp kimin aleyhine bitecek? Onu, sonuna doğru, aşağı yukarı keşfetmek mümkündür; fakat bitim tarihini kestirmek insan zekâsının kudreti dışındadır. Nitekim Birinci Cihan Harbi'nde de böyle olmuştu: 1918 yılının ortasına doğru Alman-Avusturya blokunun artık harbi kaybettiğine şüphe kalmamıştı. Öyle olmakla beraber karşıdaki blok sulhü yakın görmüyor, hattâ iki yıl kadar uzakta sayıyordu. İşte size misali Winston Churchill'in üç ciltlik *Dünya Buhranı* adlı eserinden alacağım:

“Mareşal Foch, plânlarında harbin sonu olarak 1919 yaz mevsimini gözönünde tutuyordu. Hattâ 1918 Ağustosunda –yani mütarekeden üç ay kadar önce– kendisine bu mesele sorulduğu zaman ‘Gelecek sene sonbaharına... On iki ay sonra!’ cevabını verdiği gibi birinciteşrin içinde, sulh arifesinde Mareşal'in genelkurmayınca aynı soruya verilen cevap şu oluyordu: ‘İlkbahara!’ Evet 1918 yılında nihaî zafere hep inanmıştık. Lâkin bunun 1919, yahut 1920'de mi elde edi-

leceğini hiçbirimiz bilmiyor, hiçbirimiz mütarekenin 1918 İkinciteşrini'nde kavuşulacağını aklımıza sığdıramıyorduk.”

Yirmi beş sene önceki kadar bugünkü Churchill de, kismet olur da yarın hatıralarını yazarsa bize İkinci Cihan Harbi'nin sonu hakkında yukarıdaki gibi yanlış tahminlerden fazla bir şey söyleyemeyecektir. Harbe başlamak için kendisine en uygun zaman seçebilmek, saldırgan bir devletin elinde olabilir; fakat ondan ötesine iradesi yetişmez. Bu itibarla harp beklenen çocuk gibidir. Ana olsa olsa doğum tarihini kestirebilir. Ne doğacağını, yumurcağın neler doğuracağını, kaç yıl ömür sürüp ne zaman dünyadan elini eteğini çekeceğini ise ancak Allah bilir; yani kimse bilmez.

Tan, 14 Nisan 1943

İKİ ÇEŞİT HARP TARZI

Afrika harbi bize Birleşik Devletler'in savaş tarzı hakkında artık yeter derecede bir fikir vermiş olmalıdır. Avrupa'da 1939'dan sonra alıştığımız muharebe sistemi bambaşkaydı, akın, sel, su baskını gibi orduların önlerine ne gelirse, taş, toprak, kale, tahkimli hat, hepsini sürükliyerek taşıp gitmesi, koparıp atmasıydı. Sağa, sola, geriye, ileriye saldıran kuvvetler böylece bütün Avrupa'yı kapladı ve bizi harbin ancak o şekilde yapılabilceğine ve yine o şekille kazanılacağına inanırdı. Şimdi görüyoruz ki, bir de temkinli, dar hesaplı, ağır hareketli, insandan fazla malzeme harcaması gözönünde tutan "merhale"li, "konak"lı, "durak"lı harp usulü de var.

Uzaktan seyredenler için bu öbürü kadar heyecanlı değildir; daha doğrusu bunun heyecanı kesiktir; kerte klidir, ikide bir, heves kırıcı ve ümit sarsıcı vuruşlarla, perde aralarile şevkini kaybetmektedir. Fakat her yiğitin bir yoğurt yiyişi olduğu gibi her ırkın kendi yaradılışına ve zihniyetine uygun bir savaş tarzı olabileceğini kabul etmeliyiz. İşte Tunus harbi, o Anglosakson tarzının dünyaya en tipik örneğini verdi: Sekizinci İngiliz Ordusu ağır aksak Maret hattını tuttu; Çed gölünden doğru bir Fransız kıt'ası düşe kalka denize yaklaştı; ortada Amerikan ordusu güç belâ sahaya sokuldu; yuka-

rıda birinci İngiliz ordusu yokluğıyla varlığını belli etmeden sessiz adımlarla Bizerte yakınlarına ulaşıp durdu. Öbür taraftan âheste beste, uçak meydanları kurulmağa başlandı. Herkese bir durgunluktur çöktü. Hele, karşılaşılan değme engel önünde, her hamleden sonra o durup dinlenmeler, kumlar ortasında eriyip kaybolmuşçasına hayat eseri vermeler! Evet ama, Habeşistan, Eritre, Somaliler, Sirenaik ve saireler, bütün Afrika böyle, “kaplumbağa temposu” ile elde edildi ve buralara sapasağlam öyle yerleşildi.

“O halde, şayet Avrupa’nın aynı usulle fethedileceğini umuyorlarsa harbin 1950 yılında bitmesi lâzım gelir,” diyeceksiniz. Asker olmadığım için bu cihete aklım ermez. Fakat bilirim ki dedelerimiz şöyle demişlerdir: “Acele işe şeytan karışır”; “Geç olsun da güç olmasın”; “Çok koşan çabuk yorulur.” Sanki bunlar Anglosakson atalar sözüdür ve her Anglosakson komutanı o sözlerden birini kendisine program olarak seçmiştir!

Tan, 15 Nisan 1943

BİZİM BAHAR ŞENLİĞİMİZ

Tunus'ta mihvercilerin arkasından koşan Birleşik Devletler kuvveti yarım milyon kadarmış. Köylerini bırakıp kaçışan yerlilerle mihver askerlerini de hesaba katınca o dar bölgede iki milyon insanın birbirlerini kovaladığı anlaşılır. Bir telgraf haberi diyor ki: "Ordular boy atmış ekin tarlalarını çiğniyerek bütün ağırlıklarıyla yollarına devam ediyor." Karşı kıyıdaki Avrupa'nın, hattâ topyekûn dünyanın buğday kıtlığı çektiği bir sırada, başak bağlama zamanı yaklaşmış olan mübarek ekinin, demir çemberli tekerleklerle nalçalı kunduralar altında ezilip mitralyöz oraklarla vakitsiz biçilmesi, harcanması ayrı bir üzüntü, ayrı bir felâket...

Aylardanberi yağın bereketli yağmurların beslediği o yemyeşil, semiz tarlalar ki şayet üzerlerine su damlaları yerine kurşun parçaları serpiştiren uğursuz kasırga çökmeseydi yarın ılık rüzgârların kucağında çırpınıp hışıldayarak renkli ve şarkılı bir film manzarasına benziyecek, tombul tanelerin en usta kuyumcu elinden çıkmış kadar foyalarına âhenk ve hünerle dizildikleri altun başaklarla –sanki eski bir medeniyet, toprak altında gömülü kalmış haznelerini bir tılsım sayesinde birdenbire yer yüzüne atıvermiş gibi– gözleri kamaştıracak, gönülleri şâd edecekti! Şimdi ise Tunus tarlalarında harbin insafsız eli henüz her tanesi, emzikteki çocuk ağzına

takılı kalan süt damlacığı kadar yumuşak buğdayların sıralandığı taze başakları çoktan biçmiş, memleketin sırtından kutlu yeşil çuhayı sıyrarak o ülkeye de kapkara yas elbisesini giydirmiştir. Ekili topraklar üstündeki bahar savaşları şüphe-siz ki savaşların en zararlısıdır.

Fakat bunlar ola dursun, biz, son feyizli yağmurları yi-yerek yurdumuzun dört bucağında yeşermiş ekinlerimize uzun uzun, sevgi ile bakalım ve ğnelim. Türk çiftçisi ve Türk halkı için, düşman ayağı basmadan, bir bombardıman uçağı gölgesi bile vurmadan keyiflerince süren buğday tarla-larını seyretmek, harbin belki de en sonuncu baharında her ülkeye nasip olmayan eşsiz bir bahar şenliğı, bir bayramlar mevsimidir.

Tan, 17 Nisan 1943

BAZI ŞAŞMALARIN SEBEBİ

Yine Winston Churchill'in *Dünya Buhranı* adındaki kitabından bahsedeceğim. Şu sebeple: Bizim güzel bir vecizemiz olan "Dünü unutma, bugünü daha iyi anlarsın" sözündeki kıymeti kitabın Rusya'ya dokunan kısmında gayet canlı olarak belirttiği ve dünkü Rusya'yı pek mükemmel anladığı cihetle bugünkü politikasını o inana dayandırdığı için... İngiliz başvekili 1917 yılını gözden geçirirken netice itibarile diyor ki:

"Rus İmparatorluğu bu yıl savaşlarına, harbe girdiği yıldan daha çok ve daha iyi techiz edilmiş bir ordu hazırlamıştı. Her şeyi yıkıp yakan bir kasırgadan sonra o uzun çekilmeler sona ermiş, cephane kıtlığı önlenmiş, sınırlara sapasağlam, güçlü kuvvetli erler tamamlanmış yeni kıt'alar sevk edilmişti. Rusya yeniden dirilmiş, müthiş bir ordu ile düşmana kafa tutmağa hazır bir hale gelmişti. Birinci Cihan Harbi olayları arasında Rusya'nın bu, ölüp tekrar dirilerek belini doğrultması ve yeni ordular elde etmek için gösterdiği dev gayreti kadar insana kuvvetle tesir eden büyük hâdiseler pek azdır. 18 ay kadar önce hemen hemen tamamen silâhsız kalmış ve 1915 yılında misli görülmemiş derecede korkunç yenilgelere uğramış olan bu devlet 1916 yaz mevsiminde her türlü techizatı tamam 60 kolorduyu

yoktan var etmişti. Halbuki başlangıçta harbe yalnız 35 kolorduluk bir kuvvetle girmişti.”

Demek ki Rusya’nın bünyesi yukarıda anlatıldığı şekilde dev kalkınmalarına tabiatten elverişlidir ve herhangi bir milleti sulh zorunda bırakacak bir yenilgi, Rus bakımından ancak tos vurmak için geri çekilmeden başka bir şey değildir. Çarlık idaresinin bile yapabildiğini, zabıtlı rabıtlı bir rejimin daha büyük ölçüde başarmasından tabii ne olabilir? Yaz muharebelerine ve harbin sonuna bu gözle bakmak en doğrusudur. Dünya hâdiseleri arasında bizi hayretlere düşüren birçok meseleler vardır ki işin içyüzünü bilenler için hiç de şaşırtıcı sayılamaz. Şaşkınlığa, olayların aldığı şekilden ziyade, hiç şüphesiz bilgisizliğimiz sebep olmaktadır. Churchill’in bahsettiği hakikati kaçta kaçımız biliyorduk?

Tan, 22 Nisan 1943

ESKİSİNE BENZETMEMEK İÇİN

Geçen harbin tek düşüncesi bir gaye üzerinde toplanmıştı: Harbi kazanmak! Harbi kazanmak sulhü kazanmak demekti; herkes öyle sanıyordu. Sanılıyordu ki yenilen, bir daha belini doğrultamaz; muahede şartları yerine getirilir ve galiplerin hükmü kendiliğinden yürür. Mağlûplar kâğıt üzerinde yenildiklerini kabul etmiş gibi görünmüşlerdi; fakat kâğıttan daha dayanıklı bir madde üstüne şu sözleri hâketmişlerdi:

Invictis Victi Victuri

**Yarının muzafferleri olacak bugünün yenilmişleri
tarafından yenilmemiş askerlere**

Bu sözler Berlin'deki meçhul asker âbidesinin taşına işlenmişti ve Almanya'nın mağlûp sanıldığı sıradaki ruh hâletini apaçık gösteriyordu. İşte bugün harbi kazanmak isteyen iki tarafın da büyük korkusunu o taşa okumak mümkündür: Yenilen, uzun müddet kalkınmak ümidi beslemeyecek surette yenilmiş olmalıdır; hem maddî, hem mânevi bakımdan... Yarım kazanç, yarım zarar yok: Topyekûn harp, topyekûn zafer, topyekûn mağlûbiyet, topyekûn sulh! Sulhü kazanmak demek, harbi o şekilde, kıyasıya bitirmek mânasına gelir. Mih-

verciler harbe, yeni nizam adını verdikleri bu prensiple girmişlerdi. Şimdi de Anglosaksonlarla ortakları aynı prensibe dayanıyorlar ve şayet yine bir galebe elde ederlerse artık karşılarında “yarının muzafferleri olmağı” aklına sokmuş, madde, hele ruh kudreti spasağlam unsurlar görmek istemiyorlar.

İkinci Dünya Harbi’ni birincisinden daha uzun sürdürecektir, gittikçe daha kanlı şekilde sokacak, ötekenden büsbütün başka tarzda neticelendirecek olan ana fikir budur. Bu fikirdir ki, harbi idare edenler, bir taraftan harp yaparlarken öte yandan sulhün kurulacağı esaslar üzerinde de aynı gayretle çalışıp çabalyorlar. İlkinde “Hele zafere ulaşalım, ötesi kolay!” deniliyordu; bu sefer, sulhü kazanmanın harbi kazanmak kadar belki de daha güç olduğunu bilenler tek değil, çift davayı bir arada halletmek zorunda bulundukları için denizler aşırı buluşmalarda harbe hız verecek tedbirleri alırken sulhü sağlayacak plânları da hazırlamaktan geri kalmıyorlar. O sebeptendir ki yeni harbin hem şekli, hem idaresi, hem mânası eskisinden ayrıdır ve zaten asıl maksat yenisini eskisine benzetmemektir.

Tan, 27 Mayıs 1943

HARP SONUNA DOĞRU

Hıristiyanların “ebedî şehir” diye andıkları ve tarihçilerin uzun müddet “cihan hâkimi” unvanını verdikleri Roma’nın bombalanması bütün inanların ve imanların hiçe sayıldığını göstermek bakımından çok manalıdır. Uçakların Roma üzerine öldürücü ve yıkıcı yüklerini boşaltmaları insan kafasındaki bazı ağırlıkların da artık atıldığına bir işaret olsa gerek. Attila şimdi bir dindaştır ve Vatikan’ın dinî masumiyeti bir efsanedir. Roma’ya bombalarını salan Hıristiyan pilotun gözünde ve gönlünde ne İsa, ne Meryem, ne papa, ne tarih, ne de sanat eseri bir kıymet ve bir kutluluk ifade ediyor. O, harbi bir an önce bitirip insanlığı daha ziyade harcanmaktan korumağı düşünüyor. Bugün en yüksek amaç kan dökülmesine en kısa zamanda son vermekten başka bir şey değildir. Propaganda vasıtaları ne derse dersin, buluşmalarda ne konuşulursa konuşulsun, şiddetle sezdiğimiz hâlet mihver cephesinin harpten yorulduğunu ve karşı cephenin de harbi uzatmaktan çekindiğini göstermektedir. Bir tarafta ruh kuvvetini aksatan bedenî bir takatsizlik, öbür tarafta büyük hamleler yapmadan harp halinde yaşamaktan doğan bir titizlik göze çırpıyor.

Zira topyekûn seferberlik denilen son gayret Şark Cephesi’nde beklenen neticeyi verememiştir. Macarlar, niha-

yet kabuklarına çekilmişlerdir; İtalyanlar yarım adalarına sığınıp kaldılar, tarih Somali kıyılarından başlayıp Sicilya sularına kadar gelen daha büyük bir “cezir” hareketi kaydetmemiştir. Avrupa kalesinin bir efsane olduğu da meydana çıktı. Romanya, boşlukta kılıcını sallıyor ve Bulgaristan “platonik” harbiyle, yokuş yukarı çıkan araba etrafındaki La Fontaine’in sineği rolünden öteye geçmiyor. Bu hâlet ve bu şekil ile bir zafer elde edilebileceğine inanmak gerçekten güçtür. Öte yandan müttefikler, harbin çok süreceği hakkındaki demeçleri kestiler; anlaşılan umumî efkârda böyle sözlerin hoş karşılanmadığını sezdiler. Uzıyacak bir harbin ihtilâtlarından ürktüklerini ise açıkça bildirdiklerini hatırlamaktayız. Havada ve denizde üstünlüğü elde ettikleri ise muhakkaktır. Düşmanlarının pek güvendikleri denizaltı harbine gelince lâfını bile eden yok. Bütün bunlar, büyük bir ihtimalle 1944 kışında 2 numaralı Cihan Harbi’nin, hiç değilse Avrupa kıtasında biteceğine alâmet sayılabilir. Roma’nın bombalanması, kilise canlarının sulhu kutlamalarına er geç bir başlangıç olursa şaşmamalıdır.

Tan, 22 Temmuz 1943

ÇOCUKSU PROPAGANDA

Dünya basını şimdi Mussolini ile uğraşa dursun, hâdisede benim şiddetle dikkatime çarpan nokta Alman radyosundaki “Bu değişikliğin son zamanlarda hasta olan Duçe’nin sıhhi vaziyetinden ileri geldiği farz edilebilir,” sözleri oldu. Niçin? Zira o sözler, doğrudan doğruya zihinlere saplanan zağlı bir harp silâhı dediğimiz propagandanın bazı memleketlerde eski keskinliğini kaybederek işlemez bir hale geldiğini pek açık şekilde göstermektedir. Acaba Avrupa’da tek adam var mıdır ki, radyonun istifa sebebi olarak gösterdiği hastalığa inansın ve bunu işitince: “Eh,” desin, “Duçe de insan değil mi, zavallı birdenbire hastalanmış, hastalanınca da rahat rahat tedavi edilmek üzere iktidardan çekilmiş. İtalya şu sırada dörtbaşı mamur, beş kıt’a üstünde karadan, denizden, havadan ve gönülden zaferden zafere koşar bir halde bulunmasaydı istifanın siyasî bir sebepten ileri geldiğine hükmedebilirdim. Ortada bunu düşündürecek sebep yok! Öbür taraftan, Lâtin diktatörü zaten lenfavî mizaçlı, üçüncü derecede müteverrim, ayrıca yetmişini geçmiş, işi bitmiş, bir ayağı çukurda, bir sıkımlık canı olan bir biçare idi. Kamburu çıkmış, avurdu avurduna çökmüş, göğsü ve karnı sırtına yapışmış, soluk, sıska şekilli resimlerine baktıkça acırdım. Führer, geçen günkü mülakatı, muhakkak

dostunun sıhhatini sormak, bir hastanın hatırını almak, belki de istirahat tavsiyesinde bulunmak için yapmıştı. Hâdisе ehemmiyetsizdir!”

“Şaşayım kedilerin çamaşır yıkamasına...” deriz. Yukarıdaki hastalık haberini okuyunca da insanın “Şaşayım bu radyoların propaganda yapmasına...” diyeceğimiz geliyor. Çocukların bile kanmasına imkân olmayan şekilde çocuksu haberler son aylarda artmağa başlamıştır. Acaba propaganda, ruhî hisleri belirtmeğe, mâneviyat kuvvetini veya kuvvetsizliğini göstermeğe de mi yarıyor? Bir milletin veya bir rejimin ruh ve güven durumunu yaptığı propaganda ile ölçmek, bundan bir netice çıkarmak mümkün müdür? Belki... Şimdilik şüphe götürmez bir açıklık ve yakınlıkla bildiğimiz şudur: Orta Avrupa’da bir zamanlar şimşek gibi çakıp yıldırımlar yağdıran propaganda silâhları ağızdan dolma, ıslak barutlu çakarmazlar kadar korkunçluğunu ve ciddiyetini kaybetmiştir.

Tan, 28 Temmuz 1943

MUSSOLINI'NİN TABANCASI

Fransız muharrirlerinden Jules Romains'nin yazdığına bakılırsa 1935-37 yılları arasında Japonya'nın Roma elçiliğini yapan bir diplomat ona şöyle demiş: "Habeş seferinin muvaffakiyetsizliğe uğraması ihtimali Mussolini'yi bitkin bir hale sokmuştu; heyecan ve üzüntü içindeydi; daima masasının gözünde dolu bir tabanca bulunduruyordu. Bir gün bana tabancayı gösterdi ve ilk kötü haberi alınca şakağına sıkıp beynini dağıtmağa her zaman hazır olduğunu söyledi."

Bunu okuyunca insanın hatırına gelen ilk İtalyan diktatörünün 1943 yılında, bütün Afrika'yı kaybettikten ve düşmanı anayurdun tâ kapısına kadar getirdikten sonra, masasının gözünde sakladığını bildiğimiz o silâha neden elini götürmediği oluyor. Son dakikada tabancadan medet uman bir adam için bundan büyük, haklı, yerinde bir vesile zuhur edemezdi. Hattâ Mussolini "Her şey bitti... Onurdan başka!" diyebilecek, o teselliye de bulacak durumda değildi. Hiç saydığı kral ile mareşalının eline esir düşüp bombardımanlardan unufak olan yurdunda bir odaya veya bir adaya kapatılmak gibi zillete katlanmaması lâzımgelirdi. Kendi silâhını kendi elile göğsüne sokmak cesurluğunu gösteremiyen Neron bile, hiç değilse yanındaki kölesinin uzattığı kılıcın üzerine atılabilmişti. Duçe bunu da yapmadı, yapmazdı; yapma-

dığına iyi etti niçin? Zira düşündü: “Napolyon, sürüldüğü Elba adasından kurtulup yüz gün tekrar hüküm sürmedi mi? Beklediği ordu vaktinde yetişseydi Vaterlo muharebesini kazanmak, kazanınca da yeniden dünyayı titretmek ihtimali yok muydu? Hattâ bir fırsat çıkıp St. Helène’den kaçamaz, tahtına bir daha kavuşamaz mıydı? Birinci Cihan Harbi’nde yenilen Hindenburg başkumandanlıktan devlet reisliğine yükselmedi, İmparator Vilhelm, ikbale tekrar geçmemekle beraber yeniden evlenmedi ve Hollanda’da mis gibi yaşayıp mev’ut ecelile ölmedi mi? Bir aralık hayat hakları kalmadığını sandığımız eski rical, vaziyet kötüleşince iş başına geldiler mi? Çıkmadık canda ümit vardır. Romantik fikirlere ve hislere kapılmıyayım; epey güç ve utandırıcı da olsa dişimi sıkayım. Olabilir ki siyasî hayatımın ikinci safhası yeniden çın çın ötmiyeceği ne malûm!?!..” İşte Duçe böyle düşündü ve tabanca yerine kaleme sarılıp her düşkün gibi muhakkak “hatıratı”nı yazmağa koyuldu.

Tan, 25 Ağustos 1943

SAMAN ALTINDAN YÜRÜYEN SU

Sulh hakkında ortaya çıkan lâflar her taraftan yalanlandı. Elbette yalanlanır. Hatta aslı olsa da olmasa da aynı şiddetle yalanlanması lâzımdır, âdettir. Sulh sözlerinin yayılmasını hangi devlet ister? Olabilir ki şartlar üzerinde uyusulamaz, savaşa devam icap eder, bu takdirde orduların ve cephe gerilerinin mâneviyatı kırılacağı için barış ihtimalini ileri sürmek tehlikelidir. Dışyüzünden ateşli nutuklar verilerek tek nefer ve tek kurşun kalıncaya kadar harp edileceği, nihaî zafer elde edilmeden silâhların bırakılamıyacağı, kurtuluş çaresinin canla, başla çarpışmakta olduğu söylenir. Fakat içyüzünden ve el altından az zararlı bir sulh için çeşitli iskandiller yapılır, öteye beriye gizli adamlar, gizli mesajlar yollanır. Buna başvuranlar bazı kere doğrudan doğruya hükûmet adamlarıdır; bazı kere hükûmetin arzusuyla, bazı kere ise arzusu dışında hususî teşkiller, gruplar, partilerdir. Bizim vaktinde hiçbirinden haberimiz olmaz.

Nitekim geçen Cihan Harbi'nde Avusturya İmparatoru Charles, karısının kardeşi vasıtasile Fransa'ya sulh teklifinde bulunmuştu ve bunu Almanya'dan gizli yapmış, fakat yazdığı mektup açığa vurulduğu için foyası meydana çıkmıştı. Osmanlı sadrazamı Talât Paşa da Almanya'dan saklı olarak İsviçre'ye bir adam yollamak, Prens Sabahattin'in yardımcı-

le münferid bir sulha ulaşmak istemiş, bazı sebeplerle işi başaramamıştı. Daha önemlisi Almanya bile birkaç kere sulh teşebbüslerine girmiş, hattâ sonuncunda doğrudan doğruya Amerika cumhurreisine müracaatta bulunmuştu. Bütün bunlar olurken ordular çarpışır, nutuklar ateşlenir, sulh söylentileri şiddetle yalanlanıp harbe devamdan, harbi kazanmaktan başka çıkar yol olmadığı belirtilir; gerçekten de harbe hız verilir. O kadar hız verilir ki bir taraftan sulh isteyen meşhur Ludendorff'un öte yandan umumî taarruza geçişi gibi işten haberi olanlar bile şaşırır, kalır. Halk ise sulh sözlerinin gerçekten asılsız, uydurma olduğuna, sulha kavuşmak için yıllarca beklemek lâzım geldiğine inanır. Derken bir de bakar ki atıp tutanların yerlerinde yeller esiyor; akla gelmedik adamlar iş başına geçmiş, mütarekeyi imzalıyacak murahhasları seçmiş, yollamış, mütareke imzalanmış bile. Nasıl ki bu harpte de Badoglio mütarekesi olurken hangimiz işin farkına varmıştık?

Onun içindir ki sulh dedikodularına bel bağlamamakla beraber yalanlamalarına da inanmamalıdır. Sulh, saman altından yürüyen sudur. Beklenmedik zamanda, beklenmedik yerden fişkırvirebilir.

Tan, 2 Aralık 1943

SULH GÜNLERİNDE DİKTATÖR EĞLENCELERİ

Şimdi, kurduğu kocaman ağını parçalandığını görerek bir deliğe sığınmış yaralı bir örümceğe benzemiş olan eski İtalya diktatörü bir zamanlar hem kendini, hem dünya efkârını üzerine çekmek için tuhaf ve acaip gösteriler yapardı. Sonu nereye varacağından korkmakla beraber bu oyunları seyreder, eğlenirdik veya kızardık.

Sonradan oynadığı harp oyunları kadar millete ve dünyaya zararı dokunmamakla beraber onlar da epeyce masrafa ve can kaybına malolmuştu.

Meselâ Remi Gölü ve General Nobilet meseleleri gibi...

Çoğumuzun hatırlından çıktığını sandığım bu iki mesele o sıralarda beni meşgul ettiğinden, yazılarımda da akisler bıraktığından dolayı hatırımda kalmıştır. Size tekrarlıyacağım. Keşke Mussolini ne kendisinin, ne de milletin kaldıramıyacağı cihangirlik heveslerine kapılmıyarak hep böyle oyunlarla, eğlencelerle gönlünü avutabilse, çizmeden yukarı veya aşağı çıkmasaydı.

O Türk “sav”ı, yani atalar sözü sanki biraz da İtalya için söylenmiştir. İtalyanca olmadığına yahut mefhumunun diktatör kafasına sığmadığına acınır.

Remi Gölü'nün hikâyesi şudur:

Bundan 2000 yıl kadar önce o küçücük gölde iki gemi batmıştı: İmparator Kaligüla'nın gezinti kalyonları...

Kaligüla şevketli Roma devletinin dünyalara sığmıyan rakipsiz denizlerine ufacak bir su birikintisini üstün tutacak derecede miskin ruhlu olduğundan eğlencelerini o gölde yapar, derin olmıyan gönlünü kendisinininki kadar bataklık bir gölde oyalardı. Kaligüla kimdi? Tahta geçtiği vakit Neron'un ilk saltanat yıllarında söylediği gibi, mahkemeden çıkmış bir idam kararını imzalarken "Keşke okuyup yazma bilmeseydim!" diye gözyaşı dökecek kadar yufka yürekli bir adamken, sonra "Bütün Romalıların bir tek başı olsa da bir kılıç darbesile uçursam!" diye ahl çekerek hayıflanan bir zalim...

Malına, mülküne konmak için bu zalimin cellâda teslim ettiği adamların kanı, belki de içinde yelken kürek sefa sürdüğü gölü doldurabilirdi. Zaten yukarıda bahsi geçen iki kalyon fırtınadan, çarpışmadan değil, rivayete göre o zalim sayesinde biriktirilip gemilere yüklenmiş altın ve gümüş ziynet eşyasının ağırlığı yüzünden bir gün sallana sallana dipi boylamışlardı ve yirmi asırdanberi bütün heyetleri ve heybetleriyle, çamurlara gömülü, beklediklerini dalgıçlar gözleriyle gördüklerinden Mussolini'nin hırs damarlarını kabartmışlardı.

Kara astar gömlekli modern Kayser, kızıl atlas mantolu selefinin bıraktığı bu şahane hediyeleri göl dibinde daha fazla yatırmağa katlanamadı; kalyonların -içlerindeki paha biçilmez hazinelerle beraber- su üstüne çıkmalarını emretti!

Fakat XX'nci asrın her işi görmeğe, harikalar yaratmağa yeteceğini sandığımız âletleri –Kaligüla'nın günahları kadar ağır ve ruhu kadar çürük olan– gemileri yüzdürmek kudretini gösteremedi. Fen, aczini bildirdi.

İşte o zaman dünkü Roma'nın taçsız, lâkin değme taçlılardan daha fermanlı ferman-ferma hükümdarı gelip geçmiş yüzlerce imparatora, Sezarlara, Augustalara, Trajanlara, Adrienlere, hâlâ eserleri meydanda duran imar ve inşa şahırlarına parmak ısırtacak yeni bir emir daha verdi:

“Gölü kurutunuz!”

Ağzı açmak kimin haddine! Millet –ağzını açamadığı her zamanda olduğu gibi– kesesini açmak zorunda kaldı ve çamura saplanmış kalyonları yüzdürmek için gırtlığına kadar borca battı. Zira, bu küçük bir iş değildi; Remi Gölü'nün 28 milyon litre mikâblık suyu, biraz ötesinde, hizası kendinden aşağı bulunan Albano gölüne nakledilecekti.

Dünyanın en en kuvvetli tulumbaları kuruldu, motörler harekete geçti, her biri adam gövdesinden enli borulardan bel kalınlığında sular coşarak, köpürerek, gürliyerek başladı bir gölden öbürüne taşınmağa...

Bu ufak tufan tam dört ay sürmüştü.

İtalya'nın birçok bölgelerinde halk darlık çekiyor, yurdunda barınamıyarak, zelil sefil uzak ve öldürücü iklimlere göç ediyordu. Devletin maliye vaziyeti bozuktu, yapılacak daha faydalı işlerse pek çoktu. Öbür taraftan kalyonların içinde gerçekten altın takımlar ve hazineler bulunduğu da

şüpheliydi. İş ciddi şekilde incelenmemiş, her işte olduğu gibi diktatörün kaprisine ve talihine bırakılmıştı.

* * *

O kapris ve o talih tamamilе kof ve aksi çıktı; yirmi asırlık çamurlardan temizlenip muayene edilen kalyonların içinde değil hazineler, bir bakır mangır bile bulunamadı. Su gürültüsünden sonra etrafı müthiş bir sükût kaplamıştı!

Ayrıca teknelerin tarih ve deniz tezgâhlığı bakımından da değеrleri olmadığı anlaşılmıştı. Fakat olan bir kere olduğu için bu lüzumsuz ağırlıkları kızaklara koydular, çeke çeke götürdüler ve bir müzeye güç belâ yerleştirdiler.

Yirmi asır önceki zalim Kaligüla'nın eğlence kalyonları bu surette bir XX. asır diktatörünün hesapsız ve neticesiz kaprislerine vesika olarak tarihe yadigâr kaldı.

* * *

General Nobilet meselesine gelince:

Yine Mussolini'nin, bu sefer insan kaybına da sebep olduğu için felâketle biten bir kaprisidir. Remi Gölü sulu bir kapristi; Nobilet soğuk bir kapristir: Şimal Kutbu üzerine İtalyan bayrağı atmak! Dikkat ediniz: Asmak değil, atmak. Yani kutbu uçakla aşarken merkezine tepeden bir bayrak salmak!

Şimdi bütün ayrıntılarla hatırlamamakla beraber akımda kalana göre heyet şefi olan Nobilet o bayrağı atmış, fakat arkadaşlarını kutup çölünde ölüm halinde yaralı, ken-

di kötü talihlerine bırakarak canını kurtarmış, tek başına İtalya'ya dönmüştü.

Mussolini, buz çöllerine serpilmiş zavallı vatandaşlarına imdat için bir uçak filosu göndermeği lüzumsuz buluyordu. Bayrak yerine düşmüş ve içlerinden biri de yurda ulaşmıştı ya... Gelsin parlak gösteriler, nutuklar ve öğünmeler!

Evet, yaralı bereli, bezgin ve bitkin arkadaşlarını son nefeslerinde ilaçsız ve ümitsiz kutupta bırakarak fütursuzca dönen Nobilet, diktatörün verdiği emir üzerine eşi görülmemiş bir coşkunlukla karşılandı; yer yerinden oynadı; önüne çiçekler serpildi. Ziyafetler, şenlikler, "Yaşa!" naraları, hepsi tamamdı. O sırada gazetelerde çıkan fotoğraflar gözümün önünde: General, taze tıraş olmuş, sivil kıyafette, boynunda cilâlı yakalık, kravatı özenle bağlanmış, dudaklarında kibirli bir gülümsemeye, buketten bir çerçeve ortasında ve yataklı vagon penceresinden halkı selâmlıyor. Ve kabına sığamıyan o halk, treni yolundan çıkaracak ve sırtlayıp uçuracak gibi taşmış, neş'esinden haykırıyor, çırpınıyor!

* * *

Bütün bunlar olurken, Nobilet cenapları ılık vagonun yaylı sedirlerine sırtını dayamış, çiçek demetlerinin rayihasıyla serhoş, şöhretin keyfini sürer ve sıcak iklimlere doğru yol alırken uzakta, belki de hâlâ bir türlü can verememiş bir kafilâ düşe kalka, yaralarını avuçlarıyla örtüp sızılarını dişlerini sıkarak içlerine yedire yedire buz çölünden kurtulmağa çabalıyor.

Nobilet'in başından aşağı İtalyan dilberleri sıcak kokulu körfez karanfilleri, portakal ve limon çiçekleri dökerken

bunların tepesinden kutup kasırgaları kar parçaları savuruyor. Ötedeki alkış seslerine karşı beride tipilerin ugultusu... Kadife sedirler, yerine buzdan mezarlar. “Yaşa!” diyenler bir tarafta; “Öl!” diyen zalim bir iklim öbür yanda! Öbür yandakilerin, en son nefeslerinde cenuptan bir manzara, meselâ güneşli ve buzlu bir yol kenarında, yemişleri olgunlaşmış bir portakal ağacını düşünerek can verdikleri şüphesizdir. Mussolini ve onun emrile Mussolini İtalyası ölenlerin matemini tutacağına yaşıyanın saadetini kutladı; ölen kabahatsizleri unuttu yaşıyan mücrime taptı.

Mussolini’nin adı geçtikçe ben Arnavutluk ve Habeş seferleriyle beraber bunları da düşünür ve bunların onları doğurduğuna inanırım. Küçük delilikler büyüklerine yol açar.

Tan, 5 Aralık 1943

BLÖF VE REST

Alman ve Japon radyolarından nakledilerek kulağımıza getirilen haberlerden anladığımıza göre Roosevelt-Churchill-Stalin buluşması propaganda mahiyetinde koca bir blöfmüş. Bu demektir ki o üç devlet adamı düşünmüşler, taşınmışlar, “Bizim bir iş göreceğimiz yok, ne aramızda uyushabiliyoruz, ne de harp cephelerinde bir hüner gösterebiliyoruz. Dünya efkârının sıtkı demokratlardan tamamen sıyrıldı; mihver devletlerinin ise zafer ümitleri arttıkça arttı. Denizaltı savaşlarına göğüs geremedik; hava üstünlüğünü de kaybettik; Malta ve Londra bombardımanlarından göçtü; Rusya’da düşman orduları Ural dağlarına yaklaşıyor; Afrika’da Mısır ülkesi ve Süveyş kanalı elimizden gitmek üzere... İtalyan filosu Akdeniz’i kapatıyor. Ne yapsak ne etsek de itibarımızı azıcık kurtarsak, lehimize bir cereyan sağlasak? Acaba bir blöfle iki üç ay olsun etrafa dehşet salamaz mıyız?” tarzında uzun uzadıya kafa yorduktan sonra şu karara varmışlar:

“Gider önce Kahire’de Churchill ve Roosevelt, Çin mareşalile konuşma taklidi yaparlar; tesir kuvvetli olsun diye yanlarına bir sürü adam almağı da unutmazlar; diplomatlar, komutanlar, nazırlar vesaire... Bunlar da gûya harp ve sulh plânları üzerinde fikir yürütüyor gibi davranırlar; ama içyüzünde havadan, sudan, dereden tepeden bahsederler;

lâklâkiyatla vakit geçirirler. Sonra iki şef kalkarlar. Tahran'ı boylarlar; Stalin de zahmete katlanır, oraya gider. Haydi, bir müzakere oyunu daha! Üçü buluşup odaya kapandıkları zaman Roosevelt biraz alabalık avından bahseder; Churchill, Havana sigaralarının en iyi muhafaza usulünü anlatır; buna karşı Stalin pipo tütünlerine miyankökü yerine oğul balı karıştırılmasının faydalarını sayar döker. Sohbet uzar, kapıyı vururlar, program icabı birinci celsenin bitmiş olması lâzım geldiğini bildirirler. Blöfö gerçek yerine tutturmak, merakı artırmak, heyecanı uzatmak için...”

İşte mihver propagandacılarının Kahire ve Tahran buluşmalarından bahsederken kullandıkları “koca bir blöf” sözü bize ancak bunları düşündürebilir; ciddi hiçbir tarafı olmıyan bir konferans oyunu. Amerikan filmlerindekine benziyen zengin azametli bir mizansen! Fakat bu ham hayale inandırılmak istenen topyekûn dünyada tek kişi yoktur ki o “koca blöf”e karşı “rest!” diyecek oyuncunun âkıbetinden artık şüphesi kalmış olsun...

Tan, 6 Aralık 1943

DİŞ GEÇİRİLEMEYEN BALKANLAR

Ş u Balkan yarımadasının ne ele avuca sığmaz, ne çetin, ne azılı, ne korkunç bir toprak parçası olduğunu dünya bir daha anladı. Alman orduları hâlâ burada harp etmektedir; Alman otoritesi hâlâ Balkan'a yerleşememiştir; Balkanlarda hâlâ yerli ordular, hükûmetler, millet meclisleri, radyolar vardır; harp tebliğleri çıkarılmakta, şehirler alınıp verilmekte, bu hareketler Alman tebliğlerinde bile cephe haberi olarak zikredilmektedir. Balkan yarımadası –Avrupa'nın başka yerleri gibi– tam mânâsile işgal olunamamış silâhtan ve silâhlı kuvvetlerden kurtarılamamıştır. Yani İtalyanların bir zaman yapamadığını eski müttefikleri de sonradan yapamamış, Fransaları, Polonyaları, Baltık erazesini, her tarafı silip süpürerek emir kulu mesabesine indiren satvetli sert, amansız kuvvet burada yarı yarıya kırılmış, iğreti ve üstünkörü kalmıştır.

Bunu yapan nedir? Hiç şüphesiz arazinin yalnız dağlık ve yolsuz oluşu değildir; istiklâl ve hürriyet aşkı da yetmez, zira bu aşk öbür taraftaki milletlerde de vardır. Balkanlıya dünyanın en büyük askerî kuvvetine karşı koyacak dayanıklılığı veren, Avrupa'nın ortasındaki ve batısındaki milletler gibi medeniyet ve konfor vasıtalarıyla vücutçe yumuşamamış, ruh bakımından da pelteleşmemiş olmasıdır. Balkanlı istiklâl savaşlarından henüz sıyrılmış, uzaklaşmış sayılamaz;

bunun uğurunda henüz pençeleşme halinde ve devrinde-
dir. İki cihan harbi de onu hürriyeti için cenkleştiği sıra-
da yakaladı; asırlardanberi silâhını elinden atmamış, silâhı
hakkına yaşamış, başı sıkışınca dağları boylamağa alışmış,
mihnete katlanmağı normal hayat icaplarından saymış olan
Balkanlı tabîdir ki kolaycacık kırılacak cevizlerden değildi.
Nitekim üç yıldan beri kendisini kırmağa çalışan kuvvetin
dişlerini sakatlamakta devam ediyor.

Dedelerimizi rahmetle, hayranlıkla analım: Onlar Bal-
kanları yabancı kıskırtmaları ortasında asırlarca nisbî bir
uslulukla herkesten iyi muhafaza edebilmişlerdir. Türk
idaresinin sulh zamanında başardığını dünyanın en keskin
militarizmi, en dehşetli vasıtalar ve silâhlarla harpte bile ya-
pamadı; yapacağa da benzemiyor.

Tan, 13 Aralık 1943

ŞEKİL VE RUH FARKLARI

Son günlerde gazetelerimiz Moskova, Tahran ve Kahire görüşmelerinde çekilmiş resimlerle dolu... Hele Kahire'dekiler daha yakından alâkâmızı üzerlerine topluyor. İçimizde kimse yoktur ki İnönü, Roosevelt ve Churchill'in yan yana, bir arada, teklifsiz tekellüfsüz vaziyette alınmış fotoğraflarına uzun uzun, dikkatle bakıp derin derin, ciddiyetle düşünmesin. Nasıl bakıp nasıl düşünmesin ki o resimler bugünkü ve yarınki tarihte izleri ve eserleri silinip gitmiyecek dönüm noktalarından bir tanesinin vesikalarıdır; yalnız Türkiye bakımından değil, dünya siyaseti için de önemlidir; değerlidir, değeri gittikçe artacak mahiyettedir. Gün gelecek, çocuklarımız okul ve üniversite kitaplarında bunlara rastlayacaklar ve "İşte," diyecekler, "yeni dünya bu adamlar tarafından kuruldu, yeni dünyadaki yüksek yerini Türkiye-miz bu adamlarla anlaşıma, dayanışma, sevişme ve ideal birliği yolundan buldu."

Bakınız, bu adamların sadeliğine, samimiliğine, serbesliğine ve sevimliliğine! Hiçbirinde kuru azamet, yapmacıklı sertlik, uydurma diklik, yani diktatörlerde ve benzeri mihver buluşmalarında rastladığımız zorakilik yok. Halbuki yine bu harp sırasında, başka memleketlerde, başka devlet ele başları arasında yapılmış görüşmelere dair nice resimler

seyretmiştik... Meselâ bu resimlerde Mussolini de bulunurdu: Ne idi o caka; o kabına sığmaz kabarıklık, bakışlardaki sertlik, kafa tutuştaki diklik, selâm verişteki afi? Ya püsküllü külâhlar, kaytanlı kordonlu ceketler, kılıçlı tabancalı kayışlar, kolları renk renk işaretli göğüsleri biçim biçim nişanlı, şiddetle yüklü ve süslü üniformalar? Nerede onlar, o parlak veya korkunç dekorlar, kıyafetler ve muhafızlar, nerede altlarına birer sandalye çekilmiş, sade giyimli, sade tavırlı, babacan görünüşlü tekellüfsüz devlet adamları? Mihver görüşmelerinde çekilmiş resimleri hatırlayınız: Bir Mussolini karşısında meselâ bir Hırvat devlet reisi, nazırın karşısına emir almağa gelmiş bir hademedenden, bir perde çavuşundan farksızdır; salonda hüküm süren tahakküm havası bütün ağırlığıla fotoğrafa bile geçmiştir.

İki devlet manzumesine bağı adamlar arasındaki görüşmelerde göze çarpan, göz çıkaran bu şekil farkına bakarken ruh farkını da sezmek mümkün müdür?

Tan, 15 Aralık 1943

YIKILAN DEV – YIKAN DEV

Neyse, şu harbin bir faydası oldu, meşhur hicviyede denildiği gibi “bin zulme bedel bir de sevab” işledi: Dünya İngiltere’den kurtuldu. Artık İngiltere kalmamıştır, tarihe mal olmuştur. Tıpkı Asuriler, Babilliler, Firavunlar, falanlar, filânlar gibi! Bu hükmü nereden çıkarıyoruz? Göbbels’in “Yıkılan Dev” başlıklı son makalesinden... Alman nazırı harfi harfine şöyle söylüyor: “Büyük Britanya’nın artık adamı, gemisi ve parası kalmamıştır.” Henüz harbe tam manasile girmedikleri, zayıf vermediği halde adamı, gemisi ve parası kalmıyan bir devletin çekiver kuyruğunu! Demek ki biz bir hayal âleminde yüzüyoruz, morfinli veya büyüülüyoruz; gördüklerimiz tamamen asılsızdır; esassızdır, sihir veya alicengiz oyunudur; İngiltere –adamlarile, filolarile, haznelerile– haritadan silinmiş, sahneden büsbütün çekilmiş olduğu halde neler vehmediyor, hâlâ ne hayaletler peşinde koşuyoruz.

Meselâ sanıyoruz ki daha evvelki gece Berlin’i bombardıman eden uçaklar İngilizlerindir; İngiltere’de Avrupa’yı istilâya hazırlanmış ordular vardır; İngiliz bütçesinden her gün harp masrafı olarak milyonlarca altın harcanmaktadır. Yine zannediyoruz ki beş kıtanın denizinde İngiliz bandırasını taşıyan harp ve yük gemileri dönüp dolaşmaktadır; Hindistan’da, Mısır’da, Afrika’da, Suriye ve Irak’ta İngiliz

kıtaları bulunmaktadır; İngilizlerin bir sekizinci ordusu ve onun bir de çarpuk bereli komutanı İtalya'da savaşmakta, Roma yolunu açmağa çalışmaktadır. Kahire'de ve Tahran'da buluşanlar İngiltere diye adamsız, gemisiz ve parasız bir heyulâ ile görüşmüşlerdir. İngiltere'de nüfus tükenmiş, donanma denizin dibini boylamış ve devlet kasasında fareler cirit oynamağa başlamıştır; Mussolini şimdi Habeş ülkesinde bir gösteri seyahati yapmaktadır. O halde Almanya için Manş Kanalı'nı geçip boş duran Britanya adalarına yerleşmek işten bile değildir!

Fakat Bay Göbbels'in İngiltere'yi bu derece hiçe indirdiği aynı makalenin başında yine harfi harfine şu cümleler var: "İngiltere'nin yakın zamanda bir istilâ hareketi yapması lâzım gelecektir. Bunu daha fazla geciktiremez. Roosevelt seçim arifesinde olduğundan kendisine yardım etmiyecektir." Demek ki istilâ hareketini, birkaç satır ötede adamsız, gemisiz ve parasız kaldığı söylenen hükûmet tek başına yapacaktır. O halde bu yıkılan devden ziyade şimdilik yıkan bir dev olsa gerektir.

Tan, 18 Aralık 1943

İKİNCİ CEPHEDEN SONRA KAYBEDİLECEK AVRUPA

Avrupa'nın son saatları yaklaşıyor. İkinci cephenin, daha doğrusu çeşitli cephelerin açılması bu demektir; yani şimdiye kadar harpten az zarar görmüş veya hiç zarar görmemiş yerlerin de yanıp yıkılması, çöküp çökertilmesi saati gelmiştir. Almanya –İtalya'nın cenubunda yaptığı gibi– dayandığı, dayattığı, kendisini pahalıya satmak istiyerek elindeki araziyi karış karış müdafaa ettiği takdirde Avrupa'dan ümit beklenilemez.

Avrupa, Asyalaşmak arifesindedir. Asyalaşmağa verdiğim mâna harp, kıtlık, su baskını, ırmakların kuruyup çekilmesi, taun, kolera ve çekirge gibi âfetlerin istilâsı yüzünden tarih izlerinin silinmesi demektir. Avrupa'yı Avrupa yapan ne idi?

Sanat ve kültür abidelerini, hatıra ve eserlerini en iyi şekilde asırlardanberi saklıyabilmiş, mazisiyle yaşıyan bir yer olması, tarihini bugüne kadar yakın ve uzak bütün değerli teferruatile bağrında taşıyabilmesi değil mi?

Avrupa'nın her tarafında tarihe malolmuş bir hadise veya bir şahsın hemen hemen muhakkak surette bir izini, eserini bulursunuz. Arzın hiçbir yerinde burada olduğu kadar tarih canlı ve az değişmiş kalmamıştır. Zira Avrupa'da

şöhrete saygı göstermek pek eski zamanlardan beri yerleşmiş bir gelenektir.

Bu kıt'a cesetleri değil, hatıra ve eserlerini mumyalaştırmak marifetini göstermiştir. İkinci cephenin açılışı –birçok kıymetli şeylerle ve milyonlarca insanlarla beraber– onların da mahvına sebep olacak, Avrupa yarından fazla yoksullaşmış sönükleşerek hem varını, yokunu, hem hafızasını kaybetmiş bir adama dönecektir.

* * *

Bakınız size, hatıralarımı yokluyarak bulduğum ufak bir misalle fikrimi ne kolay anlatabileceğim:

Bundan on yıl kadar önce idi, bir gün, Fransız gazetelerinden *Le Journal*'de akademi âzasından olduğu halde çoğumuzun bilmediği bir şahsın –Georges Lecomte'in– bir başmakalesi çıkmıştı. Lecomte'i yazık ki tanımayız, realist romancı, güzel sanatlar münekkidi, psikolog, hicivci olmasına, sosyetenin gülünç taraflarını pek mükemmel kavrayıp hünerle belirtmesine ve bir sürü değersiz adamların hiçten eserlerini dilimize çevirmek için birbirimizi çiğnememize rağmen tanımayız. İşte bu bizce meçhûl meşhur o makalesine şu uzun başlığı koymuştu: "İçinde Hâlâ Lamartine'in Yüreği Çarpan Milly Kilisesi'ni Kurtarmak Lâzım."

Milly Kilisesi de nedir? Hattâ Milly neresidir?

Lamartine'in hayatını pek yakından bilmiyenler için ikisi de hiçtir. Ufacık bir nahiye merkezi ve orada mimarî kıymetten mahrum mini mini bir köy kilisesi...

Fakat o şairin çocukluğu bu nahiyede geçmiştir ve o şair

bu Milly Kilisesi'nin tunç çanından dağlar, ovalar üzerine yapılan ahenkli nağmeleri dinliye dinliye büyümüş, o nağmelerle ağlamış ve avunmuş, kâh ölüm haberi, kâh doğum müjdesi veren, bazan eşini bulanların, bazan da tanrıya ulaşanların ümitlerini besliyen bu çan sesi Lamartine'in hayatında önemli, değerli, tesirli bir yer almıştır. Sanki şiirinde ki yürek çarpıntısına uygun ahenk bu tuncun Alp dağlarına çarpıp dönen akislerle kemale ermiştir. Denilebilir ki büyük şaire:

Bir dokun bin ah dinle kâse-i-fağfurdan

sözünü hatırlatan eleğim sağmalı ahengi, içten ve dıştan ihtizazı o çan öğretmiştir. Ve Lamartine'i bir zamanlar –hattâ şimdi bile– bütün dünyayı dolaşan ilâhi bir çan haline sokan Milly köyünün yoksul ve izbe kilisesi olmuştur.

* * *

İşte Lecomte'in kurtarılmasını istediği kilise budur. Hatırımda kaldığına göre muharrir o yazısında şöyle diyordu: “Lamartine, eserlerinde Milly Kilisesi'nden daima bahseder; kilise edebiyatımızın malıdır; halbuki şimdi yarı yıkık halde bulunuyor, bir gün çöküverecek ve sanki şairin ruhunu da altında eziverecek. Fransız olsun, ecnebi olsun, onu bütün sevenler yardıma koşsunlar. İçinde hâlâ Lamartine'in yüreği çarpan Milly Kilisesi'ni kurtarmak lâzımdır.”

Kurtarabiliyor mu?

Evet. Hattâ bu imdat işaretine ilk önce yetişen kimdir, biliyor musunuz? Her yerde en sonra ve en isteksiz harekete

gelmesi beklenen hükûmet... Fransız hükûmeti hemen bir karar çıkarıyor, kiliseyi tarihî eserler arasına katarak maarif nazırlığına bağlıyor. O kadarla da kalmıyor: Kürenin her tarafındaki Lamartine âşıkları tarafından o köy kilisesinin çökük eşığıne yüzbinlerce franklık çek ve para serpiliyor.

Avrupa bu idi. Büyük abideleri geçelim, en ufak bir hatıra ve hatırayı saklıyan bir esere bile böyle kıymet verir, onu bağrına basar, gözü gibi esirger, canı kadar severdi.

Şimdi, ikinci cepheler açılınca en büyüğünden en küçüğüne varınca, kalan kısmı da silip süpürülecek, yerle bir edilecek olan Avrupa'ya nasıl acınmaz?

Halbuki yine hatıralarıma dönünce Milly Kilisesi'nin kurtarıldığı o tarihte Suriye'deki bir mezar ziyareti gözlerimin önüne geliyor: Arap edebiyatının en yüksek, dâhî şahsiyeti, milletlerarası şöhret kazanmış, dünya büyüklerinden sayılmış Ebülalâ'nın mezarı. Bu mezar Halep ile Hama arasında, Maarra kasabasındadır. Beni dar, yılankavi sokaklardan geçirip bir avluya soktular. Yan tarafta, hâlâ çocukların yerlere çöküp bir ağızdan ders okuduğu tek sınıflı bir mahalle mektebi ve başlarında eli sopalı, başı sarıklı bir hoca vardı. Gıcırdata gıcırdata, zorla açtıkları kapıdan baktım: Bomboş bir kubbealtı, ortada sandukasız, şalsız, şamdansız bir künbed... Küf kokusu... utan-dırıcı bir bakımsızlık, yoksulluk, saygısızlık ve insafsızlık!

* * *

Orada, o halde yatan şair ve filozofla bütün Arap âlemi öğünüyor; nereye gitseniz size şiirlerini okurlar ve "Bizden böyle bir adam yetişti," diye başka milletlerin edebiyatını kü-

çümsemek yolunu tutarlar. Mısırlı münevver göğüs kabartıp meydan okuma bahsinde birincidir; “Ebûlalâ” der, ağzı kullaklarına varır, kendinden geçer.

Peki, o Mısır ki zenginlerinde altın pirinç tanesi kadar bol ve banknot pamuk balyası kadar çoktur. Su gibi, Nil-i-mubarek gibi altın akar ve kum gibi, Sahra-yi-Kebir’deki gibi para kaynar. Mısır milyoneri için bir kaplan vurmak veya bir kadına vurulmak Ebûlalâ’nın mezarını somaki mermerle kaplayıp kapısına altın kilit asmaktan daha masraflıdır. Koca bir Arap dünyası –Kaalı Şam konakları, sonsuz Halep çarşıları, Irak hurmalıkları, Mısır hazineleri ve saireleriyle–, zevki, sefası, israfı ve ticareti ile bir tek şair mezarını şenlendiremez mi?

Lecomte’den örnek alarak o sırada ben de bu âlemi uyandırmak, harekete, heyecana getirmek istemiştım. Düşünmüştüm ki edebiyat ve sanatın vatanı insanlığın gönlüdür, göğsüdür; Ebûlalâ gibi iki gözü kör yaşadığı için tabiatın hıncını hicivle almağa kalkışan ve bunu ancak dâhîlere has kudretle başaran büyük adama hizmet benim de hakkımdır. Ne çare ki sesime karşı Araplık dünyası heyecansız ve mezarı yine anlattığım şekilde bakımsız kaldı.

Nerede Lamartine’in Milly Kilisesi’ni yenilemek için koşuşan kültürlü Avrupa, nerede Ebûlalâ’nın mezarına bir taş parçası dikmekten bile kaçınan o hissiz köhne dünya!

Yarın –ikinci cepheler açılıp da harp yıkımı bağına kadar işlediği, işlemedik köşe bırakmadığı zaman– bütün değerli, nazlı, içli hatıralarıyla çökecek olan bu Avrupa’ya acımamak elde midir?

Ve içinde Napolyon’un değil Lamartin’in yüreği hâlâ

Çarpan şu ufacık Milly Kilisesi'nin ikinci cephe kıyametin-
den önce barışı kutlayan an sesleri işitmeyi kim istemez?

Tan, 19 Aralık 1943

BİR RÖNTGEN FİLMİ GİBİ

Avrupa ve Afrika'nın son harp haritalarına bakınca kap-kara renkle boyanan mihver işgali altındaki araziye –geçen yıla nisbetle– hissedilir derecede küçülmüş, siyahlığı iç tarafa doğru epeyce çekilmiş, kara mürekkebin bir miktar daha az harcanmış olduğunu görüyoruz. Sanki bu harita veremli bir akciğerin röntgenle alınmış bir filmidir: Siyah lekeler azalmaktadır; iyiliğe az çok bir gidiş var; kurtulma ümidi belirliyor.

Hastalıktan ilk önce kurtulan kısım; en az mikrop istilâsına uğramış olan Afrika'dır. Eritre'den başlayan salâh, nihayet ciğerin o parçasını lekesiz, beneksiz, tertemiz bir hale soktu. İletin son şiddetile saldırdığı, tıp tarihinde işitilmemiş bir yıkım, yakın kuvvetile baştanbaşa kapladığı, az zamanda çürütüp pıhtılaştırdığı kısım, Rusya, şu satırları yazarken “derdi devâ nâpezir”in pençesinden tamamen kurtulmak üzeredir. Yakında göreceğimiz bir röntgen fotoğrafı bize o kısmın de âfiyete ulaştığını anlatacaktır. Halbuki ilim adamları hastalığın yıldırım süratile gidişine bakarak ümitlerini kesmişler, dostlar kedere düşmüşler, varislerle ortaklar ve dalkavukları kendilerine sevince kaptırarak vaktinden evvel boru öttürüp aylarca trampet çaldırmışlardı. Hakları da yok değildi. Zira korkunç illet yayıla yayıla belkemiğine

bile sirayet etmiş, Kafkaslara dayanmıştı. Düşününüz ki geçen yıl bu tarihte Kafkas eteklerindeki Mazdok henüz hastalık bölgesi içindeydi; şimdi ise kara lekeler o yerden 1700 kilometre ötededir; o derece gerilemiş, temizlenmiştir!

Sıra Koh mikrobunun en fazla yerleşip beş yıldanberi müzminleştiği, kökleşip kan tükürttüğü merkeze, ilk başladığı mukavemetsiz nahiyelere geliyor. Doktorlar, “Bunlar da temizlenecek,” diyorlar, “size 1944 içinde vereceğimiz son röntgen filminde tek siyah benek göremiyeceksiniz!” Büyük bir ihtimalle öyle olacağı benziyor. Lâkin hastalığın nekahat devri kim bilir ne uzun sürecek ve hastaya iyi bakılamaz, beslenemez, korunamazsa nüksetmesi ihtimali düşünülerek tıp âlemi ne korkular geçirecek! Zira bu sefer beklediğimiz, dünyanın istilâ vereminden bir kısa müddet kurtulması değildir; o veremin bir daha insanlık bünyesine sokulamaz hale getirilmesidir.

Tan, 5 Ocak 1944

FAŞİZMİN HOŞ TARAFLARI

Kont Ciano'nun muhakemesine başlanmış; eski duçe, Eski gözdesinden gördüğü ihanetin öcünü alacakmış Ajanslar bu haberi verirken bir İsviçre dergisinde Ciano için yazılan makaleyi henüz okumuştum, daha şaşkınlığı altındaydım. Meğerse Kont nazırın kontluğu, öyle Sfortza'da olduğu gibi uzak dedelerden miras değilmiş; şimdiki kral tarafından babasına ihsan edilmiş pek yeni, dumanı üstünde bir asillik unvanı imiş. Zaten faşist idaresinin değersiz şahsiyetlere rütbe, mesnet, unvan, nişan, pâyе vermekteki acelesi ve cömertliği III. Napolyon'unkini gölgede bırakmıştır. Meselâ şu küçük Ciano yok mu hariciye mesleğine, sefaret kâtibi olarak 1929'da girmiş; 1930'da Mussolini'ye damat olmuş; sen misin olan? Yürü, ya kulum, yürü! 30 yaşında bir bir arkasına baş konsolos, Londra Konferansı'na delege, basın ve neşriyat nezareti müsteşarı ve nazırı, 1936'da büyükelçi, altı ay geçmeden yani mesleğe girmesinden 6 yıl sonra ve 36 yaşında hariciye vekili!

Daha tuhafı da şudur: Mussolini damadı Ciano'nun babasını da ihsanlara boğmuştur. Hiç değişmemek şartile onu münakalât nazırlığına getirdikten, milyarder yaptıktan başka amiralliğe de çıkarmıştır. Dünyanın en çok nişan almış adamlarından biri de o imiş, hattâ İngiltere kralı bile kendi-

sine Hamam nişanının şövalye kordonunu vermiş. İş bunlarla da bitmemiş: Ciano'nun iki amcası varmış, ikisi de deniz subayı imişler, rütbe kazanmakta bütün rekorları kırmışlar, amiral oluvermişler. Bir aileden üç amiral! Kral hazretlerine ne buyrulur? Bütün olanlar yetmemiş gibi Ciano'nun babasına bir de Cortellazzo kontluğu pâyesini lâıyk görmemiş mi? Ya gazeteler genç kontla Mussolini'nin kızı Edda evlendikleri zaman hep bir olup "Yeni İtalya tarihinin kubbesi tamam oldu," diye yazmak yüzsüzlüğünü göstermemişler mi?

İşte bir kısım münevverlere ideal rejim gibi görünen faşizm soytarlıkları! Bir züppe gencin 6 yılda hariciye ve killiği, bir ailede üç kardeş amiral ve birkaç milyarder, hele damatlık.

İşte bir kısım münevverlere ideal rejim gibi görünen faşizmin sağlamadığı ihtiras yoktur.

Tan, 8 Ocak 1944

DEĞERSİZ SÖZLERE PAYE VERMİYELİM!

Geçen akşam bizim radyo, ajans haberlerini verirken adı sanı bilinmiyen bir Bulgar gazetesinin de Anzio Cephesi hakkındaki kısa bir mütaleasını bildirdi. Bu gazete-ye göre Anzio çıkarması Auglosaksonlar için hem askerlik, hem maneviyat itibarile bir hezimet olmuş, ümitler kırılmış, ikinci cephenin açılması ihtimali de azalmış... Yani müttefik-lerin harbi kazanmalarına hemen hemen imkân kalmamış. Herkes fikrinde hürdür; hele Bulgar gazetesini ileri sürdü-ğü mihverci propagandasından dolayı tenkide hakkımız yoktur. Hattâ daha geniş düşünebiliriz, o kanaate az çok iştirâk edenlerin de bulunabileceğini kabulden çekinmeyiz. Fakat deriz ki: “Dünya efkârınca tanınmamış bir gazetenin herhangi mütaleasını mal bulmuş Mağribî gibi alıp yaymak-ta ne fayda vardır? Eğer aynı fikir büyük bir gazetede, çok meşhur bir imza altında çıksa, yahut devlet adamı, yüksek bir komutan tarafından ortaya konsa belki zihniyeti göster-mek bakımından bir kıymet ifade ederdi. Öyle olmadığına, mihver ortağı ufak bir devletin sarı çizmeli bir gazetesinde çıkmasına hem de kimin tarafından yazıldığı söylenmemesi-ne göre bu mütaleada hiçbir kıymet yoktur; onu yaymak boş yere radyoyu ve Türk efkârını yormaktır; dalgınlıkla yabancı propagandaya kendini kaptırmaktır; kısacası gafur.”

Harp dışında tarafsız kalmış bir millet olduğumuz için siyasetimiz iki tarafın da neler düşündüklerini veya ne gibi propagandalara başvurduklarını halka göstermemizi icap ettirir. Öyle olunca da birbirlerine ne derece aykırı düşse kendi politikamıza zarar vermedikçe meselâ Alman propaganda nazırının da, *Harp ve İşçi* gazetesinin de Amerika cumhurreisi namzedinin de söylediklerini umumî efkâra aksettirmemiz lüzumludur. Ancak o nazır, o gazete ve o namzet, mevkileri ve şahsiyetleri itibarile bir kıymet ifade etmektedirler; fikirleri üzerinde durulmağa değer. Yine bu kabilden şöhretli bir askerlik mütehasssısının mütaleasını öğrenmemiz, yahut verdiği müsbet izahatı dinlememiz faydasız sayılamaz. Harp gidişi ve durumu onlarla takip edilir.

Amma bilmem nerede, bir küçük şehirde, bilmem ne gazetesi çıkarmış; orada kimin nesi olduğu bilinmiyen bir adam –ne müsbet delillere, ne umumi kanaate, hattâ ne de hükûmetin görüşüne dayanan– bayağı propaganda mahiyetinde birtakım lâflar etmiş. Onun kendisi de şaşırtacak şekilde çığırkanlığını yapmağa kendimizi niçin mecbur sanalım?

Tan, 23 Şubat 1944

TESLİM BAYRAĞI OLAN KARA GÖMLEK

Dünya tarihinin eşini ne geçmişte kaydettiği ne de gelecekte yazacağı en büyük kasırga dün koptu. Kayıtsız şartsız teslim saatine kadar, gün geçtikçe artan bir şiddetle yıkıcı uğultusunu kim bilir ne kadar zaman ve nerelerden işiteceğiz? Fakat ikinci cephe bize, Türklere Roma'nın düşmesindeki ehemmiyeti unutturamaz. Mussolini'nin tasarladığı "En Büyük İtalya" haritasındaki faşist bayraklarından biri de Anadolu üzerine dikilmişti. Yalnız bu sebep, bizi faşist rejiminden ve ideolojisinden tiksindirmeğe yeterdi. Yazık ki bir aralık hataya düşüp içimizde böyle bir rejime kanı ısınanlar görüldü ve bize öylesini benimsetmeğe çalışanlara rastlandı. Anadolu üstünde Mussolini'nin gölgesi... Atatürk'ün ve bütün Türklerin yurt üzerinden bir an önce silinip gitmesini istedikleri kara bulut bu idi. Gerçek bir tehlike miydi, yoksa bir esintiye bile dayanamıyacak buğu tabakası mı? O zaman kimse hakikati kestiremiyordu. Mussolini –şimdi hem yerli, hem yabancı düşmanlarının sıralandıkları balkondan– bir kartal pençesi şeklini vermeğe çabaladığı etli elini Doğu'ya kaldırmış ve dolama çıkarmışa benziyen şişkin şahadet parmağını modern Roma saltanatına eklenecek kıtalar arasında bizim yurdumuza doğru da uzatarak hayalinden geçirdiği cihangirlik piyesinden halka birinci sahneyi oynamıştı.

Aynı balkonda üç gün önce son perdenin son sahnesini seyrettik. O derece parlak başlayan bir oyunun bu derece miskince bitmesi tiyatro tarihinde olduğu kadar asıl tarihte de hiç görülmemiştir. Şüphesiz ki tarih, en asaletsiz çöken rejimin Mussolini tarafından kurulan faşizm olduğunu kaydedecek. Eriye tükene dört sur arasında bir tek şehirden ibaret kalan Şark İmparatorluğu'nun merkezi Konstantaniye bile kendi ahali tarafından Fatih ordularına canla, başla karşı koymuş ve imparator, elinde kılıcı, mertçe harp meydanında düşüp ölmüştü. Mussolini'nin Roma'sını Alman askerleri müdafaa etti ve şehir halkı karadan gelen müttefiklerini iterek denizden gelen düşmanlarını kurtarıcı gibi karşıladı... Bütün bunlar olurken Duçe, cephe gerisinde örnekleri kurşuna dizmekle meşguldü. Meşhur balkonunda kendisi ve kara gömlekli kahramanları son kurşunlarını atacakları yerde yerlerinde yellere esiyor, heva teslim bayrakları sallanıyordu.

Kara gömleklerin çarçabuk aklaşıp kefen rengi bağlaması için birkaç çöl harbi kâfi gelmişti. Kapkara faşizm bu kefenle tarihin Karacaahmed'ine gömülmüş oluyor.

Tan, 7 Haziran 1944

BİN DEREDEN SU

Öyle diyenler az değildi: “İkinci cephe mi? Bunun bir Ş harb hilesi, bir politika oyunu, bir şaşırtma manevrası, bir diplomasi hüneri, kısacası blöf olduğunu hâlâ anlamıyor musunuz? Maksat Şark Cephesi’ne fazla kuvvet gönderilmesini önlemek, Almanları oyalamaktır. Birleşik milletler ancak havadan hareket edebilirler, ardı arası kesilmeyen bombalamalarla... Yoksa Özkan unsurları topyekûn muhakkak bir ölüme atamazlar, hiçine harcıyamazlar, kanlarının sel gibi akıp tükenmesine katlanamazlar. Memleketlerinin umumî efkârından da çekinirler. Yaralılar hastaneleri doldurdu, sokaklar sakatlarla doldu, kayıplar listesi kabarıp aileleri dehşet bürüdü mü hükûmete hücumlar başlar, kıyametler kopar. Öyle bir neticeyi hiçbir devlet adamı gözüne alamaz.”

Sonra şunu da söylerlerdi: “Düşünmeli ki Atlantik kallesine çıkarma yapmanın da imkânı yoktur. İstilâya kalkışacaklar çelik ve beton duvarlar önünde dalgalar halinde kırılacak ve döneceklerdir. Her tarafa öyle toplar konmuş, öyle mayın tarlaları döşenmiş, nice gizli silâhlar yerleştirilmiştir ki koca asker şalopelerini bir tarafa bırakalım, balık karaya vursa tuzla buz olur; kuş bile uçamaz yılan bile bağırsağını sürüyemez. İkinci cephe, İkinci Cihan Harbi’nin en büyük

blöfüdür. Şayet blöf değilse de en korkunç hezimet olacaktır. İkinci cephe, ikinci bir Dunkerque olabilirse, ne âlâ!”

Bugün dört yıl süren bir “uzaktan bakış”tan sonra Churchill tekrar Fransa’dadır; o blöf cephe açılalı bir hafta geçmiş oluyor. Yâni 168 saat... Bu, Almanların çıkan düşman kuvvetlerini deniz dökmeleri için ayırdıkları 8 saatten tam 160 saat fazladır. Rus mukavemetinin sona ermesi için de en çok 3 ay ayrılmıştı. Şimdi kaçınıcı yıldayız, hesabını yapmak zor değil.

Bütün, bu sözlerle varmak istediğim netice ne kimseyi utandırmak, ne de utananlarla alay etmektir. Türk menfaati nerede ise benim fikrim de, yüreğim de oradadır. Demek istediğim şudur: Harbde kesin hükümler vermek, hele aylar, günler ve tren tarifesi yaparcasına saatlerle oynamak doğru değildir... Ve çok zahmetlidir. Bakınız şimdi vaziyeti tevil için Alman propagandası ve mihverci kafalar ne kadar yoruluyor ve bin dereden su getirmeye nasıl çalışıyor!

Tan, 14 Haziran 1944

GERİ GELEN RUH

Nevyork şehri önündeki, elinde meşale tutan büyük heykel, “dünyaya nur saçan hürriyet heykeli” Bartholdi adında bir Fransız sanatkârının eseridir. Dayanağı ve duracı hesaba katılmadan asıl heykelin boyu 46 metre ve ağırlığı 200.000 kilodur; 50 kilometreden görülebilir. Daha iyi bir fikir vermek için yalnız “baş” kısmının, çelenkle beraber sekiz buçuk metreyi geçtiğini, yani beş adam boyundan fazla olduğunu söylemek lâzım! Fakat bu meraklı malûmattan daha mühimmi şudur, heykeltıraşa ilham veren kanlı hadisedir: Bartholdi ancak on yedi yaşında iken, 1851 yılında, geceleyin bir isyan hadisesinde hazır bulunuyor; hürriyet için, hür seçim ve demokrasi için, istibdadı, şahıs tahakkümünü yıkmak için silâha sarılanların önüne bir türlü aşamayacakları ve aşamayınca da son neferlerine kadar kılıçtan geçirilecekleri bir engel çıkıyor; istibdat kullarının hürriyet fedailerini durdurmağa muvaffak oldukları bir tahta siper...

Tam bu aralık, bir arabada ayakta duran, elinde meşale, beyazlar giyinmiş bir genç kadın zuhur ediyor, halk bağırıyor: “İn, çekil, vurulacaksın!” Kurşunlar üzerine yağmaktadır. O, aldırıyor, kükrüyor: “Hürriyet askerleri ileri!” son sözü bu olmuştur, beyaz entarisi al kanlara boyanmış, sendelemiş, yere serilmiştir. Ama meşalesi tahtaların arasına

düştüğünden siper ateş almış, engel ortadan kalkmış, hürriyetçilere yol açılmıştır. İşte Bartholdi, ilhamı o manzaradan almıştır: O yaşında “Hürriyet Heykeli”nin plânını zihninde çizmiş ve nice ümitsizliklerle boğuşarak 1886’da otuz beş yıl sonra açılış töreninde hazır bulunmuştur. Hem kiminle? Şehit düşen genç ihtilâlcie benzediği için sevdiği ve heykeline model yaptığı bir kadınla, karısıyle!

Sanıyorum ki 1940’ta nereye uçup gittiğini bilemediğimiz Fransız ruhu, alçısının hürriyet aşkı ile yoğurulduğunu ve madenin ihtilâl ateşinde eritildiğini demin öğrendiğimiz o heykele sığınmıştı. Şimdi Normandiya’da Avranches’a dayanan ve yarın bütün Fransa’ya yayılacağına şüphemiz olmıyan Amerikan ordusu bu ruhu yanında taşımakta, geri getirmektedir. Bizim ise bir aralık sinen ruhumuzu kendimizden biri, Atatürk şahlandırmıştı.

Tan, 2 Ağustos 1944

ESKİYİ ARATAN REJİMLER

Bu harbin bir acaipliği de şu oldu: Alman ordularından önce Alman generalleri bozuldu. Her gün bir veya birkaç generalin ya kaza neticesinde ya kendini vurarak ya kurşuna dizilerek yahut da esir olarak, bazan da sırra kadem basarak eksildiğini, generaller sürüsüne kıran girdiğini öğrenmekteyiz. Geçen Cihan Harbi'nde o devletin başına gene felâket gelmişti, ama bu çeşidini görmemişti. Hattâ Marne muharebesinin kaybına sebep olan generale bile ne kaza kurşunu isabet etmiş, ne de tabancasını göğsüne sıkmak fırsatı verilmişti, tabii ölümle rahat yatağında can vermiş, asıl büyük mağlup Hindenburg ise mükâfat olarak devlet reisliğine yükseltilmişti! İmparator Vilhelm'e suikast yapmak –ne sivil ne asker ne de anarşist– hiçbir Alman'ın hatırından geçmediğini, hele –şimdi Rusya'da olduğu gibi– meselâ Fransa'da esir Alman generallerinden bir grubun rejime ve şefine karşı teşkilâtlanmadığını da düşünürseniz aradaki farka şaşmaktan kendinizi alamazsınız.

Rejim terbiyesi bakımından bütün bu hadiseler faşistliğin aleyhine çıkıyor. Nitekim İtalya'da da aynı şeyler olmuş, bir mareşal gizli mütareke yapmak imkânını, cesaretini bulmuş, "8 milyon süngü"nün geri kalan sahipleri de süngüsü düşük bir halde "Sabah ola! Hayır ola!" diyerek bir lâhzada

evlerine, köylerine dağılmıştı. Battaniye, yorgan, döşek gibi asker eşyasını da yüklenip götürmek şartıyla!

Yeni rejimlerin yıllardanberi bize övdükleri demir iradesinden, çelikleşmiş idealinden, tam itaatinden ve nefis fedailiğinden beklenen bu değildi; hiç değilse mağlûbiyet karşısında imparatorluk Almanyası'nın mütareke, krallık İtalyası'nın İzonzo sıralarında gösterdiği birlikten ve felâket karşısında gevşemiyen millî dayanışmadan ayrılmaması, ne gizli mütareke yapar, ne düşman toprağında teşkilât kuran elemanlara yer vermemesi lâzımdı. Bu, faşizmin çürüklüğüne işarettir. Parlâmenter idareyi zem için faşistlerin dillerine doladıkları Fransa bile mağlûbiyeti sırasında iyi diyemezsek de daha fena da hareket etmemiştir.

Tan, 4 Ağustos 1944

DOST KOMŞU ÇOCUĞU

Büyük devletlerden, kendisine en fazla güvenileni Üçlü Pakt'a silâhını teslim ederken, bir kısmı da silâhlarını vermek korkuları geçirirken, hele küçükleri sapır sapır dökülürken ufak Yunanistan pek mühim bir şey yaptı: Bilmem kaç milyon sağlam süngüye dayandığı sanılan müthiş bir Mihver devletinin çürüklüğünü, kolluğunu ilk defa meydana koydu. O günden sonradır ki dünya, çelik sacayağın bir ayağını tenekeden ve mahut süngüleri kibrit çöpünden görmeğe başlamıştı; gene o günden sonra Führer, güvendiği dağa kar yağdığını ve Duçe, belindeki kının içinde bir tahta kılıç taşıdığını anlamıştı. Flattâ daha ileri vararak diyebiliriz ki, Yunanlılar İtalya'yı durdurmasa, ters yüzüne geri dönecek bir duruma düşürmeseydi, Almanya Balkanlara inmiyecek, o vazifeyi faşist ordusuna gördürecek, tam vaktinde, gecikmeden başka akınlara koşacaktı. Bu, İkinci Cihan Harbi'nin Mihver devletlerince kazanılamamasına, değilse bile savaşların yirmi, otuz yıl sürmemesine tek sebeptir.

Yunanistan son harbin hem kahramanı, hem kurbanı, hem de kurtarıcısıdır. Hele büyük kuvvetler karşısında boyun eğmek icab etmediğini dünkü düşmanından pek iyi öğrenerek istilâcıya göğüs gerdiğinden, bizim vaktile yaptığımız gibi kahramanlığın son haddini gösterdiğinden dola-

yı kendisine karşı beslediğimiz siyasî dostluk daha içlenmiş, kuru mânasını değiştirerek gönülden sevgiye ve saygı derecesine yükselmiştir. Topraklarımızda gözü olduğunu bildiğimiz faşist İtalya'ya ilk haddini bildiren komşu millet öyle bir muhabbete tamamen lâyık değil miydi? Mussolini'nin kara gömleklilerini sınırımızda görmek hoş'a gider miydi? Belki de o hal soğukkanlılığımızı kaybettirerek bizi başka bir âkıbeta sürüklemeydi?

Bütün bu iyi, güzel, doğru, haklı, temiz hislerimizi –Yunan çocuğuna yardım şeklinde– şimdi hürriyetine kavuşan dostlarımıza bildirirken yardım ölçüsünün o hislere uymasından, aynı coşkunluğu göstermesinden tabii ne olabilir? Fedakârlıkta, kahramanlıkta, istiklâl aşkında benzeyip kaynaşmış iki onurlu milletten biri, yarın sulhu korumada her ikisinin işine yarıyacak olan dost komşu çocuğunu kurtarmak için elbette hissesine düşeni yapacaktır.

Akşam, 23 Ekim 1944

HEM ALDANDI HEM ALDATTI

Salâhiyetli adamlar yakından, içyüzünden bildiklerini söylemeğe başlıyalı beri öğrendiğimiz hakikatler –uzun müddet nelere aldandığımızı, âdeta çocuk yerine konduğumuzu ve bu aldanma neticesinde ne yanlış hesaplara daldığımızı göstermek bakımından– şimdi bizi hem hayrete, hem öfkeye düşürmektedir. İlk çözülen ağızlara İtalya’da raslıyoruz ve işittiklerimiz karşısında “Bu kadarı olamaz,” yani “Bu derece aldanmış olamayız,” diye haykırmak arzularına kapılmaktan kendimizi alamıyoruz. Meselâ harbin bitim tarihi hakkında en yanlış hükme varan ve hesabını o yanlışlığa dayadığı için ilk önce kadro dışı kalan adamın kim olduğu bugün anlaşılmıştır: Mussolini. Zira Mussolini 10 Haziran 1940 günü Badoglio’yu yanına çağırarak, İtalya’nın hemen savaşa atılacağını haber vermiş ve mareşalin: “Aman ne söylüyorsunuz, askerlerimizin sırtlarına giydirecek gömleğimiz bile bulunmadığını bilmiyor musunuz? Elbise demiyorum, o hiç yok... Gömlek, gömlek!” sözleriyle yırtınmasına karşı şöyle demiş: “Biliyorum. Fakat bana galipler yanında sulh masasına oturmak için birkaç bin ölü lâzım!”

Biz Mussolini İtalyası’nı, dışına bakarak kara gömlekli sanırdık. Badoglio’nun sözlerinden öğreniyoruz ki herkes gibi beyaz gömlekli dahi değilmiş, tamamilen gömleksizmiş!

Ayrıca gene Duçe'nin ikide bir beş milyon süngüden bahsedip ağzında ne tüfek, ne silâh, yalnız süngü sözünü çiğnemesi de sebepsiz değilmiş; tüfek diyemezmiş. Nasıl desin ki –mareşalin söylediğine göre– İtalya ordusundaki tüfekler hep 1891 modeli, devrini geçirmiş şeylermiş! Süngünün modeline pek de bakılmıyacağı, hattâ eski sistemdekilerin daha uzun tutulduğu düşünülürse Mussolini'nin niçin hep “süngü”yü ileri sürdüğü de şimdi anlaşılmış oluyor!

Bir şey daha anlaşıldı: Mussolini, Fransa yenilir yenilmez harbi bitecek sanmakla aldananların başında geliyor. Fakat gömleksiz ve tüfeksiz bir kalabalığı yirmi yıl cihangir ordusu gibi bütün dünyaya yutturması bakımından aldatıcıların da birincisidir.

Akşam, 16 Kasım 1944

“RHIN” TÜRKÜLERİ

Müttefik orduların Rhin Nehri'ne ulaştıklarını ve bir köprü kurmağa çalıştıklarını ajanslar bildiriyor. Bu nehrin askerlikçe ve iktisatça önemi üzerine kaç bin eser yazılmıştır, bilemeyiz. Fakat vaktile, edebiyattaki yeri pek genç sayılabileceğimiz yaştan beri Galatasaray talebesince Alfred de Musset'nin meşhur türküsünden ötürü malûmdur. Alsace acısını yüreklerinden atanıyan Fransız hocalarımızın ders olarak değil de şöyle, sırasını getirip okuyuverdikleri o şiir çoğumuzda vatan sevgisini içlendirir ve Tuna'yı düşündürerek gizlice elde ettiğimiz *Vatan-Silistre* piyesinden kahramanca cümleleri tekrarlatırdı.

Aşk şairi Musset, destanî Rhin türküsünü Alman şairlerinin o nehri kendi nehirleri sayarak Fransızlara meydan okuyan bestelenmiş şiirlerine karşılık olarak 1840 yılında yazmıştı. Otuz yıl sonra 1870 Harbi Almanları bu gayeye kavuşturacağını kim aklından geçirirdi? 1918 galebesi Fransa'yı tekrar Rhin kıyısına götürdü; 1940 felâketi ise, hem de dönüş ümidi tamamen sönmüş bir şekilde tekrar geri attı. 1944'te, bugün bir defa daha Fransız bayrağı aynı suyun üstünde üç rengini dalgalandırmaktadır. İki taraf için âdeta, ağı bozuldukça üşenmeden kurmakta devam eden örümcek hikâyesi!

Musset, tercümesi güç olan türküsünde aşağı yukarı demişti ki: “Sizlerin Alman olan Rhin’iniz bizim kadehine girmiş, onu kadehlerimizin içinde, avucumuzda tutmuştuk. Yürüyüş sırasında çağırılan bir türkü, kan damarlarınız üzerinde atalarımızın bıraktığı azametli ayak izlerini silebilir mi? Sizin Alman Rhin’iniz bizim olmuştuk, hem çok eskiden, muzaffer Condé’nin, bağrında bıraktığı açık yaradan beri! Babanın geçtiği yerden oğlu da geçecektir.” Görülüyor ki bu söz yalnız Fransız baba ve oğul için değil, ötekiler hakkında da doğrudur. İki tarafın bütün babaları ve oğulları 1944’ten sonra da o hınçlı türküleri çağırarak Rhin’i dalma silâh elde geçmek emelini güdeceklerse –üç çeyrek asırda bu beşinci med ve cezir!– yeni sulhun da çarçabuk suya düşmesinden korkulur.

Akşam, 24 Kasım 1944

HITLER VE HINDENBURG

Harb sırası bazı yerlerin kaybedilmesine askerce düşü-
nülünce belki büyük bir ehemmiyet vermek doğru de-
ğildir. Fakat bağlandığı eski tatlı ve şanlı hâtıralar yüzünden
halka bunu anlatmak zor olur. Geçen umumî harbde Os-
manlı ordusunun Kudüs'ü bırakması Haçlılardan başlayarak
sürüp gelen Türk-Osmanlı tarihini kapattığı, hem dinî, hem
millî şuura dokunduğu için gönüllerde derin bir çöküntü
yapmıştı. Öbür taraftan Medine'nin muhasara altında da-
yanması gene o sebeple yaralı yüreklere su serpiyordu. Millî
mücadele yıllarında düşmanın Sultan Osman türbesine so-
kuluşundaki tesir yıpratıcı olmuştu. Yeni cihan harbinde Al-
manlar Fransa'ya dalıp da 1918 mütarekesinin imzalandığı
vagonu Berlin'e götürmeleri ve o Rethondes'deki küçük
âbideyi silip süpürmeleri Fransızların zaten düşmüş olan
mâneviyatını büsbütün kırmamış mıydı?

Bu sefer Alman milleti ilk mânevî kırılgınlığı –bir zaman
kanlı Şark Cephesi'ni sulh sınırı şekline sokan muahede
dolayısıyla– Brest-Litovsk'un elden gitmesinde duydu. Son
hafta içinde ise küçücük Tannenberg'in kaybı daha mü-
him merkezlerin düşmesinden fazla ümitsizliğe yol açmış,
ümit karargâhına tam isabetle düşen bir bomba tesiri yap-
mış olsa gerektir. Mazurya bataklığı yeni harbde geçen de-

faki sihirli rolünü oynıyamadı ve o su birikintilerinden yeni bir Hindenburg çıkamadı. Almanlar, Alman militarizminin heybetli kâbesini, Mars'ın türbesini ve her yıl korkunç denilecek bir ihtişamla önünde tören yaptıkları cihan hâkimiyet âbidesini geride bıraktılar. Tannenberg'i bekliyen artık Cermen eri değildi ve üstündeki bayrakta gamalı haç yoktu.

Anavatan hudutlarından çok uzakta bulunmasına rağmen hâlâ Türk delikanlısının başında beklediği Süleymanşah türbesi gibi Tannenberg'i ve içinde yatanı korumak, yani, Sevr'i Lozan'a çevirmek de Almanya'ya pek müyesser olacağa benzemiyor. Hindenburg, Hitler'in ikbaline yol açmakla düştüğü hatayı mezarından duyduğu ayak seslerinden anladı. 30 yıl önce o, bu ayakların çekilip giden ürkek sesine alışmıştı; şimdi tepesinden ilerleyip geçen sert gürültüsünü dinliyor. İşte Hitler, Hindenburg'a şükran borcunu böyle, mezarını çiğnetip kemiklerini vatan köşesi olan bir yerden ancak kaldırıp götürmekle ödedi.

Akşam, 26 Ocak 1945

BALMUMUNDAN ÜMİTLER

Avrupa sulhunun belirdiği şu heyecanlı sırada –eski Umumî harb üzerine yazılmış kitapları karıştırırken– o harbin kısa olmakla beraber en mühim vesikası gözüme ilişti. Başkumandan Foch’un askerlere mütarekeyi müjdeleyen mesajı... Tercüme edivereyim: “Düşmanı azim ve metanetle durduktan sonra ona yorulmak bilmez bir iman ve enerji ile de aylarca, ara vermeden saldırdınız. Tarihin en büyük savaşını kazandınız ve en kutlu bir hakkı kurtardınız: Dünya hürriyeti! Öğününüz! Bayraklarınız ebedî şan ve şerefle bezendi. Gelecek nesiller size minnettar kalacak!”

Ne yazık ki vesikanın geçmişe ait olan kısmından, yani bir harbin kazanılmasından başka hiçbir maddesi doğru çıkmadı. En kutlu hak, dünya hürriyeti bu mütareke, bu zafer ve bu sulh ile kurtulmak şöyle dursun Mussolini ve Hitler, faşizm ve nazizm gibi şahıslar ve rejimler tarafından büsbütün zincire vuruldu; 1914’ten önceki hürriyeti, güveni, hattâ Alman imparatorunu mumla aradık. Gelen nesiller ise minnettarlık duymak nerede, pek haklı olarak gözlerini yumup ağızlarını açtılar, sulhu yapanlarla sulh şartlarını koruyamayanların eler tutar yerini bırakmadılar. İşte, o gün için heyecan verici bir kıymet ifade eder görünen meşhur mesaj bu derece kof ve cılk çıktı; şimdi okurken insanın yüzüne

gölmekle ağlamak arası acıklı bir buruşukluk veriyor. Foch öldü, aldandığını görmemek saadetine erişti. Fakat bir başkası yaşadığına pişman oldu. Mareşal Pétain'in de mütareke mesajı önümdedir. Bir yerinde diyor ki: "Sulh şartlarımızı dikte etmek için biz, yarın ordularımızı Rhin'e kadar götüreceğiz; haklı ve lüzumlu tavizatımız olan bölgeleri işgal edeceksiniz!" Halbuki o mareşalin gözü önünde Almanlar Marsilya'ya indi.

Bütün ham hayallerden, balmumu ümitlerden sonra bir üçüncü çürümüş vesika Berlin'deki meçhul asker âbidesi üstüne işlenen yazıdır: "Yenilmemiş askerlerimize, yarının muzafferleri olacak bugünün mağlûpları tarafından!" Şimdi, ötekiler gibi, bunun da kofluğı nihayet meydana çıktı; en uzun sürecek son hayal sukutuna ise Almanya uğramış oldu.

Akşam, 3 Şubat 1945

BERCHTESGADEN HİSARI

Hitler'in Berchtesgaden'deki evi bombardıman edilmiş... Dilerim ki tek taşına bile ziyan gelmemiştir; Tanrı yurdu zarardan esirgemiştir! En koyu bir faşist ve Nazi duasına benzeyen bu sözlerimi o mânaya yormıyacağınıza şüphe yok. Maddenin yıkılışı bir şey demek değildir; habis ruhun çökmesi lâzım. Bastille Hisarı'nın yerle bir edilişi Fransa'da istibdadın hortlamasını, krallarının yeniden tahta dönmesini, hattâ bunlar yetmiyormuş gibi biri zeki, öbürü ahmak, zulümde ise eş iki türedi imparatorun saltanat sürmesini önliyememişti. Bastille dursaydı bir istibdat müzesi olarak gezilirdi ve belki ayakta kalışı yıkılmış olmasından fazla işe yarar, daha canlı, daha diri bir sembol teşkil ederdi. Yıldızın göz önünden silinmemesine memnunum ve içinde benim de yattığım Bekirağa bölüğü zindanının ise şekil değiştirip kırklara karışmasından hoşnut değilim.

Berchtesgaden köşkünü veya modern biçimdeki kalesini korumak lâzım! Bu nesilden kalanlara ve gelecek nesillere göstermek lâzım! Dünyada hiçbir bina onun kadar korkunç mânalı olmadı; bir medeniyetin çöküş plânı orada hazırlandı; milyonlarca insanın sürü halinde harcanması projesi orada tasarlandı. Tarihin ayakta kalmış veya izi bile kalmamış hangi sarayı vardır ki beş kıtayı birden sel gibi

kana boğan ve arzı taş üstünde taş, omuz üstünde baş kalmamış denilecek bir felâkete soğan bir anlatılmaz kafayı damı altında şefkatle barındırmış, o kafanın üzerine geniş kanadlarını gerip uğursuz fikirlerini rahatça hazırlaması için kadife gölgesini yaymıştır? Bu saray firavunlar istibdadını zabıta vakasına, Babil esaretlerini kır gezintisine benzeten, eski diktatör sözünü zararsız bir kelime derecesine indiren dünya ölçüsündeki istibdadın ve ölçülmez zulmün barınağı idi. Ezrail bir efsane olabilir; Berchtesgaden’de mekân tutan Hitler bir hakikattir.

İçinde barınan ruhun yok edilmesinden sonra o mekân, felâketten kurtulmuş insanlık âlemine açık tutulmalı, bir musibet puthanesi gibi gözlerin recmine uğramalıdır. Yarın sahibinden boş kalacak olan dağ başı hisarını bütün nesiller lânet okuyarak görmek, gezmek ister.

Akşam, 24 Şubat 1945

MODERN MEHDİ

Alman diktatörünün ne olacağı, nasıl bir âkıbeta uğriyacağı hakkında ileri atılmadık fikir kalmadı. Hattâ bazı ecnebi dergiler mükâfatlı müsabakalar bile açtılar; okuyucular her ihtimali göz önünde tutarak çeşitli cevaplar verdiler. Çoğunluk meselâ Arjantin'e kaçacağını söyledi; kendini öldürmesi, yahut esir düşmesi azınlıkta kaldı. Fakat kimsenin İngiliz tefsircisi Edvard Montgomery kadar iyi düşünemediği fikrindeyim. Bu keskin görüşlü adam dedi ki:

“Kâhinlik taslamak istemem; zaten o huyda yaradılmışım. Ama şimdi size gaipten bir şey haber vereceğim: Almanya yenildiği gün Hitler ortadan esrarlı şekilde kaybolacaktır; ne olduğu bilinemiyecektir. O suretle eski diktatör daima canlı bir sembol gibi Almanların zihninde yaşıyacak ve günü gelince yeniden ortaya çıkıp Führer'in ilâhî mahiyetle Alman dehâsını birleştirmiş bir kuvvet olarak milletini zafere ulaştıracağına halk inandırılacaktır.”

İngiliz tefsircisi lâtife etmediğini, ciddî konuştuğunu ve yarın Hitler'in mevcut olmıyan şahsına bir ilâhlık, kutlu bir varlık takılarak üçüncü dünya harbine girileceğini de sözlerine eklemiştir. Bizim anlıyacağımız, Führer bir cins Mehdi olacaktır; daha doğrusu –eski lûgatlerin tarifiyle– ahar zamanda zuhuru melhuz kezzabı meşhur, yani Teccal! Tarih

boyunca insanların yer yer, hele din kavgaları yenilmelerinden sonra buna benzer inanlara kapıldıklarını, efsanelik tiplerin bir gün çıkagelerek kendilerini vaktile başaramıyan zaferlere kavuşturacakları ümidine bağlandıklarını, o ümitle az çok avunduklarını biliriz. Kimimiz gülümseriz, kimimiz acırız; çoğumuz eski devirler adınının bu bön inanlarına şaşarız. Fakat fikir ve fen sahasında çok ileri gitmiş Alman milletin XX. asırda bir Ortaçağ zihniyete döneceğini ilk bakışta aklımıza kabul ettiremeyiz. Şu var ki Dr. Göbbels zeminini şimdiden hazırlamaktadır: “Onun bir altıncı hissi daha vardır; insan gözünün ulaşmadığını ve yarın neler olacağını bilir!” Hitler’de bizim bildiğimiz numaralı kuvvet altıncı his değil, beşinci koldu, koparıldı!

Akşam, 26 Şubat 1945

ZIGFRID VE ÇİN SEDDİ

Zigfrid Seddi'nin çöktüğü anlaşılıyor. "Hat" yerine "sed" kelimesini kullanışım o, düşman akınını önliyecek bentlerin bana Çin Seddi'ni hatırlatışındandır. Majinoları ve Zigfridleri kuranlar şüphesiz ki ilhamı Çin'deki 2400 kilometre uzunluğunda, yer yer hisarlarla pekleştirilmiş sedlerden almışlardır. Bir hesaba göre Çin Seddi için kullanılan taş ve harçla arzı iki defa dolanıp çevirecek yayvan bir duvar yapmak mümkündür. Ehlamlar dünyanın en eski, en büyük âbideleri ise de ve en çok amele kullanılarak yapıldığı sanılırsa da bugün, hayatı ancak yirmi iki asırlık olan Çin Seddi için ehlamlardan çok fazla insan çalıştığı hesap ediliyor. Firavunlar mezarı sivri, toplu olduklarından ve gözle bir noktada kavranılabildiklerinden dolayı hayret uyandırır; İmparator Hoang-Ti'nin duvarındaki büyüklüğü anlamak icab edince yüksek dağlar aşmak şartıyla uzun, yorucu bir yolculuğa katlanmak lâzımdır.

Şu var ki Majino ve Zigfrid gibi o sed de düşman istilâsını önliyememişti. Zaten sınırim tarih herhangi şekilde kurulmuş olursa olsun sonuna kadar dayanmış hiçbir kale, sur, sed ve hat tanımıyor. İş harb hesabını yanlış tutmamaktır. Yanlış tutulmuşsa kalelerin rolü olsa olsa âkıbeti geciktirmekten ibarettir. Majino ona bile yaramadı; Zigfrid

zaman kazandırabilirdi... Fakat neler kaybettirdi! Majino'nun Fransa'ya lüzumsuz bir güven aşılıyorarak ruh uyuşukluğu vermek, Zigfrid'in ise Almanya'ya bir yıldan beri sulha yanaşmıyorarak boş ümitler içinde faydasız çarpışmak gibi büyük zararları dokunduğunu şimdi iyice anladık. Halbuki Çin Seddi –büyük bir romancının vaktile dediğı gibi– bir şeye yaramıştır. Düşman o duvarları yıkıp içeriye dolunca ordusu tarafından değil, kültürü tarafından sindirilmiş, istilâcılarının topraklarını da hudutları arasına katarak bugünkü on bir milyon kilometre karelik ve beş yüz milyonluk bir ülke halini bulmuştur!

Bir millet hisarlarından ziyade varlığının özü olan kültürünü kaybetmekten ve hele kültürsüzlükten korkmalıdır.

Akşam, 6 Mart 1945

KOLONYA'DAN YADİGÂR KALAN

Kolonya diye artık bir şehir kalmadığını öğrenmiş bulunuyoruz. Zira bu koskoca şehrin yüzde doksan beşi tamamiyle yıkılmıştır. Şeytan ölçsün, demek ki İstanbul'a kıyas edersek Kolonya'dan kala kala meselâ Fındıklı kadar bir yer ayaktadır. Korkunç tablo! Harbin başladığı ilk günlerde yazdığım makalede işin dehşetini sezerek Tuna ve Ren kıyılarının –bir zamanlar dünyanın en kalabalık, işlek, zengin, verimli, bezenmiş bölgesi olduğu halde şimdi hemen hemen kuş uçmaz, kervan geçmez bir çölden başka bir şey olmayan– Fırat boyuna benzemesi ihtimalinden korktuğumu söylemiştim. Dün Peşte'nin, bugün Kolonya'nın uğradığı felâket yazık ki bana hak kazandırdı. Daha göreceklelimizin geleceği çok iyi kestirmiş olduğumu meydana koyacağı da şüphesizdir. Avrupa batıyor, Avrupa battı!

Kolonya şehrinin adı anılınca çoğumuz o isimle tanılan suyu hatırlarız. Dünyada hiçbir şehre bir eczacı icadı veya herhangi bir icat bu derece büyük bir ün kazandırmamıştır. Bazı şehirler, kasabalar, köyler –Musul gibi müslin kumaştan, Venedik ve Valans gibi bazı dantellerden ve örgülerden, daha küçük boyda Edirne gibi sabun ve badem ezmesinden, İzmit gibi pişmaniye ve Şam gibi kendi toprağında yetişmiyen fıstığından, Kavak ve Kanlıca gibi yoğurdundan

ve benzeri mahsuller ve metalarından dolayı –az çok tanınmışlarsa da dünya ölçüsündeki şöhreti bir cins güzel kokulu tuvalet suyundan ötürü kolonya sağlamıştır. Nerede yapılsa yapılsın ve satılırsa satılsın o ferahlık verici güzel suya kolonya suyu denir. Resim ve kuyumculuk sanatı tarihinde bir Kolonya mektebi olmasına, ilimde ve sanatta ise Kolonya sayılı merkezlerden bulunmasına, hattâ gazetesinin önemi-ne, kilisesinin azametine rağmen şehrin ismini daha hiçbir şehirde görülmemiş derecede cihana yayan, dillere destan eden, en çok söylediğimiz bir kelime mahiyetine sokan bunlar değil, o sudur. Kolonya suyunu bulan da Kolonya’da yerleşmiş Farina adında bir İtalyan’dır.

Acınacak cihet şu ki yerine bir daha eski güzelliğiyle konulamıyacak olan Kolonya’dan şehir olarak eser kalmadı, fakat adını taşıyan su beş kıtada hayatını, sürümünü devam ettirmektedir. Çocukken duvarlara ve kepenklere tebeşirle, kömürle yazılmış bir şeyler okurduk... “Kendi gitti ismi kaldı yadigâr” gibi sözler... İşte Kolonya öyle oldu; kendi gitti, adı şişeler üstünde yadigâr kaldı!

Akşam, 10 Mart 1945

AHLÂKSIZLIĞIN SON HADDİ

Ulus'un "Dünyada olup bitenler" sütununda gözüme ilişen bir haber bana vicdanları dehşet içinde bırakacak ve Nazi rejimine lânet okutacak kadar tüyler ürpertici bir tesir yaptı: Almanyada "halk hücum kıtaları" kurulmuş; anavatan toprakları Müttefikler tarafından işgal edildiği zaman o görünüşte sivil kıtaların yapacakları işler hakkında verilen emirlerin birinde deniliyormuş ki: "Ellerinizdeki silâhları Alman dâvasına hiyanet edenlerin evlerine gizlice yerleştiriniz; bunların isimlerini de şüphe uyandırmıyacak tarzda Müttefik makamlarına bildiriniz. İhbar ettiğiniz şahıs hakkında sizden sebep ve delil sorarlarsa o kimsenin mücadeleyi yapmaksızın işgali kabul etmiyeceğini söylediğini kulaklarınızla işitmiş olduğunuzu anlatınız. Fakat evinde araştırma yapılırken bulunmanız teklifini Alman şerefine uymıyacağını bildirerek reddediniz!"

Dünya harb, nifak, fesat, ihtilâl tarihinde ve gene bu dünyanın en fazla zulüm, rezalet, ahlâksızlık içinde yüzdüğü herhangi devrinde bir hükûmet, bir parti, bir çete kendi memurlarına, yahut ajanlarile efradına böyle bir emir vermek alçaklığını göze almamış, vatandaşını düşman elile cezalandıracak vasıtaları öğretmek, o yolları gösterip vatandaş kanına en sefil iftira ve tezvir silâhile girmek öğüdünü

vermemiştir. Asıl feci nokta aynı emirnamede bir de Alman şerefinden bahsedilmesi, şeref gibi yüksek mefhumun bu – anlatmak için tahkir kelimesi bulamadığımız– rezalet vesikasında yer almasıdır. Düşünmeli ki hücum kıtasına bağlı bir alçak, belki de pek dürüst vatansever bir vatandaşının evine –aralarındaki âdî bir geldi geçtiden kırgın olduğundan dolayı– izini belli etmeden silâhlar saklıyacak, sonra koşup işgal makamına jurnalını dayıyacak, yalandan şahitlikte de bulunacak, belki de kurşuna dizilmesine sebep olacak... Fakat “Araştırmada sen de bulun!” denilince gayet namuslu bir insan tavrı takınarak: “Hayır,” diyecek, “onu yapamam. Alman şerefine mugayirdir!”

Tuu bu şerefe! Lânet öyle bir rejime! Nazilik gerçekten insanlığın yüz karasıdır. Pek yakında yerin dibine sokulacak olan Nazi haydutlarının hikâyelerini ise yarın değme azılı haydutların bile yüzleri kızarmadan okuyamayacakları muhakkaktır. Nauzi billâh!

Akşam, 12 Mart 1945

BİR SAYIDA BİN İBRET

Elimde, haftanın bir gazetesi var; 2 Mayıs 1945 tarihli...
Günlerden çarşamba.

Çok defa dalgın, kayıtsız gözlerle şöyle çevirip kapattı-verdiğim sahifelerine dikkatle bakıyorum, okuduklarıma inanamıyorum. Dünya, birdenbire bu kadar değişebilir mi? Yalnız bir sayıya bu kadar ehemmiyetli haberler girebilir mi? Her haber, bir yıla yetiyecek, bir yıl üzerinde durup düşünülecek derecede şaşırtıcı değil mi?

Tuttuğum gazete, gazeteden ziyade en büyük cihan melodramının son perdesine benziyor: Bize, işledikleri cinayetler karşısında yedli perdeden beri gözyaşları döktüren aktörler, tıpkı bir melodramdaki gibi bu sonuncu perdede birbiri arkasından, ara vermeden cezalarını buluyor. Sanki eserin muharriri sanatının bütün inceliklerini bildiği, o tarz tiyatroculukta, usta olduğu için asıl tesiri sona bırakmıştır: Suçluları orta perdelerde öldürmüyor, hattâ yakalananları bile kaçırıp kurtarıyor, heyecanı artırıyor ve birden, perde ineceğine yakın hepsini, karakterlerine uygun şekilde öbür dünyaya gönderiyor, alkışa hak kazanıyor!

Paris'teki eski Ambigu Tiyatrosu'nda da bütün melodramlar böyle biterdi. Bizim Minakyan'ın piyesleri de –bir sürü cinayetlerden sonra– nihayet öyle sona ermez miydi ve

perde kapanmadan önce aktörlerden biri ön tarafa ilerliyerek “Adalet yerini buldu!” yahut “Cani cezasız kalmaz!” demez miydi?

2 Mayıs 1945 tarihli gazeteyi saklayınız; sakın balıkçının yaptığı sulu paketi pekleştirmek, yahut yeni bir pençe daha vurdurduğunuz ayakkabılarınızı eve getirirken elâlemin gözünden gizlemek için kullanmayınız. Asıl ana tarih, dünya tarihi İkinci Cihan Harbi büyüklüğünde bir dram kaydetmediği gibi hiçbir gazetede 2 Mayıs 1945 sayısında olduğu kadar ehemmiyetli haberleri bir araya toplamamıştır. Haberler o rütbe önemlidir ki yarınki sulh müjdesini veren nüsha bunun yanında sönük kalacaktır.

* * *

Eğer saklamadınızsa, şimdi bulmasında güçlük varsa şu Hafta Konuşmamızı hiç değilse bahsettiğim tarihin toplu bir hâtırası olarak, ara sıra ele geçebilir ve arayınca göze ilişir bir yere koyuveriniz. Tâ ki –pek ihtimal olmamakla beraber– gene politika sahnesinde korkunç bir dramın başladığını ve tiran rolüne çıkmış çeşitli aktörlerin şurada burada belirmediğini sezerseniz bir göz atarsınız ve bunlar için dersiniz ki: “2 Mayıs 1945 tarihli gazete sayısını unutanlar varmış!”

Peki o sayıda neler vardı?

Başta: “Hitler dün Berlin’de öldü...”

Altında şu: “Mussolini nasıl öldürüldü...”

Başka bir sahifede: “Laval ağlıyor...”

Gene aynı sayıda: “Pétain, suç işlediği zamandaki kanunlarla yargılanacak...”

Bir daha: “Amiral Horty esir edildi...”

Bunlar şahıslar üzerine haberler... Savaşlar hakkında verilenler de çok ehemmiyetli: İtalya’da Alman mukavemeti sona erdi. – İtalya’daki ordular teslim oldu. – Berlin garnizonu dar bir yere sıkıştırıldı. – Amerikalılar Hitler’in doğduğu şehri zaptetti. – Müttefik ordular Brenner geçidi önünde – Churchill bu hafta mütareke haberini beklediğini söyledi.

Eğer geçen yıl aynı tarihte o yukarıdaki başlıklardan bir tekini, hele baştakileri gazeteye koyabilseydik kıyamet kopmuşa dönerdi. Bugün biri taze, öbürü yirmi dört saat önceki iki dehşetli ölüm ve öldürülme haberi –haber sağanağı altında nefesimiz tutulduğu için– bizi hemen hemen hareketsiz, değilse de âdeta durgun bırakıyor. Bir tanesi bile “olağan üstü” ve “sansasyonel” sayılırdı, herkes birbirine haykırırdı. Şimdi sadece konuşuyoruz; lostracı dükkânında boyacının biri, elindeki paçavrada cılâ sürececek bir parmaklık lekesiz yer ararken ötekine heyecansız bir sesle soruyor:

“Kendini mi vurmuş yoksa haklamışlar mı, ne dersin?”

Arkadaşı “Cavlağı çekmiş a, nasıl oldıysa olmuş,” mâna-sına omuz silkeliyor!

* * *

Doğru, tarafsız bir fikir yürütmek lâzımsa Führer’in esrarlı kalan ölümü, her esrarlı iş gibi halkta daha içten, lehine denilebilecek bir tesir bıraktı; Duçe’ninkinden iğrenildi, 2 Mayıs sayısında birbirini tutmamakla beraber her türlü sü de Mussolini için çirkindir.

Tarihin lânetlemekte devam ettiği korkak Neron son

dakikasında hiç olmazsa kendisine uzatılan sivri bir bıçağa yürümek cesurluğunu göstermişti. Benito ancak yüzünü duvara dönüp arkasını silâha çevirmek emrine itaat edebilmiştir. Ölümün bu kadar sefil şekli bir diktatörün değil, en bayağı bir haydudun bile başına gelmedi. Hayatta kalacak faşistler, o derece çürük ruhlu ve korkak yürekli bir lidere uyup yıllarca arkasından gittiklerine asıl şu ölüm şeklini öğrendikten sonra yanacaklardır.

Büyük politikacıların ölüm tarzları, bütün hayatları müddetince işledikleri suçlara tesir eder ve zamanla o suçları az çok küçültmeğe yahut büyültmeğe yarar. Napoléon'u büsbütün antipatik eden, yıllarca miskin bir esirlikten sonra mide kanserinden her hastalıklı bir adam gibi ölüşü, ölüme sürüklediği milyonlarca insanın gösterdiği kahramanlıkla alay edercesine ve başkalarını öldürmek için kullandığı kahramanlık mefhumunun bir politika oyunu olduğunu anlatırcasına yatağında sönüşüdür. Tarafdarları o ölüme bir şiir katmak için çok çalıştıkları halde muvaffak olamamışlardır.

Napoléon beyaz atının üstünde vurulup düşecekti. Mademki böyle düşmedi, herhalde kendi ayağıle esir düşmeğe gitmiyecekti. Mussolini de Gomo Gölü kenarındaki villâsına Claretta yerine bir paket dinamit yerleştirebilir ve gene Claretta'ya sarılacağına dinamit paketini kucaklardı. O paket Duçe'yi Claretta'nın şehvetile çıkamadığı bir yere kadar yükseltirdi, yedi kat göğe uçururdu. O zaman yerde düşmanlarının ezip çiğniyeceklerdi bir pörsük ceset değil, bir küme kül bile kalmazdı!

* * *

Laval ağlıyormuş...

Can korkusile mi? Şüphesiz. Fakat gözyaşları tahlil edilebilip her damlada ağlama sebepleri okunabilseydi bu para, unvan, ikbal hırslısının bazı yaş yuvarlaklarında başka şeyler de bulunabilirdi. Meselâ bir tanesinde şunu okurduk: Rakibi Herriot'nun kamptan kurtarılışı, Moskova'ya gidişi ve yeniden Lyon seçim dairesinde kazanışı... "O şerefle yaşıyor; ben onursuzca öleceğim. O, Fühnerimin zaptedemediği Moskova'da saygı ile karşılanıyor; beni kurtulamıyacağını sandığım kurtulmuş Paris'te hâpishane gardiyanları karşılayacak. O, tekrar mebustur; kürsüdedir; ben mahkûmum, gözlerim bağlı bir manga erin önünde bulunacağım."

Herriot kampta neye ağlamıştı? Yalnız vatanına... Zira Laval gibi kaybetmekten korkacağı milyonları, şatoları, kont unvanlı damatları, mücevherlere gömülmüş kızları yoktu. Demir karyolada yatan ve kireçle badalanmış bir odacıkta barınan nadir devlet adamlarından biriydi. Onun içindir ki vatani kurtulunca birinin payına gülmek, öbürünküne gözyaşı dökmek düşen bu iki politikacı arasındaki fark şimdi büsbütün belirmişti. Laval biraz da buna, bunlara ağlıyordu.

Hitler'in doğduğu şehir, öldüğü gün zaptedildi. Aynı günün 1 Mayıs oluşu, hasmının bayramına raslaması da pek acayip!

Tarihlerin bazı kere böyle hicivci bir zekâ gösterdiği olur.

Acaba bir falcı vaktile Hitler'e "Doğduğun şehir yabancı eline geçtiği gün öleceksin!" demiş miydi? Dünyanın tarihi değil de masalı yazılsaydı bu falcı hikâyesi ne hoş bir başlan-

gıç olurdu! Şu var ki eski boyacının doğum yeri Braunaun'u aklımızda tutamıyacağız; fakat ölüm yeri olan ve aynı harfle başlayan Berlin unutulamaz.

Berlin, en kanlı diktatörün öleneği olmakla şöhet buldu... Ama Berlin diye bir şehir kalmadıktan sonra! Hitler'in ölümü, Berlin'in ölümüyle aynı tarihe raslıyor.

* * *

Keşke Alman Fühleri'nin ölümünü 1945 yerine 1935 Mayıs'ının 2'nci gününde okumak mümkün olsaydı ve gene o tarihi gazetede Mussolini'nin ölüm tafsilâtı da bulunsaydı dünya belki asıl o zaman felâket yüzü görmeden rahat nefes almış bulunacaktı.

Bu, bir lâhza değil, on yıl gecikmedir... Fakat o gecikme olmasaydı dünya için en aşağı iki asır ilerleme sayılacaktı. İki adam medeniyete iki asır kaybettirdi.

İşte elimdeki 2 Mayıs 1945 tarihli gazetede okuduklarım ve okuduklarıma bakarak en basit şekilde düşündüklerim bunlar...

Bir de iç haberlere bakıyorum: "Bahar bayramı dün şehirizde neşe ile geçti..." Mutlu memleket!

Dünya tarihinde bahar bayramı hiçbir zaman bu defaki kadar hem yasa, hem sevince raslamamıştır. Harb yası, sulh sevinci!

Akşam, 6 Mayıs 1945

SUÇA UYGUN CEZA

Bu harbin sonunda aldığımız derslerden en ehemmiyetlisi şudur: Milletler, kendilerine ulaşılması imkânsız parlak ve geniş ufuklar açan, onları mantığa sığmaz idealere peşinde yürütmeğe çalışan liderlere kapılmaktan kurtulmağa bakmalıdırlar. Fütuhât ve cihangirlik devri artık kapanmıştır; millî hudutları dışına taşmak siyasî bir cinayettir, muhakkak surette cezasını bulacak ve bu ceza taşkınlığı derecesinde ağır olacaktır. Geçen Cihan Harbi'nde Almanya bir ceza gördü; gördüğü ceza aşığı hudutlarla işlediği kabahatler nispetinde, teraziye vurulmuş kadar ölçülü düştü. Fransa'nın şimalindeki dar bir bölgeyi geçememiş, Hollanda'yı, Danimarka'yı, Norveç'i aşmamış, İtalya'ya ayak basmamış, Afrika'ya adımını atmamış, Moskova'ya dayanmamıştı; fazla yayılmamış, ayrıca çarçabuk toplanmağı bilmiş ve girdiği yerlerde şimdiki gibi aşırı derecede alçaklıklar, yırtlazlıklar işlememişti. Hesaplı hareket etmişti.

Hele mütarekeye zamanında yanaşmağı bilmişti, ordularını esirlikten kurtarmış, filosunu batırmağa vakit bulmuştu; tek şahıs ne kendini zehirleme, ne de düşmana nefsinin teslim zorunda kalmıştı. Sadece imparator, izzet ve ikramla, bitaraf bir memlekette, hem de sınırda bir şatoya çekilmişti; yeniden evlenmişti bile... Bugün hayretle, ibretle gördükle-

rimiz –bütün orduların esir düşmesi, gemilerin ele geçmesi, yurdun bir karış yer ayırdedilmeden istilâya uğraması, intiharlar ve kurşuna dizilmeler gibi dehşet verici hâdiseler– işlenen suçlar nispetinde cezalardır. Düşününüz ki esir edilen Alman askeri, esir eden askerden çok fazladır ve tarihte böyle bir felâket hiçbir milletin başına gelmemiştir. Nitekim hiçbir millet de –hattâ Ortaçağlarda– Nazi idaresinin yaptığı insanlık ve hayvanlık dışı cinayetleri olağan işlerden sayacak derecede bir kudurganlık göstermemiştir!

İlk Cihan Harbi’nde hemen hemen hiç esir vermemiş, istilâ yüzü görmemiş olan Almanya, şimdi cumhur cemaat esirdir ve bir saksılık toprağına kadar istilâ altındadır. Tarih, işlenen cinayetlere lâıyk cezayı tam şekilde bu sefer sayfalarına geçirdi. Hiçbir bozgun Almanya’nın ki derecesinde haklı ve suça uygun olmamıştır.

Akşam, 11 Mayıs 1945

EN BELÂGATLİ CÜMLE

Memleketimizde Alman menfaatlerini koruyan İsviçre elçiliği hükûmetimize müracaat ederek ortada bir Alman hükûmeti olmadığından bu devlete ait emlâki Türkiye'ye bırakacağını bildirmiş. Korkunç âkıbet! Tesadüfe bakınız ki o haberi okuduğum sırada evde harb yıllarından birikmiş Nazi propaganda dergisi *Signal*'leri göstererek bana "Fazla yer tutuyor... Buuları ne yapacağız?" diye soruyorlardı. Sahifelerine şöyle bir göz attım; haritalarına takıldım; başa gelen âkıbet haklı bir ceza olmakla beraber dehşete düşmekten kendimi alamadım. Zira Kafkaslar'a doğru gidildiği ümitli aylarda çizilmiş olan haritalardan biri yakın bir gelecekte Avrupa'nın alacağı şekli gösteriyordu: Bir Alman sömürgesi! Bütün kıtanın büyük şehirlerine Berlin'den birer uzun kuyruklu ok yürüyordu: Berlin, Avrupa'nın biricik merkezi idi; her millete ne yapabileceğini, nasıl hareket etmesi lâzım geleceğini orası bildirecekti; tek buyruk Berlin idi. Berlin ki zaten büyük caddeler, garlar, zafer takları ve ulu binalarla o çarşıya uyumyan evdeki hesaba göre çoktan hazırlanmıştı.

Bugün bir Berlin var mıdır? Şark edebiyatında sönmüş saltanatlardan bahsedilirken bir saray yıkıntısı gözönüne getirilir ve bekçisinin örümcek, efendisinin baykuş olduğu söylenir. Garp edebiyatında da Volney'nin *Harabeler yahut*

İmparatorluklar İnhilâli Üzerine Düşünceler adlı kitabından heyecanlı parçalar okunur. Şair Rıza Tevfik de vaktile:

*İbret gözile baktım bir muhteşem mezara
Silmiş o ismi devran, Ramses okunmaz olmuş*

데미şti ve evvelki secdegâhın yerinde otlar bitip mihrap ve minberinde vahşî çiçekler açtığını söylemişti. Şu var ki hiçbir saltanat Hitler'inki kadar dev ölçüsünde ve kanlı olmamış, onunki kadar da kısa sürmemiş ve bir anda çöküp izsiz, nişanesiz kalmamıştır. Daha dün cihanı hükmü altında tutan bir Almanya vardı; şimdi diyorlar ki: "Ortada bir Alman hükûmeti kalmadığından emlâki sizindir!" Bu kısa ve külfetsiz cümle dünya kurulalı beri söylenmiş edebî parçaların şüphesiz ki en belâgatlisidir.

Akşam, 4 Temmuz 1945

DÜNYANIN ŞANSI

Atom bombasından bahsetmek lâzım... Zira bu hafta bombadan başka ne üzerine yazı yazılsa “aktüalite” dışında kalınmış, yani gündelik gazete usulüne ve okuyucuların arzusuna aykırı hareket edilmiş olacak. Doğru... Fakat her kafadan bir ses çıktığı ve hayal motörlerinin tam randımanla çalıştığı sırada yepyeni, dikkate değer, alâka çeker ne söylenebilir? Şimdi bütün hülya ufukları genişlemiş, aya seyahatten tutunuz üç günde yetişip dal budak salacak ağaçlara, leblebi kadar bir taştan aldığı enerji ile dört kere Amerika seferi yapacak transatlantiklere kadar dünya, baştan başa bir masal âlemine dalmıştır.

Tarih boyunca hiçbir keşfin atom bombası derecesinde fikirleri allak bullak etmediği muhakkak... Bunun bir sebebi de esastaki ehemmiyetinden başka o icadın bizden gizli, yıllarca çalışıldıktan sonra tekemmül ettirilmiş bir halde birdenbire meydana çıkması ve hem gerçek, hem mecaz mânada bir bomba gibi patlamasıdır. Şimdiye kadar hangi icattan bir saniye birkaç yüz bin kişinin ölümü ve bir koca şehrin yıkımı ile haberdar olduk? Eski zaman icatları ve keşifleri elimize çocuk gibi doğarlardı; paytak adımlarla düşe kalka yürüdüklerini, güç belâ büyüdüklerini, yıllardan sonra geliştiklerini görürdük; ansızın karşılaşmadığımızdan ötürü fazla bir hayret ve dehşet içinde kalmazdık.

Atom bombası, sürpriz kelimesile de anlatılamıyacak bir şey, bir icat baskını oldu ve tarihin en ahlâksızca, alçakçasına yapılmış iğrenç bir baskınının, Pearl Harbour'un intikamını aldı. Hem de bire, bir milyon nispetinde!

Bu nispeti pek fazla görmekle beraber aynı keşfin Japonlar tarafından bulunmuş olması ihtimalini düşününce şimdiki vaziyetten insanlık namına sevinmek lâzım gelir. Zira yalnız ilk deneme meselâ New York'ta yapılmak suretile birinci insan kaybı yüzbinler hanesinde kalmazdı; hattâ belki de aynı zamanda dört büyük Amerikan şehri üzerine atılan bombalarla yekûn milyonlar hanesini doldururdu.

Atom bombasının Anglosaksonlar tarafından icadı arzın başka hiçbir talih cilvesile kıyaslandırılamıyacak bir şansdır.

* * *

Yoksa büyük küçük bütün milletler –Almanya da beraber– Japonya'nın önünde susta duracaklardı.

Zira atom bombasını elinde bulunduran Japonya için artık bir müttefiğe ve bir Mihver ittifakına hiç de lüzum kalmıyacaktı. Mikado, bir masal olan Allahzadeligini hakikate çevirecek, hattâ rütbece terfî görerek dosdoğru Allahlığını ilân edecekti. Hem de tam mânasile kahhar bir Allah!

Öyle bir kuvvete sahip Japon imparatorunun zaten eskiden beri bana hoş gelmeyen çehresi üstünde açılmış müthiş zafer gülümseyişini görmediğime çok memnunum. Derde bakın hepimiz evlerimizde, emir icabı veya korku belâsı Mikado'nun –şüphesiz tabii büyüklükte– bir fotoğrafını bu-

lunduracak, bu büsbütün yabancı ırk çehresi ve tebessümile karşı karşıya ömür sürecektik.

İşin bir güç tarafı da şu olacaktı: Dünya lisanı yerine geçecek Japonca'yı öğrenmek ve çocuklarımıza öğretmek... Cermen zaferine inanarak eski harbde ve bu harbin başlangıcında Almancaya sarılanlarla yeni harbde "Artık ümit İngilizcededir," diye o lisana saldıranların emekleri boşa gidecekti. Her şehirde ilk açılacak Japon mektebine birbirini ezercesine koşuşanlar da gene bu zamaneve uyanlar grubu olacaktı.

Montgomery beresinden ilk şapka giyen kadını bu sefer de ilk önce kimono ile sokakta dolaşan özentî geyşa şeklinde bulacaktık; bayan berberlerinden birinci defa Japon usulü saç tuvaleti yapabilen dükkâna –basma dağıtılan ithalâtçı mağazaları gibi– polis kordonu ve nöbet usulü konacaktı ve adliye koridorları saç saça dögüşenler, birbirinin saçını yolarlarla dolacaktı. Makyaj ise gittikçe sarı renge kayacak, gözleri çekik şekle sokmak için de estetik ameliyatları yapılacak, kulak altından gizli pensler kullanılacaktı.

* * *

Keşke değişiklikler bu tuhaflıklardan ibaret kalsa... Bir tek ırkın bindiği arabaya bütün ırkların koşulmuş olacağı bu dünyada artık bir daha boyunduruktan kurtulma ümidi de beklenemezdi. Zira her isyan, ne derece büyük ve teşkilâtlı hazırlansa atom bombasına dayanamaz, karşı koyamazdı ki.. Mikado elini bir düğmeye bastı mı ayaklanmanın baş gösterdiği bölgenin üstünde bir uçak belirecek ve bir bomba patlıyacaktı. O kadar...

Sarı tenli kahr ilâhı yıkıcı, yok edici kudretinin tesirine bakıp gülümsiyecekti.

Ne o ne de Hitler veya Mussolini gülümseyemediler. Atom bombası felâkete gülemiyecek insan ellere geçti. Az daha Hitler'e nasib olacaktı. Bereket Alman Führeri hesapsız zulmünün ve ırk düşmanlığının cezasını çekti. Zira bu Yahudi, o hürriyetçi, şu şahsıma aleyhtar diye memleketini birçok değerli fizik ve kimya bilginlerinden mahrum bırakmasa, yalnız kendine ve yardakçı kafalara güvenmese, Alman kültürünü topyekûn emrinde çalıştırabilseydi –Tanrı esirgedi!– atom bombasının birinci denemesini Londra üstünde yapması ihtimali yok değildi... Çoktu, yahut ordularını Moskova'ya kadar yürütmeğe lüzum görmiyecekti; zira öyle bir şehir haritada önceden silinmiş bulunacaktı.

Ve bir gün gamalı haçın Ay üzerine çekildiği haberi gelecekti. Yarın mümkündür ki gene Ay'ın bir bayrağı olacak... Fakat Birleşmiş Milletler'e mahsus bir umumî bayrak, arz bayrağı!

Doğrusunu isterseniz atom bombasının icadı, neticesi bakımından da imkân nispetinde hayırlı olmasına göre Jules Verne'in romanlarına benziyor ve öyle bitiyor. Hayal kuvvetine daha kimsenin yetişmediği bu Fransız muharriri –çoğunuz bilirsiniz– denizaltı ve dev cüsseli uçakların, hem karada, hem havada, hem de denizde giden nakil ve yıkım vasıtalarının –kâğıt üstünde– ilk mucididir. Şimdi hepsi de gerçekleşmiştir, işlemektedir.

Ay'a ilk seyahati de o muharrir yapmıştır ve bizlere yaptırmıştır... Tabî ki kitaptan! Sonra Jules Verne atomların parçalanması kuvvetile patlıyan bombayı düşünememişe

de füzeyi bulmuş ve dinamitten pek çok yüksek bir infilâk maddesi peşinde daima koşmuştur.

Meselâ *Beş Yüz Milyonluk Miras*'da bir Alman Şultze vardır ki tek mermi atarak koca bir şehri yok edecek bir top yapar ve bu topu harekete getirecek kuvveti de bulur... Ama bir hesap yanlışlığı yüzünden felâket önlenir. Gene *Bayrakla Karşı Karşıya* romanı dokunduğu yeri eritip buhar haline sokan bir infilâk maddesinden bahseder. Maddenin mucidi olan Fransız mühendisi Thomas Roch korsanların eline düşmüştür, yarı delidir; ona, keşfettiği maddeyi gizli bir adanın lâboratuvarında yaptırırlar. Fakat yerleri keşfedilir; milletlerarası bir donanma adayı sarar; Roch, icadına kulak asılmadığından dolayı millete ve insanlığa kin beslemektedir; maddeyi kullandığı takdirde donanma bir anda mahvolacaktır. Haydutlar neticeden emin...

Fakat, Fransız mühendisi korkunç icadını tam deneyeceği sırada bakar ki karşısındaki zırhlının direğinde kendi bayrağı sallanıyor... Vatan sevgisile gözleri yaşarır, aklı başına gelir, ecza şişelerini kayalara atar, kırar, bayrağının karşısında diz çöker.

Yani icatların hepsi de kötü kişilerin aleyhine ve insanlığın lehine neticelenir, hayırlı biter.

* * *

Dünya romanında da bir romancı icadını andıran atom bombası böyle olacağı benziyor.

Japonlardan başkası hakkında diyeceksiniz. Ben bu fikirde değilim. Birkaç bomba o milleti de sulhe razı ettiği

için uzun sürecek, pek kanlı geçecek bir harb kısaltılmış ve barışa yol açılmış olduğundan lüzumu kadar cezasını çekmiş bulunan Japonlar da gün geçtikçe insanlık ve güzel sanatlar âleminde yer alacaklar, militarist ellerde şer aleti vazifesini görmekten kurtulacaklardır.

Şüphesiz ki İkinci Dünya Harbi'nin son perdesi o harbin dehşetine, azametine uygun göz kamaştırıcı bir haşmetle, bir "apoteoz"la kapanmalıydı. Atom bombası bunu yaptı. Bütün konferanslara, üçler veya üç yüzler toplantısında kararlaştıranlara bakarak "Bir şey eksik," diyorduk, "azılılara gözdağı olacak, hırsları bastıracak bir teyit kuvveti..." Kuvvet bulunmuştur.

Atom bombasının ebedî sulh üzerindeki tesiri hakkın-da şimdiden bir hüküm vermek doğru değildir. Bugün asıl sevinilecek nokta onun ilk önce Japonya'da ve Almanya'da keşfedilmemesidir. Edilseydi böyle bir konuşmayı fikir hürriyeti güç yazar, korkudan ya susar yahut yeni icadı titreye titreye hudutsuzca överdik. Belki de gene aynı şeyi söylerdik: "Medeniyet kurtuldu!" derdik ama defi belâ kabîlinden, müthiş esmayı üstümüze sıçratmamak için...

Bugün dilimizi tutmak mecburiyetini duymuyoruz, aklı-mıza eseni söylüyoruz. Söyleyince de korkunç silâhın insan ellerde bulunduğunu ispat etmiş oluyoruz. Dünyanın şansı varmış... Büyük bir varta atlatık!

Akşam, 12 Ağustos 1945

AVRUPA: ESRARLI ŞATO

Geçirdiğimiz bu harbin ve geçirilmesi harb kadar uzun, eziyetli süreceği anlaşılan sulhun eski harblerde alışmadığımız çok garip hâdiseleri arasına bir de “kaybolma” keyfiyetini katmak icab eder. Kimler kaybolmadı? Daha silâhlar patlamadan önce, ilhak sırası Avusturya Devlet Vekili birdenbire ortadan kayboluverdi. Ne oldu, nereye götürüldü, kurşuna mı dizildi, zindana mı atıldı, tam yedi sene bir şey öğrenemedik. Daha sonraları Belçika kralı da kayıplara karıştı. Fransa işgal edilince Herriot, Blum, daha birçokları sırra kadem bastılar; hayat ve mematlarından yıllarca haber alınamadı; kâh öldükleri, kâh yaşadıkları hakkındaki söylenmelerle umumî efkâr bir üzüldü, bir avundu.

Bunlar oladursun, Alınanya’daki generaller, mareşaller arasında da bazıları ansızın kaybolmuşa dönüyorlardı. Gazetelerde ve ajans telgraflarında aylarca adları yazılıp radyolarda başarıları övülen bu adamların bir gün gelip de sihirbaz değneğine uğramışçasına sahneden silinivermeleri, artık bir daha namları anılmayıp nişanelerine raslanmaması da insanı şaşırtıyordu. Avrupa perili köşke, esrarlı şatoya dönmüştü; sanki masallardaki gibi yer yarılıp üstündekini kapıyor ve tekrar örtülüp eski halini alıyordu. Hattâ iş bir raddeye gelmişti ki yola çıkan bir uçak dolusu insan, hava-

nın boşluğuna karışmış gibi iz bırakmadan yok oluveriyor, uzun soruşturmalardan, araştırmalardan, hayretler ve fer-yatlardan sonra birdenbire beklenmedik bir yerde, meselâ bir mahkeme önünde, suçlu sıfatile meydana çıkıveriyordu. Bu saydıklarım adlı sanlı kimselerdir; şöhretsizlerden kay-boluverenler milyonları bulur. Hoş, zamanı gelmiş, nihayet Pétainler, Lavaller de aynı şekilde görünmez, bulunmaz ol-muşlardı. Hâlâ da –meselâ Romanya’daki iki parti şefi gibi– kaybolanlar yok değildir. Hattâ bugünlerde birdenbire kay-bolan İngiliz askerleri Almanya’da aranılmaktadır.

“Kaybolma” hâdiseleri sona ermedikçe, yani idare me-kanizmasından cinler elini çekip sihirbazca işler nihayet bulmadıkça Avrupa’da normal zamanların geldiğine inan-mak akıl kârı değildir.

Akşam, 23 Kasım 1945

AFFA BENZİYEN İDAM

Belsen kampı suçluları idam edilmiştir. Vah vah! Buna pek üzüldüm ve adaletsizliğin yeni bir misaline daha şahid olduğum için derin bir keder duydum. Onlar asılmağa lâayık değildiler; yaşamalı idiler. Zira bazı kaatiller vardır ki darağacına çekilmeleri ceza sayılmaz, afdan farksızdır. Zelimce işlenmiş nice sıra cinayetlerle dolu tarih, en korkunç devirlerinde bile Alman kamplarındaki kadar dehşetlilerini kaydetmemiş olduğuna göre bu haydutları asmak değil, kurbanlarına yaptıkları muameleye uğratmak, aynı hayatı yaşatmak lâzım gelirdi. Aksine ölümle, yani ebedî istirahatle mükâfatlandırdılar; önce ve şimdi hiçbir eziyet çekmediklerinden dolayı –işkence yaparak yıllarca kanlarını kuruttukları, damla damla öldürdükleri yüz binlerce günahsız insana kıyasla– pek mesut bir ömür sürmüş ve saadetlerinin tam bozulacağı sırada şu dünyadan kolayca sıyrılmış olmuyorlar mı?

Halbuki o kaatillerin hakettikleri ceza kamp hayatıydı; eski kamplardan birine yerleştirilerek başkalarına mübah gördükleri şartlara uygun şekilde hayatta kalmalarıydı. Hangi gün ve ne biçimde öleceklerini bilmeden, hastalanınca ilâçsız, üşüyünce ateşsiz, sırtta bir gömlek, gıda olarak mahut üç kaşıklık bulaşık suyu çorba, saç sakal uzamış, her tarafı haşere bürümüş bir halde yaşamak... İşte onlar bunu

görecekler, cemiyete borçlarını böyle ödeyeceklerdi. Ajanslar on bir haydudun da sükûnetle idam sehпасına çıktıklarını ve ölümü soğukkanlılıkla karşıladıklarını haber veriyor. Sevinmediklerine ve hâkimlere teşekkür etmediklerine şaşmalı. Ölüme kavuşmakla nelerden kurtulduklarını pek iyi anlayan Belsen zindancıları insanların adalet dedikleri bozuk terazi ile belki de alay etmişlerdir: “İşlediğimiz bunca cinayete karşı ceza olarak bula bula bunu mu buldular? O hâkimler bizim elimize düşse idiler hiç değilse her gün asar gibi yapar, sehpadan indirir, ertesi günü gene çıkarırdık,” demişlerdir, kafamızın alamıyacağı daha ne işkenceler düşünmüşlerdir...

XX. asırda bu gibi Ortaçağ suçlarını isteyenleri cezası da o çağdakilere uymalıydı. Ne yapalım ki kaatiller büyük bir şans eser olarak medenî bölgede yakayı ele verdiler, kurtuldular. Yoksa şüphesiz henüz hayatta, yani azapta buluncaklardı.

Akşam, 18 Aralık 1945

SULHTA İLK NOEL

Altı yıl kan ve ateş içinde gözyaşlarıyla kutlanan Noel, her tarafta eski düşmanların silâhlarını teslim ettikleri bu 1945 tarihinde de Hristiyanlık âlemine beklenen gönül rahatlığını getiremedi. Hususile Noel'e bayram olarak en büyük mevkii veren Anglosaksonlar için "Dün pek neşeli bir gece geçirmişlerdir," denilemez. Nasıl denilebilir ki kendi gazetelerinden bir kısmı Moskova toplantısını yeni bir Münih buluşmasına, yani Üçüncü Cihan Harbi'ni doğuran felâketli anlaşılmaya benzetecek kadar bedbinlik göstermişlerdir. Bu bakımdan ilk sulh Noel'i ne Hristiyanların ne de bütün insanlığın önüne nurla dolu bir dünya kapısını açmış olamıyor. Aksine, altı yıldır en parlak ümitlerle beklenen o kutlu gecenin göklerinde radyoların yaydıkları zehirli haberlerden halkalanmış yılanlar durmadan koştu, beş kıtaya da korku ve dehşet saldı.

Birinci Cihan Harbi'nin ilk sulh Noel'i ancak harbi kaybetmiş milletler için felâketli geçmişti. Kazananlar ve taraf-sız kalanlar, yani dünyanın geniş kısmı 1918 Noeli'nin keyfini sürmüş, zevkini çıkarmıştı. O zaman elinde orduların en kuvvetlisini bulunduran Fransa bile hırsına had çizmeği bilmiş, müttefikleriyle uzlaşmış, harbe karışmayan devletlerin arazisine el atmağa kimse cesaret etmemişti. Bugün ne

acıklıdır ki harbde üç büyük müttefikin zaferi sağlayacak ilk toplantı yeri olarak seçtikleri ve kendisine arazi bütünlüğü hakkında teminat verdikleri İran –o İran ki topraklarından geçit açarak Müttefiklerden birinin zafer malzemesile teçhizine hizmet etmişti– parçalanmış vaziyettedir ve gene Birleşmiş Milletler’in dâvasına yardımda bulunmuş olan nice memleket tehdit altındadır.

Harbdeki Noeller pek korkunçtu; şehirler bombalarla çöküyor, denizlerin dibi enkazla doluyor, karalarda binlerce insan bir anda mahvoluyordu. Fakat dünyayı hürriyet ve istiklâle kavuşturacağı umulan bir zafer beklendiği için yürekler ümitle çarpıyordu. Şimdi gözlerimizi açtığımız bu ilk sulh Noel’i sabahında neye, kime karşı güven duyuyoruz? Kazanılan zaferin bir işe yaradığına, yarayacağına hangimiz inanıyoruz?

Akşam, 25 Aralık 1945

**b. Düşünsel İtiraz – Tahliller, Meseller,
Fanteziler**

İNSAN VE ATEŞ

Hollanda ve Belçika'da ısınma vasıtasından mahrum kalan halk lokomotiflerden dökülen kızgın kömürler üzerine atılarak bu ateş süprüntülerini kapışyormuş. Kış başlangıcının ıslak ovalara hüüzünle sindiği puslu akşamlarında, kendisine bir avuç hararet sadakası atıp geçecek olan trene göz dikmiş sefil bir cemaat... İşte bir zamanlar gıpta ile baktığımız refahlı Garp'ten tüyler ürpertici bir tablo! Dünya yüzünde ateşi kullanan tek mahlûk insandır; ateş medeniyetin alfabetesidir. Beşer onu bulduktan sonra ve onunla tekâmül etti. Şimdi istilâ orduları medenî insanın elinden bu en esaslî ve lüzumlu unsuru alıyor; zira ateş maneviyyatı kuvvetlendiren, fikri işletip hayatiyeti coşturan, yani kafa tutmak imkânını veren bir kudret kaynağıdır; mazlûmun elinde oluşu zalim için muzırdır.

Diğer taraftan tabiat, ateşe renklerin en uygununu vermiştir; kırmızı kadar göz ve gönül ısıtıcı hangi renk vardır? Daimî bir donanma gecesi keyfini süren demirci ocağını, örs ile çekiç arasında dövüldükçe kıvılcım fışkiyelerine dönen maden parçasını, ıssız dağ başında odun alevini, hattâ yanar ispiroya tutulduğu zaman kızaran bir enjeksiyon iğnesini bile içimize şenlik dolarak nasıl lezzetle seyrederek! Ateş mahrumiyeti mahrumiyetlerin en yakıcısıdır.

Büyük sandıklarımız bize ancak önlerinde diz çöktüğümüz vakit büyük görünürler. Ayağa kalkmayı bilmelidir. Fikret:

Kıran da olsa kırıl, düş, fakat eğilme sakın!

diyor. Görüyoruz ki ruhlarında bu izzetinesis ateşini bulamayanlar evvelâ istilâcıların pırıltılı formaları, sonra da yine istilâ lokomotiflerinin ateş kırıntıları önünde eğilmiye mecbur oluyorlar. İnsanlığın şerefi, haysiyeti olan ateşten mahrum kalmamak için ateş hattından kaçmamak lâzımdır.

Tan, 16 Ekim 1940

ORTAÇAĞ ŞEHİRİ

Ortaçağ devrinde Avrupa'yı dolaşmış bir seyyahın kitabında rastladığım acayip bir parçayı, sade lisana çevirerek naklediyorum:

“Nice mihnetlerden, meşakkatlerden sonra vâsıl olduğum bu kocaman şehir, birbirinden ayrı üç kısma ayrılmıştı, en güzel kısmında oturmak hakkı da yalnız fatihlerle fatihlerin mensup bulundukları millete verilmişti. Burada bolluk ve zenginlik göze çarpıyor, kuş sütü aransa kolaylıkla elde ediliyordu. İkinci kısımda ikamet edenler ise yarı aç, yarı tok idiler; ancak birtakım pusulalarda yazılı miktarda ekmek ve katıktan başka bir şey yemiye mezun değillerdi; onlar bir zamanlar memleketin asıl sekenesi, efendisi, sahipleri imişler, işledikleri günah her ne ise bu acıklı hale düşmüşler. Nihayet rehberim beni üçüncü kısma götürdü: 300 bin nüfusu barındıran bu mahal, firdolayı kalın bir sûr ile çevrilmişti; kıtlıktan nefesi kokan ahalinin dışarıya çıkmaması için dört kapısına süngülü askerler dikilmişti: ‘Tâun veya cüzam nev’inden bir hastalığa mı müptelâdırlar, ne ola?’ diye sordum. Muhatabım: ‘Bunlar İsrail dinine sâliktirler, dünyaya yeni nizam verecek olan hâkanın emriyle dünyadan tecrit edildiler’ cevabında bulundu; beni büht ve hayret içinde bıraktı.”

Görüyorsunuz ya, bu Ortaçağ denilen korkunç devir-

de yaşamadığımızı ne kadar şükretsek azdır; değil mi? Fakat boşuna teselli yolu aramayınız ve bugünkü gazetelerde Varşova'nın üçe taksimi haberini tafsîlâtıyla gözden geçiriniz; yirminci asır medeniyetini veya medeniyetine okumuş olursunuz!

Tan, 23 Ekim 1940

HUY VE NİZAM

Vaziyet ne derece ciddî, düşündürücü olsa bayram günleri hürmetine insan biraz da hafif mevzuda, şen değilse bile fikir midesine taş gibi oturup, ümit hazmini bozmıyacak, güllâç nevinden yumuşak yazılar istiyor. Bunların en güzelleri, bence, tarihi bilinemeyen zamanlardanberi hayvanlara izafe ederek insanların uydurdukları masalcıklardır. Filvaki hayvana müteallik hikâyelerin bir kısmı –ağustosböceğile karınca fıkrasındaki gibi– ilk bakışta ahlâkî mahiyette görünüp ancak insafsızlık dersi vermesi ve hayvanat ilmine aykırı olması itibarile kazandığı şöhrete lâayık değilse de çoğu pek nefis, pek faydalıdır. Okuyup dinledikçe gözüm, gönlüm, irfanım açılır.

Onun içindir ki, sayfalarını çevirdiğim kitaplar arasında Mevlânâ, La Fontaine, Fénelon, Florian ve hepsinin dedesi Ésope büyük yer tutar. Size bunlardan bir hoşuma gidenini nakledeyim: Merkez, horoz, köpek baş başa vermişler: “Dünya nizamı bozuldu,” demişler, “söz ayağa düştü, işler intizamdan çıktı, ne baş belli, ne kuyruk... Eski usulleri kaldıralım, elbirliğile yeni bir âlem kuralım!..” Esasta uymuşlar, akıllarınca bir de plân yapmışlar, yeni nizamın tatbiki için vazifelerini ayırıp faaliyete geçmeye hazırlanmışlar. Derken bir tilki görünmüş... Horoz, “Hazır olun” manasına

ötmüş, merkep hemen koşmuş, gelenin böğrüne bir çifte yerleştirmiş, köpek de yetişmiş, kuyruğunu kapmış, bir kıyamettir kopmuş. Zavallı tilki, güç belâ vartayı atlatabilince, dere aşırı, uzaktan sormuş:

“Yahu siz ne yapmak için birleştinizdi?”

“Âleme nizam, intizam vermek, dünyayı şenlendirmek için...”

“Nafile zahmet ediyorsunuz, sizde bu kapıp tekmeleme huyu varken güç şenlendirirsiniz!”

Tan, 30 Ekim 1940

“KAPİTOL”DEN “AKROPOL”E

“Affını dilerim, sevgili ve bahtsız ağabeyim! Son günlerde bizim mavimtrak göklerimizden, sizin masmavi göklerinize sürü sürü elem ve felâket kuşları uçuruldu; bunlar tarihe temel atmış mukaddes tepenin üstünde korkunç, vahşî seslerle gürlediler ve etrafına yıldırımlar yağdırdılar; ben burada kederimden ve hicabımdan yerin dibine geçtim. Sana bizim, çelik kanatlı zalim kartallarla ölüm fermanı değil, mercan gagalı munis güvercinlerle kardeş armağanı göndermemiz lâzımdı. Zira, bugün dövüne yırtına bet yaygaralarla öğündüğümüz Roma mazisine, sen beşik, destek, merdiven olmuştun; irfan kaynağımızdın; rehberimiz, hocamızdın. Akdeniz ve bütün dünya medeniyeti bir zamanlar iki tepeye, ey kutlu ve mutlu Akropol, sana ve küçük kardeşin olan Kapitol’e, yani bana sırtını vermişti; onu en haşmetli ve ustalıklı binalarla, sanat ve deha eserleriyle başımızın üzerinde yükselten, bir meşale gibi uzatıp cihana nur saçan bizdik. Yamaçlarımıza tırmanan ilâhlarımızla, filozoflarımız, allâmelerimiz, hatiplerimiz, serdarlarımız, kahramanlarımız, fedailerimizle beşer tarihini biz dolduruyorduk; manen Himalâya’dan yüksek, okyanustan derin, küreye sığmayacak kadar büyük iki tek varlık ve azameti biz teşkil etmiştik.

Filvaki, birbirimizle çarpıştığımız da oldu. Fakat, itiraf

edeyim, kusur bizde idi, bizimkilerin kabına sığamayan idraksiz istilâ hırsında idi. Bundan ikimiz de zarar gördük; biz seni ezdik, sonra o günahımız bizi ezdi; şerefli, kudsi tepelerimiz kaç defa barbarların hürmetsiz ayakları altında çiğnendi. Darmadağınık olduk; o kadar ki ikimizin de süflî dünyadaki herhangi bir alçak tepeden farkımız kalmadı.

Lâkin hatırıma gelir miydi ki, yine ikimiz de mazinin zalim ve muzlim toprağını üstümüzden atıp silkinerek yirminci asırda tekrar hayat ve nura kavuşurken biz, eski hataları tekrarlayalım, senin kuyunu kazalım, kendimizinkini de hazırlıyalım! Affet, ağabeyim, yine ikimiz de ölçüye gelmez bir hırsın, acı acı hatırladığımız bir ‘diktatör’ hırsının yeniden kurbanı oluyoruz. Halbuki tarih, bilirsın ki, bana ait büyük bir söz kaydetmiştir: ‘Kapitol’ün tepesinden Tarpeian kayalığına bir adımlık mesafe vardır!’ Bu söz, yüksek bir mevkiden, yani ikbalden, ihmal, nisyân ve idbara düşmenin pek kolay, pek mümkün, hattâ muhterisler için mukadder olduğuna işaretler ve Roma mazisi onun misallerile doludur. Ne yazık ki Kapitol’dan dünyaya ve sana hükmetmeye çalışanlar, burunlarının dibindeki Tarpeian kayalığını yine görmüyorlar!”

Tan, 4 Kasım 1940

UĞURSUZ IŞIK

Vezüv, Avrupa kıtasının, içinde ateşi ve başında dumanı eksilmez, daima faaliyet halinde bir şöhretli volkanı olmak itibariyle İtalya'ya seyyah celbeden bir servet vesilesi, aynı zamanda da memlekete bir baş belâsıdır. Vaktiyle bu dağın bir tek sivri tepesi varmış: 97 senesindeki feveran o tepeyi çökertmiş, şimdiki güdük ve çukur şekline sokmuş, tenasübünü bozmuş. Hattâ denilebilir ki çirkinlik mizacına da tesir ederek dağ, artık o gündenberi daha sık öfke buhranlarına tutulmaya başlamış, ikide bir coşarak yıkımlara sebep olmuştur. Vezüv, orijinal bir sanatkâr kadar hususiyeti ve şahsiyeti olan bir volkanadır; başkalarına benzemez: Durmamacasına kurumu ve kül yağmuru serper, yer altından gürültüler çıkarır, hiç gaz neşretmez, dairesi dışında zelle yapmaz ve deniz kabarmalarına sebep olmaz. Bunlardan dolayı, benzerlerine kendi adını vermiştir, öylelerine "Vésuvien" volkanlar denir. Fakat Vezüv'ün en özel hassası sorguç şeklindeki kocaman dumanının kırmızımtırak olması, geceleyin –havuza vuran bir lâle tarhi gibi– göke tatlı, şairane bir kızıl ışık yaymasıdır.

İşte bu dağ, o hoş ışığı ile memlekete en büyük, müt-hiş, önüne geçilmez bir fenalıkta, ihanette bulunmaktadır; feveran etmemiş olmakla beraber 1940 harp senesine yine

bir felâket yazmıştır. Hattâ, daha ileri vararak diyebiliriz ki düşmanla elbirliği yapmış, sanki Entelijans Servis'in hizmetine girmiştir; bir casustur; hem de casusların, yakalandığı halde kurşuna dizilmesi ve şerrine sed çekilmesi ihtimali bulunmayan bir görülmediği, işitilmediğidir. Üzerine aldığı vazife şudur: Bütün ülke geceleri ışıklarını söndürüp hava taarruzlarına karşı koruma tedbirleri aldığı zaman 1137 metre yüksekliğindeki başına alevden fenerini takarak düşman tayyarelerine Napoli'nin yolunu, pervasızca, hayasızca göstermek, kılavuzluk etmek! Beşer takatinin hakkından glemeyeceği bu kaya bedenli ve cehennem ruhlu fevkattabia casus, azametten kabarmış ve inatla başını dikmiş, diktatör azmine meydan okuyor: Vezüv mihvere girmek istemiyor!

Gel de onun elinden ölüm ve yıkım davet eden bu uğursuz ışığı al veya söndür bakayım!.. Gel de o ışığı tutan menfur eli kır veya kes bakayım!

Tan, 6 Aralık 1940

BOĞA YILANI İLE DOMUZ YAVRUSU

Frenkçe bir gazetede, iki sevimsiz hayvana ait olmasına rağmen çok tesirli ve ibret verici bir ufakık dram okudum: Avrupa hayvanat bahçeleri için bir vapura Afrika'dan irili ufaklı ve cins cins yılanlar yüklemişler; bunların arasında sekiz metrelik bir de müthiş boğa yılanı varmış. Yol uzun ve gemide nevale mahdud olduğundan, denize açılmadan önce canavara bol bir gıda vermişler; karnı şişmiş, uykuya dalmış. Fakat sefer halinde iken hazmını bitirmesi, yeniden acıkması ihtimali var ya... Tombul tombul, karnı pembe pembe ve ancak Frenklerce sevimli bir domuz yavrusu tedarik ederek yılanın kafesine koymuşlar; ne zaman uyanır, iştahı gelirse hemen bu ava saldırarak ve sandviç gibi yutacak! Minimini domuz, başında bekleyip duran felâketten habersiz, başlamış tayfaların vakit geçirmek için kafesin önüne gelip attıkları kumanya artıklarını seve seve, sevine sevine atıştırmıya; atıştırdıkça şişmanlamıya; şişmanladıkça da, her endişeden uzakta ve gayet emniyetli bir yerde bulunuyormuş gibi, kayıtsız pervasız, azametle homurdanıp, böbürlene böbürlene dolaşmıya!

Bu zulüm manzarasını seyretmediğime ben memnunum. Düşününüz hele: Bir gün, bir gece gelecek ki yılan, yavaş yavaş, gerine esniye uyanacak, karnını bomboş bula-

cak, ona misk gibi tüten keskin bir av kokusu duyacak ve kıvılcım gözleriyle aranacak, domuzcağızı görecek; birden yerinden fırlıyacak, zavallı şişman esiri kısıkırak yakalayıp lâstikli midesine yuvarlıyacak... Müthiş şey! Nitekim bir gece tayfalar, hayvanları sevke memur adamın kabinesine koşuyorlar: “Aman,” diyorlar, “kafeste birtakım sesler, gürültüler var! Muhakkak yılan uyanmış, domuzu yiyordur!” Gidiyorlar, feneri uzatıyorlar, bakıyorlar. Ne görseler beğenirsiniz? Domuz henüz baygınlığı tamamen geçmemiş olan boğa yılanını yakalamış, afiyetle yutuyor!

Aferin domuz! Yılana uyanmak, kendisini toplamak, başını kaldırmak fırsatını vermeden aklını başına aldığıın, tehlikeyi zamanında önlediğın için aferin sana! Sen sade insanlardan değil, değme devlet teşekküllerinden bile daha dirayetli, becerikli, açıkğöz, hulâsa tam diplomat imişsin!

Tan, 18 Aralık 1940

TEK TIPE DOĞRU

Tek tip ekmek nümunesi hazırlana dursun, şimdi bir de tek tip kadın çorabı imali bahis mevzuu olmaktadır. Sinaatçilerle iktisatçılara göre bu bâdire esnasında ancak tek tip sistemi hayatı temin edebilinmiş. Yolda bu meseleyi üstün körü düşünerek yürürken gözüm bir mezeci dükkânının camekânına ilişti. O ne renk, şekil, lezzet bolluğu, ne tenevvü! Kaç türlü peynir, kaç türlü sucuk ve sosison, ille dolma! Balık, midye, lâhana, yaprak, kaç türlü! Yukardaki nazariyeye uymak icap edince dolmayı muhakkak ki tek tipe, en masrafsızına, kolayına indirmeli, yani lâhanaya... Dilli sosisonları da basbayağı sucuğa, sandoviçleri yalnız peynirlisine ifrağ etmeli; diğerlerini bu minval üzere tekleştirmeli. Belki de yutkunmalar da tek tipe inhisar eder. Zira, fikrimce, insan sakız leblebisiyle mayonezli levrek balığına aynı tipte yutkunmaz!

Diğer taraftan kadın çorabının tek tipe inmesi üzerine erkek çorapları neden muhtelif çeşit ve kalitede kalmalı? Hem zaten desenlerde bir zarafet de yok; bundan sonra düz renk, bir renk! Kravatlara gelince hakikaten fazla bir boya ve şekil israfı göz alıyor; bilhassa böyle bir zamanda erkeğe yakışık almaz bir hoppalık arz ediyor; teklemek lâzım. Her iki cinsin elbiselerinde de tek tipi temin etmeden önce, ilk

iş olarak ayakkapları ile şapkaların uğradığı münasebetsiz şekil anarşisini de kaldırmalı!

Benim anladığım, zaten dünya tek tipe doğru sürükleniyor. Yeni nizam nedir? Tek tip idare ve iktisat sistemi! Totaliter rejimlerin gayesi ne? Tek tip insan hazırlamak! Bir insan ki selâmından kelâmına, gömleğinden kapelasına, düşüncesinden yürüyüşüne kadar, sivrisinek, karınca, arı gibi birbirinin aynı! Tek tip olmasına yanaşılmayan, masraflardan kaçınılmayan tek şey varsa o da harp silâhıdır. Bütün ihtiyaçlarımızda ve fikir hayatımızda kupkuru, zevksiz, şiirsiz bir teklik, biteviyelik; fakat silâhta akıl ermez, zihin kavramaz, müthiş bir tenevvü, bin bir çeşitlik! İşte yeni harbin gittikçe beliren vasfı budur.

Tan, 19 Şubat 1941

YOK EDİLEMİYEN KUDRET

Dünya bu! Ne azametli çığlar dağlardan yuvarlanarak önüne geleni sürükleyip göçertmiş; nice korkunç seller ovaları basarak yoluna çıkanı yığıp götürmüş; nice müthiş kasırgalar bulduğunu temelden koparmış, hâk ile yeksan etmiştir! Bu dünya ne kıtlıklar, tâûnlar, katliâmlar, istilâlar, harpler, yangınlar, zelzeleler, ne felâketler görmüştür!

Fakat, kısa bir zaman sonra çığlar erimiştir; seller kurumuş, kasırgalar dinmiştir; kıtlık bolluğa, katliâm nüfus çokluğuna, istilâ istihlâsa, yangın şenliğe çevrilmiştir. Dünya böyledir! Böyle olmasaydı cihan, çoktan ay sathına döner veya çoktan bir kişinin ve bir kudretin malikânesi olur, bir bey ve bir esir kafilesinden ibaret kalırdı. Asrı hazır tarihinde hangi harp, hangi milletin kökünü tamamiyle kazıyabilirdi? Hangi cihangir istilâ ettiği yerde tutunmaya muvaffak oldu? Hangi kasırga ve zelzele sahasında yine şehir ve medeniyet kurulmadı?

Âfetlere ne taş, ne tunç, ne beton, ne çelik, hiçbir madde ve cisim dayanamaz. Lâkin tankın ezemediği, topun işlemediği, bombanın yıkıp kurşunun delemeyeceği, hastalıkların tüketip zelzelelerin yok edemediği muazzam, mücessem, harikulâde bir kudret vardır. Her şeye dayanan, ne olsa kalan, herhangi şeytanî bir sisteme veya cehennemî âlete göğüs

vercen tek varlık: Buna “millî iman” denir. Onun yerleşmiş olduğu yer, fethedilse değil, yer yarılıp yerin dibine bile göçertilse yine ele geçirilemiyen sihirli ve tılsımlı bir kaledir. Harp fenni ve sınaati ne derece tekemmül etse, ne harikalar vücade getirilse ve bunlarla ne dayanılmaz savletler yapılsa, millî imanı imha edecek bir silâh ve bir sistem icadı mümkün değildir. Binaenaleyh dünya, yine bildiğimiz dünya ve tarih yine, cihangirlerin ibret dersi alamadıkları eski tarihtir!

Tan, 7 Nisan 1941

ŞAŞIP KALDIĞIM BİR ŞANS

Vaktiyle memleketinde tecrübe ve zekâsiyle tanınmış bir adama bir genç müracaat ederek: “Evliyim ama,” demiş “niyetim ikinci bir kadın daha almak... Ne dersiniz?” Tecrübeli zat mânalı mânalı başını sallamış, ilk bakışta ayıp gibi görünen şu cevabı vermiş: “İkisinin arasında uyumak hoş olur!” Genç, bu sözü bir tasvip ve tavsiye sanarak daha fazla izahat almıya lüzum görmemiş, gidip hemen evlenmiş. Fakat, kısa bir zaman sonra, ortak kavgasından evde huzur ve rahat kalmadığını görünce, tekrar o adamı bulmuş: “Yahu,” demiş, “geçenlerde iki karılı olmanın hasenatından bahsetmiştin; ben de sözüne kanmış, o münasebetsizliği yapmışım. Şimdi halim perişan!”

Tecrübeli zat demiş ki: “Oğlum, sen benim ikisinin arasında uyumak hoş olur, sözümü acelenden ve işine geldiğinden yanlış tefsir etmişsin. Meselenin esası şudur: Eskiden posta tatarlığı yaparken iki zevcem vardı; birisi bu şehirde, öteki postayı götürdüğüm kasabada otururdu. Ben de, menzil icabı, bir geceyi yoldaki handa geçirirdim. İşte, ikisinin arasındaki han odasında tek başıma uyumak yok mu, en hoşu bu idi, sana öylesini tavsiye edecektim.”

Posta tatarının köyde ve iki muhasım cephe ortasında tek başına yatışı şu sırada bana İsveç’in mutlu vaziyetini ha-

tırlatıyor. Avrupa haritasına göz attıkça, oldukça gürültüsüz bir köşeye yatağını sermiş, horul horul uyuyan o şanslı memlekete gıpta ile bakmaktan ve iki siyasî manzumenin ikisi tarafından da iz'âç edilmeden başını dinliyebilmesine şaşıp kalmaktan kendimi alamıyorum!

Tan, 3 Mayıs 1941

“HAVAI”NİN SON GÜNLERİ

Bir aşk, şehvet, dans ülkesi son günlerini yaşıyor: Havai Adalarında kara, deniz, hava hücumlarına karşı manevralara başlanmış; manevralar en müthiş taarruzları önliyecek mahiyette, gayet şümüllü, pek tesirli, muazzam kudrette imiş... Havai takım adalarını, Lloyd George da dahil olmak üzere, büyüklü küçüklü bütün coğrafya ümmîlerinin bildiklerine şüphe yoktur. Zira, bilhassa Anglosakson gazetelerinde daima isimleri geçer, resimleri basılır; bu adalar romanlarda aşk maceralarına çerçeve, filmlerde tahrik edici danslarla gönül çelen manzaralara sahne teşkil eder.

Havailer muz, ananas, ekmek ağacı, şeker kamışı, hindistancevizi gibi lezzetli, güzel kokulu, besleyici ve kuvvet artırıcı yemişler memleketidir. Her tarafından ırmaklar akar, ikide bir feyizli sağnaklar iner; güneşin ışığı orta derecede, mevsimler bir karardadır. Cennet orasıdır, hurileriyle ve kevserleriyle! Huriler, dünyada güzel sayılan ırkların başında gelen yerli kadınlardı; kevser ise “kava” denilen bir nevi içkidir ki, dünya içkilerinin en temiz, en zararsız idi.

Adalar ahalisi, çıplak vücutlarını çiçek örgülerinden atkılarla yarı gizlemiş, ibadet yerine dans, ticaret yerine aşk, zevk ve sulh içinde mesut yaşarken bir gün yabancıların, yani medenîlerin istilâsına uğradı; gelenler, halkı, o zararsız içki

yerine murdar ve zehirli ispiroya alıştırdılar; verem ve frengi meçhul hastalıklardı, onları da aşıladılar; çok geçmeden yerlileri alil ve perişan bir enkaz yığınınā çevirdiler. İşte şimdi de aynı adalar –müstakbel Pasifik muharebesi için bir üs olarak kullanılacağı cihetle– bombaların, topların, paraşütlerin yarınki hedefidir. Yarın medeniyet bu, dünkü yalancı değil, sahici cennete son ve âmansız darbesini indirecektir.

Medeniyet, vahşeti böyle izale ediyor: Evvelâ alkol ve illet; sonra beton bina, asfalt cadde, dalga kıranlı liman, sinema ve telefon... Sonunda da hepsini yerle bir edecek olan top ve bomba ile!

Tan, 15 Mayıs 1941

İHTİYARLARI İZALE TEZİ

Bir gazetede okuduğuma göre Birinci Cihan Harbi'nden sonra (harpler, hep cihan harbi olarak bir biri arkasına tekerrür edip gideceğe benzediği için artık bunları numaramak daha doğru ve pratiktir) dünya yüzünde ihtiyarlık nisbeti korkunç derecede çoğalmış; neslin ihtiyarlaması da enerjinin fena halde azalmasına sebep oluyormuş; bu felâketi önliyecek tedbirler almak muhakkak surette lâzımmış! Kötü alâmetler belirdi demek: Yarın genç ve ıslahatçı bir devlet adamı zuhur edip de –tıpkı asrımızdaki bazı hastaları hadım etmek, bazı ırkları dağalamak nevinden bir meraka tutularak– yaşlıların izalesi lüzumunu aklına koyar ve nüfuzu altına aldığı yerlerde bu kararı tatbika kalkışırsa?

Zaten geçkini izale usulü de, Yahudi “pogrom”ları gibidir; tarihin kaydettiği hâdiselerdendir: Okyanus adalarında bir kısım yam yanı kabileler vardı ki vakti, miadı gelince yaşlıyı, balık tutamıyor, av getiremiyor, cenk edemiyor, işe yaramıyor diye kendi elleriyle öldürürlerdi. Hattâ bu şerefli, lüzumlu vazifeyi ifa, ihtiyarın büyük oğluna düşerdi; sonra da oturup babasını tek başına yemek şartıyla!

İçimizde bazıları, kendilerinden olmayan bir ırka karşı yapılan zecrî muamelelere omuz silkip geçiyorlar; hattâ bunların arasında, yarım düzine bardak alırken, yahut penceresine cam

taktırırken aldatılmış olduğunu hatırlıyarak o muameleleri haklı görenler bile, belki vardır. Benim esasta hoşuma gitmiyen cihet o gibi deli fişek politika modalarının şekil değıştiren bir adamın kafasından yeni yetişeninkine sıçraması, başka biçim zecrî kararlara yol açması, yol olmasıdır.

Böyle bir karar verilince, düşününüz: Meselâ altmış yaşına girmek üzere olan kadın ve erkek, ne kadar insan varsa karakollara götürölüyor; Belgrad'daki teamüle riayetle kollarına birer sarı şerit bağlanıyor; göğüslerine *geçkin* kelimesi yazılı birer hafta yapıştırılıyor; ellerine tam altmışa basacakları günü bildiren bir vesika veriliyor. O gün, damgalı geçkin "Eh, saatim geldi," diyerek semtinin en yakın hastanesine, güzel güzel, kendi ayağıyle gitmek, nevezuhur siyasetçinin fermanına boyun eğmek, insanî şekilde izale edilmek mecburiyetindedir. Yeni kurulan nizamın, bütün bu işleri mükemmel surette, medenî cihanı hayrete düşürecek bir intizam ve taraftarlarını böbürlendirecek bir teşkilâtla yapacağına şüpheniz olmasın!

Tan, 18 Haziran 1941

HORUZ İLE SANSAR

Kuzu ile kurt arasında, bulandırıldığı iddia edilen bir dere vesilesiyle çıkmış küçük, fakat meşhur acıklı vaka –bilhassa şu harp devrinde– en çok kullanılan ve başmakalelerde bile yer bulup nassı katı’ hükmünü alan beynelmilel fıkraların en ehemmiyetlisidir. Ben bu fıkranın başka tür-lüsünü, daha eğlendirici, süslü ve marifetlisini işittim: Sansarın biri, horozun karşısına dikilmiş: “Bana bak,” demiş, “sen kim oluyorsun da her sabah, halk rahat rahat uyurken avazın çıktığı kadar haykırıp duruyor, elâleminin keyfini bozuyorsun? İnsanlarla hayvanlar arasında, uyanacağı saati bilecek, senden daha dirayetlisi yok mu? Bu ne küstahlık.”

Horoz şaşırmış: “Yaratılışımın icabı,” diye kekelemiş, “ben de memnun değilim, ama önüne geçemiyorum.” Sansar, bakmış ki, bir tek sebep kâfi gelmiyor, aldığı cevaba nazaran da kabahat tamamıyla horoza yüklenemiyor; bu defa, zavallıyı, yukarıdan aşağı uzun uzun süzmüş, demiş ki: “Hem, nedir bu kıyafetin? Erkeğe şu elvan elvan tüyler, şu Paris modası gülünç, deli icadı şapka o kuyruğundaki salkım saçak sorguçlar yaraşır mı? Tavuğu yoluk ve güdük bırakmış, ona yakışacakları sen takıp takıştırmışsın. Utanmıyor musun?”

Horoz afallamış: “Allah böyle yaratmış,” demiş, “kendi elimde olsa hepsini atar, kurtulurum!” Sansar, yine kısa bir

tereddütten sonra başka bir vesile daha bulmuş: “Be acayip mahlûk,” diye çıkmış, “sen kuş musun, yoksa dört ayaklı bir hayvan mısın? Boyuna kanat sallar, pır pır eder, çırpınır, sanki bir fırladın mı göklere erecekmişim gibi caka satar, halbuki havada iki arşın uçtun mu feryat figan, kafası üstü yere yuvarlanırsın... Ben senden daha münasebetsiz mahlûk görmedim; dünyanın rahatı için vücudunu kaldırmak vaciptir!” Ve artık cevap vermesine meydan bırakmadan üstüne çullanmış.

Her kıssadan hisse almak lâzımsa hayatta, malûm fıkradaki kuzu gibi sürüden ayrılmamak ve horoz gibi de sadece tiz sesine güvenmemek lâzımdır!

Tan, 22 Haziran 1941

CENNET İLE DÜNYA

Dut mevsimi geçmek üzere... Fakat bir iki aya kadar incir başlayacak. Çarşıda, pazarda veya dalında, ağacında ilk dut ve ilk incir gözüme ilişti mi düşüncem şu olur: “Bakalım bu sene kaç kurban vereceğiz!” Bu iki meyve, mantar kadar zehirli, marul gibi tifolu mudur ki böyle düşünüyorum? Hayır. Bilâkis mikrop lu ve mikropsuz hiçbir su ile yıkanmaları, üzerlerine su serpilmeleri caiz olmadığından çoğu meyve ve sebzededen daha az tehlikelidirler; ayrıca gıdalı, şifalı şeylerdir. Fakat görünür kazaya en müsait olanlar da bunlardır. Ne gibi diyeceksiniz? Dut ve incir mevsiminde gazetelerin zabıta vakaları sütununu takip ederseniz okursunuz: “Kadırga’da oturan altmış beş yaşlarında Bayan Gülsüm, bahçesinde dut ağacına çıkmış, müvazenesini kaybederek düşüp başından ağır surette yaralandığı cihetle hastaneye kaldırılmıştır.” Yahut “Çengelköyü’nde Ahmet adında bir çocuk incir toplarken dal kırılmış ve ağacın altındaki bostan kuyusuna yuvarlanarak boğulmuştur.”

Her yıl aynı kazalar muhtelif semtlerde tekerrür eder. Dut ve incir İstanbul’ın netameli meyveleridir ve çok lezzetli, yenilmesi kolay oldukları için de kurbanlarını daha ziyade çocuklarla dişleri dökülmüş ihtiyarlar arasından seçerler. Filvaki facialarda o yemişlerin doğrudan doğruya taksirleri

yoktur; fakat her halde dallarının gevrekliğiyle kazaları kolaylaştırdıkları da şüphe götürmez. Ben tabiatın tam bir ke-male varmadığı fikrinde daima ısrar edenlerdenim. Meselâ dut ve incir, hattâ o kabil bütün meyveler, niçin taflan yük-sekliğini geçmiyen bodur ağaçların mahsulü değildir? Ni-çin armutla elmayı fidanlardan kolaycacık koparamıyoruz? Hoş, yalnız cefalı dünyada değil, Adem ile Havva kıssasına göre cennette de başka türlü olmadığı anlaşılıyor; orada da elmalar ağaç tepesinde-dir ve cennetin dünyadan daha fena olan bir ciheti de vardır: Hiç değilse burada elma koparan çiftler “Vay, ne haltettiniz siz!” diye kapı dışarı, bambaşka bir küreye başaşağı fırlatılıp ebedî sürgün cezasına uğratıl-mıyor... Bu kabahatin cezası, pek sıkıştırılırsa, nihayet nikâh memurunun huzuruna çıkmaktan ibaret kalıyor!

O itibarla ben dünyanın otoriter bir idare altında –en lezzetli bir meyve olan hürriyetten tadılmamak şartiyle– cen-nete çevrilmesine pek de taraftar değilim.

Tan, 7 Temmuz 1941

“BUNLARI KİM TANIMAZ Kİ...”

Son gelen Almanca bir mecmuada: “Bunları kim tanımaz ki...” başlıklı küçük bir yazı ve yazıya dair de bir resim var: Müzeye benziyen bir yerde soğuk, insafsız, bayağı yüzlü yaşlıca bir kadınla erkek, kendi evlerinde yalnız başlarına imiş gibi saygısızcasına iskemlelere oturmuşlar, dünyaya metelik vermiyen bir tavırla keyif çatıyorlar. Mecmua, yan tarafa izah ediyor: “Şu fazilet taslayıcı, yapmacık mahlûkları kim tanımaz ki? İçine onlardan karışmamış hiçbir millet yoktur. Ukala dümbeleği ve maskara olan bu küçük burjuva tipine en ücra köyden tutunuz büyük şehirlere kadar her yerde raslarsınız. O idealin, iyi niyetlerin karşısına dikilmiş bir engeldir; muharrirler, romanlarında onun bütün gülünç hallerini, küçüklüklerini göstermek suretiyle aleyhine ayaklanmışlardır; lâkin kendisi duygusuzluk ve alımsamamak zırhına bürünmüş, yüzüne kasap süngeri tutmuş olduğundan hücumlardan mütessir olmaz, daima sağ salim kurtulur. Buna rağmen ve belki de bundan dolayı onun, bu hayat telâkkisi hararetsiz, hareketi heyecansız sefil neslin yeni Avrupa’da ve her memlekette kökü kazınmış olacaktır...”

Resmin altında da şöyle deniliyor: “Bu küçük burjuvaya, amma hakikisine ne tesir edebilir? İster seyahate çıksın, ister bir sergiyi gezsin, kendi havasını oraya taşır, muhitini

beraber götürür ve her yerde kendisini evinde farz eder. Mademki alay ve hakaret ile öldürülemedi, ona harp açmak sırası gelmiştir.”

Ben de bu tipten iğrenenlerden, uzağa kaçmadıkça rahat nefes alamıyanlardanım. Meşrutiyet’ten beri memleketimizin geçirdiği çeşit çeşit harpler ve sulhler, facialar veya şenlikler karşısında, o sadece hasis menfaatine, aşağılık rahatına sarılmış, bitaraf bir müşahid benimsememezliğiyle ne ölüye ağlamış, ne diriye gülmüştür. Mecmuada bahsedilen mücadelenin nasıl yapılacağını bilmiyorum; fakat halka uzaktan bakan, beşeriyetin bin türlü acısına ve çekişmesine peynir tulumunun içinden tok karınla ve küllenmiş yürekle, omuz silkmeğe bile tenezzül etmeden seyirci kalan şu –zaten kendisini insanlık dışına atmış– korkak kümenin yerinde yeller esmesinden haz duyacağıma şüphe yoktur. Zira bir serseriye coşturmak, vatan veya hayır işinde yürütmek, millî derde ortak etmek mümkündür; fakat onu hiçbir zaman!

Tan, 9 Ekim 1941

TARİHTEN İKİ YAPRAK

Ortaçağ tarihine göz gezdiriyorum ve şu satırlara rastlıyorum:

“Ehli salip seferleri Avrupa’da cüzam hastalığının yayılmasına sebep olduğundan hükûmetler ve ruhanî makamlar bu illeti tutulanlar hakkında bazı tedbirler ittihaz etmişlerdir. Meselâ bir cüzama yakalandı mı onu ölmüş farz ederek kiliseye götürürler, tıpkı bir ölüye yapılan ayinden sonra sırtına, göğüs tarafında hastalığını gösteren büyük bir işaret ve alâmet bulunan bir elbise giydirirler, eline bir şakşak verirler ve tekrar sokağa bırakırlar. Artık cüzamlının kimse ile yan yana gelmiye, konuşmiya, kendi servetinden bile istifadeye, hele miras yemiye ve iş güc sahibi olmiya hakkı yoktur; ancak dilencilik ederek sadaka ile geçinmek mecburiyetindedir. Yolda giderken de halkın kaçışması için elindeki şakşağı bir teviye sallaması lâzımgelir!”

XX’nci asır gazetelerine göz gezdiriyorum ve şu satırlara rastlıyorum:

“Belgrad’dan bildirildiğine göre şehirde mevcut bütün Museviler karakollara celbedilerek ırkları belli olsun diye kollarına birer sarı şerit ve göğüslerine beş köşeli yıldızdan birer rozet takılmıştır; bu rozetin ortasında ‘Yahudi’ kelimesi yazılıdır. Musevilerin mal, mülk sahibi olmaları, ticaret

etmeleri, bazı sanatlar intisapları kanunen memnu olduğu gibi tramvaya binmeleri ve sabahları saat on buçuktan evvel pazar yerlerinde alışveriş etmeleri de yasaktır. Diğer taraftan mağaza ve dükkân önlerinde biriken halk arasındaki Museviler yerlerini diğer ırklara mensup olanlara terk edecekler ve bunlar işlerini bitirmeden içeriye girmeyeceklerdir!”

Ortaçağ’dan bir eksiğı varsa o dahi ellerindeki şakşak! Tarih şüphesiz ki, tekerrür değildir; fakat herhalde, çok yeni, büsbütün de “nev icad” bir şey sayılamaz.

Tan, 14 Haziran 1942

SULHTE CİMRİ, HARPTE MÜSRİF

Son rakamlara göre dünyanın topyekûn harp masrafı günde 2 milyar İsviçre frankına çıkmış. İsviçre frankı bizim paramızla acaba ne ediyor? Düşünmeğe, sormağa lüzum yok. Zira bu rakamı ortaya atan gazete, birtakım resimler ve sözlerle onun cevabını her akla daha kolay girecek şekilde veriyor; diyor ki: “2 milyar frankı kürek kürek pencereden dışarıya atmak istese bir adam günde sekiz saatten tam 250 gün çalışmalıdır. Yine bir adamın günde bir tarafa 10 bin frank koyarak o parayı biriktirmesi icap etse 500 sene 35 güne lüzum vardır. 5 franklık sikke olarak 2 milyar, tam 6000 ton tutarmış; böyle ağır bir serveti taşımak için her biri 10 ton alacak 600 vagon hazırlamak lâzımmış! Fakat daha korkuncu şu: Birbiri üzerine konmuş 5 franklık 20 gümüş sikkenin boyu ancak bir kibrit çöpünü bulduğu halde bir yıllık harp masrafı, şayet yanyana bir kemere dizilse bu kemer dünyayı tam 8 kere kuşatarmış ve yine bu para İsviçre halkına dağıtılsa her ferd kendisine, her biri 50 bin frank değerinde 20 ev yaptırabilir, yani milyoner olurmuş!

Peki, 1908 yılında bütün devletlerin harbiye bütçesindeki umumî masraf ne kadardı? Ancak 7 milyar İsviçre frankı! Fakat 1918’de 200 milyara ulaşmış, 1942’de tam 730 milyarı bulmuştur! Buna yıkılan, yakılan şehirlerin, mal ve mülkün

değerini katmak da lâzımdır. Hiçbir riyazî artık o hesabın içinden çıkamaz. Aklı zivanasından çıkar! Hele bütün o milyarların insan neslini ve insan emeğini tüketmek için harcandığını düşünürseniz...

Harp için yılda 730 milyar altın frank sarfından çekinmiyen milletlerin daha hayırlı olan sulh için –tıpkı harpte yaptıkları gibi– iki tarafa ayrılarak elbirliğiyle bu parayı gözden çıkaramamaları, bir imar ve sulh yarışına girmemeleri de gösterir ki insan, daima dediğim gibi aslında barış değil, savaş mahlûkudur. Hayır yaparken cimri, bu hayrı yıkarken müsriftir!

Tan, 27 Aralık 1943

BARIŞTAN SONRA NELER OKUYACAĞIZ?

Eğer siz de benim gibi okuma hususunda çeşitli mezeye düşkünseniz, yâni renk renk, şekil şekil, kimi tuzlu, kimi biberli, kimi soğuk, kimi sıcak her cins kitap okumağı sever, hepsinden tad almağı bilerseniz sulh sonunda yepyeni, kocaman bir kütüphane kurmanız lâzım geleceğinde hiç şüpheniz olmasın.

İçimizde birçoğu harp endüstrisi paydos borusu çalınca piyasaya çıkacak yeni sistem otomobil, motör, uçak, radyo gibi, nakil veya eğlence vasıtalarıyle aletlerinin şimdiden hulyasına dalmıştır. Ben de kitapçılık âlemindeki feyiz ve bereketi düşünerek heyecana kapılmaktan kendimi alamıyorum. O güne yetişir, elim erer, gücüm yeter, gözlerim de şimdiki sıhhatini muhafaza ederse kışın ocak ve yazın havuzbaşı keyfine doyum olmyacak!

İkinci Dünya Harbi'ni sağ salım, zedelenmeden atlatabilen için onun çeşitli hikâyesini bin kalemden, bütün esrarı, dehşeti, çilesi, acısı, kahramanlığı ve helecaniyle dinlemek gerçekten bir bahtiyarlık sayılabileceğinden barış devri kütüphanesinin bir projesini çizip bu projeyi okuma meraklılarına bildirmek hoş'a gidecek bir hizmet yerine geçebilir.

Bakınız, romanlar ve hayalî hikâyeler dışında harp eserleriyle dolduracağımız sulh kütüphanesini nasıl düzenlemeliyiz:

- Birinci raf – Diplomatik ve politik eserler;

Bunların en mühimleri ağır ağır, epeyce zaman geçtikten sonra basılmağa başlayacaktır. Meselâ Churchill ile Hitler'in, Mussolini ile Mareşal Göring'in, Hess ile istilâya uğramış ülkelerdeki iğreti hükûmet şeflerinin, yahut Vandell Vilkie ile Stafford Cripps'in hâtıra, müdafaa veya mugalataları... Kimine hayran kalacağız, kimine kızacağız, kimine acıyacağız, kimine acı acı güleceğiz, kimini bir tarafa fırlatıp atacağız belki yırtıp yırtıp sepete bile yollayacağız. Bu sebeptendir ki birinci raftaki kitaplardan bir kısmını okurken soğukkanlılığı elden bırakmamalıdır ve ihtiyat olarak rafın üstüne "Oku, ibret al, sakın kızıp parçalama!" diye yazmağı unutmamalıdır.

- İkinci raf – Göçmen veya düşkün kralların hâtıratı;

Habeş imparatorununkinden başlayarak Norveç, Danimarka, Belçika krallarıyla Hollanda kraliçesinin yazacakları hâtıraları değersiz sayamayız. Bunlar ayrı bir zihniyetin mahsulleri olacağından görüş ve düşünüş bakımından öbürlerine benzemeyecektir.

- Üçüncü raf – Büyük komutanların teknik eserleri;

Mareşal Rommel ile Montgomery'nin kitapları tavsiyeye lâyıktır. Fakat Sovyet mareşallarıyla karşılardaki Alman generallerinin eserleri harp tarihinde yer alacaklardır. Amerika ve Japon generallerinkini de amirallerinki ile birlikte ihmal edemeyiz. Fakat bu raf daha ziyade asker ve mütehasıs işidir. Örneklik birkaç tanesini bulundurmak bize yeter.

- Dördüncü raf – Gizli teşkiller ve cemiyetler hakkındaki ciddi eserler;

Neler de neler! Hani ecnebi dilden radyolarda bazı kere

şifreli haberler, hususî mesajlar dinleriz: “Papaz cübbesini buldu”, “Mantar şişeye uymadı”, “Sivrisinek fazla ise cibinliğe gir”, “Şaraba su katılmaz” gibi saçma sanılan sözler... İşte bunların ve bu gibi işlerin içyüzleri! Takipler, kıyafet tebdilleri, silâh ve plân götürüp getirmeleri, vuruşmalar, ele geçmeler, yakalanıp kurşuna dizilmeler, kaçıp kurtulmalar... Böyle, hepsi de yürek çarpıntıları, şaşkınlık, korku veren bir sürü vakalar!

Bir de bunların uydurmaları, mübalâğalıları vardır ki onları hikâye ve roman raflarından birine dizmek, gerçeklerinden ayırmak lâzımdır.

- Beşinci raf – Ovalar harbi;

Bu kısma Polonya, Danimarka, Hollanda, Belçika, Fransa gibi ova ve yıldırım harplerinde, galip veya mağlûp olan milletlerden er veya subay sıfatıyla bulunmuşların hâtıra defterleri sıralanacaktır. Beşinci kol, düdüklü bomba, ilk şaşkınlık, bozgun, yılma ve istilâ hareketlerini o eserlerden iyice, içinde yaşamış gibi anlıyabileceğiz; güzel bir yaz başlangıcında Batı Avrupa’daki mâmuriyet manzarasının nasıl kan ve ateş dalgaları altında kızarıp karardığını ve yarı yarıya yok edildiğini bunlardan öğreneceğiz.

- Altıncı raf – Bozkırlar harbi;

Rus seferinin kanlı, meraklı sahnelerini anlatan bu hâtıra kitapları arasında şüphesiz kuvvetli kalem sahiplerinin de eserlerine rastlıyacağız ve bir ufuktan öbürüne kadar tepesiz, tümseksiz, korkunç düzlüklerde yer yer parlayan alev, küme küme yayılan duman parçaları arasında, tabiat genişliğinin büsbütün küçültüp karıncalaştırdığı insanların bu genişliklere sığamayan hırsları için birbirleriyle boğuşmaları bizi derin derin düşündürcektir.

- Yedinci raf – Karda harpler;

Okumağa can dayanmıyacak. Sıfır altı kırk, elli derece soğukta, oturunca buzlara yapışıp bir daha kalkamıyan adamlarla, bir yere çarpınca sırça gibi kırılıp düşen parmaklar, donmuş bacaklar, kangrene çevirmiş yaralı uzuvlarla, karlarda kan izleri ve gönüllerde sıcak oda hasretiyle, bin bir faciası, felâketi, dehşetiyle kış harbi! Hayatından hoşnutsuzluk duyanlar, eldeki serveti, saadeti, hattâ bir lokma, bir hırka ve bir ılık yuvayı az görüp ölçüsüz hırslara kapılanlar uğradıkları buhranı atlatmak, memnunluk duymak için bu raftan bir kitap çekip okumalıdır.

- Sekizinci raf – Çölde harpler;

Korkunç! Gündüzün sıfırüstü elli, altmış, geceleyin sıfırın aşağısında bir, iki... Ayrıca kum fırtınaları, su kıtlığı, motörlerin sıcağı, top dumanları, alev makinelerinin ateşi, seraplar... Bu cehennemde serin ve yeşil ülkelerin hayalini taşıyarak ateşle ve ölümle çarpışanları hele yazın, bir park kenarında veya bir havuzbaşında okumak, âdeta o kavrulmuş ruhlara bir hürmetsizliğe benziyecek, okuyanı utandıracaktır.

- Dokuzuncu raf – Deniz harpleri;

Hangisini söyleyelim? Yalnız Arkanjel'e giden bir konunun buz denizlerinde, tipi ve fırtına yetmezmiş gibi bombardıman, denizaltı, mayın tehlikelerine de meydan okumasını, bunlarla da didişmesini düşünürsek tüylerimiz diken diken olur. Deniz faciaları, şüphesiz ki faciaların en korkuncudur.

- Onuncu raf – Pasifik adalarında harp;

Yâni dallarında papağanlarla cennet kuşları uçuşan

ananas, muz, hindistancevizi ağaçları ile süslü, yemyeşil, temiz Mercan adalarına çıkarılmış kuvvetlerin tutuştuğu hammadde kaynağı savaşı.. Öbürlerinden çok farklı, bambaşka muhitler harbi!

- On birinci raf – İstilâ altındaki memleketlerde hayat;

Yağmalar, rehineler, kurşuna dizilenler, açlık, kömürsüzlük, hastalık, ölüm hâtıraları... Yürekler acısı bir sürü kanlı, hazin vakalar!

- On ikinci raf – Harp sonu ihtilâlleri;

Belki de hepsine rahmet okutacak derecede korkunç, insanı insanlıktan tamamiyle iğrendirecek vakaları bu rafta bulacağız.

* * *

Yine de harbe mi hazırlanacağız?

Tan, 31 Ocak 1943

DERİ VE POST

İtalyan faşizminin yıkılması meselesini –politika değil de ilim bakımından– tarafsızca, hiçbir tesire kapılmadan belirtmek, aydınlatmak fikir adamlarımıza düşen bir vazife olsa gerektir. Sağlam köklere, yüksek ideolojiye bağlı ve çok hayatiyetli sanılan bir devlet sistemi bu kadar çabuk, acıklı ve gülünç şekilde neden iflâs ediverdi? Birinci Cihan Harbi’nden sonra faşizm, muvazenesi büsbütün bozulan kapitali kusurlarından kurtaracak, dünya düzenini eskisinden daha sağlam kuracak, milletlere yepyeni bir kan aşılacak uzun ömürlü, ideal bir idare diye ortaya atılmıştır. Başlangıçtaki muvaffakiyetlerle en koyu demokratlardan bazıları’nın bile inanını ve güvenini sarstı. Baktılar ki uhdesinden gelinmez sandıkları ekonomik kör düğümleri çorap söküşü gibi birbiri arkasından kolaylıkla çözülüyor, açılıyor, korporasyonlar sayesinde kapitalistlerinki ile amele ve devlet menfaatlerinin uyuşması küçük sermayeler birleştirilerek sanat geliyor, sınıflar arasındaki uyuşmazlıklar yerine bir yıldız barışıklığıdır hüküm sürüyor. Ve dar bir yarımadaya sıkışmış bu orta boy devlet, eski Roma İmparatorluğu’nun 395’deki en geniş hudutlarına alıcı çıkacak bir ordu ve donanmaya sahip olarak “Sekiz milyon süngü! Bizim deniz!” diye haykırıyor; zaferden zafere koşuyor. Sonra ne oluyor?

O malûm! Fakat niçin böyle oluyor? İşte aydınlatılması lâzım gelen mesele!

Lâtin faşizminin en büyük marifeti propagandaya kuvvet vererek işlerin aksayan içyüzünü örtmek ve parlak duran dışı tarafını herkese göstermekten ileri geçmemiştir. İçyüzünde ekonomik kör düğümler çözülemediği gibi ne amele, sermaye ve devlet menfaatleri uyuşmuş, ne sınıflar arasında ki ayrılıklar kalkmış, ne damarlara yeni bir kan karışmış, ne de sekiz milyon süngü, sekiz milyon çubuktan daha korkunç olabilmıştır. Modern yapıda bir tedhiş, istibdat, inhisarcılık idaresinden öteye geçemiyen bu rejimin yirmi yıl sonunda hem sosyal, hem ekonomik, hem de moral cephelerinden çökmesi sebeplerini araştıranlar göreceklerdir ki İtalyan faşizmi bütün propagandalara rağmen ruhta, bünyede hiçbir değişiklik yapamamış, yalnız sırtına bir arslan postu koya-bilmiştir. Şimdi bu iğreti postla beraber kendi derisinin bir kısmını da kaybetti.

Tan, 10 Eylül 1943

JAURES'İN KORKTUĞU

Bir zamanlar iş ve ev hayatı hakkında pek çok dedikodulara sebep olan Fransız başvekillерinden Gaillaux, hatıralarının ikinci cildini çıkardı. Almanya ile bu devleti az daha birbirlerine saldırtacağından korkulan Agadir meselesinde uzlaşma ve tathya bağlama yolunu nasıl bulduğunu girdi çıktıklarıyla uzun uzun sayıp döktükten sonra şunu demek istiyor: “Benim 1911’de yaptığımı eğer 1914’deki devlet adamları yapabilselerdi Birinci Cihan Harbi’nin önü alınırdı.” Doğruluğu çok su götüren bu hükmü incelemek uzun iş. Başka bir noktayı, Agadir yüzünden silâhlar patlayacağı sırada Jaures’in –yine o kitapta yer alan– bir sözünü belirtmekle kalalım. Sosyalist başı demiş ki: “Avrupa harbinden bütün geniş, korkunç bilinmezlikleriyle bir ihtilâl fıskıracak ve bu harp uzun müddet mukabil, ihtilâl buhranları, taşkın bir irtica, gemi aızıya almış bir nasyonalizm, boğucu bir diktatörlük; ezici bir militarizm, yani bitip tükenmez bir zulüm, kin, misilleme ve boyunduruk altına girme devrine yol açacaktır.” Olmadan önceyi bundan daha iyi ve doğru kestirmek, kestirmek değil gözile görmek her yiğitin kârı değildir. Jaures’in saydıkları Birinci Cihan Harbi’nden sonra hep oldu: Rusya’da dünyanın en büyük ihtilâli koptu; nasyonalistlik birçok memleketlerde ırkçılık derecesine var-

dırıldı; militarizm uğuruna halkın yağı kesildi, topa tüfeğe verildi; boğucu diktatörlükler yalnız söz, yazı, iman hürriyetini yasak etmekle kalmadı, ahaliyi acaip selâm vermeler ve selâmlama sözleri ile terbiyeli maymuna ve usta papağana çevirdi. Nihayet öcalma zamanı da geldi; misillemeler dehşet saldı ve Avrupa kıtası baştanbaşa amansız bir boyunduruğa koşuldu. Yeni sulhu yapacak olan devlet adamları acaba Jaures'in o zaman korktuklarını bu sefer tamamilen önliyecekler mi? Dileriz ama –gözümüz korktuğundan– güvenilebilir miyiz?

Tan, 27 Ekim 1943

SULHÜN KORKUNÇ TABLOSU

Bir demokrat cephe dergisinin son sayısında harp sonrası çekilecek sıkıntıları belirten dehşetli bir makale var. Başlığı “Kıtlık, Kin, Kargaşalık”tır; okumıya yürek ister. Muharrire göre, dünyanın ilk karşılaşacağı felâket, açlıktır. Bu açlık birçok yerlerde harp zamanındakinden daha korkunç olabilir. Zira bugün, meselâ Polonya’da halka hiç mesabesinde de olsa yine bir şeyler verilmektedir; sulh devrinde düzen büsbütün bozulmuş, yollar tıkanıp kıyamlar, kitaller başlamış olacağı için durumun daha kötüleşmesi ihtimali çoktur. Hattâ insanlık âleminin “açlık isterisi” denilen bir cins deliliğe tutulması bile akla getirilmelidir!

Avrupa’da ne otlak, ne hayvan sürüsü kalmıştır; bunların tekrar yeşermesi ve yenilenip üretilmesi yıllara muhtaçtır. Ekilecek topraklar ise beş, altı yıldanberi gübre görmediğinden eski kuvvetini yarıdan yarıya kaybetmiştir. Öbür taraftan ziraat âletleri bulmak da güçleşmiş, zira kötü yağlar kullanılması, yedek parçaların çürüklüğü, acemi amele elinde kalması, biteviye işlemesi, baltalama hareketlerine ve bombardımanlara uğraması yüzünden tekmil makineler işe yaramaz hale gelmiştir. Başka kıtalardan yardım gelse bile yerlerine taşınması güçtür: Lokomotifler, vagonlar, raylar, yollar tamamiyle aşınmış, bozulmuştur. İğneden ipliğe; ça-

naktan çömleğe kadar ev eşyası diye ne varsa hepsi tükendiğinden bunların elde edilmesi de yıllara ihtiyaç gösterir. Ya nüfus azlığı, barınacak yer buhranı? Bugün 25 milyonu silâh altında, 75 milyonu harp sınaatinde olmak üzere kadın erkek 100 milyon kişi iş başındadır; mütareke imzalandığı dakikada bu yüz milyonluk kitle işsiz, gelirsiz kalacaktır. Daha berbadı harpte işlenen zulümler intikam duygularına yol açtığından iç kargaşalıklar sırasında seller gibi kan akması da beklenebilir!..

İşte yarının sulh tablosu budur. Böyle olduğu içindir ki sulh tehlikesine karşı da harpte yaptığımız gibi nefsimizi yenerek milli birliği desteklemekte devam etmeliyiz.

Tan, 25 Kasım 1943

HARBİN İNSANLIK TARAFI

Amerikan ordusundaki sıhhiye teşkillerine dair okuduğum bir yazı beni hayretler içinde bıraktı. Bu ne başarı! Savaşan 125 Amerikan askerinin payına bir doktor düşüyormuş. Halbuki asıl Amerika'da sivil ahaliden 1500, İngiltere'de 2700, Almanya'da 12.000 kişi için bir tek doktor bulunuyormuş. Amerikalılar ordularındaki sıhhiye mekanizmasını fennin yeni keşiflerinden de faydalanarak bin bir çeşit marifetlerle o dereceye getirmişler ki 100 kişilik bir yaralı grubundan 99'unu kurtarıp yaşatmak mümkün oluyormuş. Asıl değişiklik cephelerdedir. Artık doktorlar piyade kıtaları arasında ve erlerle omuz omuza yürüyor; kendi bölüğünden yaralı düşenler oldu mu bulunduğu yere Kızılhaç işaretli bayrağı dikeyiyor ve hastasının ilk tedavisini düşman kurşunları altında yapıp onu sonra, gerideki hastaneye gönderiyor. Şu cihet de var ki bugünkü harpte asker, kurşundan fazla şarapnel parçalarından yaralanmaktadır. Birinci Cihan Harbi'nde bu hale yüzde elli nisbetinde rastlanılıyordu, şimdi nisbet yüzde 95'tir.

Çok kan kaybına ve öldürücü cerahatlenmelere malolan şarapnel yaralarındaki tehlike hemen taze kan şırıngası yapmak ve deşilen yerlere "sülfa" tozları ekmek suretile önlemektedir. Zaten cepheye giden her erin yanında bu

tozlar, paketler içinde hazır bulunmaktadır. Amerikalılar ölümle savaşın ancak sür'at sayesinde mümkün olacağını bildiklerinden her yaralının nihayet on dakikada ilk yardımı görmesini, yarım saat sonra da hastanın ameliyat masasına yetişmesini sağlamışlardır. Birinci Dünya Harbi'nde yaralanan Amerikalılardan yüzde sekizi ölüyordu; artık bu nisbet yüzde bire düşmüştür. Yine geçen harpte midesinden yaralananların yüzde yetmişini, seksenini kurtarmak kabil değiken bugün yüz kişiden 95'ini yaşatmak yolu bulunmuştur!

Bütün bunlar ikinci cephenin neden çarçabuk açılmadığını, demokrat devletler ordularının niçin Avrupa'ya garptan uluorta atılmadıklarını güzelce anlatıyor. Zaten bu ordulara karşı beslenen sempati ateşe sürdükleri gençlerin hayatına verdikleri büyük önemden ileri geliyor. İkinci Cihan Harbi'nde bir tek insanlık ve medenîlik ciheti vardır ki o da Anglosaksonların askerlerini insafsızca harcamaktan çekinmeleri, vatandaş veya insan canına paradan ve çok zararlı zaferlerden fazla kıymet vermeleridir.

Tan, 29 Kasım 1943

MEDENÎLERLE YAMYAMLAR ARASINDA

A vrupa harbinin bu yıl sona erdiğini farz edelim... Pasifik harbi ne zaman bitecek? Her birinin arası en aşağı bir Akdeniz kadar geniş olan büyüklü küçüklü binlerce ada Japon pençesinden nasıl kurtarılıp temizlenecek? Ve bu temizleme işi ne gibi korkunç deniz ve hava çarpışmalarına yol açacak? Düşündükçe insanın zihnine durgunluk geliyor. Tâ Robinson hikâyesinden başlayarak kâşiflerin seyahat notlarıyla Jules Vernes'in romanlarına kadar o azman deniz çocukluğumuzu ve gençliğimizi heyecan içinde bırakmıştı. *İki Sene Mektep Tatili*, *Esrarlı Ada*, *Kaptan Grand'ın Çocukları* gibi dilimize çevrilmiş veya *Kıp Kardeşler* gibi tercümesine sıra gelmemiş birçok eserler sayesinde Büyük Okyanus bize yabancı kalmadı. Sonradan Pierre Loti meşhur *Rarahü'si*, Pierre Benoit *Aramango'su* ve hele Alain Gerbault *Güneş Peşinde'si* ile edebî duyğumuzu okşamakta devam ettiler; ucu bucağı bulunmaz, coşkun tabiatlı, fakat güzelliği nisbetinde ıssız ve yıpratıcı ülkeleri okuyucularına zevkten ürperterek sevdirdiler.

Fakat benim için sempatik olmıyan tipler bu ucra yerlere yalnız toprak ve para hırısı, yahut sergüzeştli bir ömür geçirme arzusu ile gidenler değildir; en iptidaî kavimlere Hristiyanlığı kabul ettirmek için oralarda inatla haşır neşir

olan misyonerlerdir. Kâşifler, tacirler, istilâcî, devlet teşkil-leri, hepsi silâh elde bu adalar halkına daima zulüm yapmışlar, medeniyet götürüyoruz propagandasile yerlilerin rahatlarını kaçırmışlar, canlarına insafsızca kıymışlardır. Misyonerler, silâhsızdılar, öyle olmakla beraber onları da istilâcî saymak, vicdan hürriyetine tecavüz etmeleri bakımından bir cins ruh emperyalisti addetmek yerinde olur. Misyonerlerin yamyamları insan eti yemekten vazgeçirmeleri bile şimdi bana medeniyet dünyasının şu iğrenç durumunda büyük bir başarı gibi görünmüyor! Bu derin bahsi karakteristik bir fıkra ile kapatalım:

Yeni Hebrid Adası'nda Hıristiyanlığa alıştırılmış bir yamyam misyonere başvurup beraberce getirdiği iki karısını kendisine nikâh etmesini ister. Fakat misyonerin İsâ dininde yalnız bir kadınla evlenilebileceğini söylemesi üzerine çekilip gider. Birkaç gün sonra yanında bir kadınla gelir: "Şimdi tek karım var!" der. Misyoner sorar: "Nasıl, sizin iki karınız yok muydu?" Vahşi sükûnetle cevap verir: "Vardı ama öteki-ni yedim!"

Tan, 3 Ocak 1944

HALKIN ZEHİRLİ İĞNELERİ

Şüphesiz ki de Gaulle, bütün kurtuluş ve kalkınma ümitlerinin söndüğü sırada hür vatan için sesini yükselten, kollarını sıvayıp aşk ile, şevk ile çalışmağa koyulan ilk Fransız olmak bakımından İkinci Cihan Harbi'nin en bellibaşlı simalarından biridir; genç general tarihin bağrında başka büyük vatanseverlerle beraber sıcak şefkatli bir yer alacaktır. Bugün yarım milyonluk yeni Fransız ordusunu modern silâhlarla cihazlandıran Anglosakson devletleri ise de orduya mânevi silâhı verip maddilerini kullanacak ruh kudretine eriştiren kendisidir.

Onun öğülecek bir hizmeti de şudur: Müthiş bozgun-
dan sonra, harp içinde ve Afrika kıyısında bile teşriî kuv-
vete değer vererek parti farkına bakmadan mebuslardan
toplanmış meclisi yeniden açması ve millî iradeyi şahsî ira-
denin üstüde tutması... Şimdi Cezair'de nüfuzu geçen bir
parlâmento yavrusu vardır; yarın kurtulacak Fransa'ya "Var
mı bana yan bakan?" diyen bir diktatör değil, bir millet
meclisi girecektir. "Parlâmentarizme kapılmasaydı Fransa
yıkılmazdı," diyenlere "Faşizme düşmeseydi İtalya bu hale
gelmezdi," cevabını verirsek her rejimde harbi kaybetmenin
imkânına işaret etmiş oluruz. Parlâmentoculuğu muhakkak
kayıp, diktatörlüğü kazanç saymak devri çoktan geçti; o tür-

küleri çağırarak için binilecek arabalardan biri parçalandı; öteki ise çamura saplandı!

İşi hafif tarafından alalım. *La France Libre* adındaki derginin eski bir sayısında gözüme ilişti: İstilâ altındakiler, oradaki yerli idareye karşı hoşnutsuzluklarını göstermek için –Fransız halkının ince zekâsını belirten– kaçamaklı fakat ustalıkla yollar bulmuşlar. Meselâ mağaza vitrinlerine iş başında bulunanların fotoğraflarını koymak emir icabı imiş; bir dükkân Amiral Darlan'ın resmi altına “Satılmış” etiketini iliştiirmiş; sonra, yaşlı bir başka devlet adamının fotoğrafında şu yazı varmış: “Tükenmiştir!” Bir gazete ise âdet etmiş, diğer bir hükûmet şefinin resmini daima birinci sayfanın beşinci sütunu başına koyarmış. Fransızcada “sütun” kelimesinin bizdeki “kol” yerine kullanıldığını bilenler bu suretle o adamın beşinci kolun başında bulunduğuna işaret edildiğini anlarlar. Hüriyetine bağlı Fransız halkının bu zehirli iğneleri, söndürülemez zekâsının için için yanan ateşinde sivrileşiyor.

Tan, 12 Ocak 1944

CEZAİR MECLİSİNİN KARARI

Habeş ahalisi, imparatorları Haile Selasi'yi peygamber saysalar –hâdiseleri ve zihniyetlerini gözönünde tutunca– kendilerine hak vermek icap eder, hiç kimse büsbütün değilse de pek uzun bir zaman için onu yeniden tahtına geçmiş, yeniden şemsiyesinin altına sığınarak Adis Abada'daki saray önünde “bil izzü vel istiklâl” saltanat sürmeğe başlamış olarak göreceğini ümit etmiyordu. İkinci Cihan Harbi'nin istilâdan kurtardığı ilk emperyalizm kurbanı memleket Habeşeli oldu. Fakat iş bununla da kalmadı, ilk yıkılan mihver ortağı İtalya, yabancı ülkelere ilk saldıran devlettir. Bitti mi? Hayır. Habeşliler, dün üzerlerine saldıran istilâcı devlet adamlarının da bugün birbirlerine girdiklerini, birbirlerini yediklerini seyretmek fırsatını bulmuşlardır. Şüphe yok ki İtalya'nın kayıtsız şartsız teslim olması, bununla kurtulmıyarak harp meydanı haline girmesi, kralın Habeş imparatorluğu unvanından vazgeçmesi, Mussolini'nin kaçırılarak dönek arkadaşlarından intikam almağa başlaması haberleri hiçbir yerde Habeşeli'nde olduğu kadar alâka ile karşılanmamıştır. Hele de Bonno ile Ciano'nun kurşuna dizilmeleri kim bilir o esmer çehrelerde ne bembeyaz gülümsemeler açılmasına sebep olmuştur... Bu sergüzeşt, bir siyâsî *Monte Kristo Kontu* romanına benzemektedir; kötüler cezalarını göreceklerdir.

Zaten görünüşe ve ilk âlametlere bakılırsa İkinci Cihan Harbi birincisine şu noktadan da benzemiyecektir: Harp mes'ullerile yerli yardakçıları cezasız kalmıyacaklardır. Cezair'deki Fransız millet meclisinin aldığı temizleme kararı pek önemlidir; istilâdan kurtulacak bütün memleketlerde örnek olarak kullanılması ihtimali de çok büyüktür. Cihan umumî efkârının o vesika üzerinde dikkatle durması faydalı olur; zira yarının hareket hattını, tablosunu çiziyor. Bu gibi meselelerde dünyaya daima önyak olan Fransa, yeni kararile ortaya bir ihtilâl tohumu daha atmıştır. Düşman ayağı altında çiğnenmiş ve nihayet kurtulmuş ne kadar memleket varsa Cezair meclisinin ana hatlarını belirttiği temizleme kanununa başvurmaktan kendini alamıyacaktır.

Bir harp sonrası geliyor ki tüyler ürpertici sahnelerle dolu: Harpte yanıp yıkılmış nice şehir meydanları, sabahın alaca karanlığında duvar dibi sıralanan bazı ürkek gölgelerin karşılarındaki sıra gölgeler önünde yerlere çöktüğüne kaç kere şahit olacak!

Tan, 15 Ocak 1944

“MONROE” VE YENİ COĞRAFYA

Amerika'nın; yani Vaşington hükûmetinin harpten sonra yine Avrupa işlerine uzak kalması; tekrar kabuğuna çekilmesi ihtimali var mıdır? Hayır, yoktur; Monroe sistemi tarihe karışmıştır. Zira dünyanın şekli değilse de coğrafyası artık tamamile değişmiştir. O kadar değişmiştir ki beş kıtayı birbirine bağlayan en işlek geçit noktası Şimal Kutbu olmuştur. Bundan böyle Dünya'yı karın; göbek ölçüsü alır gibi en geniş kısmından kuşaklama dolaşmıyacağız. Uçaklara binecek bulunduğumuz noktadan tepesine atlıyacağız ve öbür tarafına kestirme geçeceğiz. Arzı bir portakal gibi değil; açık bir şemsiye gibi görmeğe alışmalıyız. Bu şemsiyenin üst tarafındaki sivri ucu kutuptur ve Avrupa, Asya, Amerika kıtaları birbirlerine o noktadan sıkıca tutturulmuş; bağlanmış vaziyettedir. Vapurlarla, demiryolları ile seyahat zorunda bulunurken kutbu aşamaz; kestirmeye sapamazdık; dünyayı, az çok tropik hatlar üzerinden dolaşmak zahmetine katlanırdık. O sebeple Amerika kıtası başka kıtalara uzaktı; şimdi kapı komşusudur, adetâ Avrupa ve Asya ile bir dam altındadır.

Bir, iki misal verelim: Vaşington'dan Çin başşehrine gidecek bir diplomat bildiğimiz deniz ve karayolile oraya şimdi bile ancak dört ayda varabilir... Uçakla ve şimal tarafından ise dört günde! Yine Vaşington; Cenubî Amerika'da-

ki Buenos-Ayres şehrine Avrupa'daki herhangi bir devlet merkezinden daha uzaktadır; hattâ Berlin; kendisine Rio de Janerio'dan da yakındır. Moskova'ya gelince kutup yolundan burnunun dibindedir; yani Cenup Amerika'daki birçok şehirlerden daha yakın komşu! Şu halde Avrupa'ya ve Asya'ya eski ölçü üzerinden 2000 kilometre uzakta bulunduğunu düşünerek kendisini emniyette sanan Şimali Amerika ortasındaki bir şehir artık her iki kıtadan kolayca uçup gelecek bombardıman uçaklarının tehdidi altındadır. Nitekim Almanya ve Japonya o hesapla Amerika'ya meydan okumuşlar, fakat hava üstünlüğünü alamadıklarından bu sefer istediklerini yapamamışlardır.

Dünyamız şeklinden bir şey kaybetmemekle beraber o kadar daralmış; küçülmüş, büzülmüştür ki Berlin, Vaşington'a Moskova kadar yaklaşmıştır. Böyle olunca da Monroe kararının elbette kâğıt sepetine atılması lâzım gelir.

Tan, 20 Ocak 1944

FALCININ VERDİĞİ DERS

Avrupalı falcıların pirî Nostradamüs, bundan dört yüz sene önce yazıp bıraktığı kitabında şimdiki harbin 1944'de biteceğini haber vermiş! Fala inananlar ferah bir nefes alabilirler. İnanmıyanların da son vaziyete bakarak yine ümide kapılmaları yersiz olmaz. İçinde bulunduğumuz ve yarısına ulaştığımız gebe yıl, dokuz ay on günde olmasa bile on bir, nihayet on iki ayda Avrupa sulhünü doğuracağı benziyor. Fakat benim Nostradamüs'de asıl beğendiğim ve inandığım nokta harbin sonundan ziyade başına dair verdiği tarihtir: Falcıbaşıya göre 1944'te bitecek dediği büyük harp 1911'de patlak vermiştir; 1 ve 2 numaralı cihan harpleri bir tek harptir; bu sürekli harp ise herkesin sandığı gibi 1914'de Almanların Fransa ve Rusya'ya taarruzlarıyla değil, o tarihten üç yıl önce İtalyanların Trablus'a asker çıkarmalarıyla başlamıştır.

Çok doğru, çok ciddî bir tasnif! Öyle bir tasnifin vak'alar olmadan dört asır evvel falcılık yoluyla yapılmasına insanın inanamayacağı geliyor. Bugün bile modern Avrupa'nın tarihçi ve politikacı kafası Trablus ve Balkan harplerini –doğrudan doğruya kendi öz yurdlarına dokunmadığı için– umumî harbin başı olarak saymağa yanaşmaz ve iki cihan harbi arasında yine İtalyanların Habeş-Arnavut ülkelerine tecavüzünü, Japonların Çin'e akınlarını –aynı bencilikle–

büyük vak'anın içine sokmağı mukaddes medeniyet iddiasına yakıştırmaz. Yâni işin ucu, eskiden düveli muazzama dediğimiz azman devletlere ve ırkdaşlarına dokunmadıkça harp hemen hemen bir zabıta vak'asından ibarettir!

İşte Nostradamüs öyle düşünmemiş, iki büyük cihan harbini bir tek harp gibi göstermek ve hele Trablus tecavüzünden başlatmak suretiyle yalnız falcılık değil, falcılığı kadar şaşırtıcı bir tarihçilik yapmış, yaman bir siyasî ilimler adamı olduğunu meydana koymuştur. Falcılar pirî büyük devletlere o hesabiyle şıu dersi vermek istemiştir: Göz yumulan veya taraftar bulan bir tecavüzün kanı –ne kadar uzakta aksa ve küçük ölçüde olsa– çok geçmeden yaklaşı büyüye nihayet büyükleri de içinde boğar!

Tan, 13 Mayıs 1944

GELENLER – GİDENLER

Evet, ne oldular, nerededirler, ne yapıyorlar? Harp kim-leri silip süpürdü, kaç politika adamını yerinden kopararak çerçöp gibi dört tarafa savurdu, aransa bulunmaz, bulunsa tanılmaz hale getirdi. Bir ecnebi dergisinin resimlerini sıraladığı bir düzine dünkü meşhurları ikiye ayırmak lâzım: totaliterler ve demokratlar. Birinciler arasında meselâ bir Stoyadinovitch var ki daha beş yıl önce bizim radyo ve gazetelerde bile adını ve methini işitmekten gına getirmiştik; katı bir diktatör taslağı idi; Yugoslavya'da yalnız onun borusu ötüyordu. Şimdi Afrika'nın bir tarafında, göz altındadır. Gene bir nazizm hayranı ve kulu olan naib Prens Paul de aynı kara kıtanın bir ucunda, Kenya'da pineklemeğe memur. Faşistlerden bir kısmı kurşuna dizildi; faşizm dönęi sakallı Grandi, Portekiz'e kapağı zor attığına ve yalnız Ciano'nun değil, Mussolini'nin ölümünden beter âkıbetinden de kurtulduğuna, canını kurtardığına hayrettedir.

Fakat asıl büyük temizleme hareketi yeni başladı: Vichy İstihbarat Nazırı Henriot'nun nezaret binasındaki yatak odasında vatandaşları tarafından öldürölmesi, çorap söküğü gibi gideceği anlaşılan hareketin başlangıcına benziyor. Daha dün diktatörlerle çömezleri ve Kislinglerle heveslileri için at oynatacak ferah bir meydan olan dünya daraldıkça daralıyor.

Arz, artık bunların akciğerlerine lüzumlu oksijeni veren bir küre olmaktan çıkmaktadır. Öbür taraftan gene bu dünyanın havasında, ölüm haline girmiş demokrat ricali canlandıran kimya unsurları çoğalıyor, yeni İtalyan kabinesinde en belirgin örneğini gördüğümüz gibi Sforza kabilinden yeniden doğmalar arttıkça artıyor. Bir taraf sönerken öteki taraf kabarıyor. Birinde gelenler çoğalıyor, birinde gidenler!

Bu seferki harbi bir veya birkaç devlet manzumesi değil, bir politika prensibi kazanılmaktadır: Demokrasi. Dikkat ediniz: Epeyce zamandır, ne faşist devlet, ne de faşist rical doğuyor; aksine azalıp tükeniyor. Bu kısırlık faşizmin çöküşüne sağlam bir işarettir. Türemiyen üreyemez.

Tan, 30 Haziran 1944

SULH MİRASYEDİLERİ

Avrupa'ya acıyoruz. Acımamak için insanın ancak sadizm ve ölüye şehvet duygusu gibi cinsî zevklerinde fesat hastası, yarı deli olması lâzım gelir. Bir medeniyet kıtası bütün güzel eserlerle çöktü ve milyonlarca nüfus Ortaçağ'a rahmet okutan kıtaller ve işkencelerle çürüdü, gitti. Dünya kitabının şüphesiz ki en kanlı, insafsızca zalim, hesapsızca yıkıcı, hayvanlığı şahlanmış ve kudurmuş faslını 1939-44 yıllarına rastlıyan, mezbaha kokusu yayan sayfalarında okuyacağız. Harb dumanı sıyrılıp da sulh güneşi doğduğu zaman hemen hemen "taş üstünde taş, omuz üstünde baş kalmamış" bir kıta aydınlanacak. Felâketin derecesini asıl o sırada görebileceğiz; görüp ispazmozlar geçireceğiz.

Fakat hain bir duyguya kapılarak değil, 1918'den sonra yapılan hataları soğukkanlılıkla düşündüğümüz vakit dilimiz "Bu ceza hak edilmiştir," demeğe varmasa bile sulhü fena idarenin beklenilir bir neticesidir, hükmüne varmaktan da kendimizi alamayız. Hattâ daha ileriye varabiliriz: İkinci Cihan Harbi'nden Cermenleri değil, bu harbcı ırka yeniden fütühatçılık yolunu açtıran ve militarizmine göz yuman Avrupa diplomasisini ve kulis arası politikacılığını mesul tutarız. Sanıyorum ki baş kabahat harbi kazanan sivil ve asker ricalin hemen iş başından atılmalarında, yerlerine kaypak huylu veya şair duygulu adamların kapılanmalarındadır.

Ötekilerin bıraktığı –alın terile, azim ve irade kuvvetiyle– güç kazanılmış serveti berikiler bol keseden bahşişler, “adam sen de, ne olurmuş sanki...”lerle harcaıverdiler. Ren bölgesinin işgaline göz yumdukları gün haznenin ocağına incir dalı dikilmişti ve güvercinin ağzından zeytin dalı yere düşmüş. Mars’ın yüzü gülmüştü. Bunlar sulh mirasyedileri idi; evlâtlarını harb sefaletine düşürdüler. İşin doğrusu harb idaresini ellerine almış ve zafer kazanmış olanların sırtına uzun müddet için sulh yükünü de vurmaktır. Zorlukla kazanan, kazandığı paranın muhafazası usulünü daha iyi bilir. Harbi kazananların sulhü en iyi şekilde koruyabileceklerine mükemmel örnek Atatürk ve İnönü’dür; Roosevelt’in sulh devri reisliğine tekrar namzetliğini koyması bu itibarla pek doğrudur.

Tan, 14 Temmuz 1944

ATLANTİK'DEKİ YALÇIN ADA

Bazı ölümler çok büyük hâdiselere rastladığından dolayı gazetelerin birinci sayfalarına geçecek yerde dört satırlık bir haber şekline girer, arada kaynar gider. Meselâ Birinci Cihan Harbi başlangıcında Fransız sosyalist partisi lideri meşhur politika adamının vurularak öldürülmesi böyle olmuştu, tabanca sesi top gürültüsüne karışmış, tesirsiz kalmıştı. Geçen hafta Sainte-Hélène Adası'ndan gelen bir ölüm haberi de aynı surette hiçbir sada aksi yapmadı, silinip söndü.

Bu münasebetle ayrı ayrı denizlerdeki iki yalçın adanın sergüzeştini düşündüm: Napoleon fütühatçılığa kalkmasa, hudutları içinde ıslahatla kalsa, Avrupa'yı kana boyamasaydı dünyanın iki adası ne coğrafya, ne tarih bakımından hiçbir önem kazanmıyacaktı. Elba ile Sainte-Hélène'i tanıtan Napoleon'dur. Gene Napoleon, Elba'dan Paris'e dönmese ve Vaterlo'da yenilmeseydi Saint-Hélène diye bir ada bulunduğundan çoğumuzun haberi olmayacaktı. Bir nokta daha: Napoleon o adaya sürülmeseydi bu sefer aynı adaya bir başkasını göndermek kimsenin hatırından geçmiyecekti. Bir memleket bir kere sürgün olarak tanılmaya geçmiyecekti. Bir memleket bir kere sürgün olarak tanılmıya görsün! Her vesile çıktıkta ilk önce orası akla gelir. Meselâ bizden önce ve bizden sonra Sinop veya Çorum az mı sürgün gördü! Sainte-

Hélène'in Birinci Cihan Harbi'nde unutulup ikincisinde hatıra gelmesi bir zümre için kötü alâmettir: Sanıyorum ki ölüm cezasından herhangi bir sebeple kurtulacak diktatörlerle yamakları bu adayı boylayacaklar. Napoleon'u taklit ederek "hâtırat"larını bu adada yazacaklardır. Bu adadan ikide bir haberler alınacaktır: "Şu öldü; bu öldü." Adanın ismini yeni nesillere unutturmak imkânı kalmıyacaktır. Sainte Hélène bir diktatör cehenneminin sembolü olacaktır.

Şüphesiz bugün Avrupa'da hattâ Asya'da yüzlerce faşist kodamanı var ki kafalarının içindeki korkunç Sainte-Hélène heyulâsının ufukta kendilerine gittikçe yaklaştığını anlamakta artık dumanlı yamaçları bile sezmektedir. Diktatörlük illetine tutulanların en mükemmel nekahathanesi veya kabristanını herhalde Napoleon'ın sürüldüğü ve öldüğü yerdir.

Tan, 5 Ağustos 1944

TORKEMADA VE KISLING

Tarihte şöhret yapmak için kötü nam bırakanlara misal olarak zemzem kuyusunu kirleten münasebetsiz Diana mâbedini yakan zır deliyi gösterirler. Bahsi geçen kuyunun esastan kirliliği bir İslâm devleti olan Mısır'ın o suyu güm-rüklerinden geçirmemesiyle meydana çıkmıştır. Tahlili ne-ticesinde değil ağza koymak dudığa sürülmesine bile cevaz verilemeyeceği anlaşılmış, "mikroplarla, basillerle dolu bir su" diye vasıflandırılmıştır. Hristiyanlarda ma'i mukaddes çanağı ve Müslümanlarda zemzem şişesi el uzatılamıyacak sulardandır. Bereket bizimki için din, "İçiniz!" mecburiyeti-ni koymamıştır.

Yeni tarihin artık zemzem kuyusu ve Diana mâbedi mi-sallerini zikre ihtiyacı yok. En kötü şöhreti bir başka adam tarihleştirmiş ve kendi has ismini umumî bir unvan, çir-kin bir sıfat, menfur bir kelime haline getirmiştir: Kisling! Her istilâ bölgesinin bir Kisling'i vardır... Yani millî şeref mâbedini yakmağa, onur kaynağını kirletmeğe memur bir Erostrat ve bir Beval! Gerçek mâbedi harabeye çevirenden ziyade bu mânevî mâbedin yanmasına önayak olan şahıs lâneti, nefreti hak etmiştir.

Kisling... İşte XX. asrın Torkemada'sı! Millî haysiyeti yıkmak vazifesini üzerine alan Torkemadalar, dine hizmet

maskesi altında cellâtlığın en dehşetlisini yapan İspanyol en-kizisyoncusundan daha şerirdirler. Bevval-i-zemzem onun yanında zemzemle yıkanmış sayılmalı ve mâbedi yakan deli, kör bir bombaya benzetilmelidir. Yeni devrin bir “Kislingler tarihi” gelecek nesillerin vicdan isyanlariyle okunacaktır. Hamdolsun ki Kislinglerin oturdukları vatandaş cesedinden kurulmuş tahtlar sallanmağa, başlarındaki gene vatandaş kemiklerinden örülmüş taçlar sarsılmağa başladı. İstilâ görmek millî felâketlerin en büyüğüdür. Fakat istilâ sırasında bir vatandaşın Kisling kesilnesi o felâketin tuzu, biberidir. İkinci Cihan Harbi’nin millet bünyesinde açılan gazlı kangreni Kisling’dir.

Tan, 11 Ağustos 1944

KENDİNE GÜLDÜREN DİKTATÖR

Faşizmin ölüm tarihi olan 25 Temmuz 1943 günü İtalya’da bulunmuş bir İsviçrelinin anlattıklarını okurken heyecana kapılmaktan kendimi alamadım. Düşününüz ki o gün gazeteler yirmi yıldanberi ilk defa olarak “hürriyet” sözünü kullanabilmişler, serbestçe sütunlarına geçirebilmişlerdir. Yirmi yıldır faşist rejimi bu kelimeyi gazetelere sokturmuyormuş... Yalnız lûgat kitaplarında modası geçmiş ve mânası anlaşılmaz olmuş bir lâf gibi duruyor kaleme ve ağıza alınmıyormuş! “Kızıl Sultan” lâkabını taktıkları bir Abdülhamid de ancak o kadarını yapmıştı. Fakat –vehim veya korkaklık– siyasî ve adî bütün suçlular hakkında idam cezasını daima müebbet küreğe tahvil etmek şartıyla...

İtalya sokaklarında duvarlara yazılı faşist vecizelerini silmek halkın birinci işi olmuş. Bu vecizeler arasında şunlar vardı: “Mussolini daima haklıdır”, “İmparatorluk kime yakışır? Bize!”, “Çok düşman, çok şeref!”, “Bir günceğizi aslan gibi yaşamak, bir yıl kuzu ömrü sürmekten yeğdir!”, “Nis İtalyanlaşacak”, “Korsika’yı alacağız”, “Malta üstünde İtalyan bayrağı sallanacak” gibi sözler daha önce az çok iz’anlı faşistler tarafından geceleri gizlice silinmiş imiş... Ve o akşam sinemalarda Duçe’nin filme alınmış resmi beyaz perdeyi karartınca ahali kendini tutamamış, katıla katıla gülmeğe

başlamış... Bu zalimin karşısında milletin ilk açık gülüşüdür! Mussolini politika ve cihangirlik sahnesinden hakaretli kahkahalarla uğurlanmış oluyor ki böylesi dünya kurulalıberi hiçbir diktatörün başına gelmemiş, hiçbir diktatör, o derece kanlı sergüzeşlerden sonra komikliği de becerememiş bir palyaço gibi siyaset canbazhanesini alaylı kahkahalar arasındakı terk etmemiştir. Mussolini'nin en ciddî zamanında bile –harp açar, hasımlarının canına kıyar, devletlere ateş saçarken de– daima tuhaf bir tarafı vardı; zira aslında güldürmek için yaratılmıştı, basbayağı tiyatro sahnesine çıkacağına kadar onu siyaset sahnesine götürdü; vatandaşlarını güldüreceği yerde ağlattı.

Ciddî bir zalimin sukutuna sevinilir amma gülünemez. Gülünen sukutlar Neron gibi zulûmle komikliği birleştiren aktör “tiran”larinki içindir. Faşist diktatörü, filmine halkı güldürtmek suretiyle sukutların en sefiline uğramıştır.

Tan, 12 Ağustos 1944

GECELER GÜNDÜZ OLDU

Almanya’da, “Noktan” adı verilen bir ilâç keşfedilmiş; karanlıkta görmek kâbiliyetini artıran bu ilâç kime şırınga edilirse geceleyin iki, üç bin metre ötesini seçebiliyormuş. Pilotlarla şoförler için artık karanlık mefhumu kalkmış ve –bizim vaktile Meşrutiyet ilânı sırasındaki meşhur türkümünün bir mısraında denildiği gibi– geceler gündüz olmuş... Bazı okuyucularımız o ilâç sayesinde insanların kediye benzediklerine hükmedebilirler. Zira çoğumuz sanırız ki kediler zifiri karanlıkta da gündüzmüş gibi görürler. Sırası gelmişken söyleyelim. Kedi gözü, hiçbir taraftan ufacık, azıcık olsun ışık sızmayan tam kapalı ve karanlık yerde insan gözü kadar kudretsizdir; kör kesilir. Ancak insana yetişmeyen en ölgün bir ışığın onu görür hale getirebilmesi bakımından kedi bizimle kıyas edilince çok daha iyi vaziyettedir. Şimdi ise yeni Alman keşfi o noksanımızı fazlasile gideriyor; ışık ihtiyacından insanlığı kurtarıyor!

Yazık ki “Noktan” ile aydınlanan Cermen gözleri koca Almanya’da –hattâ hudutları aşarsa hemen hemen bütün Avrupa’da– geceleyin de harebeden başka bir şey görmiyecektir. “Noktanlı” gözler bu cihetten, daha ziyade baykuş gözlerinin seyrinden hazettiği bir dekor ile karşılaşacak, XX. asrın ilim ve fen sahasındaki o büyük ve medenî keşfi gene

o asrın akıllara durgunluk veren vahşî manzarasını geceleri bile gündüzmüşçesine görmeğe yarıyacaktır. “Görmek yeğdir seni, görüp divane olmaktan...” diyeceğimiz geliyor.

İnsan isterdi ki insan gözüne karanlıkta bile binlerce kilometre ötesini görmek hassası veren bu mucize ilâç yalnız maddeyi değil, ihtiras uçurumlarını ve bunların tehlikesini de uzaktan gelip çatmadan gösterebilir, akıl gözünü açsın. Maddî karanlığı şimdi yeter derecede ışılatan elektrik projektörleri elimizdedir. Dünyayı topyekûn felâkete sürükleyen görmemezlik ihtirasta ve akıl gözümüzde olduğuna göre Alman keşfi olarak beklediğimiz, öyle bir körlüğü giderecek ilâçtı... Ve kendilerine bu “Noktan”dan çok yarardı.

Akşam, 2 Kasım 1944

“EBEDÎ HARB” HASRETİ

Dr. Goebbels, son nutkunda şöyle demişti: “Ben de sulhu candan istiyorum!” Evet ama Alman politikacılar ile askerleri ve birçok münevverleri sulha hiç de iyi bir gözle bakmazlar; onlar için insanın tabii hayatı savaş içinde yaşamaktadır; sulh, âdeta bir hastalıktır, hastalığı çabuk atmak ve bir an önce sıhhate, yani harbe kavuşmak lâzımgelir. Frenkçe bir dergi Cermen ukalâsının yazıp söyledikleri birçok hikmetleri sıralıyarak bizi bu hususta iyice aydınlatmaktadır. Meselâ geçen umumî harbin başkumandanına göre: “Sulh, harbin başka türlü vasıtalarla bir devamıdır; yeni bir harbe hazırlık devridir.” Genç Alman bakışile “Sulh, iki harb arasında bir mütarekeden başka bir şey değildir.” Şu sözlerle Dr. Goebbels’in nutkunu birbirine vurursak propaganda nazırının “Sulhu candan istiyorum; çünkü yeni bir harbe hazırlanmamız için bize sulh, daha doğrusu bir mütareke lâzımdır,” dediğine hükmetmek zorunda kalırız.

Zaten Hitler der ki: “İnsan, şu gördüğümüz yüksek kernal derecesine savaşıla ulaşmıştır; büyüklüğünü ebedî harbe borçludur. Ebedî sulh o yüksekliği ve büyüklüğü zevale uğrattır.” İşte size başka Alman ricalinin hikmetleri: “Büyük meseleler ancak kuvvetle halledilir”; “İçinde bulunduğumuz harbin neticesi olarak bir ebedî sulh beklememeliyiz; Tan-

rı, böyle bir fikre kapılmaktan Alman milletini men eder”; “Daimî sulh gibi maskara bir fikri güdenler ve yayanlar Arî kavminin millî hayatını anlamıyanlardır”; “Milletimiz anlamalıdır ki bizim politikamızın gayesi hiçbir suretle ve hiçbir zaman sulhu korumak olamaz”; “Sulh, hayatın saflığını bozarak onu mağşuş bir meta haline sokar ve gerçekten, temizden, doğrudan ziyade sahteyi kötüyü, bozuğu korur; harb ise hakikatin ve adaletin hüküm sürmesini sağlar. Daima harb halinde bulunmak elbette daha akıllıca bir harekettir.”

İyi ama bu “akıllıca hareket”ten ayrılmamak için yenilmemek, yahut kimseyi yenmemek lâzımdır. Alman görüşile ne yazık ki ne kendisi, ne de düşmanları “ebedî harb”e dayanacak yüksek mertebeye henüz varamamıştır!

Akşam, 13 Aralık 1944

EKSİK KALACAK HÂTİRALAR

New-York'tan bildirildiğine göre harb hâtıralarının neşri için Churchill'e tam bir milyon dolar teklif edilmiş. İmrenmekle beraber para cihetini kendi hususî işi olduğundan dolayı bir yana bırakalım... Bu hâtıraları okuyacağım günü sabırsızlıkla bekliyorum. Zira aynı devlet adamının daha ufak rol oynadığı Birinci Dünya Harbi üzerine yazdığı üç koca ciltlik eserden pek mühim şeyler öğrenmiştim; bu sefer daha mühimlerini öğreneceğime şüphe etmiyorum. Şu var ki İkinci Cihan Harbi birincisi gibi karşılıklı hâtıraların okunmasına imkân bırakmıyacak. Geçen harbde kazananlar kadar kaybedenler de bildiklerini anlatmak fırsatını bulmuşlardı; İngiliz, Fransız, İtalyan ricali ve komutanları gibi Alman ve Avusturya hükûmet adamları da hâtıralarını neşrettiler. Şimdi, yenilen tarafta eline kalem alacak belli başlı kimse kalmamıştır; yani hiçbirisi hayatta değildir; hayatta bulunanlar da harb suçlusu sıfatile mevkufturlar, cehennemin kapısı önünde sıra bekliyorlar.

Böyle olmasaydı da 1918'deki gibi yenilenler kısa bir müddet için şatolarına çekilselerdi şimdi Hitler'i masa başında, hâtıralarını yazar vaziyette görecektik ve New-York'tan gelen bir telgrafta kendisine kitabı için bir milyon dolar teklif edildiğini öğrenecektik. Mussolini aslında okur

yazar, hattâ okutmuş yazdırmış bir adam, bir eski öğretmen, gazeteci ve muharrir olduğundan dolayı yalnız hâtıralarını neşretmekle kalmıyacak, belki de ikinci bir *Perde Kapandı* piyesi hazırlayacaktı. Alman mareşalleri ve çeşitli yerlerdeki Kislingler de hâtıralarile artık dolması imkânsız bir boşluktan dünya tarihini kurtaracaklardı. Yazık oldu demeye dilim varmamakla beraber bu eserlerin eksikliği duyulacağını pek âlâ söyleyebilirim. Şu var ki İkinci Dünya Harbi birincisinde yenilenlere hâtırat yazmak fırsatı verilmesinden çıktı. “Harb suçlusu”, atlattığımız harbin gelecek harbleri önleyecek pek lüzumlu bir buluşudur.

Tarih bazı hâtıra kitaplarından mahrum kalacak ama ona yeniden kanlı sayfalar ekleyecek politika haydutlarının kolayca üremesini de önlemiş olacak. Bu itibarla kazançtayız.

Akşam, 1 Ağustos 1945

ALDATMAYAN SULH

“Nasıl, bir gün yangınları, zelzeleleri, fırtınaları niha-yet içi felâketle dolu bir durgunluk, bahar ve güzel-lik takib ederse sulh da öyle, sakin ve müsterih, bir açık hava gibi matemlere kayıtsız işte geldi. Yangınlardan sonra cami avlularında ne gördükse, fırtınalar arkasından deniz kıyıla-rında cesetlere ve enkaza nasıl raslarsak, zelzeleler durunca seyrettiğimiz harabeler ne ise bu harbin sulhu da o demek-tir. İnsanlık her yerde sulhun kucığına devler elinden kurtulmuş, ejderlerden yakasını kurtarmış, cehennemlerden fırlamış gibi atılıyor. Dört buçuk yıldanberi pençe pençeye, diş dişe, amansız ve zalim, birbirlerini boğan, parçalıyan, kahreden milletler şu vahşi güreşten çekiliyor... Kanlı elle-rini gidip sulhun berrak çeşmesinde yıkayacaklar, boğuştan dönen kaplanlar gibi köşelerine çekilip ezgin ve takatsız, gözleri kederle dolu, günlerce yaralarını yalıyacaklar, kıvrılmış ve küskün, yıllarca dinlenecekler. Artık sulh bizi diz-lerinin üzerine oturtacak, yüzümüzü okşıyarak, gönlümüzü alarak bir ana gibi bağrına bastıracak...”

Bu satırları 1918 yılında mütareke olurken Ziya Gökalp'ın *Yeni Mecmuası*'nda yazmışım,* 37 sene önce... Görü-lüyor ki sulh hakkında hiçbir fikrim yokmuş... Kimse de

* “Sulh”, *Yeni Mecmua*, No. 64, 10 Teşrinievvel 1918. (hzl.)

neyin nesidir, bilmiyormuş; mağlûp devletler bile sulhtan adalet ve rahatlık ummuş, aldanımıyan kalmamış. Netekim harb de beklediğimiz gibi çıkmamış, pek uzun sürmüş, sandığımızdan korkunç olmuştu. Bütün dünya o zaman Cihan Harbi'nin ve sulhunun acemisiydi; hayal içinde yüzüyordu. İkincisinde milletler aynı hataya düşmedi; savaşın ne müthiş bir şey olacağını ve sulhun da mağlûplara ne getireceğini biliyordu. 1939 Harbi'ne şuurla girildi, iki taraf da "Ya ölüm, ya kalım" dedi ve yenilen için ümit yolu kalmıyacağını önceden gördü, öyle vuruştu.

Bu sebeplerden dolayı dünyanın acıklı manzarası bizi hayrete düşürmüyor; bütün o kayıtsız şartsız teslimler, cezalandırılmalar, işgaller, yenilmeler hepsi beklediğimiz sahnelerdir. Mütareke devrinin de uzun süreceğine, eziyetli geçeceğine inanıyoruz. Onun içindir ki bu sulhta hayal sukutu yoktur. Aksine, korktuğumuzdan hafif vaziyetlerle karşılaşmanın hoş sürprizleri vardır.

Akşam, 14 Ağustos 1945

BİLDİRİLEMİYEN HAKİKATLER

Kont Ciano'nun hâtıra defterinde 29 Mart 1942 tarihi-
le şu satırlar okunuyor: "Petacci ailesi mensupları bir
yandan her şeye müdahale ediyorlar, diğer yandan da ken-
di menfaatleri uğrunda bazı kimseleri müdafaa ediyorlardı.
Böylece her şeyde entrika çeviriyorlardı. Rezalet yakında
büyüyecek ve Duçe'nin ismi de buna karışacaktı. Fakat işi
Duçe'ye kimse haber veremiyordu."

Petacci ailesi de nedir? Faşist inkılâbına ve rejimine
hizmet etmiş yaman bir adamın soyu sopu mu? Mussolini
o adamın ve ailesinin nüfuzundan, kuvvetinden mi fayda-
lanıyor yahut hayatını onlara dayanarak mı koruyor? Hayır
Petacciler bu kabîlden hiçbir şey değildirler, sadece kızları-
nı diktatöre beğendirebilmiş ve metresliğine yükseltebilmiş,
o sayede dört başı mamûr olmuş hayâsız mahlûklardır. İşte
her şeye müdahale ve menfaatleri uğrunda da bazı kimseleri
müdafaa edenler, entrika çevirenler bunlardır. Geçen gün
yazdığım metresli harbin İtalya'daki bir faslını da Petacciler
doldurmaktadır. Lâkin bu sefer üzerinde duracağım mese-
lenin metreslikle alâkası yok; sözü daha mühim bir nokta-
ya getireceğim: Hâtıra defterinden anlaşıldığı gibi yakında
büyüyecek olan rezaleti kimse diktatöre söylemek cesaretini
gösteremiyor, hattâ damadı ve hariciye nazırı bile... Zira to-

taliter rejimlerde ucu nihayet baştakine dokunan; baştakinin de başını yiyen berbat bir taraf varsa o da her şeyi bilirimsanen diktatörden kendi şahsile alâkalı bütün iskandallerin ve münasebetsizliklerin gayet sıkı surette gizlenmesidir. Âdeta hükûmet teşkilâtı bunları gizlemek için, gizliyecek şekilde kurulmuştur; polisin vazifesi bile budur. Her sivrilmiş şahıs ikbalini ancak diktatörün sempatisine borçlu olduğundan canını sıkacak bir hakikati ona söylemekten, gazabına uğrayıp yerini kaybetmekten korkar; korkunca da rezaletler önlenemez, artar.

Hür rejimlerin politikada faydası insan ihtiraslarına ister istemez hat çizmesi ve hataları zamanında meydana vurarak hem devletin hem de devlet adamlarının haysiyetini korumasıdır.

Akşam, 3 Eylül 1945

SAATİNE UYDUĞUMUZ GİBİ...

İsviçre'den dönen bir zatın geçen gün gazetemizde çıkan demecini (demeç kelimesi uydurma da olsa “beyanat”tan daha güzeldir ve yeni harflerimizle yazılmağa daha elverişlidir) okuyanlar elbette benim gibi hayrette kalmışlardır: Bu seyyah, süt ve çikolata memleketini idare edenler dünya vaziyetinin kötü gittiğini vaktinde sezerek çikolatanın esas maddesi olan kakaodan on yıla yetiyecek miktarını 1939'da depolarına yığmışlar. Yığdıkları için de o gıda maddesinin fiyatı hiç değişmemiş, yani artmamış; şimdi de harbden önceki fiyat üzerinden satılıyor. İleriyi görmek, tedbir almak, millî sanatı ve halk ihtiyacını korumak, kısacası devlet idaresini üstün derecede bilmek buna derler. Yalnız çikolata bahsinde değil, her hususta aynı dirayet ve teşkilât kudreti gösterildiği de İsviçre'de pahalılığın yüzde 30 nispetini geçmemesinden anlaşılıyor. Hoş, o nispet daha ziyade giyim eşyalarına mahsusmuş; yiyeceğe, içeceğe şümulü yokmuş...

Halbuki ok nişancısı Tell'in vatani, geçirdiğimiz uzun harbde bitaraf kalmakla beraber kendi cüssesince askerliğe de ehemmiyet vermemiş, tepeden tırnağa silâhlanarak hudut boylarında lüzumlu tedbirlere başvurmamış değildi. Denizlerden uzak ve her tarafından ateş çemberile kapalı oluşunu da hesaba katmak lâzımdır. Üç ayrı ırktan teşekkül

etmesi ve bu üç unsura mensup dış ülkelerdeki ırkdaşların harbe girmiş bulunması da memlekette ahengi, düzeni, idare mekanizmasını hiç aksatmadı. Kısacası İsviçre her sefer olduğu gibi İkinci Cihan Harbi'nde de en iyi idare edilmiş bir devlet sıfatını kazanmak hünerini, harikasını gösterdi. Ayrıca dürüst ahlâkı ve yüksek vatanseverliği şüphe götürmeyen tam mânasile demokrat İsviçre'yi bize daha iyi ve daha mükemmel tanıtabilecek eserler yazık pek azdır. Her bakımdan kötü ve zalim idaresile meşhur Japonya gibi devletleri ve devlet sistemlerini tapınırcasına öven ve millete örnek diye gösteren kitaplar okuduk.

İsviçre'nin yalnız ceplerimizde ve kollarımızda taşıdığımız güzel saatlerine değil, güzel idare sistemine de uyabilsek herhalde zarar etmeyiz.

Akşam, 6 Kasım 1945

2

Savaş Sonrası: Soğuk Savaş – Refah Devleti

DEMOKRAT JAPONYA MI?

Mikado'nun tanrı olmadığını milletine bildirmesi meselesini çoğumuz ciddiye almadık, gülümsedik geçtik. Fakat o beyanname yarımın tarihi bakımından pek değerli bir vesika teşkil edebilir; hattâ Japonya'nın büsbütün yeni bir çığıra, çağa girmesinin ilk delili ve başlangıç noktası gibi de telâkki olunabilir. Daha yetmiş sene önce Japon denilen yabani adamın belinde silâh namına sadece bir iğri kılıç vardı; makineden habersizdi, bütün sanaati çanak çömlek yapmaktan ileriye gidememişti. O halde kalmış olan Japonya'ya Anglosaksonlar girince iş değişti. Zira bu milletteki taklit kudreti pek üstündü; kılıç döven ufacık dükkânlar en kısa zamanda fabrikaya çevrilerek otomatik tabanca ve mitralyöz çıkarmağa başladılar; kayık tezgâhları yerinde tersaneler üredi ve nihayet gün geldi, Japonya teknik kudret bakımından birinci dereyeye ulaştı; Amerika'ya ve İngiltere'ye meydan okudu, harb açtı.

Örnek ve usta vererek onu yükseltenler ve kendi başlarına belâ edenler şimdi de başka bir işe giriştiler: Japonya'yı demokratlaştırıyorlar. Bu ırk eğer demokratiği da sanatta gösterdiği başarı ve süratle taklide kalkışırsa pek yakında dünyanın nümune demokrat devletleri arasında yer alacak, belki de hepsini geçecektir. İşte Mikado'nun tanrılıktan çe-

kilmesi keyfiyeti bana öyle bir inkılâba doğru atılan ilk adım tesiri yapıyor. Zaten daha önce de prensler esalet unvanlarını bırakmışlar, yarım tanrılığa son vermişlerdi. Ayrıca bu memlekette demokratik partilerin kurulmakta olduğunu da gazetelerden öğreniyoruz. Kısacası Japonya, nasıl bir zamanlar teknik sahada baş döndürücü bir süratle ilerlemiş ve Garp dünyasının hayranlığını kazanmışsa şimdi de en çabuk ve mükemmel şekilde demokratlaşarak o dünyanın tekrar gözünü boyamak ve güvenine lâyık olmak hünerini gösterecektir.

Yarın Japon parlâmentosunda öyle hararetli nutuklar işiteceğiz ve radikal kanunlar çıkarıldığını göreceğiz ki bu milletin ezelden demokrat doğduğuna, demokrat öleceğine inanacağız. Japonya, dünya modasına ayak uydurur görünerek sempati kazanmanın ve kendisini kurtarmanın en kestirme yolunu bulmuşa benziyor.

Akşam, 7 Ocak 1946

BÖYLESİNİ DE İNCELİYELİM

Portekiz istihbarat servisi yıllardanberi, birçoğumuza olduğu gibi benim adresime de bir *Propaganda* dergisi yollar. (Hattâ Türkiye’de profesör bolluğuna bakarak ismin başına öyle bir unvan da eklemiştir; gözüm iliştikçe gülümserim.) Son nüshasında millî ihtilâlin XX. yıldönümü münasebetile devlet reisi ve hükûmet başkanı tarafından yurtiçinde yapılmış seyahatlere dair resimler gördüm. Halk bu iki zatı ne coşkunca karşılıyor... Geçtikleri yollara ne çok çiçek serpmiş... O ne kalabalık ve daha mühimmi nasıl da neşeli, tertemiz giyinmiş, hayatından memnun ve şüphesiz ki refahta bir kalabalık! Portekiz’in idare tarzı hakkında acaba kaçta kaçımızın doğru, esaslı bilgisi var? Biz, daha ziyade büyük devletleri tanıyoruz ve daha ziyade öyle devletlerin iç, dış, ekonomi ve kültür politikaları üzerinde durup bunlardan ilham almağa çalışıyoruz.

İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya bahsi açıldı mı az çok hepimiz bir şeyler bilir, çeşitli sahalarda epeyce lâkırdılar edebiliriz. Ama söz İsviçre’den, İsveç’ten veya işte –henüz künhüne varmadığımız ne tam totaliter, ne tam demokrat, kendine mahsus bir sistemle idare edildiğini işittiğimiz– Portekiz’den açıldı mı duraklarız. Portekiz ki son harbe karışmadı; fakat iki tarafı da şöyle böyle kolladı; sızıltıya

meydan vermediği için harb sonunda da şiddetli tenkidlere uğramadı. Hattâ iç politikasının demokrasiye pek uymadığı bilinmekle beraber halka refah sağlaması, iktisadî vaziyetinin düzgünlüğü, dış politikasının dürüstlüğü cihetlerinden takdir bile görür gibi oldu; rejimine fazla dil uzatılmasından kendisini korudu. En garibi, şimdi salgın haline gelen demokratlaşma teşebbüsüne de girişmedi; bu ihtiyacı duymadı; olduğu şekilde görünmekten ve kalmaktan çekinmedi.

Bu, mühim bir başarı sayılmaz mı, böyle bir politika hünerbazlığının sırrı çözülmeye, öğrenilmeye değmez mi? Portekiz'in içyüzünde hürriyeti tahdid ettiği için hoş gitmeyen bir aksaklık elbette olacak. Fakat hem hürriyetin kısıldığı hem de işlerin iyi gitmediği başka memleketlerle kıyas edince o ülke bir fevkalâdelik arz ediyor. Kış gelsin, Portekiz hakkında çıkan eserleri toplayıp dikkatle inceliyerek bir fikir edinmeye çalışacağım. Bunu kulaktan dolma malûmatla geçinmeyi sevmeyen dostlara da tavsiye ederim.

Akşam, 26 Ağustos 1946

AKSİ OLSAYDI...

Dünya efkârı Nuremberg Mahkemesi'nin verdiği kararlardan memnun olmuşa benzemiyor. Kararlar adalet mefhumuna ne dereceye kadar uygundur, hattâ böyle bir mahkeme meşru surette kurulmuş sayılabilir mi? O cihetleri de tenkid ediyor. Hele beraet kazananların yeniden mahkemeye sevklerini hiç hoş görmüyor. Bütün bu münakaşalar şunu meydana koymaktadır: Harbi kazanan kuvvet, bütün kusurlarile beraber hürriyettir; yani hür insanlar cephesi galip geldiği içindir ki Nuremberg'deki dâva çeşitli yorumlara uğramakta, ince elenip sık dokunmaktadır. Yoksa –Allah esirgedi– çoktandır adını bile kale almadığımız Mihver militarizmi öteki tarafı aynı şekilde ve aynı kudretle kayıtsız şartsız yenseydi de benzeri bir mahkeme kursaydı acaba verilen kararları tenkide kaç ülkede kaç adam cesaret ederdi? Önce tek şahıs beraet kazanamayacağından meselenin en çok su götüreni kendiliğinden zail olacaktı. Sonra bu muhakeme –demokrat devletlerinki gibi– bir yıl sürmiyeceğinden ve zaten çoktan hazırlanmış kararları şıpnışı pek kısa bir müddette verip hemen tatbik edeceğinden lâkırdıyı uzatmak imkânı da kalınyacaktı.

Düşününüz ki şimdikinın tersine, Amerika'yı Japonlar işgal altında bulunduracak, Avrupa'nın tamamı Nazilerin

idaresine geçecekti; harb mesulleri de tabiatile Japon ve Nazi hâkimlerinin karşısına çıkarılacaktı. Hem kaç bin suçlu? Dünya basını Goering'in yerine Churchill'i koyacaktı ve General de Gaulle'ü sayısız maznunlar arasında bulmak uzun boyundan dolayı kolay olacaktı. Kaç Norveçli, Danimarkalı, Hollandalı, Belçikalı –saymıyalım, ipin ucu Cenubî Amerika'ya varır– Mihver adaleti önüne dizilecekti? Acaba sadece muharib devletler mesullerini yargılamakla iş bitecek miydi? Portekiz'e "Neden Asor adalarını Anglosaksonlara üs olarak verdin?", Mısır'a "Niçin topraklarında yabancı orduları barındırdın?", hattâ bize "İngilizlerle ittifak muahedesi yapıp askerimiz Balkanlara inince köprüleri atan sen değil miydin?" diyerek daha birçok mesul aramıyacaktı, tez elden nice suçsuzları iplerde sallandırmıyacaktı mıydı? Ve bu zalimce kararlar faşist elemanlar eline geçen dünya basınında alkışlarla karşılanmıyacak mıydı?

Öyle bir dünyayı gözönüne getiriniz; sonra da Nuremberg mahkemesi hükümlerinin adaletsizliğini tenkid eden şu hür dünyaya bakınız... "Elhamdülillâh!" der misiniz, demez misiniz?

Akşam, 12 Ekim 1946

1938 – 1948

Avrupa vaziyetini 1938-1939 yıllarındakine benzetenler tek taraflı konuşuyorlar. Filvaki Almanya'nın yerine kaim olan Rusya'nın gidiş ve yayılış şekli itibarile umumî manzara aynıdır. Hattâ Rusya'nınki daha geniş ve daha esaslı bir yerleşmedir. Almanlar bu vaziyeti ancak harbe girdikten ve fütühat sahasını yaydıktan sonra elde edebilmişlerdi; nazizmi de komünistlik kadar teçhize muvaffak olamamışlardı. Evet, benzerlik vasfı pek barizdir; tarih tekerrürden ibarettir lâfına asırlar boyunca bundan daha parlak bir misal bulunamaz. Telgraf haberlerinde sadece isimler değiştirilse insan yaşadığı senenin rakamını tâyinde şaşkınlığa uğrayabilir!

Fakat her iki tarih arasında birbirine benzemiyen mühim farklar da vardır ve bu farklar ürkütücüdür: 1938'de Birinci Cihan Harbi'nden çıktıktan sonra 20 yılda kendini toplamış, nisbî bir refaha ulaşmış, iktisadî bakımdan şimdi-kile kıyas kabul etmiyecek derecede kalkınmış bir Avrupa –ve bir dünya– mevcuttu. Bugün ise gerek o Avrupa, gerek bütün dünya ekonomik ve moral bir buhran içinde takatsiz, kötü bir durumdadır. Nerede 1938'deki Fransız ordusu? Nerede bolluğa kavuşmuş sapa sağlam İngiltere? Yunanistan şu halde miydi? Avrupa, Amerikan milyarlarının akıp gittiği dolmak bilmez bir gayya kuyusudur; kendisini azıcık bulma-

sı için daha ne çok, hadsiz hesapsız milyarlar yutmağa muhtaç! Asya kıtasında ne Hindistan, ne de civar memleketler bugünkü karmakarışık vaziyet içinde idi. 1918 Harbi'nden sonra uzun müddet silâh sesi duyulmaz olmamış mıydı? Şimdi bu dünya o haldedir ki bir Filistin dâvasını bastırmaktan âcizdir. Diğer taraftan moral seviye her yerde çok düşkün ve kaypak... İnsanlık âlemi son harbden, ilkinde nispetle çok daha gevşek bir ruh hâletile çıktı. Hulâsa iktisat ve ahlâk itibarile de 1948 yılı 1938'e benzemiyor; pek alçalmıştır.

Tabiidir ki umumî âfetin tesirlerinden biz de tamamilen masun kalamadık. İtiraf etmeli: O eski tarihte memleketimizin hem iktisadî, hem moral vaziyeti daha az hırpalanmış halde idi; İstiklâl Harbi'nin diriliği üzerimizde idi; bütçemizi yorganımıza göre uzatıyorduk; lüks ifratına kapılmamıştık. Büyük ve tehlikeli günleri karşılayacak azim, iman ve gayreti tekrar bulmağa bakalım. Lâfla değil!

Alışam, 3 Mart 1948

ALASKA VE AMERİKA

Jules Verne'in meşhur *Araba ile Seyahat* romanında Amerika'dan Fransa'ya Behring Boğazı'nı buzlar üstünden aşarak kara yolundan gitmek isteyen bir cambaz kumpanyası bin belâ Alaska hududuna varır. Fakat o devirde yani 1867 senesinde Rus arazisi olan bu bölgenin muhafızları "Haniya, pasaportunuz?" diye sorarlar ve yolda hem paraları, hem evrakı çalınan cambazları içeriye sokmazlar. Dönüşün felâketini düşününüz! Biçareler, hudut boyunda, yapacaklarını bilmez halde bekleyip dururlarken bir sabah ne görürler, bilir misiniz? Alaska toprağındaki kalenin üzerine Rus bayrağı indirilerek Amerikan bayrağı çekiliyor. Zira bir gün evvel Rusya Alaska'yı Amerikalılara 38 milyon franga satmıştır; binaenaleyh cambazlara yol açılmıştır!

81 yıl öncesine ait bu hikâyeden sonra yeni bir haberi nakledeceğim: "Amerika hükûmeti Şimal kutup bölgesindeki müdafaa sistemini ve dolayısıyla Norveç'in stratejik ehemmiyeti haiz Kutup adalarındaki vaziyetini takviye etmek üzere Alaska'yı münhasıran üs olarak kullanmağa karar vermiştir; artık Alaska sivil faaliyet ve teşebbüslere yer verilmeyen askerî bir bölgeden ibarettir." Doğrusu, 38 milyonluk bir arazi satın alma muamelesinin 81 sene sonra bu derece faydalı olabileceğini zamanında kimse kestiremezdi. Eğer

Alaska Amerikalılara geçmese idi şimdi Amerika kıtasında Rusya'nın bir buçuk milyon kilometre kare, yani Fransa'dan üç defa büyük bir üssü bulunacak, Rusya aynı zamanda bir Avrupa-Asya-Amerika devleti olacaktı. Bunun şu tayyare, motörize kuvvet ve uçar bomba devrinde ne gibi netice ve âkıbetlere yol açabileceğini tasavvur güç değildir. Yalnız Kanada'nın halini düşünmek yeter: Orası Romanya yahut Baltık devletleri, en hafifi Finlandiya vaziyetine düşecekti. Kanada başbakanı belki de şu anda Moskova'ya dostluk pak-tı imzalamaya gitmek üzereydi!

Kanada kelimesinin Türkçe "Kan-ada" ve Ottawa'nın da "Ot-ova" sözlerinden tereküp edip etmediğini bilemem. Fakat Alaska vaktile tabiiyet değiştirmeseydi Amerika'nın başına işler açacağında hiç şüphem yoktur.

Akşam, 9 Nisan 1948

DÜNKÜ KÖR ALETLER

Hürriyeti seçenler çoğalıyor. Buna sevinen dar gelirli bazı kafaların sayısı da çoğalmaktadır. “Hah,” diyorlar, “kızıllaşanlardan biri daha öte tarafa geçti. Komünistlik çözülüyor.” Bu dönemlere karşı âdeta bir sempati uyandırılmağa çalışılıyor.

Ne âlâ şey: Yıllarca cenebi emrile yapmadığını bırakma; körü körüne ona itaat et; vatandaşlarını kas kavur; kes, as... Sonra günün birinde:

“Ben hürriyeti seçtim!” diyerek işin içinden sıyrılı; ver elini Amerika... Bir de *Hürriyeti Seçtim, Cennete Kavuştum, İnsanlar Arasına Karıştım, Gözüm Açıldı* gibi başlıklar taşıyan kitap yazdın mı kekâl! Ceplerin dolar da dolar. Yaşadın gittin!

Kendi hesabımıza biz bu nedamet komedilerinden hazetmediğimiz gibi aktörlerini de sevimli bulmuyoruz. Marifet hürriyete kilit vurmadan hürriyeti seçmek, hürriyet düşmanlığı etmeden hürriyete bağlı kalmakta.

Değil komünistlik gibi insan haklarına hürmetsiz bir rejimin arabasına kurulup avaz avaz türküsünü çağıran ve davulunu çalan adamların dönemliklerini, daha medenî ve insanî idarelerde bir hükûmet partisinin sağ eli vazifesini gördükten sonra başka bir partiye kamanço olanların fikir değiştirmelerini bile az çok şüphe ile karşılarken,

böylelerini nasıl sevimli bulabiliriz? Netekim bizde bile II. Abdülhamid'in mes'uliyetine iştirak etmiş rical sonradan Meşrutiyet rejimine kapıldıkları zaman epeyce soğuk bir tesir yapmışlardı. Fransa'da Briand kadar mühim bir şahsiyetin eski sosyalistliği ve Hervé gibi bir nasyonalistin eski kepezeliği de bir türlü unutulamamıştı.

Bu son hürriyet seçicilerini ise adam yerine koymamaktan tabîî ne olabilir? Onlar hürriyeti değil, kendi memleketlerinde kafalarının uçurulmasına sıra geldiğini sezince yaşamayı seçen, gözden düşmüş dünkü kör âletlerdir.

Bağra basılmak, elleri sıkılmak şöyle dursun, selâm vermeğe bile lâayk değildirler. Çekiverin kuyruklarını!

Aydede, 29 Aralık 1948, sayı: 68

İKİSİ ORTASI

Kobe cephesinden gelen son haberler, bir müddet önce “Oldu da bitti, maşallah!..” diyenlerin aldandıklarını iyice anlatıyor; hepimiz vaziyetin bozulmasından dolayı hem müteessiriz, hem de endişe içindeyiz. Gösterilen nikbinliğe benim gibi hiç de iştirak etmiyenler ayrıca o pembe gözlüklü neşriyata karşı öfkelenmekte idiler. Eğer iki aydan beri gazetelerimizde Kore’ye dair çıkmış makaleleri tekrar gözden geçirirsek çoğunda burnunun ucundan ötesini görmek kabiliyetinden mahrum bir anlayış güdüklüğüne şahit oluruz.

Hakikat şudur ki o cephede fiilen dövüşmeye karar verildikten sonra büyük bir psikoloji hatası işledik; umumî efkâra lüzumsuz bir nikbinlik aşıladık, yahut aşılama yolunu tuttuk; hafiflik ettik. Bu hafiflik ne ananevî ağırbaşlılığımıza yakışıyordu, ne de dünya siyasetinin bocalamasına uyuyordu. Hâdise ve macera hiçbir bakımdan üstünkörü tahlile müsait değildi; çığırkanlığa katiyen gelmezdi; hele öyle bir dâvayı iç politika cereyanına kapılarak küçümsemek tamamiyle yanlıştı. Asıl şaşılacak nokta kızışmış Çin ile hemhudut olan bir bölgede harbin kısa süreceğine, ihtilâtlar yapmıyacağına inanmaktır.

Aksi tesadüfe bakınız ki Kore çıkmazı, haddinden fazla uzun süren keyfi, lâkin harici siyasetinde olgun bir idarenin

tasfiyesi ve kanunlarımızın ıslahı zamanına rastladığından kendimizi az çok demokrasiye alıştırmak niyetiyle çalışacağımız sırada pek karışık dahilî meselelere bir de harici endişe tam ağırlığıyla inzimam etti. Bütün dünya gibi biz de aşılması zor, tehlikeli bir dönemeçteyiz; nelerle karşılaşacağımızı bilmiyoruz; herhalde tereyağından kıl çeker gibi sıyrılıp çıkacağımıza maalesef güvenemiyoruz. Gündelik nikbinlikler ne ferde, ne cemiyete, ne de devlete fayda verir. Bedbinlikle nikbinlik arası, ikisi ortası bir ruh hâleti vardır ki insanları zararlı bir güvenden koruyarak ihtiyatlı davranmaya ve konuşmaya sevk ettiği için bilhassa devlet ricalinin şıarı olmalıdır.

Demokratik memleketlerde umumî efkârı uyuşturmamak, avutmak, oyalamak yerine vaziyete tedricen alıştırmak usulüne başvurulur. İstibdat idarelerinde, olanı ve olacağı gizlemek, gizlenemeyecek hale gelince de hafifletmek âdettir. Yeni rejimin icaplarına uymaktan çekinmemeliyiz. Nitekim Amerika ve İngiltere, Kore'ye ait harp tebliğini de, zayıat listesini de bildirmemeklik etmiyorlar. İleri sürülen mütalâa ve tenkidler ise ne vatanseverlik duygularından mahrumiyet, ne de devletin mânevî şahsiyetine tecavüz sayılıyor.

İşi bozgunculuk derecesine götürmedikçe vatandaşın harici ve dahilî en mühim meselelerde fikir beyanı hakkına mâlik olduğunu, hükûmetin de askerî sır teşkil etmiyen hususları açıklamakla mükellef bulunduğunu kabule mecburuz. Söylenmesi lâzım gelenleri söylememek ve söyletmemek, öbür taraftan ise örtbas etmeye çalışanları desteklemek yüzünden memleketimiz sayısız hayal sukutlarına uğramıştır. Demokrasi zararlı bir bedbinlik veya yersiz bir nikbinlik havası yaratan siyasetle bağdaşamaz; bilakis öyle-

sini önlemeye yarar. Temenni ederiz ki “gensoru” ismini taktığımız lüzumlu parlâmento tâbiyesi hürriyetin nerede başlayıp nerede biteceğini bilen bir anlatış ve anlama olgunluğu içinde başarılsın! Ne bedbinlik, ne nikbinlik... İkisi ortası müspet bir ruha ve bir zihniyete muhtacız.

Yeni İstanbul, 29 Kasım 1950

YENİ DOKTRİN

Fransa'da küçük çapta bir adam son seçimler sonunda başında 52 mebusluk bir grup toplamak suretiyle birdenbire meşhur oluverdi. Düşününüz ki o memlekette epeyce eski bir mazisi bulunan Komünist Partisi ancak 150 mebus çıkarabilmiştir. Öbür büyük partilerin rey sayısı da çok fazla değildir. Tarih bu acayip hâdiseye mim koysun! Zira belki de Poujade ile tıpkı faşistlik, nazilik ve komünistlik gibi bir doktrinin temeli atılmıştır.

Fransa o acayip memlekettir ki ortaya daima yeni fikirler çıkarır. Modada, kokuda ve sanatta olduğu gibi bu fikirler derhal dünyaya yayılır, her tarafa taklitçiler bulur. Gelsin şimdi de zorluklara ilâveten bir Poujade dâvâsı!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 7 Ocak 1956

TATLI KORKU

Bir İsviçre mecmuasından öğrendik: Danimarka acayip bir vaziyete gelmiş, orada hayat standardı pek fazla yükselmiş. Zira, teşkilâtçı bir millet olan Danimarkalı, gayreti sayesinde ve kısa zamanda harp tahribatını sildikten başka, ileriye de varmış, düşünmeden kazandığını yiyor, refah ve bolluk içinde ömür sürüyormuş. Niçin yiyormuş? Zira, bu memlekette tahsilin her derecesi, hastane, doktor, ilâç bedava imiş. O kadar mı? Her kadın 60 ve her erkek 65 yaşında –iş gücü ne olursa olsun, istisnasız– tekaüde sevk ediliyor, maaş alıyormuş; artık çalışma ve kazanma lüzumunu duymayormuş. Malûller ve düşük zekâlılarla meşgul olan yine hükûmet imiş, ailesi de değil! Bütün bu sebeplerden dolayı da artık Danimarkalı, her milletten iyi yiyen, giyinen, gezen ve eğlenen, kaygusuz bir vatandaş olup çıkmış.

Ne âlâ! Darısı başımıza, değil mi? Şu var ki, Danimarka idarecilerini bir korku almış: halkın daha az çalışarak, daha çok rahatlık istemesi korkusu. Yarabbi! Tez günde böyle bir korkuyu bize de nasip eyle!

Yeni İstanbul, 5 Mayıs 1956

GIPTA

S talin'e karşı Sovyet basını tekrar hücumu geçmiş, ateş püskürüyormuş. Bu müthiş diktatör "tukaka!" olmadan önce, hayatında dünyanın en çok övülen adamı idi. Ecnebi bir mecmuada okuduğumuza göre sonradan aleyhinde demediklerini bırakmayan gazetelerle mecmualar, şairler ve nâsirler onun methinde yarışa girişmişlerdi. Biri "billûr kaynak", öbürü "güneşli yamaçlarda yetişmiş üzümlerin şarabı", bir başkası "zekâda yeni bir Sokrat", birçokları "bütün asırların ve memleketlerin en büyük fen teşvikçisi", "şakıyan bülbül", "küçücük yavrulara uçmağı öğreten şâhâne kartal", "kâinatın ümidi ve ışığı, dünyanın vicdanı", "hastalara şifa, dertlilere devâ olan ruh" falan, filân gibi tavsifler icat etmişti; o "dünya milletlerini ışıklariyle ısıtan güneş" idi. Bunları söyleyenlerdir ki, şimdi Moskova telgraflarından öğrenip duruyoruz, zemmin envainı birbir arkasına sıralayıp Stalin yoldaşı yerin dibine sokmakta yine birbirleriyle yarışa başlamışlardır. Bugün Stalin dünyanın en çok sövülen adamıdır.

Şu var ki, hayatta iken övülmesi, ölümünden sonra sövülmesi itibariyle yine de talihli sayılır. Böyle bir talihe nice diktatör gıpta etse yeridir.

Yeni İstanbul, 5 Ekim 1956

YAŞAMAK

Yaşamak en büyük intikamdır. Macaristan'ın sabık kral naibi Amiral Horty yaşamak talihine erdiği içindir ki yıllardır uzak kaldığı vatanında epeyce uzun süren bir düşman istilâsına ve düşman ideolojisine karşı milletin ayaklanmasına şahit olabildi, yaşarken eski tâbirle “teşeffi-i sadr” edebildi. İntikam alındığı takdirde yüreği serinliyecektir, artık ölse de gözü açık gitmez. Halbuki Avusturya şansölyesi müteveffa Dolfus'a o bahtiyarlık nasip olmadı. Vatanını koparıp alan Hitler'in ve güruhunun dünya haritasından silindiğini, Avusturya'nın iki istilâdan da kurtulduğunu göremedi, hıncı içinde kalarak öldü. İhtilâller ve siyasî kargaşalıklar esnasında canını kurtaranlardan çoğu kendisine ve bazen de memleketine fenalık eden elemanların günün birinde yıkılıp gitmeleri gibi bir tecelliye mazhar olur ki bu, “zaman” dediğimiz esrarengiz yardımcının eseri parlak bir intikamdan başka bir şey değildir ve uzun ömürlü olunca ferdî hayatımızda da fenalığı görülen şahısların kötü âkibetlerine bakıp ilâhî adalete iman mümkündür.

Dolfus o badireden sağ kurtulsaydı şimdi iki istilâyı defetmiş bulunan memleketinde intikamı alınmışların ruh huzurunu bulacaktı. Bu mazhariyetin bugün olmasa da yarın,

yaşayan Horty'ye nasip olmasını dileriz. Tekrar edelim: Yaşamak en büyük intikamdır.

Yeni İstanbul, 31 Ekim 1956

BEKLENEN

Birleşmiş Milletler teşkilâtının alacağı kararları tatbik ettirme kuvvetinden mahrum kaldıkça müteveffa “Akvam Cemiyeti” müessesesinden farklı olamayacağını ileri sürenlere vukuat hak verdimdi. Bu teşkilât o mahrumiyet yüzünden küçücük İsrail ordusunun tecavüzünü bile durduramadıktan sonra müşterek İngiliz-Fransız, hele Sovyet silâhlı hareketlerini elbette ki önleyemezdi. Bir şehirdeki polis, elinde bulundurduğu matraklar, lobutlar, kamçılar, göz yaşartıcı bombalar, su hortumları vesaire ile yetmiş iki buçuk milletin kurduğu teşkilâttan şüphesiz daha mükemmel teçhizatlıdır ve daha kudretlidir; arkasında icap edince jandarma ve ordu da vardır. Halbuki dünya sulhünü ve beynelmilel adaletsizliği önlemek için vücade getirilmiş müessese sadece hitabete ve propagandaya dayanıyor, biri “veto” dedi mi akan sular duruyor; duracağı bilindiği için de işte yine kan gövdeyi götürüyor. Mantuk öyle icap ederdi ki, Kore tecrübesinden sonra Birleşmiş Milletler yine cascavlak kalmasın.

Son facialar şayet o teşkilâtı sözünü dinletecek bir hale getirmeğe yarar, ameli neticesi de görülürse akan kanlar büsbütün boşa gitmemiş olur. Vukuatın asıl heyecan ve ciddî endişe ile beklenen safhası, lübbü budur.

Yeni İstanbul, 6 Kasım 1956

AYIP ŞEY

Macar milliyetçilerinin sürgüne gönderilmesinin durdurulması hakkında Küba hkmeti tarafından verilen karar sureti BirleŖmiŖ Milletler’de reye sunulunca 11 devlet murahhası aleyhte rey kullanmıŖ, 14 murahhas da müstenkif kalmıŖ. Bereket, lehte rey verenler 55 devlettir, karar ekseriyet kazanmıŖ. DŖndk: Politika grŖmz ne olursa olsun, niye ksmŖ yahut ne sebeple bir ıkıŖ yapmak istemiŖ bulunalım, Ŗuur ve vicdanın emrettiği Ŗek, Ŗphe, mnakaŖa ve tevil götürmez bir vazifeden kaçınmak, bunun aleyhine yürümek yahut mstenkifi kalmak o murahhası nhoŖ bir vaziyete sokmuyor mu? Böyle mukaddes bir dvada hasım tarafına geçmek yani yabancı bir milletin bir yabancı memlekete zorla girerek halkını yakalayıp sürgüne göndermesini tasvip eder görünmek veya “KarıŖmam,” demek bir diplomatın bile onuruna dokunacak hareketlerden değil midir? Kısacası “Rus askerinin Macarları vagonlara doldurup Sibiryada maden ve zindanlarına götürmesi pek isabetli, dilne, tabii hareketlerdendir,” demek durumuna dŖmekten insan emir kulu ve diplomat da olsa utanmaz mı? Hele müstenkif kalmak? Büsbütün irkin; “Vız gelir bana! Ne halt ederler etsinler!” gibi bir Ŗey.

İnsan haklarının koruyucusu olduğu söylenen hürriyet mbedinde bu ne biçim yin ve ibdet! Ne rezalet!

Yeni İstanbul, 23 Kasım 1956

YENİ “KISLING”LER

Geçen Umumî Harb sonunda pek iğrenç bir tip ortadan kalkmıştır: “Kisling”... Bu tipi hatırlatan tiplerin başka bir nev’i tekrar üremeğe başladı. “Kisling” neyi ifade ediyordu? Diktatör kendi kuvvetine dayanarak kendi milletinden bir topluluğun yardımını ile hürriyeti boğan zâlim bir politikacıdır; “Kisling” daha kötüsünü düşman eliyle yapan sefilin âlemidir. Tarih o tipe ismini veren Norveç ifritini unutmaz. Nasıl unutsun ki, bugün peyk dediğimiz memleketlerin başında yine onlar vardır; Macaristan’da onlardan biri düşman tanklarının himayesi altında milletini köle kalmaya zorlamaktadır. Asıl acııpi şudur ki, Mısır diktatörü hesapsız bir ihtiras uğrunda Sovyet yardımını istemek, silâh ve askerini, daha mühimmi propagandasını ve propagandacılarını memlekete sokmak suretiyle yarın bir “Kisling” mevkiine düşeceğini anlamamaktadır. Hele Suriye buna can atmaktadır; ancak ezeli ve ebedî kargaşalığı içinde o “Kisling”in kim olacağı henüz malûm değildir.

Sovyet yardımının sokulduğu yerde diktatörün ismi kendiliğinden “Kisling”e çevrilir. Hakikî Kisling ayarında bir insanlık ve politika lekesi, hapishanesine âdi bir suçlu girdiği vakit bile damına kara bayrak asan Norveç’te yetiştikten sonra karakterine tarih boyu güvenilmemiş diyarlarda tümen tümen ürer.

Meğerse Hitler'in kurduğu Kisling devri kendisinden
ömürlü olacakmış.

Yeni İstanbul, 9 Aralık 1956

BİR GÖRÜŞ

Nev'i şahsına münhasır bir politikacı olan Portekiz Başvekili Profesör Salazar'ın bir hitabesi gözüme ilişti. Avrupa'nın bugünkü acıklı halini izaha çalışan o bilgin idareci adam memleketinin bulunduğu kıtayı kendi medenî ihtişam ve azametinden yorulmuş ve rahatlığından gevşemiş telâkki etmektedir. Diyor ki: "Avrupa medeniyeti fakir düşmekten ve ızdırıp çekmekten mübalâğalı surette korkuyor. Hayattan ve bu hayatın haysiyetini korumak için mücadeleden korkmak... İşte bizim şimdiki düşkünlüğümüzün en vahîm sebebi budur. Zira hasım tarafımız –yani komünist cephe– başkalarının hayatını hiçe saydığı kadar kendi hayatını da tehlikeye atmağa azimli görünüyor. Hiçbir moral ve fikrî üstünlük bizim kadar bilgin ve bizim derecemizde usta teknisyen olan zamane barbarlarını durdurmağa yahut geri çevirmeğe yetmez. Onun içindir ki, silâhlarını bırakmayan mütearrız kuvvetlere karşı aynı silâhlarla mücadeleye hazır bulunmalıyız. Ben korkuyorum... Neden korkuyorum, bilirmisiniz? Korkuya kapılmaktan korkuyorum: Zatî kıymetimizin üstünlüğüne imanımızı kaybetmekten korkmaktayım."

Böyle konuşan Salazar'ın mâhud Goha meselesinde imanını kaybetmiyerek şımarık Nehru'nun palavralarıyla entrikalarına kulak asmadığı ve o bölgede tutunmağa mu-

vaffak olduğu bir hakikattir. Portekiz başvekilinin nutkundan ders almağa bizim ihtiyacımız yok; fakat muhtaç olanlar çok.

Yeni İstanbul, 11 Şubat 1957

BÜYÜKELÇİLER

Kıymet ve hattâ ihtişamından kaybeden unvanlar arası-
na İkinci Cihan Harbi'nden sonra ve hele son yıllarda
bir de “büyükelçi”lik girdi. Eskiden bu unvan ve diploma-
tik derece gerçekten bir mâna taşırdı, birçok mucip sebebe
dayanırdı. Büyükelçinin arkasında ekseriya büyük bir dev-
let dururdu; hiç değilse küçülmüş olsa da o devletin büyük
bir tarihi olması yüzünden medeniyet yolunda izler bırak-
mış bir maziye sahip bulunması lâzımgelirdi. Büyükelçiler
gittikleri memleketlerde uzun müddet kalırlardı, hiçten
sebeplerle yerlerinden oynatılmaları caiz görülmezdi. İm-
paratorluklar dağılıp parçaları üzerinde çeşitli devletçikler
kurulunca iş değişti; bunların elçilerini pöhpöhllemek yolu
tutuldu; unvan ihsanları başladı. Hemen hemen küçük sefir
parmakla gösterilir hale geldi. Düşününüz vaktiyle bir impa-
ratorluk câması içinde vilâyet bile sayılamamış arazide şim-
di bir devlet vardır ve bu devleti de birçok devlet nezdinde
elçisi değil, büyükelçisi temsil etmekte, büyükelçi hazretleri
de bütçe açığını kapamak, daha doğrusu kralının lüks ara-
ba masrafını sağlamak için komşu devletlerden yardım iste-
mekle vazifelendirilmektedir!

Bunun galiba en iyi hal şekli umumî olarak elçi unvanı-

nı kaldırmak ve bütün elçilere büyükelçi unvanını vererek hâlâ küçükelçi sıfatını taşıyanları küçüklükten kurtarmaktır.

Yeni İstanbul, 14 Şubat 1957

BU HÂDİSEDEN BİZİM DE ALACAĞIMIZ BİR DERS YOK MUDUR?

Düinkü telgraf haberlerinden biri dünyanın ne hale geldiğine ve işlerin artık büsbütün maskaralığa çevrildiğine yeni bir misal vermektedir: Dominik Cumhurreisi, Birleşik Amerika Devleti'nden görmekte olduğu hem askerî hem de iktisadî yardımı reddetmiş. Sebebi? Diktatör cenaplarının oğluna, devamsızlığından dolayı Amerikan Harp Akademisi'nin diploma vermemesi! Tabiidir ki, bu oğlun kim olduğunu biliyorsunuz. Haniya geçenlerde Zsza Zsza Gabor ile Kim Novak aşiftelerine –hem de Amerikan yardımından– binlerce dolar yediren, lüks otomobiller ve pahalı kürkler hediye eden külhanbeyi hovarda.

Diyeceksiniz ki “Diktatör Trujibo’nun o iktisadî ve askerî yardımları geri çevirmesi Amerika’nın umurunda mı? Kendisi zarar eder.” Kazın ayağı öyle değil işte! Diktatörün elinde büyük bir tehdit vesikası mevcuttur. Dominik hükûmeti küçüktür ama mide bulandırır. Zira bu hükûmet, toprakları üzerinde füze rampalarının kurulmasına müsaade etmiyeceğini de Amerika’ya bildirmiştir. Ayıkla bakalım pirincin taşını! “Sen misin sevgili çapkın oğluma diploma vermeyen? Yavrum diplomasız kalmakla gene general üniformasını taşır, göğsüne nişanların envanı takar, kılıcını şakırdatar şa-

kırdata da gezer. Sen füze rampalarından mahrum kalırsın, şafak atar. Arpacı kumrusu gibi düşün bakalım. Kapı kapı dolaş, yalvar, füzelerine başka komşularında üs ara!” demiş.

Bunu diyebilmiş, bir sinek bir kartala meydan okumayı bilmiş. Zira dünya o vaziyettedir ki, büyük devlet mâna ve medlûlünü değiştirmiştir. Devler bugün cücelerin yardımına, dostluğuna muhtaçtır. Devler umumî harbe sebep olmak korkusuyla bir karıncayı bile ezmek, yani başka yere ordu gönderip ona halkının aklını başına devşirtmek kudretinden mahrumdurlar. Mahrum olunca da serçe kadar Dominik isteyince haklı veya haksız sebeplerle öç almak, hasmını zor duruma sokmak imkânlarına sahiptir. Nasıl koca bir timsah dişlerinin arasına sıkışmış, et parçalarını ağzını açarak ufacık bir kuşa temizletmek mecburiyetinde ise büyük devletler de pek küçüklerinden yardım beklemek vaziyetine düşmüşlerdir.

Hele o küçük kuş, demokrasi cephesine mensup, ayrıca diktatör kafalı ise, böyle olmasından tabîî bir şey yoktur. Cihan fatihi koca Eisenhower şimdi kötü diktatör Trujibo ve hovarda oğlu ile ister istemez meşgul. Bu hâdiseden ve emsalinden bizim de daha kibar ve haklı şekilde alacağımız bir ders yok mudur?

Yeni İstanbul, 22 Haziran 1958

BİR MİLLETİN BUGÜN ALACAĞI HAYATÎ KARAR

Bugün Fransa’da âmiyane tâbirle “Dananın kuyruğu kopuyor”, tahminler de Gaulle’ün kazanacağını göstermekte.

General’in istediği nedir? O millete soruyor: “Devlet bünyesinde çürümüş, kokmuş, kangren olmuş bir uzuv var. Şimdi haline bırakırsak bütün vücudu saracak, ölümünü ihtaç edecek. Ameliyat yaparak hastayı kurtarma teşebbüsüne girelim mi, girmeyelim?” Cevap müsbet olursa –ki, olmak ihtimali pek kuvvetlidir– bu ameliyat yapılacak, yani Fransa uzun zamandanberi âdetâ şeref ve haysiyetini kıran dünya karşısında nüfuzunu hiçe indiren ve gelişmesini destekleyen pek kötü bir parlâmento rejiminden kurtaracak, onun yerine daha mazbutunu, daha verimlisini koyacak.

Hakikat şudur ki, 1870’den sonra kabul edilen Cumhuriyet idarelerinde parlâmento rejimi Birinci Dünya Harbi’nin nihayetine kadar bağıında topladığı pek mühim, imanlı, pek vatanperver ve idareci şahsiyetler sayesinde devleti birçok badireden kurtarmağa muvaffak olmuştur. Thiers, Poincare, Clemenceau, hattâ Jaurès gibi büyük çapta şöhret ve isimlerini saymağa lüzum görmediğimiz kimi maliyeci, kimi hariciyeci, kimi müstemlekeci meşhur başvekiller, kudretli kumandanlar,

hepsi bahsettiğimiz devreyi şerefle yürütmüş insanlardır. Değ-me millet ve memleket o kadar kısa zaman içinde bu kadar namlı ve ferli rical yetiştirmek imkânını bulamamıştır.

Derken rejim –bilhassa solcular gemi azıya alıp menfi propaganda kampanyasına geçince– zayıfladı; mâneviyat gibi düzen ve anane de bozuldu; Fransa İkinci Dünya Harbi'ne pek değersiz bir parlâmento, bir kabine ve bir askerî kumanda heyetiyle girmiş bulundu. Netice malûm: Hezimetin kahkarisine o tarihte uğradı ve 1870 bozgununu mumla arayacak bir duruma düştü. Filvaki gizli cephe-de az kahramanlıklar göstermedi ve de Gaulle üç beş kişilik bir müfrezeden hatırı sayılır bir ordu çıkarmadı değil! Neyleyelim ki General iktidardan çekilince meydan ciğerleri beş para etmez küçük politikacılara kaldı. Yürürlükteki parlâmento rejimi bu mikropların üremesine elverişli bir saha olduğundan bahtsız ve şanssız birtakım sözde rical iktidar koltuklarına koştular.

Bari o yerlerde durabildiler mi? Ne gezer! Boyuna görüştüler kalktılar; gelen gideni arattı, giden gelenle dalaştı, işler büsbütün çığırından çıktı. Soralım şimdi: İkinci harpten bu yana parlâmento Fransa'ya devlet adamı verebildi mi? Aklınıza öyle meşhur bir isim, öyle başarı geliyor mu? Hayır! Mendès-France mi o adamdır. Yoksa Pflimlin yahut Guy Mollet veya Cachin mi? Bu derece verimsiz ve aşağılık duruma düşen bir parlâmento rejiminin muhafazasında Fransa ısrar edemezdi. Nitekim yarın, öbürgün etmediğini öğreneceğiz.

Yeni İstanbul, 28 Eylül 1958

YENİ ÇIKAN “SİYASÎ MODA”YA KİMLER UYACAK?

General de Gaulle ortaya siyasî bir moda çıkardı: Cumhurreislerinin salâhiyetini artıran, partileri muvazeleneli şekle sokan, umumî reyce müracaat suretiyle yorgun rejimlere hamlecî ve kestirip atıcı mahiyet katan bir inkılâp modası. Galiba şimdi dostumuz Pakistan kendi köşesinde kendi usulünce o modaya ilk uyma teşebbüsüne giren devletlerden biri. Evet, bunu Fransa’da olduğu gibi hükûmet darbesine ve örfî idareye başvurmadan yapamadı, yapamıyacağı da tabîî idi. Daha dün teşekkül etmiş, istiklâline henüz kavuşmuş, âdeta gözlerini dünyaya yeni açmış bir devletten ve milletten aynı olgunluk beklenemezdi.

Gerek Pakistan ve gerek insanlık namına sevinilecek nokta bu değişikliğe şimdilik kan dökülmesine meydan verilmeden girilmiş olması keyfiyetidir ve Irak vakalarının hâlâ kötü tesiri altında bulunduğumuz cihetle sevincimiz yersiz değildir. Bütün temennimiz işin sonuna kadar sulh ve hükûn içinde geçmesi ve –Arap memleketlerinde nümunelerini gördüğümüz askerî diktatörlüklere yol açmadan– en kısa zamanda millî bünyeye uygun sağlam bir hürriyet rejiminin o dost ülkede kurulmuş ve yurdun düşman emellerine hizmet eden unsurlardan kurtulmuş olmasıdır.

Ahvale bakılırsa de Gaulle'ün siyasî modası –meşhur Fransız terzilerinin kadın kıyafeti modaları gibi– idare usulleri henüz oturmamış yahut eskimiş devletlerde epeyce revaç ve rağbet göreceğe benzemektedir. Esasen Fransız buluşları yalnız modada değil, politika, sanat, felsefe ve yaşama tarzı, her kolda daima cihana şâmil bir yayılışa mazhar olmakla maruftur. İtiraf etmeli ki, yeni devletlerden bir kısmı geniş hürriyet rejimi ile işe başladıkları halde sonradan olgun ve buna lâayık halde bulunmamaları hasebiyle diktatörler elinde kalmışlardır; Suriye nazariyemizin inandırıcı bir misalidir; Mısır şimdilik ikinci diktatörünün boyunduruğunu sürüklüyor. Lübnan, geniş hürriyet rejimini –içlerinde seviyece en üstün vaziyette bulunmasına rağmen– anarşiye düşmekten ve memleketi kanlı vakalara sahne olmaktan kurtaramadı. Ürdün –müteveffa papa gibi– öldürücü hıçkırık krizlerine müptelâdır; sükûnet devri oluyor ama “Ya tekrar tutarsa” diye etrafa daima korku salmaktan da geri kalmıyor.

Dünyada en geniş imkânları bahşeden bir hürriyet rejiminden güzel ne olabilir? Fakat Fransa bile aşırı ihtiraslara yahut da yabancı tesirlere kapılmış bazı partileri şımartıp işi ihanet derecesine götürmeğe yol açan öyle bir rejime gem vurmak lüzumu duyduktan sonra diktatörlüğe kaçmadan anayasasına bazı kayıtlar, şartlar koymak ve bunun için de milletin reyine başvurmak isteyen körpe devletleri sade mazur görmek değil, tasvip etmek gerekmez mi? Sözümüz yanlış anlaşılmasın; biz körpe devletlerden bahsediyoruz.

Yeni İstanbul, 11 Ekim 1958

TAHDİDE TÂBİ BİR DEMOKRASİ CEREYANI

Bu defa seçimleri tekrar kazanan Portekiz Hükûmet Reisi Profesör Salazar'ın bir nutkunu okudum. Şöyle övünüyor: “Otuz yıldır bütün rejim ve idare usulü denemelerinden sonra zerre kadar şüpheye mahal kalmayacak surette öğrendik ki, bize en iyi intibak eden, en uzun sükûn devri ve en fazla menfaat sağlayan rejim bugün mer’iyette bulunandır.” Profesör ilâve ediyor: “Şüphesiz ki, halkı bazı fedakârlıklara katlanmak zorunda bıraktık, beklenildiği gibi hatalar, haksızlıklar, bütçe açıkları, gecikmeler ve suiistimaler oldu. Bunların hepsini kabul ediyoruz; fakat bunların hiçbirisi dünkü idarelerle bugünkünün değerini mukayeseyle imkân vermez. Nizam, umumî huzur, siyasî hayattaki vakar, kazandığımız nüfuz, her sahada ilerleme, millî birliğin takviyesi vesaire gibi neticeleri başka adamlar da elde edebilirdi ama başka prensiplerle, başka rejimle olamazdı!”

Nutuk kendi idaresinin müdafaasını yapıyor ama kof sözler derlemesi olmadığından dikkatle okunmağa değer. Şu var ki, çoktandır bizim öyle ciddî yazılarla aramız açıldığı, alışkanlık kaybolduğu ve daha ilk satırlarından hepimizi hafakanlar boğmağa başladığı içindir ki, tercüme etsem de gayretimin boşa gideceğini düşünerek niyetimden vazgeçiyorum. Salazar siyasî partiler aleyhtarıdır. “Partiler büyük

işler yapamazlar,” diyor, “zira büyük işlere kalkmak için ya partizanlıktan vazgeçmek lâzımdır, yahut partilerini yok etmek!” Onun fikrince parlâmentoda çeşitli partilere yer vermek mümkündür, fakat bir tek muhalefet partisi ve cephesi kurulmasına müsaade etmek ne mümkündür, ne de memleket menfaatlerine uygundur.

Şunu da söylüyor: “Esasen doktrin sahibi olan komünistler hariç, muhalif tek cephe kurmak için birleşenler de doktrinden, inançtan, muayyen ve mazbut bir hareket metodundan eser yoktur. Şimdi bir muhalefet cephesi tasavvur edelim; bunun içinde asıl söz geçirecek kuvvet açık yahut gizli surette çalışan komünistlerinki olmaz mı?” Salazar’ın kanaatince müstakil ve partisiz hükûmetler daha verimli iş görürler; partilerle grupların tesiri ve nüfuzu altında kalan hükûmetlerin icraatı daima aksak ve umumî menfaate zararlıdır.

Nev’i şahsına münhasır, olgun, bilgin, sivil ve demokrat bir yarı diktatörün iddiaları bunlardır; nutkun bazı hakikatler taşıdığına şüphe olmasa gerekir. Bildiğimiz şudur ki, dünyanın birçok yerinde çok partili ve şiddetli partizan görüşlü demokrasi sistemine karşı aleyhtarlık başlamıştır. Daha doğrusu demokrasinin yeni tarifleri yapılmakta, yeni şekilde demokrasiler tasavvur olunmakta ve denemelerine de girilmektedir. Tam diktatörlüğe kaçmayan kayıtlı şartlı bir nevi demokratimsi hükûmet tarzı gittikçe sempati kazanıyor. Sonunu bilemeyiz ama bu gerçeği görmemezlikten gelemeyiz.

Yeni İstanbul, 26 Ekim 1958

3

Ortadoğu Siyaseti

MANDA ALTINDAKİ SURİYE – 1

MÜTAREKEDEN DÜRZÎ VE ŞAM İSYANINA KADAR

Milâttan önceki devirlerden tutunuz daha dünkü vukuata kadar bütün Suriye tarihini hem kitaplarda hem de yerinde uzun uzadıya tetkike zemin ve zaman bulmuş, bu memleketin yıllarca içinde yaşamış bir muharrire olmak itibariyle niyetim notlarımı sıralamak ve bir eser hazırlamaktır. Fakat bu eser –şayet düşündüğüm gibi temiz bir iş olacaksa– aceleye gelemes. Halbuki Suriye bugün dünya efkârını üzerine toplamış, çok merak verici bir vaziyette bulunuyor; diğer taraftan komşumuzun son yirmi iki senelik karmakarışık ve yıpratıcı hâdiselerle dolu sergüzeştini bilenler de pek azdır. 1919-1940 yılları arasında orası nelere şahit oldu, bilhassa Fransız manda idaresi ne şekilde işledi, bunların –özlü noktaları ele alarak ve sırf objektif bakımdan sadece vakaları tesbit ederek, mütalea ve muhakeme yürütmeden– bir hülâsasını yapmak faydalı olsa gerektir. Şu noktayı da ilâve lüzumludur: Bu hülâsa tamamiyle vesikalara istinaden vücade getirilmiştir.

Fransız Mandasını Suriyeliler İstediler mi?

Milletler Cemiyeti, 24 Temmuz 1922 tarihli kararıyle Fransa'ya mandaterliği verdiği zaman Fransız matbuatı hep

bir ağızdan o kararın bütün Suriye ve Lübnan ahalisinin arzusuna uygun olduğunu yazmıştı. Bu, doğru değildi. Zira, 1919'da Amerika'nın riyaseti altında üç devlet mümessillerinden mürekkep bir tahkik heyeti, Suriye'ye giderek yerinde yaptığı tetkikler neticesinde hazırladığı raporun sonunda şöyle diyordu: "36 şehir halkı da istiklâl istemekte ve şayet istiklâlin temini şimdilik mümkün değilse, Amerikan mandasını tercih etmektedir." Bu rapor, gizli tutularak Amerika hükûmeti tarafından, ancak Fransız mandasının tahakkukundan sonra ifşa olunmuştur!

* * *

Askerî İşgal İdaresi

Müttefikler ordusu Şam'a 1918 senesi Eylûlü'nde girmişti. Birinciteşrin'in 6'ncı günü de Amiral Vernay kumandasındaki bir Fransız filosu Beyrut limanına demir atmış, Hayfa'dan gelen 250 Fransız askeri de şehre çıkarılmıştı. Aynı tarihte, İngiliz başkumandanı Allenby, Piépape ismindeki bir Fransız albayına bu şehrin ve şimal bölgesinin idaresini tevdi ediyordu. İşte Fransa'nın o havaliye ilk ayak basışı ve idareyi ele alışı bu şekilde başlar.

Halep, Birinciteşrin'in 26'ncı günü İngiliz kıtaları tarafından işgal edilmiştir. Fakat İngilizler Suriye'nin Şam, Hama, Homs ve Halep şehirlerini ihtiva eden şark kısmını Emir Faysal idaresine bırakarak kısa bir müddet sonra orarlardan çekilmişlerdir. Fransızlar garp bölgesini, yani Trablus, Beyrut, Sûr ve Seyda'yı ellerinde tutmaktadırlar.

Vaziyet böylece, kör topal gitmekte iken Fransa, Yakın Şark Orduları başkumandanı ve Fransız yüksek komiseri unvanıyla 21 İkinditeşrin 1919'da General Gouraud'yu Beyrut'a yolladı. İngiliz askerleri ise artık Filistin ve Irak'a dönmüşlerdir; meydan Fransızlara kalmıştır.

Suriyeliler 1916 senesinde iki devlet tarafından resmen ve kâğıt üstünde kendilerine vaadedilmiş olan istiklâli işte bu sırada ısrarla istediler ve 1920 senesi Martı'nın on birinci günü, Şam'da Millet Meclisi kararıyle Faysal'ı Suriye kralı olarak seçtiler. Aynı sene, 8 Nisan'da da yine Millet Meclisi, Suriye devletinin istiklâlini ilân ediyordu.

* * *

İlk Suriye Devletinin Hudutları

Yeni devletin hudutları içinde Halep vilâyeti, Hama ve Homs mutasarrıflıkları, Baalbek, Buka, Hasbayya, Raşayya kazaları vardı. Zaten Fransızlarla İngilizler 1914'teki Sykes-Picot Muahedesi'nde bu son dört kazanın Suriye'ye ait olduğunu kabul etmişlerdi. Kral Faysal, kurduğu devletin denize bir kapısı olmadığından müteessirdi. Onu temin maksadıyla Paris'e kadar gitmiş, soğuk karşılanmış, mahreç alamamış, fakat Clemenceau'yu, icabında Fransa'ya her türlü yardım ve kolaylık gösterilmesi şartlariyle bu devleti tanımaya razı etmişti.

Artık Suriye, iyi kötü, bir devlet halini almıya çalışıyordu; dahilî idaresiyle meşguldü; karışıklıklar azalmıya yüz tutmuş, hükûmet nüfuzu kendisini göstermiye başlamıştı. İşte tam bu sırada General Gouraud, ordusunu Şam üzerine yürüttü.

Üç Ay Süren Bir Devlet ve Bir İstiklâl

Türkiye'ye karşı Kilikya'ya asker ve cephane sevki için General Gouraud, Suriye hudutları dahilinde bulunan Rayak-Halep demiryolu hattını kullanmak mecburiyetinde kalmış ve bu maksatla Kral Faysal hükûmetine, ağır lisanla yazılmış bir name göndermişti. Hükûmet, müracaat tarzının müstakil devlet mefhumuna yaraşmayan münasebetsiz şekli karşısında ve yeni kazanılmış istiklâl gururu tesiriyle hiddete kapılarak bu talebe muvafakat etmemek istedi. Fakat 9 Haziran 1920'de generalden yirmi dört saat mühletli bir ültimatom aldı; şaşaladı, memleket ve istiklâl tehlikeye girmişti; boyun eğmekten başka ne yapabiliirdi? "Geç yiğitim geç!" demeye mecbur kaldı. Artık iş işten geçmişti. Fransız ordusu –fırsatı ganimet bilerek ve hudutta bazı asayişsizliğin askerî emniyeti ihlâl ettiğini vesile tutarak– Suriye hudutlarına girdi; Şam civarında Meysalum mevkiinde bizzat Harbiye Nazırı Yusuf El Azma'nın idare ettiği yerli kıtalarla karşılaştı. Bir top mermisi biçare nazırın başını koparıp attığı ve zaten hazırlıksız olan asker de dağıldığı için ertesi günü 25 Temmuz 1920'de General Gouraud, Faysal'ın bırakıp gittiği Şam'a bir fatih deklebesiyle giriyordu; Suriye, daha doğrusu Arap istiklâli de bu suretle üç ayda sona ermiş oluyordu.

Yusuf El Azma'nın öldüğü ve gömüldüğü yere sadeliği insana rikkat veren bir âbide yapılmıştır. Her sene, bu hadisenin vuku bulduğu tarihte orası, kaybedilen istiklâlin remzi olarak ziyaret edilir.

* * *

Lübnan Büyütülüyor, Suriye Küçültülüyor

Gouraud'nun ilk işi Müslüman Suriye'den intikam almak için onun hudutlarını daraltmak ve bir kısmı Hıristiyan olan Lübnan'ı büyültmek olmuştur: 31 Ağustos 1920 tarihli ve 318 numaralı bir kararname ile Suriye'den, yukarıda isimleri geçen dört kazayı aldı, ötekine ekledi ve bu suretle bir "Büyük Lübnan" devleti kuruverdi. Yapılan işin mahiyeti hakkında bir fikir vermek için not edelim: Meselâ Baalbek kazasında on bin Hıristiyana karşı yirmi beş bin Müslüman vardı; bunu da genişlettiler. Başında Hıristiyan bir devlet reisi bulunan şimdiki Lübnan Cümhuriyeti idaresinde Baalbek kazası küçük bir Hıristiyan azlığına karşı kırk bin Müslüman nüfusuna maliktir ve ekseriya bir Hıristiyan kaymakamla idare edilir.

Asıl acaip olan cihet bu derece genişletilmesine rağmen Lübnan'ın yine memnun olmaması ve Fransız mandasına karşı mırıldanmak vesilelerini kaçırmamasıdır.

* * *

Gouraud Geri Alınıyor; Weygand Bir İş Göremiyor

Suriye bir türlü sükûna eremiyor, ufak tefek, fakat daimî isyanların ardı arası kesilmiyordu. Fransa, silâh altında yetmiş bin asker bulundurmak suretiyle bu memlekette

güç belâ tutunmaktaydı; hem de gün geçtikçe aleyhdarları çoğalarak muhalif cereyanlar kuvvetleşerek... General Gouraud'yu, nihayet geri çektiler ve yerine 1923 Nisanı'nda General Weygand'ı yolladılar. Bu iki general da mutekit Hıristiyandı; Lübnan papazlarıyla bağdaşıyorlardı; fakat, o nisbette de Suriye tarafında hoş gitmiyorlardı.

Weygand'ın komiserliği sönük ve kısa sürdü; 1924 İkinci ceteşrini'ne kadar... Lâkin vakasız geçmişti. Metropol Fransa'daki sol cenah hükûmeti, bu mevkie dindarlıktan hazzetmiyen bir general göndermeyi düşünmüş ve umumî harpte Selânik cephesi kumandanlığında bulunmuş olan Sarail'i (Saray) seçmişti.

Sarail haşin, delişmen, patavatsız bir adamdı; Beyrut ritumına ayağını basar basmaz, papaz, zabıt, memur, eşraf, karşısına kim çıktıysa haşlamıya başladı. Zaten, General'in hür fikirli olduğunu bilen Marunî cemaati, daha evvelden onun aleyhine Hıristiyan ıfkârını hazırlamıştı. Yeni ho-komiser acaip hareketleriyle herkesi gücendirdi. Filvaki Lübnan Hıristiyanları, bilhassa Marunîler, teşkilâtlarına güvendiklerinden dolayı esasen şımarık idiler; kiliselere gitmek ve sonu gelmez âyinlerde bulunmak fırsatını kaçırmıyan Weygand bile onlardan yaka silker, "Tahakkümlerinden bıktım!" derdi.

* * *

Sarail Felâkete Sebep Oluyor

Selânik'in eski başkumandanı, nihayet, Suriye'de en büyük hatayı işledi. Başlarına musallat edilen Yüzbaşı Gar-

billet adındaki delifışek bir müstemlekeci idare âmirinden şikâyete gelen Cebelidürüz heyetini günlerce beklettikten sonra huzuruna kabul etmeden, heyetten bazılarını sürgüne yolladı, kalanını da ters yüzüne geri çevirdi.

Bu hakaret, Dürzî isyanına, isyanın Şam'a sirayetine ve bütün Suriye'ye şamil bir ihtilâl mahiyeti almasına sebep oldu. Senelerce Fransız kanı, serveti, şerefi bir şah damarından boşanır gibi aktı, aktı; hezimetler, bombardımanlar, yangınlar, idamlar, katliamlar birbirini takip ederek –dünya pek farkına varmadığı halde– Suriye toprakları sulh devri tarihinin en müthiş vakalarına sahne oldu. Yarınki yazımızda bu kanlı ve karışık kısmı hülâsa edeceğiz.

Tan, 6 Haziran 1941

MANDA ALTINDAKİ SURİYE – 2

DÜRZÎ İSYANI VE SURİYE İHTİLALİ

Cebelidürüz Manen de Volkanikti

Demokrat ve cumhuriyetçi general unvanı verilen Sarail hakikatte bir müstebitti; kafasında tasarladığı ne ise, kimseden fikir danışmağa lüzum görmeden, onu yapardı. Dürzî heyetini de böylece, bir öfke buhranı arasında, neticeyi ince eleyip sık dokumadan koyvermişti. Halbuki Cebelidürüz, Fransız mandası gireliberi emniyet verici bir manzara arz etmiyordu. İkide bir silâhlı kıyamlar vuku buluyor, asker sevkine, çarpışmalara mecburiyet hâsıl oluyordu. Bu vakalar, mümkün mertebe gizli tutulmakla beraber orada yaralananlara, gayret ve fedakârlık gösterenlere “Suriye maddiyası” verildiğini anlatan bazı vesikalar, meselâ 13 ve 27 Birinciteşrin tarihli iki kararname vaziyetin bozukluğunu, güçlüğü isbat edecek mahiyette idi.

Sarail, buna rağmen heyeti geri çevirmiş, ayrıca da âzasından birçoğunu Tüdmür’e sürmüştü. Lâkin isyanı hazırlıyacak olan en mühim şahsiyet, Soltan El Atraş akıllı davranmış, yerinden kımıldamamış, her ihtimale karşı tedbirler almakta kusur etmemiştir.

Fransız Kuvvetleri Bozguna Uğruyor

Dürziler diyarının merkezi Sueyda kasabasıdır ve bu kasabanın kalesinde bir Fransız garnizonu bulunmaktadır. Âsiler, evvelâ, bu kaleyi muhasara ettiler; içindekiler aç, yaralı, hasta, perişan halde dayanmağa çabaladıklarından kendilerine ancak tayyareler tarafından bir miktar gıda ve lüzumlu maddeler atılabiliyordu. Onları kurtarmak lâzımdı: Sarail bu işi Selânik cephesinde maiyetinde bulunmuş olan kendi yetiştirmesi General Michaud'ya (Mişo) havale etti.

Michaud kabiliyetsiz, silik, tembel bir zabitti; bütün zamanını, masasının başına geçip kumanda ettiği askerî kuvvetin bir kutu kibrite, bir deste muma kadar hesaplarını tetkikle boşu boşuna geçirirdi. “Yürü ve kurtar!” emrini alınca seferî heyeti kendisi hazırladı; hattâ hiç lüzumu olmadığı halde ağır toplar bile getirtti. Nihayet taburlar harekete geçmişti; fakat öyle bir karışıklık hüküm sürüyordu ki kimsenin kimseden haberi yoktu. Bu minval üzere epeyce yol alındı; hattâ Sueyda kalesinin granit taştan, siyah ve heybetli şekli de ufukta belirdi. Michaud “Muvaffakiyet!” diye bağırarak arzusunu güçleniyordu; bir zabıt yanına koştu “Felâket!” diye haykırdı. Yol kesilmiş, düşman dört taraftan orduyu çevirmişti. Dürzilerin hücumu müthiş oldu; pişdar kuvvetler dayanamadı, karmakarışık geri çekildiler. Şaşkınlık her tarafa sirayet etmiş, bozgun başgöstermişti. Dürziler zırhlı otomobillere kadar yanaşıyorlar, içine athıyorlar, bulduklarını bıçaklıyorlar, her ne varsa, ne rasgelirse yakıyor, yıkıyor, enkaz haline getiriyorlardı. Bu,

misline az rastlanmış hezimetlerden biri olmuştu. Ölen Fransız zabıt ve erleri büyük bir yekûn tuttuğu gibi âsilerin eline geçen ganimetler de hesapsızdı.

* * *

General Gamelin'in Başkumandanlığı

General Michaud o sırada ne yapıyordu? Nerede idi? Bir zırhlı otomobile kapağı dar atmış, Havran hudutlarına, Ezraa'ya doğru, ters yüzüne kaçıyordu. Dürzîler fırsatı kaçırmadılar; Temmuz'un 14'üncü günü Şam şehrinin cenubundaki köylere hücum edecek derecede meydanı boş bulmuşlar; hattâ Suriyelilerden yardım göreceklerini bildiklerinden 1500 kişilik bir kuvvetle, ayın 24'ünde Şam'a girmeğe bile teşebbüs etmişlerdi.

Maamafih birtakım çarpışmalar ve karşılıklı galebe ve muvaffakiyetlerden sonra münferit bir Fransız kuvveti 24 Eylûl'de Sueyda'yı geri almış, kaledekilerin bakiyesini kurtarabilmişti. Bakiyesi diyoruz; zira Dürzîler, Michaud ordusundan ele geçirdikleri topraklarla kaleyi hırpalamışlar ve birçok telefata sebep olmuşlardı. Şurasını da kaydetmek faydalıdır: Bu vakalar esnasında Suriye ve Lübnan başkumandanlığında bulunan zat, sonradan ismini hepimizin öğrendiğimiz General Gamelin idi. Sueyda'da mahsur kalanları tayyare ile beslemek de ancak onun yaptığı teşkilâtla mümkün olabilmişti; fakat himmeti ve marifeti bundan ileriye varamamıştı.

* * *

Dürziler Artık Galebe Çalmışlardır

Yeni Fransız kuvveti Sueyda'da yalnız üç gün kalabildi; zira kasabadaki su tesisatı harap edilmiş, ayrıca bu kuvveti beslemek için hariçten erzak celbi imkânı da kalmamıştı. Bütün Cebelidürüz tâ Şam vahasına kadar âsilerin hükmü altında bulunuyor, o koca sahada tek Fransız bayrağına, nüfuz ve kudretine rastlamak mümkün olamıyordu. İsyân muvaffakiyetle neticelenmişti; şimdi bunun Suriye'nin içerisine de sirayeti, genişlemesi, bir ufak cemaat ve ayrı bir mezhep ihtilâfindan ibaret kalmıyarak millî bir Arap ihtilâli mahiyeti alması lâzım geliyordu. O dahi, çok gecikmeden oldu.

* * *

Şam Toplarla Bombardıman Ediliyor

Yine o sene, yâni 1925'te, Birinciteşrin'in 4'üncü günü bedevîlerden teşekkül etmiş bir Arap kuvveti Suriye'nin şimaline düşen büyük şehirlerden [...] * yardım gören Dürziler Şam'ın Meydan ve Şagur mahallelerini ele geçirdiler; yerli halk ile bağdaştılar ve hep beraber yürüyerek ho-komiserin ikametgâhı olan Azım sarayına vardılar. Senegali muhafız askerlere hücum ettiler. Ertesi günü bu hücum tekrarlandı, karakollar yakıldı ve sarayın bir kısım eşyası tahrip olundu.

General Sarail, Şam'da ve civarında mevcut büyük miktardaki Fransız kuvvetlerini, tayyarelerini, tanklarını, mitralyözlerini ve sair vasıtaları kullanması lâzım gelirken –ne işiyle gü-

* Bu kısım okunamadı. (hzl.)

ciyle meşgul yerlilere, ne ecnebilere, ne konsoloslara, kimseye haber vermeden ve en basit bir ihtara lüzum göremeden- şu emri verdi. “Topları çeviriniz ve şehri bombardıman ediniz!..”

Bombardıman, Birinciteşrin’in 19 ve 20’nci günleri, gece gündüz, ara vermeden devam etmişti. Memleketin tanınmışları kumandana başvurdular, ateşin kesilmesi ricasında bulundular. 100.000 Osmanlı altını, 3000 harp silâhı tediye ve teslim edilmek şartıyla rica kabul edildi ve toplar, nihayet sustu!

Bombardımanın insanca yaptığı telefât miktarı malûm değildi; lâkin maddî hasarın yüz milyon franktan fazla olduğu muhakkaktı.

* * *

İsyan Devam Ediyor

İhtilâl ve isyan sona ermiş mi idi? Ne gezer! İkinciteşrin’in 9’unda, Arap çeteleriyle birleşen Dürzî fedailer, Suriye’den ayrılarak “Büyük Lübnan”a peşkeş çekilmiş olan Hasbaya kasabasını zaptettiler; dört bin kişilik başka bir kuvvet de ayın 15’inci günü, yine hediye verilmiş kasabalardan birini, Rasayya ve arkası sıra Mercayum’u ele geçirmişti.

Bu muharebeler, iki tarafa da pek pahalıya mal oluyor, iki taraf da kahramanlıklar gösteriyor, kan sel gibi akıyordu. Diğer taraftan, Fransız zabıtasının nüfuzu hâkim olan büyük şehirlerde tevkiplerin, işkencelerin, idamların sonu gelmiyordu. Bu zabıta kuvvetinin başındaki memurlar Fransız’dı; fakat asıl faal ve insafsız olan unsurlar Adana ve havalisinde ders gördükten sonra Suriye’ye efendileriyle beraber iltica

etmiş olan yabancılarıdır. Gerek bunlar tarafından, gerek manda idaresince yapılan işlerin ne derece adalet ve insanlık mefhumuna aykırı bulunduğunu tafsilâtiyle öğrenmek isteyenler, bilâhare yine hür fikirli Fransız muharrirleri tarafından neşredilen *Damas, sous les bombes* ve *La verité la Syrie* gibi kitaplara müracaat edebilirler.

Bu vakaların cereyanı sırasında Suriye’de bütün şehirler, köprüler, yol başları ve tesisat tel örgüler ve kum torbalarıyla çevrilmiş, her tarafa siperler kazılmış, istasyonlar yanmış, trenler ise ya durmuş ya muhafız kıtalara emanet edilmişti. Memlekette tam bir harp hali ve manzarası göze çarpıyor, postalar soyuluyor, köyler ve evler basılıyor, dağlar, dereler kurşun sesiyle çınlıyordu.

* * *

Meşhur Collet İsyan Sahasında

Geçenlerde, maiyetindeki süvari kıtasıyla beraber Suriye’yi bırakarak hür Fransızlara iltihakı mühim bir hâdise teşkil eden kolonel Collet, isyan başladığı sırada sadece teğmen idi ve Adana’nın tahliyesinden sonra Halep istihbarat dairesinde sessizce çalışıyordu; tenkil hareketine iştirak etmesi için cenuba gönderildi. Oralarda, çoğu Çerkes olmak üzere muhtelif ırklardan bir mümtaz süvari alayı kurmağı düşünmüş, fikrini tatbik sahasına en mükemmel şekilde koymuş ve Fransız menfaati bakımından fevkalâde yararlıklar göstermişti. Ölümden tamamiyle pervasızlık derecesinde cesaretli, teşebbüs sahibi, iyi bir asker, iyi bir âmir ve ayrıca

da diplomattı. Kısaca denebilir ki isyan erbabının gözünü yıldırarak Fransız muvaffakiyetini temin edenlerin başında kendisine ve süvarilerine en değerli mevkii vermek lâzımdır.

* * *

İlk Sivil Ho-Komiser

Ho-komiser olarak General Sarail'in yerini alan artık bir asker değildir; bir sivil, bir diplomat, bir gazeteci, âyandan de Jouvenel'dir ve Suriye'ye "Harp isteyenlere harp! Sulh isteyenlere sulh!" programıyla gelmiştir; daha doğrusu efkârı yatıştırmak kararıyla...

Diğer taraftan 1926 senesi baharından itibaren Suriye ihtilâlcilerinin yıldızı sönmeğe başlıyor. Evvelâ Lübnan, sonra Trablus civarında Akrın, daha sonra da Şam vahası, nihayet Cebelidürüz âsilerden temizlenerek silâhlı mukavemet kınılıyordu.

Lâkin fikir sahasındaki isyan, kısa bir sükûnet devrini müteakip, en had şekline girmiştir ki buna sebep olan mand idaresinin belli başlı kusurlarını yine bizzat Fransız kalem erbabının neşrettikleri vesikalara istinaden yarınki yazımızda derleyip toparlıyacağız.

Tan, 7 Haziran 1941

MANDA ALTINDAKİ SURİYE – 3

HO-KOMİSERLER RESMİ GEÇİDİ

General Gouraud'nun İdare Tarzı

8 Birinciteşrin 1919 tarihli bir Cümhurreisi kararı ve “Yakın Şark Ordusu başkumandanı ve Fransa ho-komiseri” unvanıyla –bu ilk unvanda Suriye ve Lübnan sözleri geçmemektedir– Beyrut’a gönderilen General Gouraud, gerek yerli halk, gerek komşu devletler ve gerek bizzat Fransa bakımından gayet zararlı icraat yapmış, daha doğrusu, artık düzelmesi mümkün olmayan bozuk bir idarenin ilk temelini kurmuştur. Bu hareketinde Hristiyanlığa bağlılık, arazi tevsii hırısı, sadece de kuvvete istinat prensibi, kısacası müstemlekeci ruhu âmil oluyordu. İşlediği hatalar şunlardı:

1– Müstakil Suriye devleti topraklarına göz dikip verilen söz hilâfına, sırf İngiltere’ye rekabet için bir vesile icadiyle oralarını ele geçirmesi;

2– Kilikya adı verilen öz Türk topraklarını askerî işgal altına almağa kalkışması;

3– Müslüman Suriye zararına ve intikam maksadiyle Hristiyan Lübnan’ı büyültmesi ve bu Suriye’yi, tabii limanı olan olan Trablus’tan mahrum etmesi;

4- İcraatinde Milletler Cemiyeti paktının intidab idaresi şeklini tarif eden 22'nci maddesini hiçe sayması ve yerli hükûmetleri kukla derecesine indirmesi;

5- Ho-komiserlik dairelerini büyük bir devlet, bir koca imparatorluk teşkilâtı imiş gibi binlerce Fransız memuriyle doldurması;

6- Kilikya'dan boşanan muhtelif Hristiyan unsurlarını Suriye ve Lübnan'a yerleştirip bunlara "ahalii asliye"den fazla imtiyaz ve hükûmet dairelerinde mevki vermesi; bir kısmını da yerli halka karşı zabıta işlerinde ve komşu devletlere karşı iz'âç edici vazifelerde kullanması.

* * *

Kurulan Bir "Uzak Şark" Müstemlekesidir

Birinci maddedeki hatası, isyan ve ihtilâllerle karşılaşmak, daimî bir ordu beslemek, bozgunlara uğramak, Fransız kanı dökmek gibi hâdiselerle tam yirmi iki sene mandater devleti zarara sokmuştur. İkinci maddedeki hesapsızlığı kanlı bir felâket, şerefsiz bir hezimetle neticelenmiştir. Üçüncüsü hâlâ kapanmayan bir yara halinde işlemektedir. Dördüncüsü resmen verilmiş bir söze riâyetsizlik teşkil eder. Beşinci madde Fransa'da ve yurtlarında dikiş tutturamamış bir sürü kabiliyetsiz adamı yerli halkın zaten dolu olmıyan kesesinden beslemek demektir. Altıncıya gelince memleketin havasını büsbütün bulandırmaktan, yeni bir husumet unsuru yaratmaktan ve istikbal için de dahilî bir iğtisas, hattâ kanlı sahneler hazırlamaktan başka bir netice veremezdi. Hülâsa etmek lâzımsa şöyle diyelim:

“Gouraud, Yakın Şark’ta, bir manda idaresi değil, en haşin bir Uzak Şark, bir Afrika müstemlekesi kurmuştu. Zira, yerli idarelere hiçbir hak ve salâhiyet vermiyerek teşriî ve icraî bütün kudreti kendi eline almış, hattâ ecnebi ve mahallî mahkemelerin bile istiklâl ve hürriyetlerini hiçe saymak pervasızlığını göstermişti.” (Mehaz: V. de Saint Point)

* * *

General Weygand’ın Yaptıkları

Gouraud, Kral Faysal’ın çekilişinden sonra Suriye kıtasını, evvelâ dört ayrı hükûmete taksim etti. Şam, Halep, Aleviyyîn, Büyük Lübnan hükûmetleri. Bir müddet sonra bunlara bir beşincisini ve altıncısını ekledi: Cebelidürüz ve müstakil İskenderun sancağı. Lâkin 28 Haziran 1922 tarihinde, yeni bir kararla yalnız Şam, Halep ve Aleviyyîn hükûmetlerini bir federasyon şeklinde birleştirdi. Bu dahi devam etmedi. 1924 Birincikânunu’nda General Weygand yeni hudutlarla yepyeni ve daha küçültülmüş bir Suriye devletini kuruyordu; yâni –nasyonalist edip Maurice Barrès’in Ehlişalip bakiyesi saydığı Alevîlere karşı beslediği muhabbetle hürmetten ve arzusunu yerine getirmek için– Aleviyyîn ismiyle ayrı bir devlete yer vermek, Suriye’yi deniz mahreçlerinden mahrum etmek suretiyle!

Maamafih Weygand o kadar cezayı da kâfi görmemişti: Cebelidürüz’e idarî muhtariyet vererek Suriye ile alâkasını tamamiyle kesmişti. Ve daha fena bir şey daha yapmıştı: Dürzî ve Şam isyanına vesile hazırlıyan müstemlekeci yüz-

başı Carbillet'yi de Cebelidürüz'e en geniş, hudutsuz, derbeyi salâhiyetleriyle yine bu General Weygand yollamış; halefi General Sarail de onun yaptığı ise dirayetsizliği ile tûy dikmişti!

Yalnız 1920-1925 seneleri arasında, yâni 5 yıllık kısacık müddette gerek arazi, gerek idare şekli bakımından Suriye'nin kaç türlü değişikliğe uğradığına dikkat edilince Fransa'nın ve ho-komiserlerinin kararsızlığı, programsızlığı, hattâ şaşkınlığı tamaniyle meydana çıkar. (Mehaz: Pierre La Mazière)

* * *

De Jouvenel İş Başında

Hatip, gazeteci, diplomat ve âyandan bir sivil olduğunu bildirdiğimiz dördüncü Ho-komiser de Jouvenel, Paris'ten hareket ettiği zaman henüz dumanları tüten ve kanı akmakta devam eden korkunç, bedbaht bir ülkeye geldiğini biliyordu; hariçten yardım gören ve direktif alan Arap sosyalist partisi ile artık uyuşmak icab ettiğini, şimal komşusu kuvvetli Türkiye ile de bağdaşmak lüzumunu anlıyordu. Binaenaleyh evvelâ, yol uğrağı, Mısır'da bu parti başkanlarıyla görüşmeği kabul etti.

Fakat mülâkat beklenen neticeyi vermedi. Filvaki görüşme esnasında yeni ho-komiser, sükûn avdet eder etmez Suriye'ye bir "anayasa-kanunu esasi" bahşedeceği vâdinde bulunmuştu, zaten Milletler Cemiyeti de Fransa'ya Suriye ve Lübnan mandasını bu şartla vermişti. İntidab kararna-

mesinin birinci maddesinde deniliyordu ki: “Bu mandanın mer’iyete girdiği tarihten itibaren üç sene zarfında, mandater devlet, Suriye ve Lübnan’a –yerli hükûmetlerle uyusharak ve bütün halkın hukuk, menfaat ve arzularını hesaba katarak– bir kanunu esasi verecektir.” Manda 1922 senesi Temmuzunda mer’iyete girmişti; binaenaleyh 1925 senesi sonunda bulunulduğu cihetle bu maddenin yerine getirilmesi çoktan icab ederdi. (Halbuki –yine de tamamı tatbik edilmemek şartile– Suriye kanunu esasisi ancak 1930 Mayıs’ında tasdik olunmuştur!) Mısır’daki parti de Jouvenel’in o kadicık vâdiyle memnun edilemedi; hattâ bir Fransız muharririnin ifşasına göre, lüzumsuzca, toyca, belki de mütaassıbcı ileri gitti, Fransız mümessilinden ordusunun geri alınmasını ve intidaptan vazgeçmesini bile istemek cesaretini, cüretini gösterdi!

* * *

Bir Tefeci Paşa Oluyor, Oğulları Prens

“Suriye-Filistin Cemiyeti” unvanını taşıyan ve Arap istiklâline çalışan bu partinin reisi kimdi? Prens Lutfallah! Fransa’nın Yakın Şark’taki siyasetini birçok noktalardan şiddetle tenkit eden maruf bir Fransız muharriri tarafından yapılmış tahkikata istinaden Prens Lutfallah’ın mazisi ve hikâyesi şöyle hülâsa olunabilir: 1860 tarihinde Lübnan’dan Mısır’a meteliksiz üç Ortodoks Rum delikanlısı geliyor; biri bir cinayet işliyor, kaçıyor, kayboluyor; öbürü ölüyor ve kalan kardeşi Habib’e beş, on lira miras bırakıyor. Habib bu

parayı faizcilikte kullanıyor, kazanıyor, arazi alıyor, pamuk ekıyor ve zengin oluyor. O kadar ki 1887 tarihinde Habeşistan ve 1888’de Türkiye istikrazını kendisi kapatıyor. 1921 yılında Habib Paşa ismiyle gözlerini yumduğu vakit serveti altı milyon Mısır lirasını geçmektedir. Oğulları da Hicaz Kralı Hüseyin’e, bir dar vaktinde nakdî yardımda bulunuyorlar, “emir”, yâni “prens” unvanı alıyorlar. İşte Lutfallah, bu evlâtların en büyüğüdür ve Arap istiklâlini temin edecek partinin reisi de kendisidir!

Beşinci Ho-Komiser Geliyor

De Jouvenel, vazifesi başına gelince, bir müddetten beri Suriye’de dahilî işleri de uhdesine almış olan Fransız muvakkat hükûmetini değiştirip devlet reisliğine, Sultan Abdülhamid’in sabık damatlarından ve Beyrut’un iyi tanınmış simalarından Ahmet Namî Bey’i tayin ediyor ve ona yerli bir kabine kurduruyor. Daha evvel Suriye’de Antakya eşrafından ve Berketzadelerden Suphi Bey, “İttihadı Surî reisi” unvanıyla bu vazifeyi görmekte idi; isyan onun zamanında, fakat manda idaresinin hatasıyla vuku bulmuştu. Nasyonalistlerin iştirak etmedikleri o kabineler ve hükûmetler bittabi memleketi temsilden uzaktı ve mandater devletin elinde birer aletti. Bu ciheti hususî faslında anlatacağız.

Yeni ho-komiser, diğer taraftan 30 Mayıs 1926 tarihli uyuma ile Türkiye-Suriye münasebetlerini de tanzim etmiştir. Lâkin Şam’da, ne vaat, ne tehdit, sükûn ve istikrardan hâlâ eser yoktur. Fransa, “vatanî” ismiyle anılan nasyonalistlerle arasını düzeltmedikçe hâdiselerin sona ermiyeceğini ve ordunun ra-

hat kalamıyacağını anlıyor; de Jouvenel'i geri çağırıyor ve Yakın Şark'a beşinci ho-komiser olarak 1926'da, Hariciye Nezareti yüksek memurlarından birini, Ponsot'yu gönderiyor.

* * *

Ho-Komiserler Nasıl Seçilir?

Bu zat, selefinin aksine, dirhemle söz söyleyen, temkinle hareket eden ve uzun, derin tetkikler yapmadan fiiliyata geçmeyen bir âmirdir. Hattâ Poincaré'nin hatıratındaki teşhise göre "ağır yapılması icab eden bir işi ona vermelidir." Ponsot da -bütün eski ho-komiserler gibi- Suriye'ye gelirken bu kıta hakkında tamamiyle malûmatsız ve programsız olmakla beraber, hılkati icabı, yerinde etüt yapmadan, teferrüatıyla vaziyeti kavramadan evvel işe girişmiyecektir. Denilebilir ki: "Merkez, neden oralara böyle, memleketi hiç tanımayan adamları gönderiyor ve niçin onlara sarih talimat, bir direktif vermiyor?"

Muhtelif Fransız muharrirlerinin birleştikleri fikri hülâsa edersek vaziyet şöyledir: Paris hükûmeti parlâmento müzakerelerinden, kabine buhranlarından, parti kavgalarından başını kurtarıp da deniz aşırı mühim işlerle uğraşacak halde değildir. Her hükûmet değişikliğinde, iktidara gelenler "Ali yapamadı, bizim Veli'yi yollarız!" diye düşünüyorlar ve seçtikleri zata: "Haydi," diyorlar, "durma, Suriye'ye koş, yetiş, dırıltının önüne geç!" En büyük ihtarları, tek direktif de şudur: "Vaka istemeyiz!"

Ponsot ve De Martel

Ponsot tam iki sene düşünüyor, ikinci derecede birtakım değişiklikler yapıyor, vatanilerle uyuşma yolları arıyor, uyuyor gibi de oluyor; kanunu esasiyi hazırlaması için intihap neticesinde bir meclis topluyor; nasyonalistler bu meclise hâkimdir; intidab idaresine meydan okuyorlar: Ho-komiser 11 Ağustos 1928'de meclis müzakerelerini üç ay tehir ediyor; yine bir netice çıkmıyor; bir daha uzatıyor, sonunda da 1 Şubat 1929'da bilâ müddet tatile mecbur kalıyor. Yer yer kıyamlar, kanlı hâdiseler, dükkânların kapanması, grevler, asker müfrezelerine hücumlar, neler neler...

Suriye'de kargaşalık, kararsızlık devam ededursun, komşusu Irak çoktan müstakil bir devlet haline sokulmuştu.

Nihayet 22 Mayıs 1930 tarihinde kanunu esasi ve cümhuriyet ilân ediliyor, 1932'de Mebusan Meclisi toplanıyor; ilk Cümhurreisliğine seçilen şahıs Arap İzzet Paşa'nın oğlu Mehmet Ali El Âbid'dir. Fakat, yeni hükûmet, Başvekâlete getirilen Şam kadısı Şeyh Taceddin'in elinde alet oluyor ve tekrar karışıklıklar başlıyor; Ponsot'ya da 1933'te Paris'e dönmek düşüyor. Yedinci ho-komiser, Tokyo sefiri Comte de Martel'dir; zevk ve safa düşkünüdür; tereddütle geçen bir devreden sonra cümhurreisini de değiştirerek Suriye devletini nasyonalist partiye teslim ediyor, kurtuluyor. Fakat yeni umumî harp tekrar bu havalide Fransız müstemlekeciğini geri getiriyor!

Mandater devletin ve yerli hükûmetin akıllara durgunluk veren idare mekanizmasını, bunun acayipliklerini yarınki yazımıza sığdıracağız.

Tan, 8 Haziran 1941

MANDA ALTINDAKİ SURİYE – 4

İDARE MEKANİZMASI

Müthiş Bir Teşkilât Kadrosu

Merkezi Beyrut'ta bulunan ho-komiserlik idare kadrosunun bir büyük devlet teşkilâtından farkı yoktur. Orada devlet reisi –müstebit bir hükümdar salâhiyetleriyle– bizzat ho-komiserdir. Bu zatın maiyetinde bir umumî kâtip, askerî, sivil ve politik olmak üzere üç kabine, konsoloslar, hususî müşavirler, ayrıca 13 nezaret mevcuttur. Tabîîdir ki her birisi lüzumsuzca ve yüzlerce memur barındırmak şartıyla... Ordu ve donanma ayrı!

Fakat iş bu kadarla da kalmaz: Ho-komiserin Şam, Halep, Deyrizor, Hama-Homs, Lâzkiye, Sueyda ve İskenderun'daki birer delege veya muaviniyle bunların maiyetini, kalemlelerini, memurlarını da hesaba katmalıyız. Ama yine mesele bitmez: Suriye'nin muhtelif şehir ve kasabalarında 27, Aleviyyin hükûmeti nezdinde 6, Cebelidürüz'de 3, bedevîler arasında 3 istihbarat zabiti ve maiyeti, yani manda idaresinin hakikî icra kuvveti vardır ve hepsi de ho-komiserliğe bağlıdır. Ho-komiserin emri altında yalnız intidap teşkilâtına

dahil dairelerin yekûnu 73'ü bulur! Bir Fransız muharriri yazıyor: “Osmanlı Devleti zamanında bu arazi –1914 sene-si istatistiğine nazaran– sadece 350 memurla idare edilirdi. Şimdi 4000 kişi ile.”

* * *

Hükümsüz Hükûmetler Serisi

Her hükûmetin, yani Suriye, Lübnan, Aleviyyin, Cebe-lidürüz ve İskenderun müstakil sancağının, yerli idareleri de başkadır. Hattâ Suriye ve Lübnan'da tam, ötekilerde yarım birer devlet mekanizması işlemektedir: Cümhurreisleri, nezaretler, mebusan meclisleri, hattâ, bir aralık minimini Lübnan'da âyân azasiyle! Ayrı ayrı valiler, mutasarrıflar, kaymakamlar, nahiye müdürleri, devlet şûraları, temyiz mahkemeleri, divanı muhasebat ve sair teferrüatiyle! Ya hudutlar, birbirini tanımayan jandarmalar, önceki hükûmetlere yan bakan, düşman muamelesi yapan emniyet memurları!

Fakat bütün bunlar, devlet reisinden nahiye müdürüne ve orman bekçisine kadar manda âmirlerinin arzusu haricinde en ufak bir iş görmek salâhiyetinden mahrumdurlar. Misal olarak ele alalım: Suriye yerli hükûmeti, hem de farz edelim devlet reisinin de iltimasıyla, bir nahiye müdürü tayin edecek... Bu muamele alelusul yapılır, dahiliye vezaretince evrakı hazırlanır. Lâkin tasdike gitmeden önce ho-komiserin o devlet nezdindeki delegesinin tasvibine arz olunur. Yani delegelik dairesince namzet nahiye müdürü hakkında tahkikat yapılır, gideceği yerin istihbarat zabitin-

den de sorulur: Fransız mandasına sadık mıdır? Körükörüne itaat eder mi? Nasyonalist emelleri var mıdır? Cevap iyi çıkarsa, evrak “muvafık” kaydıyla vezarete iade edilir ve ancak o zaman devleti reisi tayin kararını imzalayabilir!

* * *

Emir Kulu Yerli Memurlar

Dahası da var: Faraza Halep vilâyeti nafia müdürü ufak bir şose projesi hazırlamıştır; yahut maarif müdürü dört kelimelik bir talimatname yapmıştır; yahut da bizzat vali ehemmiyetsiz bir karar alacak, belediye reisi iki ağaç diktirecektir... Bu âmirler, evvelâ, kendi daireleri nezdine memur edilmiş olan Fransız müşavirinin reyini almak mecburiyetindedirler. Bu sebeptendir ki, hepsi de mevkilerinde kalmak ve terakki etmek için o müşavire ve temsil ettiği ecnebi idareye kavuk sallarlar. Kazalarda, nahiyelerde ise nüfuz en haşın, en kat’i şekilde istihbarat zabitanın elinde olduğundan kaymakamlar ve müdürler emir kulundan başka bir şey değildirler. Tabiidir ki haysiyetli ve liyakatli bir memur bu şartlarla iş başına gelemes; gelse de dikiş tutturamaz. Müşavir ve zabitanın insaflısına düşmek de nadir bir tali eseridir.

İşte yirmi şu kadar sene intidap idaresi altında yerli hükûmetler bu halde tutunmuşlardır. Nafiaya ait icraat hiç mi yapılmamıştır? Yapılmıştır: Askerî bakımdan ehemmiyeti olan yollar pek güzeldir; bazı binalar kurulmuş, hudut üzerindeki yeni kasabacıklar da vücade getirilmiştir; şüphesiz, ötede beride şöyle böyle birer umran manzarasına rasgeli-

nir. Ama bunlar çok daha geniş ve şümüllü olabilirdi; şayet, kendi çıkardığı isyan ve ihtilâlleri bastırmıya memur işgal ordusuna fakir Suriye bütçesinden her sene 95 milyon frank ayrılmasaydı!

“İstihbarat Şebekesi” Skandal

Halbuki Milletler Cemiyeti'nin yaptığı manda kanunu Fransa'ya sadece yerli hükûmetlere rehberlik ve müşavere vazifesini veriyor; hattâ bir maddesinde sarahaten diyor ki: “Mahalli hükûmetlerin nüfuzunu, halelden masun olarak muhafaza etmek lâzımdır.” Diğer taraftan yukarda bahsettiğimiz istihbarat zabitleri hakkında yapılan talimatnamede bunların “İdare işlerinde hiçbir rol oynamamaları, münhasıran yerli memurların harekâtını uzaktan takip ederek istihsal edecekleri malûmatı mandater devlet delegelerine bildirmeleri” lüzumu tasrih edilmektedir.

Suriye'nin en esaslı derdini ve felâketini bu zabitler teşkil etmiştir; hattâ Fransa'nın şeref ve haysiyetini kıran, halk nazarında Fransız milletini kaba, mürtekip, geri kafalı telâkki ettirip manda idaresine nefret besleten, kıyamlara, ihtilâllere sebebiyet veren de onlardır. Aşağıdaki malûmat, bu şebeke aleyhinde gayet açık ve sert neşriyat yapmış olan bir Fransız muharririnin kitabından, hafifleterek ve kendimizden vaka ilâve etmiyerek, hülâsa olunmuştur:

Birkaç tane iyisi, vicdanlı ve haysiyetlisi istisna edilirse geri kalanlar bulundukları kazalarda zulüm âleti olmuşlardır; emirleri altındaki silâhlı kuvvetleri suiistimal vasıtası yapmışlardır; kendilerine birer derebeyi pâyesi vermişler,

“senyör” ve “şövalye” tavrı takınmışlardır. Hattâ bazıları geçecekleri yollarda ve uğrıyacakları köylerde seyahate çıkmış birer kral gibi karşılanmak derecesinde bu çılgınlığı ileriye götürmüşlerdir. Halka, hiçten ve her vesileyle nakdî cezalar tarhetmek âdetleridir; meselâ zabıtın kedisi kaybolmuş, tavuğu çalınmıştır... Haydi, kasaba halkına şu kadar bin frank ceza! Her istida ve şifahî talep, yahut müracaat için on frank reşim alanlar da görülmüştür; tabiidir ki bu para hususî kasaya girmektedir. Halı, antika eşya, mücevher gibi hediyeler de ayrı! Ya Suriye’deki Osmanlı altını istoku? Şimdi bu servet, Amerika’daki Fransız müstemlekesi Martinik adasında yatmaktadır.

* * *

“T.O.E.” Ne Demektir?

Peki, bu derece bozuk seciyeli adamlar niçin Suriye’ye gönderiliyor? Sebebi basittir: Metropol Fransa’da fena not almış, anavatanda durumları mahzurlu görülmüş ne kadar zabıt varsa bunlara şu emri verirler: “Ordudan ihraç edilmek istemiyorsan T.O.E.’ye gönderilmek için bir istida yaz!” T.O.E.’nin manası *hariçteki askerî harekât sahaları* demektir; Fransızcası: *Théâtre des opérations extérieures*...

İşte Suriye’deki zabıtların mühim bir kısmı böyle bir talepte bulunmak mecburiyetine sokulmuş kabahatli, liyakatsiz askerlerdir; çoğunun yüzbaşı rütbesinden daha ileri gitmeden tekaüde sevk edilecekleri muhakkaktır. Binaenaleyh bütün emelleri, ellerine geçen fırsattan istifade ederek bey-

lik sürmek ve para biriktirmektir; içlerinde bir, iki milyonluk kıymetli eşya ve nakit ile memleketine dönenler bile vardır. İşin fena bir ciheti de o zabıtların kendilerini sürgün cezasına uğratılmış mağdurlar telâkki ederek hükûmete karşı kin beslemeleri ve hükûmet nüfuzunu kırmak için ellerinden geleni yaparak intikam almaya kalkışmalarıdır.

Büyük rütbedekilerin ekserisi de umumî harpte acizleri sabit olmuş liyakatsizler, yaşlılar, bunaklardır; hattâ Generaller arasında bile öyleleri mevcuttur. Yalnız Halep'te uzun müddet bulunmuş ve halkın samimî muhabbet ve hürmetini kazanmış olan genç General Billotte bir istisna teşkil eder. (Bu zatı ho-komiserler çekemezler, mevkilerini kapmasından korkarlar, ikide bir yerinden atarlardı!)

* * *

Gelelim Kadınların Vaziyetine

İşgal veya manda altında bulunan bir memlekette yabancı devletin mevkiini yapan âmillerden biri de bu devlete mensup asker veya sivil, her kısım memurun beraberlerinde getirdikleri kadınlardır. Kitabını mehaş olarak aldığımız muharrirlerden birinin tasrihatına göre, maalesef, o kadınlardan bir kısmı mensup oldukları milletin ve beraberinde geldikleri memurun haysiyetini kırarak seciyededirler. Kimisi aile terbiyesi görememiş, süfli tabakadandır; kimisi ne oldum delisine dönmüş, yerli halka vahşî ve zenci göziyle bakıp tahammülü güç şımarıklıklar, küstahlıklarla etrafında nefret uyandırmıştır; kimisi “salon” kadını olmak merakına

kapılmış, hiçbir görgüsü olmadığından, üzerlerinde ticaret-hanelerin ismi yazılı kadehlerle misafirlerine çay ikramına kalkışmıştır. Büsbütün âdi seviyeden, vesikalılar, metresler bile araya katılmış, iş büsbütün çığıından çıkmıştır. Bu güruh içinde hangi milletten ve ırktan oldukları tayin edilemeyen döküntülere de raslanmaktadır. Lâkin bunların resmî sıfatı “Fransız memuru ve zabiti zevcesi”dir; balolara, kermeslere, bütün merasime ve âyinlere davetlidirler!

* * *

Başka Ne Beklenebilirdi?

İşte Suriye’de manda ve yerli hükûmet mekanizması bunlarla bu şekilde işlemiştir. Netice ne olmuştur? Yalnız, tarih sırasıyle, küçüklü büyüklü isyanları sayarsak kâfi bir fikir edinebiliriz: 1920’de mahallî Havran kıyımı –yine aynı sene de Alevî ve Halep bedevîleri isyanı– 1921’de Hama, Homs karışıklıkları, Deyrizor vukuatı, General Gouraud’ya suikast, Mevselum muharebesi –(Büyük Dürzî isyanına kadar, yani 1919–25 senelerinde işgal ordusunun masrafı 2 milyar 595 milyon frank tutmuştu. İsyân sırasında bunun birkaç misli harcandı!) 1925 ile 1926 senelerinde Dürzî isyanı ve Arap ihtilâli.– Bu tarihlerden sonra her seneye muhakkak yine bir isyan, bir karışıklık, askerî divanı harpçe idam, hapis, sürgün hükümleri, çarşıların kapanması, müsellâh kuvvetlere müracaat çarpışmalar, eşkıyalık, çete baskınları gibi vakalar, kaydetmek icap eder. Hülâsa yirmi iki yıl zarfında bir tek sene sükûn, huzur içinde geçmemiştir.

Suriye’de Fransız mandası –yine Fransız muharrirlerinin fikrince– kat’î bir iflâs ve muvaffakiyetsizlikle neticelenmiştir; o kadar ki: “Bu mandayı bırakıp kurtulmaktan başka yapılacak bir şey kalmamıştır!” hükmünü veren, çekilmek tezini müdafaa eden Fransız münevverleri bunlardır, hâlâ eski şekilde, eski teşkilâtla tutunmak isteyen sömürgeci ve sergüzeştçi politikacılara karşı ekseriyeti kazanmışlardır.

Nitekim şu yazıyı okuduğumuz gazete nüshasının harp havadisleri sütununda Hür Fransa namına Suriye ve Lübnan hudutlarına giren General Catroux’nun –Britanya devleti siyasetine uygun olarak– bu memleketlerde manda rejimine nihayet vererek iki ülkeye de istiklâllerini iade ettiği haberini de okuyorsunuz.

Mazide alınmış derslere nazaran bu defa istiklâl vaadi bir harp propagandası ve sömürgecilik hiyesi değil, artık hakikî bir kanaat mahsulü olsa gerektir.

Hiç kimse Suriye’yi Catroux’dan daha iyi tanıyamaz; zira General, henüz albay iken manda idaresinin istihbarat servisleri şefi olarak memlekette uzun müddet bulunmuş, vaziyetin bozukluğunu kavramış ve –asıl mühim nokta– temiz bir isim de bırakmıştı.

Şimdi asıl mesele, dünyanın şu harp âfetini hayırlısıyla atlatmasına kalıyor. İstiklâl de, istikbal de –bütün milletler için– doğacak sulh bünyesinin ruhuna ve seciyyesine bağlıdır.

Tan, 9 Haziran 1941

İÇİNDEN ÇIKILMIYAN MESELE

Suriye ve Lübnan'da bulunduğum sıralarda beni bir teviye şüphelere düşürüp kararsızlıklara sevk eden bir mesele de şu idi: Yeni tanıştığımı bir adamın hangi din ve cemaate mensup olduğunu anlıyamamak! Herkesin şive farkı göstermeden Arapça konuştuğu, fes giydiği, nargile içip tesbih kullandığı bu memleketlerde, meselâ birini çağırırlardı: "Yâr Abdullah! Gel buraya!" F'h Abdullah ismiyle çağırılan birinin Müslüman olduğuna hükmetmez misiniz? Ayrıca Abdullah meclise gelir, "Esselâmü aleyküm!" diye selâm verir ve hattâ, icabında, söz arası âyet ve hadis de zikrederse? Bir de öğrenirsiniz ki, o zat hem Rûm, hem de Katolik değil miymiş!

Başka bir gün de bir şair "Şeyh Nimetallah Mubarek", bir doktor "El Hac Ebu Selâme", bir mühendis "Emir Kâzım Şem-seddin" ile tanışırsınız. Hay nurlu ve mübarek isimli Müslümanlar hay! Sakın aldanmayınız: Birincisi koyu Marunî, ikincisi mutaassıp Rum-Ortodoks, üçüncüsü zünnarlı Katoliktir. Daha tahafı ismine bakarak Fransız sanacağınız bir "Clément Thomas" Süryani'dir; bir "Jean Nissa" Keldanî, hattâ bir "Serj Teodoriviç" Ermenidir. "Marc-Antoine" Kıptî, "Müfid Abdülkerim" ise Protestandır.

İşte bu sebeplerledir ki, mezhep tasrih etmeden size birini tanıttılar mı içinize kurt düşer: Acaba Müslüman mı-

dır, yoksa Rum, Arap, Protestan, Katolik, Marunî, Nasturî, Süryanî, Keldanî, Ermeni, Melkit midir? Hoş, Müslüman-
sa bile yine meraktasınız: Şafiî mi, Sünnî mi, Alevî, İsmailî,
Dürzi, hatta Yezidi midir? Suriye’de –kadına veya boğaya
tapanlar gibi gizli ve acayip itikattakiler bir yana dursun–
resmen tanınmış tam 30 adet din ve mezhep mevcuttur.
Ben, on yedi senede işin içinden çıkamadım; affa uğrayıp
kurtuldum. Fransızlar da yirmi sene bocaladılar ve bu defa
istiklâl vermek suretiyle kendi kendilerini affedip, zannede-
rim, kurtulmanın yolunu buldular!

Tan, 11 Haziran 1941

YANLIŞ ANLAŞILMASIN DİYE

Suriye'deki harekâta ait bir telgrafta “Fransız askerleri ellerinde beyaz bayraklarla müttefik kıtalara iltihak ederlerken yerli askerler bunlara arkadan ateş açmışlardır,” deniliyor. Haberi olmiyanlara bildirmek bana bir vazifedir: Belki de hakikaten oraya bir istiklâl getirecek olan müttefik orduyu içeriye sokmamak için bu derece gayret gösteren ve ajanslarda “yerli asker” diye anılan kıtalarda, aslen Suriye ekseriyetine mensup tek fert, tek Müslüman, hattâ Hıristiyan Arap yoktur. Böylesi muhtaç da kalsa müstemlekeci devletin aylık vererek teşkil ettiği taburlara girmez, girmegi pek ayıp, büyük günah, bir ihanet sayar. Müstemleke ordusunda çalışanların çoğu buraya birinci umumî harpten sonra iltica etmiş, yerleştirilmiş muhtelif ırklara mensup yabancılardır. Bir miktarı da Elcezire şimalinde dolaşan çapulcu unsurlar ve Ansarî tepelerinde kalmış ne idikleri belirsiz dağlılardır. Yâni anayurtla, millî imanla, memleket sevgisiyle ilişkisi olmayan ve bu alâkayı henüz vicdanlarına sokamamış, benliklerini bulamamış köksüzlerdir.

Hattâ işgal ordusunda hizmet gören bu adamlar dahi, mensup oldukları cemaatler içinde sadece bir baltaya sap olamamış, geçim yolu bulamamış, kırk kapıdan kovulmuş ya sabıkalı ya boş kafalı, aşağılık fertlerdir. Frenklerin “mer-

cenaire” dedikleri bu yabancı, idealsız askerlerle bir vatanın şerefi değil, ancak Metropol hesabına bir sömürgecinin portakal veya karabiberi korunulabilir!

İşte şimdi de bu serseri silâhşörler –geçen isyanlarda gördüğümüz gibi– kraldan fazla kral taraftarlığı ederek işgal ordusu emrinde, ekseriyetin zararına döğüşüyorlar; barındıkları memleketin lüzumsuzcasına yıkılıp yakılması-na sebebiyet veriyorlar ve hiç şüphe yok, ilk fırsatta oradan da kovulmanın gayet haklı esbabı mucibesini de hazırlamış oluyorlar. Şurasını hesap etmeli ki intidah idaresinin bu sadık bendelerini artık daha cenupta, emin yerlere taşıyacak kudreti ve müsait sahaları kalmamıştır.

Ekalliyetler ve mülteciler için tek sağlam ve devamlı halâs yolu memleket ekseriyetinin millî vicdanından akse-den ışıktaki yürümek ve o vicdandan gelen emre ayak uydurmaktır. Müstevlinin mumu, fazla ziya verse bile yatsıya kadar yanar ve borusu çok gürültülü çıkarsa bile üç gün öter!

Tan, 16 Haziran 1941

BİR DAMLA İKSİR

Cezair’de Araplara yeni haklar verilecekmiş... Ne gibi, meselâ? Ajanstan öğrendiğimize göre yerli askerin gündelikleri Fransızlarınki derecesine çıkarılacakmış... Yine yerlilerin idare heyetlerinde ve devlet parası kullanılan müesseselerdeki kontrol komitelerinde daha geniş surette temsil edilmesi kararlaştırılmış... Bir de şu var: Araplar, sigorta şirketleri idare meclislerinde reis ve nahiyelerde belediye reis muavini olmak haklarını kazanmışlar! Bütün bunlardan anladığımıza –eskiden de bildiğimize– göre demek ki Cezair Araplarında Fransız istilâsından beri, yâni bir asırdır, öz memleketlerinde belediye reisi muavini olmak imkânı bile çok görülmüş; şirketlerin idare meclislerine dahi giremezler, kendi sermayelerile dönen müesseselerde olan biten meseleler hakkında tek söz söyliyemezlermiş! İşte büyük ihtilâlden başlayarak son günlere kadar dünyaya hürriyet, adalet, müsavat dersi veren Fransa’nın Frikiye takkesi altında sakladığı o güzel baş bu çürük beyni taşır. Fransa Cezair’de, her milletten kopup gelmiş serseri ve sergüzeştçi şahsa bütün hakları verir, onu devlet adamı, mebus, zengin yapar; bağına basar, kendi vatandaşı sayar; kılına dokunulsa kıyametleri koparır. Fakat topuna tüfengine dayanarak sömürdüğü, iliklerini emdiği, harp cephelerinde harcadığı

yerliyi adam yerine koymaz, bir kasabada belediye muavini olmasına göz yummaz, tahsildar yapmaz. Sözüm ona sosyalist Blum bile hükûmete gelir, kötü usulü bozmaz.

Acaba, şimdi bu insanlık ve insaf dışı siyaset değişiyor mu? Yoksa tarihte örnekleri çok görüldüğü gibi durum icabı geçici bir uysallık, göz boyacılık hâdisesi karşısında mıyız? Belki musibetlerden ders alınmış, başkalarına da ders verilmek istenilmiştir; bir zihniyet değişikliği olmuştur. Şu nokta var ki eğer Cezair yerlisi, Fransa bakımından bu sefer hak ettiği belediye reisi muavinliğinden yarın reisliğe terfii için bir üçüncü cihan harbi felâketini bekliyecekse eyvah ona! Ve yuh olsun damlalık ağzından güç belâ düşen bu âtîfet ve inkılâp iksirine!

Tan, 12 Ağustos 1943

CİHAN İDEALİNE İNDİRİLEN ŞAMAR

Ajansların bildirdiğine göre Lübnan cumhurreisi ile kabi-
ne âzası ve mebuslardan birçoğu tevkif edilmiş! –Kimler
tarafından?– Fransız Kırıtuluş Komitesi’nin emrile Senegal-
li askerler tarafından! –Ne sebeple?– Lübnan parlâmentosu
anayasada milletin istiklâlini sağlayacak bazı lüzumlu değişik-
likler yaptığı için! –Yapmak hakkı değil midir?– Değildir. Zira
yapılınca Fransa artık orada düldüğünü istediği gibi öttüre-
mez; memleketi keyfince sömüremez; sömürge memurlarını
doyurup tavlandırarak gönüllerini hoş edemez! – Peki ama,
haniya büyük küçük her milletin istiklâline sahip olması ka-
rarlaşmıştı; haniya hürriyet ve istiklâl âşığı Fransa bu hürriyet
ve istiklâle yeniden kavuşmak ve dünyayı kavuşturmak için
tekrar silâha sarılmıştı? Demek ki ele verir talkını, kendi yu-
tar salkımı! Bugünkü Fransa’yı ne salkım yutacak, ne talkın
yutturacak halde sanmazken bakınız nasıl da arslan kesildi?
Menfaatine dokunulunca Senegalli askerlere: “Varıp gidin,
şu cumhurreisi ile yanındaki zıbıdıları tutup hapse tıkn; ık
mık derlerse sırtlarına birkaç dipçik vurmağı da unutmayın!”
diyiverdi? Gel de yarınki dünya hakkında bol keseden savru-
lan vaidlere bel bağla! Yine mi büyük balık küçüğü yutacak?
Yine mi kurt ile kuzu hikâyesi? Yine mi kurt masalı dinletiyor-
lar? Yine mi bir 1918? Öyle olunca da yine mi bir 1939?

Lübnan hâdisesi, işte insanın kafasında bu biçim kötü düşüncelere yol açtığı için günün en önemli bir meselesidir. Amerika ile İngiltere koluna girmeseler, bir adım atacak mecalde olmayan süngüsü düşük bir yarı buçuk Fransa –geçen harp sonundanberi en fena şekilde idare ettiği, daha doğrusu hiç de idare edemediği, idaresinin iflâs ettiği– medenî bir ülke cumhurreisini hapse attırmakla dünyaya neyi anlatmış oluyor?

Şunu: Başına gelen felâketlerden ibret dersi alıp küçük büyük, uzak yakın bütün milletler hukukuna uysal, bütün insanlığa uygun ve bu insanlığın sempatisini kazanmağa elverişli bir yol tutacağına düşmana çiğnettiği öz yurdunda, düşmanın yaptığı ceberutluğu kendisi de, kendinden âciz memleketlerde yapmağa can attığını!

Ona sırt veren ve sırt vermeseler sırtüstü düşeceğini bilen Anglosaksonları tepeden turnağa kadar silâhlı olarak bulundukları bu memlekette hâdiseye seyirci kalmak suretiyle propagandasına koyuldıkları yüksek prensipleri hiçe mi sayacaklar? Bereket ki son haberler bu noktadan ve komşu devletlerin protestoları bakımından ümit vericidir.

Tevkilflere sebep “Lübnan hükûmetinin Fransa aleyhinde bir suikast hazırlamaları” imiş. Bu suikast herhalde Almanya lehine değildi; böyle olmadıktan sonra Fransa aleyhine veya Anglosaksonlar lehine olmasının bir tehlike teşkil etmiyeceği meydanda değil midir? Yenilmiş, hattâ bir kısmı yenenlerle birleşmiş, galip bulunduğu zaman ise fena idaresile herkesi kendinden bezdirmiş bir Fransa’yı istememek Lübnanlının neden hakkı olmasın?

Bir soru da şudur: Geçen Umumî Harp sonunda Fransa'ya kul köle kesilen, bayrağına sarılıp hıçkıra hıçkıra gözyaşı döken, ordusunun ardından oynaya zıplaya, göbek atarak, zil çalarak giden Lübnanlı neden şimdi o kutlu putuna kafa tutmakta, diş bilemekte, ayak diremektedir?

Zira mandaya gireli beri bu rahat ufak ülkeye kararlı idare, politik sükûn ve ekonomik huzur bir türlü müyesser olamamıştır. Manda adını takıyan sömürge hükûmeti tam 25 yıldır orada ayrılık yaratarak saltanat sürmekten ve memleketin servetini deve etmekten başka bir iş görmemiş, bir kısmı Fransa'dan baş belâsı gibi kırtulmak için yollanmış, bir kısmı komşu memleketlerden atılıp sığınmış iki yabancı unsura baş köşede yer vererek asıl yerlinin emdikleri sütü burunlarından getirmekten gayri hiçbir meseleye lüzumunu kadar önem vermemişti. Bütün bunlar Lübnanlıda istiklâl aşkını ateşlemişti.

Hem niçin fikrimizi yoralım ve başka deliller arayalım? Asıl anavatanı hangi sebecilerle olursa olsun –o ayrı meseledir– 1940'da gördüğümüz felâkete götüren tedbirsiz bir hükûmetler serisinin çoğu kötü niyetli memurlar elinde bıraktığı bir sömürgeyi ne bu felâketten önce, hele ne de sonra kendine bağlı tutamayacağını pek tabîî bulmak lâzım gelmez mi? Görülüyor ki bugünün memurları da sinirleri büsbütün bozulmuş birtakım yorgun adamlardır; bulundukları vaziyeti kavramamakta, hâlâ kendilerini ve soğukkanlılıklarını kaybetmiş kendilerini tek başlarına buyruk sanmakta ve canlarını sıkan hâdiseler karşısında Fransa'nın

henüz istilâ altında bulunduğunu unutarak Senegallilere 1918 yılına yakışan emir[ler] verivermekten nefislerini alıkoymamaktadırlar.

Hepsini bir yana bırakalım, fakat Lübnanlı şöyle dese ne cevap verecekler: “Henüz kendi yurdunda emir kulu olanın başka bir memlekette efendilik etmeğe hakkı yoktur.”

1918’de, harpten kayıplı çıkan ve istilâya uğrayan Osmanlı Devleti’ne karşı Lübnanlıların aldıkları tavır haklı bulan, hattâ körükliyen o zamanki galip Fransa bugün yenilince aynı adamlar tarafından aynı muameleye uğramakta kaderin değişmez cilvesini görmelidir. Fransızlar derler ki “Rüzgâr eken fırtına biçer.” Arapların bir “Men dakika dukka”sı vardır. Türkler şöyle söylerler: “Gülme komşuna, gelir başına!”

“Düşenin dostu olmaz”ı da unutmamalı.

* * *

Savaşan Fransa’nın Lübnan’daki komiseri, bunca derslerden sonra yeni âlemi hâlâ anlamıyan sömürge zihniyetine uygun geri kafalı hareketinden dolayı bütün dünyaya şüpheleler, korkular saldı. Bu, Birleşmiş Milletler’in idealini çiğnemekten ve baltalamaktan başka bir şey olmadığı için ihanet derecesinde, kolay bağışlanmaz bir suç teşkil eder. Savaşan Fransa’yı, savaşmıyan Vichy Fransası’ndan daha sevimsizleştiren hareketin düzeltilmesi şekli de Gaulle’le beraber yarınki Fransa’nın da hayatı üzerinde tesirini gösterecektir.

Daha dün cumhurreisi, nazır ve mebus olarak tanıdıklarını dipçikletmek o hareketlerdendir ki küçük büyük bütün milletlerin hürriyet ve istiklâlleri için kan döküldüğü söyle-

nen bir zamanda sadece Lübnan’a değil, bütün dünyaya tarziye verilmesini icap ettirir.

Aksi takdirde ordularının üstünlüğüne dayanarak Fransa’ya giren, yerleşen, zulümler yaptığı söylenen, fakat henüz oradaki cumhurreisine bu şekilde ilişmiyen düşman aleyhindeki antipati çok azalmış, azalan kısım beri tarafa yamanmış olacaktır. Denilecektir ki: “Mağlûp iken böyle... Ya galip gelseydi kim bilir neler yapacaktı?”

Şimdi bana sorabilirsiniz:

“Arz yerinden oynarken küçücük bir memlekette geçen ufacık bir işten bu derece heyecana gelmek neye?”

Vereceğim cevap şudur:

“Yarının korkusu!”

Bütün dünya basını –hele bu arada istiklâline can damarından bağlı Türk gazeteciliği– için bundan daha yerinde bir protesto hattâ feryat vesilesi bulunamaz. Uğrunda kan dökülen cihan idealine indirilen şamar her yanakta izini bırakmıştır. Lübnanlı da bir Sırp, bir Yunanlı, hattâ bir Fransız kadar hürriyete, istiklâle hakkı olan ileri bir Akdeniz milletidir. Yakından tanıdığım Lübnan, boyunduruktan kurtulmağa çoktan hak kazanmıştır.

Kültürile öğündüğüm ve hürriyet âşıklığına gönül verdiğim Fransız milletini başına gelen felâketten sonra eskisinden çok yüksek ve büsbütün insan görmek istiyen sağlam bir Fransız dostunun bu heyecanı, yine onda gördüğü coşkun hürriyet sevgisinin eseridir.

“Dost başa, düşman ayağa bakar” derler. Ben de başa bakıyorum ve bu eski kafayı beğenmiyorum!

Tan, 14 Kasım 1943

LÜBNAN ÜZERİNE HAKİKATLER

Lübnan hâdisesinde acaba bir mihver parmağı var mıdır? İki yıl önce Irak'ta olup biten mihverci hareketi hatırlayanlar böyle bir ihtimali düşünmekte haklıdırlar. Fakat memleketi yakından tanıyanlar bilirler ki Lübnan kadar mihver propagandası tesiri altında kalmamış bir ülke hemen hemen arz üzerinde yoktur. Zaten Almanya bura ahalisine kendisini sevdirmeye fazla çalışmamış, o işi ve ülkeyi nüfuz bölgesi olarak yadağına bırakmıştı. Çalışan, çabalayan, din, sıhhat, kültür tesisleri kurarak para harcıyan İtalya ise bir türlü sempati kazanamamıştı. Lübnan'ın mihvere daha uygun zamanlarda kulak asmadığı bir nağmeyi şimdi mihver ortaklarından biri harp dışı kaldıktan, öbürü canını kurtarmak kaygısına düştükten sonra benimsemesi imkânı yoktur. Vichy'nin meselede bir rol oynaması da akla sığmaz. Zira Lübnan olsun, Suriye olsun mandaya girdikleri 25 yıldanberi, bir zamanlar kandırılarak can attıkları Fransız idaresile çarpışmaktadırlar. Hele şimdi Lübnan'la fikir birliği eden Suriye bu anlaşamamazlığı 1924-26 senelerinde harp şekline sokmuş, manda kuvvetlerini silâh elde iki yıl uğraştırmış, intihap haklarına ilişildiği vakit de daima kanını dökmekten çekinmemişti. Böyle seçim kargaşalıkları sırasında gösteri yapıp halkı yıldıracağını sanan tanklara halkın bı-

çaklarla saldırdığını, hattâ bir adamın tankta fütursuzca giden bir subayı kamasile öldürdüğünü, aylarca dükkânların kapalı kaldığını gözlerimle görmüştüm. Ayrıca bütün Fransız fikir âlem Fransa'nın Yakın Şark'ta bir an önce mandayı Akvam cemiyetine geri vermesi, Suriye ve Lübnan'dan çekilmesi lehinde idi; aynı tez etrafında yüzlerce eser çıkmıştır ki bir kısmı kitaplarımın arasında bulunmaktadır. Bu sayıp döktüklerim iki noktayı tamamen aydınlatmağa yeter: Lübnan hâdisesinde ne mihverin ne Vichy'nin parmağı oynamamıştır ve manda altındaki topraklarda hürriyete, istiklâle kavuşmak arzu hem pek eskidir, hem de uğurunda çok kan dökülmüştür. Yani Lübnanlı ile Suriyeli hürriyetin verilmiyeceğini, ancak fedakârlıkla alınacağını çoktan anlamışlar, anladıklarını da sonu gelmiyen kanlı isyanlarla dünyaya isbat etmişlerdir. Bu sebeplerledir ki herhangi bir emperyalist devletin boyunduruğunu ilk önce sıyrıp atmak şerefi onların hakkıdır, onların olmalıdır. Lübnan hâdisesi bize herhangi bir emperyalist devletin boyunduruğundan sıyrılmak imkânı olup olmiyacağını göstermesi bakımından yeni tarihin dönüm noktasını teşkil eder.

Tan, 17 Kasım 1943

“LAVRANS!” NEREDESİN? KULAKLARIN ÇINLAMİYOR MU?

Bazı ilâçlar vardır ki içlerine konan maddelerden bir kısmı eriyip öbürlerine karışmadıklarından, birbirlerine bağdaşmadıklarından üzerlerine ayrıca şöyle bir etiket yapıştırılır: “Kullanmadan önce şişeyi çalkalayınız.” İşte, günün belli başlı siyasî konularından birini teşkil eden “Arap Birliği” meselesine gözüm iliştikçe hatırıma hep bu etiket geliyor: Şişeyi çalkalayınız!

İşiniz yoksa, gücünüz yettiği kadar çalkalayınız... Çalkalamakla hakkından gelemezsiniz. Eczacının havanı da zaten onları birleştirememiş, bir tek halita haline getirememiştir. Zira maddeler arasında imtizac imkânı yoktur. Ancak hasta-ya yutturabilmek için üstüne “Şişeyi çalkalayınız” ihtarı konup üst tarafı mideye bırakılmıştır.

Amma diyeceksiniz ki Arap âlemi kaynaşıp bağdaşmayı kolaylaştıracak pek önemli bir unsura sahiptir: Lisan birliğine... Eğer lisan birliği siyasî birliği sağlayacak kadar kuvvetli bir bağ olsaydı. İspanyolca konuşan Cenup Amerikası'nın büyük kısmı çoktan federasyon halinde koca bir devlet olarak karşımızda bulunurdu. Halbuki Meksika'dan başlayınız bütün o devletler –Kolombiya, Venezuela, Ekvador, Peru, Bolivya, Paraguay, Uruguay, Şili ve Arjantin– yani Brezilya

dışında hepsi, birbirlerine karşı dış bilemekte ve hudutlarını silâh elde beklemektedirler.

Öte yandan üç ayrı lisan sahibi, üç ayrı milletten bir İsviçre federasyonu asırlardanberi dipdiri, Avrupa'nın göbeğinde yaşayıp durmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise lisan birdir; fakat halk Avrupa'yı teşkil eden sekiz, on milletin bir ülke üzerinden karma karışık toplanmasından vücade gelmiştir. Demek ki bir federasyon için yalnız lisan birliği yeter unsur olamayacağı gibi ırk birliği de şart değildir.

* * *

Kaldı ki "Arap Birliği" adı altında kurulmasına çalışılan siyasî hevenk, daha doğrusu Arap dünyası bir ırk birliği mahiyetini de arz etmez.

Önce Mısırlıyı Arap sayamayız: Mısır halkı Arapça konuşan bir cihangirler ordusu tortusudur; hükümdar başta, bütün aristokrasi memlekete yabancıdır; servet ve arazi o küçük, fakat nüfuzlu kümenin elindedir; asıl halk, memleket yerlisi henüz kendi malının sahibi olmamış hakkını alamamış, ehramları kuran eski esir ırgatlara benzemekten daha tamamiyle kurtulamamıştır. Mısır iktisat bakımından hâlâ Firavunlar ülkesidir; imtiyazlı bir sınıfın manevî kırbacı altında iki büklümdür. Arap federasyonunun başına da görünüşe bakılırsa bu sınıf geçecektir!

Suriyeli ise –bazı politikacıların gayretine rağmen– Arap ırkından geldiğini bir türlü isbat edememiştir; burada Arapça konuşan karma karışık bir cemaat yaşar ki adı "Suriyeli"dir ve Suriye gerçekten birbirine zıt yüz çeşit ırk,

din, mezhep ve menfaat bölgesidir. Zaten kendisine sorarsanız ne Arap'ım der, ne de Suriyeli... Mezhebini söyler. İsteddiği de bağlı bulunduğu mezhebin imtiyazına ilişilme-mek ve ticaret hürriyetine dokunulmamaktır. Münevveri de siyasî hürriyetine kıymet verir, yabancı tahakkümünü sevmez. Lâkin bundan bir türlü kurtulamaz.

Hırıstıyan Lübnanlıya “Sen Arap'sın!” demeğe hiç gelmez; küplere biner. Dürzü ise yalnız Dürzü'dür; başka bir şey olmak kendisini çileden çıkarır ve silâhına saldırır. Alevî için sadece “Alevîlik” vardır; etrafına tamamilen yabancı, kayıtsız yaşar.

Iraklı Iraklıdır; bu memleketin Türk ve Kürt olan şimal kısmile cenubu arasında lisan birliği de yoktur. Araplık az çok Filistin'den başlar ve bedevî kabileler vasıtasile mevsimlere göre Suriye'nin çöl kısımlarında aşağı yukarı hareket halinde bulunur. Yalnız unutmamalı ki birbirleriyle kanlı bıçaklı yaşayan ve “gazve”den göz açmıyan unsur, bu bedevîlerdir, silâhlı aşiretlerdir. “Hakikî Arap onlardır.” *İslâm Ansiklopedisi*, Sayfa 481).

* * *

Peki asıl Arap nerededir?

Ne Suriye'de, ne Filistin'de, ne Irak'ta, ne Mısır'dadır; Arabistan'dadır. Coğrafya bunu pek yerinde, pek doğru ayırmıştır. Şu cihet var ki o, araziye geniş, nüfusça küçük, medeniyetçe geri Arap âlemi de henüz birleşme halinde bulunmuyor. Hicaz ile Asir (yani Yemen) arasında bütün mânasile dağlar ve çöller vardır; öte yandan Hadramut ve Oman birbirlerini ve yukardakileri tanımazlar.

Hattâ Arabistan Arapları da görünüşte halis Samî ırktan sanılır; lâkin arasına Asyalı ve Afrikalı başka unsurlar, meselâ zenciler bile karışmıştır; etnik tam bir saflık olmadığı gibi itikat hususunda da tam birlik yoktur. Hepsi Müslümandır; amma Haricî, Vehabî vesaire gibi öyle mezhep ayrılıklarına rastlanır ki bu, din farkı kadar belki de daha fazla zararlı olmuştur, birbirlerinin gözünü oyarlar... Hem de mecaz mânasile değil!

Demin bahsi geçen Mısır'ı atlayarak garbe doğru gidersek ve göçebeleri çölde bırakırsak çoğunluk karışık unsurlarda ve Berberîlerdedir. Bunlar Arap değildir; hattâ Araplığa uzun müddet karşı koymuş, müşterek dile sahip, fakat müşterek asıldan oldukları isbat edilememiş ayrı ve karışık bir unsurdur. İçtimaî hayatları da Araplarınkine benzemez. Mesela Berberîlerde kadının mevkii yüksektir ve bir tek kadın almak usulü caridir. (*İslâm Ansiklopedisi*, Sayfa 530)

Şunu da söyleyelim: Berberî Arapçasını Arap anlamaz. Afrika'nın o kısımlarile Mısır ve Hicaz halkı arasında lisan birliği de yok gibidir. Zaten Mısırlı, Mısır lehçesine uymıyan Arap lehçelerile alay eder; komiklik sahnelerinde meselâ bir aktör çıkar, Suriyeli Arapçasile konuşur, halk gülmekten kırılır. Mısır –İngiliz'in memlekete getirdiği mamurluk yüzünden– zengin olduğu ve münevverleştiği için, esirliğini unutarak kendisini Arap âleminin İstanbullusu saymaktadır; dildaşlarını mezaka almaktan hoşlanır, onu hakkı sanır!

* * *

En çok güvenilen dil ve ırk bakımlarından Arap dünyası

bu durumdadır. Daha iyi mahiyette de bulunsa ortada bir federasyon kurulmasını mümkün kılacak şartlar ve sebepler görülmüyor. Hattâ imkânlar da...

Geçen umumî harpte Arap âlemini Türkiye'ye karşı harekete getirmek için Arap memleketlerine istiklâl vâdeden, fakat vâdini tutmıyan İngiltere ve ona uyduğu görülen Amerika bu sefer oltaya bir federasyon yemi taktılar. Acaba niçin? Yerli politikacıları oyalayıp avutmaktan başlayarak kendilerince daha ciddi birçok sebepler olabilir. Arada sermayesini ke-diye yükletmiş olan Fransa'yı Arap dünyasında elinde tuttuğu yerlerden atmak. Atlantik kıyılarından Hind denizine kadar bütün ülkede Anglosakson nüfuzu sağlamak ciheti de hesaba katılmalıdır. Yani açıkçası bu federasyon bir politika spekülasyonudur. Tıpkı Birinci Cihan Harbi'ndeki İngiliz-Fransız istiklâl vâdi gibi yalnız bir tarafa hayırlı, verimli olmak üzere...

Bu defa Fransa'nın yerinde –artık Avrupa siyasetine yatkından karışacağı ve Akdeniz'in Afrika kıyısında tutunacağı anlaşılan– Amerika bulunuyor.

Politika ve devlet idaresi hakkında azıcık malûmatı olanlar bilirler ki bir federasyon ancak siyasî vahdete sahip bir varlığın yakın parçaları arasında kurulabilir. Arap dünyasında böyle bir vahdet yoktur. Olsa da ayrı ayrı kıtalardaki arazinin genişliği, birbirlerinden çöller gibi tabii büyük engellerle ayrılması yüzünden bir kül haline gelerek ortakların bir tek merkezî hükûmetle ve tek diplomasi ile idare edilmesine imkân bulunamaz. Henüz istiklâllerine bile sahip olamamış, hem kültür, hem iktisat bakımından olgunlaşmamış, bir ucunda hâlâ hırsızların eli kesilen, yalancı şahitlerin dili koparılan, zina edenleri taşla tutulan, öbür

ucunda kalkan kılıçla kabile muharebeleri yapılan bir kıta. Ve burada bir federasyon! Yani henüz İskandinavya'ya, Balkanlara, Cenup Amerikası'na nasip olmıyan bir hamle...

Sonra federasyonlar çok defa harici bir tehlikeye ve düşmana karşı kurulur... Bu memleketlerde tehlike ve düşman zaten içeridedir: Top ile tüfeğiyle, ordusuyla yerleşmiş, kendi öz düşmanlarile boğuşmak için o toprakları harp sahası haline getirmiştir.

Daha sonra federasyondan önce devletlerin –ki henüz hiçbiri tam mânasile müstakil devlet olamamışlardır ve bir kısmı millet derecesini bile bulamamışlardır– hiç değilse ekonomik sahada birleşmeleri gereklidir. Bir federasyon ki onu teşkil eden devletlerin kimi koyu krallıktır; kimi süs krallığıdır, kimi “kısas” hükmü veren emirlik veya imamlıktır, birkaç tanesi de cumhuriyettir; ayrıca bir de halife hazretleri yaratılacaktır. İşte bunların, bütün bu –bana “Şişeyi çalkalayınız” etiketini hatırlatan uyuşmaz, kaynaşmaz, zıd ve abırcubur unsurların– birleşmesile XX. asırda gûya din, ırk, dil esasına dayanan, kıtalararası bir federasyon kurulacak ve müstakil olarak yaşıyacak!

Dünyada yalnız iki örneği bulunan İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri gibi bize parmak ısırtacak!

* * *

Allahım, sen aklımızı esirge! Ve gel de böyle realiteye sığmaz entrikalı projelerin yürütüldüğü bir harbin sonundan dünya için feyiz ve nur bekle!

Lavrans! Neredesin? Kulakların çınlamıyor mu?

Tan, 5 Mart 1944

TOPA TUTULAN PARLÂMENTO BİNASI

Suriye'nin başkenti Şam, büyük çapta topraklarla ve uçaklarla bombardıman edildi... Hangi yıldayız? Çoğumuzun radyolardan ve gazetelerden öğrendiğimiz gibi bugünlerde, 1945'te mi?

Hayır... Yirmi yıl önceye döneceğiz, 18 Ekim 1925 tarihinde, manda idaresi tarafından atılan ilk top, ilk defa o gün şehre düşmüştür. Yani Fransız hükûmeti Şam'ı şimdi –yirmi yıl ara verdikten sonra– ikinci defa top ateşine tutuyor. Gene aynı hükûmetin Almanya'ya teslim olduktan sonra eski müttefikleriyle harbe tutuşarak İngiliz kıtalarını önlemeğe çalıştığı sırada Şam'ı harb sahnesine çevirmesi de caba!

Pek bilmem ama yirmi yıl içinde bu kadarı fazla olsa gerek... Hattâ denilebilir ki iki Cihan Harbi arasındaki yirmi yıla –sırf sivil ayaklanmaları bastırmak için– iki top ateşi sığdırabilmek işi henüz sömürge tarihlerine bile geçmemiş hâdiselerden, marifetlerdendir.

Fransa, Birinci Cihan Harbi'ni kazandı... Şam'ı topa tuttu. Fransa, İkinci Cihan Harbi'ni kaybetti... Şam'ı topa tuttu. Demek, lehte ve aleyhte her önemli vakadan sonra topa tutulmak Şam'ın kaderi!

Sömürge, manda, demokrasi, otokrasi, faşizm, imparatorluk, hattâ derebeylik, herhangi bir hükûmet veya idare

şekli için yirmi yılda bir, bir şehre top ateşi açmak o hükûmet ve idare için hayra alâmet değildir. Siyasî tarih sıhhati bakımından bir idare bünyesinin yirmi yıl ara ile top aksesine uğraması ise hastalığa kötü teşhis konulmasını icab ettiren sebeplerdendir.

* * *

Şimdiki hâdiseler üzerinde politik fikirler ve tenkidler yürütmek niyetinde olmadığımından burada artık tarihe mal edilmiş bulunan 1925 bombardımanına ait bilgilerine ve hâtıralarıma yer vereceğim.

Elimdeki vesikalara bakılırsa o tarihte manda idaresi şehre top ateşi açmakta hem fazla bir aceleye kapılmış, hem de ateş açmakla lüzumsuz bir harekette bulunmuştur. Zira dokuz ecnebi konsolosunun imzasını taşıyan 21 Ekim 1925 tarihli protesto mektubunda şu sözler de vardır: “Ahaliden pek azının yardımından faydalanmış küçük bir çetenin isyanı üzerine manda idaresi –kendilerini korumak fırsatı vermek için ecnepleri haberdar etmeden– asker kıtalarını şehirden çekmiş ve gene habersizce şehri ancak tahkimli kalelerde âdet olduğu şekilde sürekli, şiddetli, geniş ölçüde bir top ateşine tutmuştur. Diğer taraftan çoluk çocuk bütün ecnebi tebaası ateş altında bırakıldıkları halde Fransız ailelerinin önceden tehlike dışına çıkarıldığı da görülmüştür.”

Mektubun bir yerinde deniliyor ki: “Konsoloslar heyeti hem kendi tebaalarının hem de insanca hislerin tesiri altında umum halkın hayatını korumak maksadile manda idaresine bombardımana hacet kalmadan –eğer tenkil ve

cezalandırma lüzumu hasıl olursa- isyanın başka yerlerdeki şehir isyanlarında kullanılması âdet olan usullerle bastırılmasını tavsiyeye cesaret eder. Bu usuller sayesinde ancak suçlular ceza görür ve suçsuzlarla çoluk çocuğun felâkete uğramaları önlenmiş olur.”

Protesto mektubu, Fransız kıtaları şehirden çekilip gittikten sonra tamamen yardımcısız kalan ecnebi tebaasını, Hıristiyan ve Musevî halkını Müslümanların büyük bir neza-ketle himaye ettiklerini anlatarak bitmektedir. Ben bu mektubu okuduğum zaman manda idaresi hesabına o kadar sıkılmış ve manda idaresinin de ibret dersi alacağına öyle inanmıştım ki ne olsa, kıyamet kopsa, Şam üzerine ateş açılmıyacağına iman getirmiştım.

Meğerse o “varakı mihri vefâ”yı benden başka okuyan veya okuyup da hatırında tutan yokmuş. Yokmuş ki 31 Mayıs 1945 ajansları şunu yazıyor: “Şam şehri büyük çapta toplar ve uçaklarla bombardıman edilmektedir. Parlâmento binası toplarla yıkılmıştır.”

* * *

Top ateşile yıkılan bir parlâmento binası...

Bunu, aklımda kaldığına göre epeyce eskimiş bir tarihte bir İran şahı yapmıştı da bizim Şair Eşref hicviye yazmış ve medenî dünyayı hayret kaplamıştı!

1945... Demokrasinin altı yıl harbden sonra zafer kazandığı tarih. Ah, bir yanda o San Francisco konferansı ve harıl harıl hazırlamakta olduğu demokrasi anayasası! Öbür yanda güllerle damı çökertilen bir parlâmento binası!

Fikrimce Eşref, İran Şahı Kaçaroglu'na ahrette tarziye vermeli ve yolunu bulursa bize başka bir hicviye göndermelidir. Tarih bir tekerrürdür, derler ama tekerrür eden o tarihin kötü taraflardır. Hem de eskisinden daha kötü şekilde!

Yirmi yıl önce topa tutulmuş Şam'da –henüz daha yirmi yıl artmamış yaşımla ve tehlikeleri hiçe sayan başımla– gezip tozmuş, tel örgülerden geçmiş, kum torbalarından atlamış, bellisiz yerlerden fırlayan kurşunların uçup giderken kulağıma “Çekil buralardan!” dediklerini duymuş, iki yıl süren bir ihtilâlin acı keyfini doyasya sürmüştüm.

Sonra da ihtilâl hakkında yazılan ne varsa okumuştum.

İnsafla, vicdanla söylemek lâzım: Tek Fransız mütefek-kiri manda idaresinin hareketini –beğenmek şöyle dursun– mazur görmek bile istemedi. Bununla da kalmadılar; düzünelerle kitap yazdılar, o idareyi çekiştirdiler. Daha ileriye gittiler: Mandayı –bir dostluk muahedesine çevirerek– bırakmak bile istediler.

Bir muharrir, Suriye hakkında yazdığı kitabın son fas-lına şu başlığı koymuştu: Bırakıp gitmeli mi, yoksa kalmalı mı?

“İnkâr etmek boş ve çocukça bir şey olur: Suriye'de mu-vaffak olamadık. Altı yıllık bir vesayetten sonra ahaliyi ne korkutabildik –zira bu da bir idare tarzıdır– ne kendimizi halka sevdirebildik –bu daha iyisidir– ne de vasilik ettiğimiz yavruların bize karşı saygı duymalarını sağladık; hattâ sağla-madıktan sonra onlar hakkındaki iyi fikir ve niyetlerimizi de kaybettik. Biz, Suriyelileri hayal sukutuna uğrattık; Suriyeliler de bizi bıktırdılar. Hüzün verici bir bilânço!”

Okuduğumuz satırların yazıldığı günlerden beri yirmi

yıl geçmiştir; bu ülkede Fransa ve Suriye hâlâ çarpışıyor. Sebep? Yenisini bilmem, bilsem de bu sûtunda günlük politika yapmamak için söylemem. Fakat eskisi için diyebilirim ki: Fransa, Akdeniz kıyısında ve Hint yolu üzerinde bulunduğu için Suriye'yi elinden kaçırmak istemiyordu; kaçırınca kendi yerine İngiltere'nin veya İtalya'nın geçmesinden ürüyor, çekilmeyi nefesine yediremiyor. Bir vakit kazanma, avutma, oyalama yolu tutturup ana vatan Fransası'na ve parlâmentoya mümkün olduğu kadar Suriye'yi unutturmağa çalışıyordu.

Hattâ gene bir muharririn meydana vurduğuna göre eski bir Fransız başbakanı, kendisine manda idaresi altındaki memleketlerden gelip de vaziyeti anlatan bir zata –ilim ve irfanla dolu kafasını– ellerinin içine alarak:

“Ah,” diyor, “kabil olsa da şu Suriye'den kimse farkına varmadan, ayaklarımızın uçlarına basarak, usulcacık çekilmek imkânı bulunsa!”

* * *

Hayır, kalmak lâzım...

Bir başka muharririn fikri: “Kalacaksak, yaptığımız hataları kaçamak tarafına sapmadan görmemiz ve yapacaklarımızı şimdiden önleyip eskilerini de düzeltmemiz icab eder. Biz şimdiye kadar çoğunluğa değil, azınlıklara dayanan bir politika güttük. Bu, ihtilâl ve harb doğurdu. Çoğunluğa dayanma politikasına başvuralım. Ancak o politika, yalnız öyle bir politika bize sulhü ve kaybedilen nüfuzumuzu geri getirebilir.”

Görülüyor ki zamanında Fransız aydınları hükûmete tam özlü vatandaştan beklenen öğütleri vermekte kusur etmemişlerdir.

“Tam altı yıl, bir serap ve hayal siyaseti güderek bir gerçeğe varmak için Suriye ve Lübnan’da şaşkın şaşkın dolaştık. Hakikat daima önümüzden kaçtı, kaçtı ve bizi taşlı, dikenli yollara sürükliyerek ayaklarımızı daladı, ellerimizi paraladı. Nereye gittiysek yas ve hicranla karşılaştık. Yolumuzu şaşırdığımızı artık şüphe edemeyiz. Geriye dönelim ve doğru yola girelim. Yok, şayet zihniyetimizi ve usullerimizi değiştiremeyeceksek hiç değilse ilerisine gitmiyelim. Bu acıklı sergüzeşt peşinde çok kan kaybettik. Milyonlar harcadık. Suriyelileri ve Lübnanlıları kendi talihlerine bırakalım ve arkamıza bakmadan yurdumuza dönelim.”

İşte bir kitabın son satırları da bunlardır. Almanya’nın 1918’de sırtını hemen hemen tek başına yere getiren Fransa’da böyle düşünenler çoktu. Güvenirim ki Alman boyunduruğundan yeni kurtulmuş Fransa’da gene aynını düşünenler bu sefer büsbütün çoğunluğu teşkil eder. Biz Fransa’yı bir Paris’i, sömürgeleri ve altın stoku olduğundan dolayı değil, hür düşünüp hürriyetle yazanlarının yüzü suyu hürmetine severiz. Hele “hürriyet” ve “istiklâl” kelimeleri hangi lisandan söylenirse söylensin insana Fransızcaymış gibi gelir.

Böyle bir prestiji ne pahasına olursa olsun korumak lâzımdır.

Akşam, 3 Haziran 1945

MADE IN MADAGASCAR

Eğer düşünöldüğü gibi Yahudiler Madagascar adasına yerleştirilirse, uzun sürmez, bu ada cihan piyasasında pek ehemmiyetli bir yer tutar. Zira Filistin gibi verimsiz, dar, kayalık bir memleketi hem siyasî, hem iktisadî zorluğa göğüs gererek çok kısa bir zamanda bir zanaat ülkesi haline getiren bu ırk Madagascar'ın gümüştten tutunuz kalaya ve pirinçten başlayarak tütüne, her türlü baharata, ormana, kümes ve kasaplık hayvanata kadar yetiştirmedeği kalmıyan tabîî servetini şüphesiz ki en iyi şekilde kullanmasını bilecek, bunları en modern usullerle dünyaya yaymakta gecikmiyecektir. Yeni nakil vasıtaları sayesinde artık uzaklık bir mahzur olmaktan çıkmıştır; kötü iklim şartları ise sıhhî tedbirler yardımıyla epeyce hafifletildiği gibi yakında büsbütün de önleneyeğe benzemektedir. Kaldı ki Fransa'dan büyük olan Madagascar'ın hesapsız yaylaları Avrupalı için iklim farkı hissedilmeden yaşamağa elverişlidir.

Son harbde Filistin, Musevi zanaatı bize küçük ölçüde de olsa kâfi bir fikir verdi. Diş fırçası, tıraş bıçağı gibi mallarını beğendik, elbise sergisi hoşumuza gitti, şimdi vitrinlerde gördüğümüz tıraş fırçaları arasında bazıları on beş liralık etiketler taşıdığına göre bunlar da en ağır cins fırçalarla rekabet edecek bir dereceye ulaştırılmıştır. Yani asıl

ehemmiyetli nokta orada her ne yapılıyorsa geçici bir ihtiyacı karşılamak için değil, piyasada ün almak, daima aranmak, markasına bakınca müşteriye emniyet vermek maksadiyle ciddi bir kontrol altında işlenmektedir. Demek ki yarın, Madagascara projesi gerçekleşince piyasa Japonya'dan, Almanya'dan kaybettiklerini, bilhassa bu memleketlerde yetişemiyen birçok maddelerden yapılacak eşyanın mükemmellerini "Made in Madagascar" alâmetiyle eli altında bulacak, şimdiye kadar adı sanı anılmıyan bir sıcak anılmıyan bir sıcak iklim adası cihan ihtiyaçlarından çoğunu karşılayacak zengin bir kaynak hüviyetini alacaktır; dünyaya medenî bir bölge daha eklenmiş olacaktır.

Biz yalnız bu ticarî mahiyetteki kazanca değil, Yakın Şark politikasını daima tehdit eden pürüzlü bir meselenin iki taraf lehine ortadan kalkmasına sevineceğiz. Fakat acaba şu fikir dağınıklığı ve hırs kargaşalığı devrinden öyle bir karar doğabilecek mi?

Akşam, 2 Kasım 1945

TÜRK – LÜBNAN DOSTLUĞU

L übnan'ın –ecnebi askerlerden tahliye edilmek suretile– Listiklâline tam şekilde kavuşması haberine sevinenlerden biri de benim. Önce umumî bakımdan: Her milletin yabancı boyunduruğundan kurtulması bizi memnun eder. Habeşistan'ın İtalya tarafından işgali sırasında en fazla teessür duyan bir millet de bizdik; başta Büyük Atatürk olduğu halde tecavüzden derin bir sızı duymuş, o zamanki Akvam Cemiyeti'nde azimli ve iradeli bir yol tutarak gerçekten medenî ve ruh tarafından hür milletlerin takdirini kazanmıştık. Ama benim Lübnan istiklâline sevinmemin başka sebepleri de vardır: Bu memleket ahalisi hem çalışkan, hem terbiyeli, hem zevk sahibi, hem de şen ve sevimlidir, yaradılıştan medenîdir; ayrıca Türk dostudur. Yıllarca gezip tozduğum komşu ülkeler arasında bir an olsun incinmediğim yer, Lübnan'dır. Lübnan'ın her ırka, her dine, her içtimâî seviyeye mensup cemaati –Müslüman eşraf, Marunî papazları, Dürzî şeyhleri, Rum Ortodoks ve Katolik tabakası, eskiden yerleşmiş Katolik Ermeniler– hepsi Türk'e karşı sevgi ile karışık saygı besler.

Bu güzel ülkede Türk olduğunuzu anlamaları en iyi muamele görmenize, güven telkin etmeğe yeter. Asıl mühimmi şudur ki siyasî cereyanlar hangi safhaya girerse gir-

sin; devletler arasındaki münasebetler soğusun veya ısınsın; meselâ Suriye ile ihtilâflı noktalar bulunsun, bulunmasın; Arap âlemile temasımız çoğalsın yahut eksilsin... Lübnan halkı Türk dostluğuna daima bağlı kalır, Türk inkılâbının kıymetini anlar, bizi –yakın tarihteki çetin vakalara, Birinci Cihan Harbi’ndeki sert idare tarzına rağmen– her zaman yüksek meziyetli, sözünün eri, efendi bir ırk ve millet sayar.

Zaten geçen yaz Lübnan cumhurreisinin memleketimizi ziyaretindeki hususî samimiyet de göstermiştir ki Lübnan hükûmeti dostluk politikasında sadece bir siyaset icabına uymuyor, milletinden aldığı sempati kuvvetine de dayanıyor, millî arzuyu yerine getiriyor. İşte bu sebeplerledir ki Lübnan’ın tam müstakil bir devlet derecesine ulaşması ayrıca sevinilecek bir mahiyet arz. etmektedir. Bir “Türk-Lübnanlı Dostluk Cemiyeti” kurularak ticaret, kültür, turizm sahalarında birbirimize daha ziyade yaklaşmamıza çalışmak lüzumunu iki tarafın salâhiyetli adamlarına hatırlatmak isterim.

Akşam, 13 Ocak 1947

BAYIR – BUCAK'A DAİR

Evveldi gün *Cumhuriyet* gazetesinde Ankara'dan telefonla verilmiş bir haber dikkatimi çekti. Suriye hükûmeti bilhassa Lâzkiye'ye bağlı Bayır-Bucak-Hazne nahiyelerindeki Türklere karşı son zamanlarda çok ağır muamelelere başlamış. Gazete diyor ki: "İsimlerinden de anlaşılacağı üzere bu çevre halkını ezici bir çoğunlukla Türkler teşkil etmektedir." Hayır, öyle değildir: O bölgede ezici bir Türk çoğunluğu yoktur. Ya ne vardır? Türk'ten başka tek ferde, eski tâbirle "ferdi aferîde"ye raslayamazsınız. Yani "çoğunluk" kelimesinin kullanılması için ne kadar deveye kulak da olsa bir "azınlık" mevcut bulunması iktiza ettiğine göre bu söz –velev ki "ezici" sıfatı da eklense– Bayır, Bucak nahiyeleri Türklerini ifadeye yaramaz. Her iki nahiye ve civarı tamamen, bir kişi dışında kalmamak şartile halis muhlis, su katılmamış, yabancı karışmamış Türk halkile meskûndur.

Hattâ şunu da ilâve edeyim: Bu derece lisanına, âdetlerine, anane ve ırk icaplarına bağlı, sadık, vefalı kalmış bir Türk cemaatine değme yerde raslanamaz. Öyle olması pek de sebepsiz değildir. Arazi ormanlıktır; bu tarafı deniz, öte yanları karışık unsurlarla çevrilmiş yabancı bölgelerdir. Eskiden yolu, izi de yoktu; içinden şose geçmez, daha doğrusu kuş uçmaz, kervan göçmezdi. Lâzkiye'deki Alevîler ve

Cebeli Akra yamaçlarına yerleşmiş dağlı Ermenilerle nasıl münasebette bulunsunlar? Antakya ise zamanın nakil vasıtaları itibarile çok sapa ve uzak düşerdi. Kendi kendilerine kalmışlar, yaşamışlar, ırk ve anane temizliğini, dürüstlüğü-nü muhafaza etmişlerdi. Öz Türk lûgatı, bu halkın lehçesi tetkik olunmadıkça tamamlanamaz; folklor bakımından da büyük istifadeler temini mümkündür. Baştan başa çamlık, iklimi de manzarası da emsaline faik, ne lâatif bir Türk yur-dudur o yemyeşil ada! “Yeşil” sözünü bazan ne kadar lüzum-suz mübalâğalı, “gayri varid” şekilde kullandığımızı bu iki nahiyeyi gezdikten sonra pek iyi anlarsınız. Bütün sahada yeşil olmıyan bir tek nokta, tek benek yoktur. Dumanlarla bulutları bile yeşil renkte görür gibi olursunuz. Her şey yeşi-le çalar, mübarek diyarda!

Yukarıdaki “ağır muamele” haberi ne dereceye kadar doğrudur, bilemem. Bu, hükûmetin bileceği iştir. Benim bildiğim o bölgede bir Türk çoğunluğunun değil, sadece Türk’ün yaşadığıdır.

Akşam, 17 Ocak 1947

BİZE Mİ DÜŞTÜ?

İsrail Devleti her tarafa propaganda neşriyatı gönderiyor; çeşitli lisanlardan... Türkçesini de çıkarıyor. Gidişe bakılırsa propaganda teşkilâtı itibarile bu ufacık devlet pek yakında mühim bir mevki alacak. Tabiidir ki asâyiş takarrür ettikten sonra da turist celbi için ne mümkünse yapacak.

Gün gelecek, büyük ve konforlu otelleri, geniş yolları, eğlence yerleri, modern ve yepyeni vasıtalar ile Yakın Şark'ın o köşeciğinde en ileri memleketler vücud bulacak. Dağınık Yahudi âleminin maddî ve mânevî kudretini bir araya toplayarak, bir noktaya teksif ederek kurduğu mamure!

Bir hakikati görmemezlikten gelecek kadar köhne hislere kapılmayacak adamlardan olduğumuz için bunu söylemekte mahzur tasavvur etmiyoruz. Yeni devletçik her halde dünyanın en mükemmel iktisadî siyasetini takibetmek imkânlarına, elemanlarına, fitrî zekâ ve kabiliyetine maliktir. Zira iyi maliyeci, iyi iktisatçı yetiştirmek hususunda bu ırkın üstünlüğünü kimse inkâr edemez. Şimdiden, şu harbler, kararsızlıklar, kargaşalıklar arasında mütevazı bir bütçe yapmağa muvaffak olması da onu gösterir.

Son gelen bir bültende iki haber dikkatimizi çekti: Hataylı bir Türk tâciri, oraya mal göndermiş; Yafa, Yahudiler tarafından işgal edilince tâcirin komisyoncusu malları bıra-

karak Araplarla beraber kaçmış. Tâcir yeni hükûmete baş vurmuş, malların ve bedelinin kendisine iade ve tesviyesini istemiş. Hükûmet de talebi haklı bulmuş, tacire 275.000 Türk lirasını ödeyivermiş!

İkinci haber de şu: Bu hükûmet, polisine birinci hizmet senesinde 35 İsrail lirası veriyormuş, bizim paramızla 385 lira! Bu maaş her yıl arttıktan başka evli olanlara, çocuklara, çocuk nisbetine göre de zam yapıyormuş. Meselâ dört çocuklu bir polisin maaşı Türk lirasile 640 lirayı buluyormuş.

Artık böyle bir polisin irtikâb, irtişa ve suistimâl yüzünden mahkemelere verilmesine imkân tasavvur edilir mi?

Yahudi propagandasını körüklemek bize mi düştü? Elbette değil. Biz bunu propaganda maksadile değil, etrafımızda olup bitenlerden bihaber kalmamak, ibret gözile dünyayı görmek, düşünmek lüzumuna inandığımız için yazıyoruz.

Hoşlanmazsak da dinleyelim, öğrenelim!

Aydede, 19 Şubat 1949, sayı: 83

HAYDİ GÜLE GÜLE!

Nasılsa büyük servet yapamamış, ticaret piyasamızı ele alamamış olan mütevazı vaziyetteki Yahudiler, Filistin'e akıp gidiyorlar.

Şu var ki giden Musevilere bir noktayı hatırlatmak isteriz. Dünyanın birçok yerinde, bilhassa Hitler Almanyasile istilâ ettiği topraklarda zulüm ve işkencenin en müthişlerine uğrayan bu ırk Türkiye'de daima iyi, medenî, insanî muamele görmüştür. Tek fena hatıra belki sadece varlık vergisidir ki onun tesirinden de az zamanda kurtuldukları meydandadır. Kaldığı varlık vergisi yalnız yahudileri de hedef tutmamıştı.

Filistin'e Türkiye'den giden Yahudiler, bu memlekete muhaceret eden bütün diğer ırkdaşlarından daha iyi hatıralar taşıdıklarına şüphe yoktur. Ne kollarına Yahudi işareti takılmıştı, ne kamplara sokulmuşlardı, ne de ayrı mahalleler de yaşatılmışlardı. Hiçbir şeye şükür ve teşekkür etmeseler bile Türkiye Cumhuriyeti'nin harbte yürüttüğü sulh siyaseti sayesinde bir Alman istilâ rejiminden kurtulduklarına memnun olmaları, az çok bir minnettarlık hissine kapılmaları iktiza eder. Haydi, güle güle!

Aydede, 26 Şubat 1949

KEMİRİCİ POLİTİKACILIK NÖBETLERİ

Albay Zaim –biz onun askerî hiçbir muvaffakiyetine dayanmadan mareşallığını zaten kabul etmemiştik– ikindi güneşi gibi keskin, fakat kısa bir yaradılıştan sonra söndü gitti.

Su testisi su yolunda kırılır. Onun bu tarzda öbür dünyayı boylayacağı belliydi. Şu var ki iş pek çabuk oldu. Galiba Suriyeli kumandanın diktatörlüğü dünya diktatörlükleri arasında en kısa sürenlerden biridir.

Adamcağıza acımadık değil, lâkin bir diktatörlüğün o kadar çabuk cezasını bulmasını cihan siyaseti namına bir kazanç saymamaklık da edemedik. Eğer her diktatörün saltanatı üç ayı geçmeseydi tarihin gidişi, dünyanın hal ve insanlığın çehresi büsbütün başka olurdu.

Şu var ki malarya nöbetleri gibi biri gidip arkasından hemencecik öbürü gelen diktatörlükler, uzun süreninden de fenadır. Devlet bünyelerini asıl öyleleri kemirir. Hele bunlar asker hükûmet darbeleri şeklinde ordu vasıtaile yapılırsa...

Allah her memleketi, hassaten komşumuz Suriye'yi o şekildeki nöbetlerin devamından korusun. Hınzır illet bir kere yer ederse önüne geçilmesi güçtür. Orta Amerika devletleri hâlâ aynı illetin sarsıntıları içinde kıvranıp duruyor.

Aman! Sivil idare, sivil politikacı, sivil politika.

Ordunun yeri ne siyasetin üstü ne de altıdır; kutsî varlığı siyasetten münezzehdir.

Aydede, 20 Ağustos 1949

BEYLİK, PAŞALIK

Evelâ Mısır, sonra Ürdün, belki diğer Orta Şark memleketleri de bey, paşa unvanını kaldırdılar. Gazetelerimiz bunu pek büyük tehalükle yazdılar ve zannettiler ki bizim inkılâplarımızdan birini onlar da kabul etmişlerdir. Acaba öyle mi? Eğer bizdeki gibi kadın, erkek tanıdığınız, tanımadığınız, hürmet ettiğiniz, tahkir etmek istediğiniz bir dostu, bir yabancıyı, bir büyük memuru veyahut bir caniyi yalnız ismiyle zikretmek ve hattâ arkasından bağırarak çağırmak gibi dünyanın hiçbir yerinde olmıyan bir yeniliği sırf bir inkılâp (evet her şey inkılâptır) olsun diye kabul etmiş iseler bu hakikaten o memleketlerde de inkılâp hevesinin uyandığına delâlet eder. Halbuki iş böyle olmasa gerek; bu bey, paşa tâbirlerini onlar sırf Türkçedir diye kaldırmış olacaklar. Hiç zannetmeyiz ki iki gün evvel en koyu unvanlara, hazretlere, celâletlere bağlı olanlar hemen bir günde bunların hepsinden vazgeçsinler de eski başvekile “Ya Ali Mahir” diye hitab etsinler. Biz bile yazıyoruz da hitab ederken beyefendisiz, paşasız konuşabiliyor muyuz sanki? Öyle zannediyoruz ki komşularımız beyin yerine de paşanın yerine de Arapça bir söz bulup koymuşlardır.

Eğer iş böyle ise gazetelerimizin satırlar arasından seçilen bir keyif ve lezzetle verdikleri bu haber bir inkılâp haberi değil, bir milliyetçilik haberidir.

*** imzasıyla, *Akşam*, 10 Eylül 1952

BU DA BÖYLESİ!

Yakından, içinden biliriz: Cenup komşumuz ahalisi nümayiş yapmağı pek sever. Diyebiliriz ki yılda birkaç defa sokaklara dökülüp bağırıp çağırmaz, cam çerçeve kırmaz, dükkânları kapatmazsa içi rahat etmez; o yılı âdeta boşa harcamış, zevksiz geçirmiş gibi bir üzüntü duyar. İşte bunun içindir ki daima nümayiş vesilesi arar ve bulur. Meselâ bir parti veya şahsın lehine ayaklanır, az sonra aleyhine! Bugün Mısır'ı destekler, yarın "Kahrolsun!" âvazeleriyle yine ona hücum eder. Keyfi, eğlencesi nümayiş yapmaktır, vesselâm!

Tabiidir ki bu nümayişler ahvalin gidişi üzerine hiçbir tesir yapmaz. Yine Mısır "Müslüman Kardeşler"i asar, yine İsrail, Almanya'dan tazminat alır ve yine Irak lüzumlu gördüğü ittifaka girer ve komünistlerle münasebetini keser; kendi hükûmetleri de yine bildiğini okur; dünya tabii seyrini takipte devam eder. Bu da böylesi!

"Re.-Ha." imzasıyla, *Akşam*, 19 Ocak 1955

HAMDOLSUN!

Devlet adamı olmanın güçlüğüne ve sabır, sükûn, hoş görme, soğukkanlılık hassalarını nefsinde birleştirmesi lâzım geldiğine mükemmel bir nümune: Mısır'daki ölçüsüz afurtafura karşı başvekilimizin hattı hareketi. Bizler gibi o hassa ve kabiliyetlerden mahrum, hislerine kapılan ve öfke ile kalkıp ziyanla oturan insanların yapacağı iş değildir, bu! Büyük diplomat dokusunda, ruhunda yaratılmış, olmak icab eder. Herhangi bir fâni, Kahire'den akseden taşkınca haberleri o derece müsamahacı ve gülümser yüzle karşılayabilir mi? Hop oturur, hop kalkar. Hele elinde mukabele imkân ve kudretleri de mevcutsa bir şeyler yapmağa kalkışmaz, bazan bir çuval inciri berbat etmez mi?

Meşrutiyet devrinde öyle hesapsız ve fevrî hareketler oluyordu, neticelerini çekiyorduk. Görülüyor ki artık iyi devlet adamlarımız yetişmektedir... Hamdolsun!

Akşam, 25 Ocak 1955

BİR KUVVET KAYNAĞI

Suriye’de mevcut sekiz, on partiden birinin lideri, sabık başvezirle hariciye vezirinin Divanı Âli’ye verilmesini istemiş, sebebi şu: Türkiye’nin, Arap devletlerinin işlerine müdahale etmesine karşı müsamahakâr davranmaları! Bu, bir fikirdir. Ancak bizim bildiğimize göre o memlekette gelmiş geçmiş kabinelerden çoğunu, hem de hükûmet şeklini değiştirmek, katliâma ve muhakemesiz idamlara başvurmak gibi daha ağır suçlardan dolayı Divanı Âli’ye vermek lâzım gelirdi. Şüphe yok ki saydığımız suçlar, parti liderinin ileri sürdüğü “müsamaha” fiilinden çok daha mühimdir.

Esasen “müsamaha” ettiler de ne oldu? Suriye bundan ne zarar gördü? Mamafih partiler bakımından hâlâ istikrarı kavuşmamış, olgunlaşmamış olan yerlerde öyle fikirleri tabîi görmek ve ciddiye almamak lâzımdır. Suriye’de bereket versin ağır başlı rical particiler de vardır. Şu ciheti de belirtelim: Talih, harici siyasetin ana hatlarında muvafık ve muhalifi aynı fikirde, aynı kanaatte bulunan partileri her memlekete nasib etmemiştir. Biz bu mazhariyetimizle övünebiliriz; kuvvetimizin bir kaynağı da odur.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 15 Şubat 1955

“HAZIR OL” EMRİ!

Mısır’ın başında çok acemice hareket eden bir ihtilâl hükûmeti var. Esasen bu devlet yaşlı başlı rical elinde bulunduğu zaman bile pek iyi idare olunamazdı; suiistimal önlenemezdi, daima skandallere meydan verilirdi. İsrail ile harb halinde iken silâhların düşmana satıldığına şahit olmuşuk; o itibarla dünya skandal rekorunu Mısır kırmıştı. Son yılların en fena hükümdarı da yine bu ülkede yetişti ve tarihe sevimsiz bir tip daha ilâve etti.

Hele yeni ricalin şu propagandasına ve tehdidine bakınız: Gûya biz Suriye hududuna asker yığmışız, Mısır da ihtiyatî bir hareket olarak ordusuna “hazır ol” emri vermiş! Bu emri alan ordu ne tarafa doğru yürüyecek? Bize yetişmesi için daha dün yenildiği bir küçücük devleti çiğnemesi lâzım! Ne çocukluk, Yârabbil! Sonra da Arap devletleri o çocukların liderliğini kabul etmeliymişler.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 28 Şubat 1955

BESLEDİKLERİMİZ

Cenup hudutlarımızdaki kaçakçılığı önlemekten âciz miyiz? Meclis'in bütçe müzakereleri sırasında daha sert tedbirler alınması hükûmetten istenmişti. Bütün millet bu isteğin fiilî neticelerini görmek için sabırsızlanmaktadır; hele şu sırada âdeta sabrımız tükenmektedir. Neden “Şu sırada” dedik? Sebebi meydanda: Cenup komşularımızdan birinin kasaplık hayvanını temin eden biziz. Orada eti halk bizim sayemizde yer; daha doğrusu et yüzünü bu sayede görür. Pek meraklısı olduğu çeşitli köfteleri huduttan geçen koyunlarımızdan yapar, rakıyı atar, âfiyetle yutar. Köftehor olmasını bize borçludur.

Yesin... Amma koyunlar huduttan kaçak geçer; hem de sürülerle geçer; bize döviz getirmez. İki tarafın kaçakçılarını milyoner eder. Ayrıca çarpışmalar olur, can kaybına da uğrırız. Esmeri fındık ile, fıstık ile beslemeli imiş; bir türkü böyle der. Ancak fıstık gibi kuzularla beslediğimiz bu esmer, bize karşı dostluk gösterse bari! Etini Nil vâdisinden sağlasın. Kaçakçılığı kökünden kesmeliyiz. Ne pahasına olursa olsun!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 8 Mart 1955

İSTİKRAR

Bugün iktidarda bulunan Suriye hükûmeti tarafından takib edilen siyaset –lehimizde veya aleyhimizde olsun– kaale alınmağa değer mi? Değmez. Zira orada Fransız işgali sona erele beri hiçbir parti yahut hükûmet istikrar yüzü görmediği gibi hiçbir siyasî topluluk da dış politika hususunda bile bir anlaşmaya varmış, hattâ yakınlaşmış değildir. Hükûmet darbelerinin ardı arası kesilmemiştir; kâh sağcı, kâh solcu kalabalıkları daima nümayiş halinde sokaklara dökülmektedir. Asıl acayibi bunlar bazan birleşir görünmekte, bazan çatışmakta, ertesi gün uyuşmuşa benzemektedir; kısacası kimse ne istediğini bilmemektedir. Umumî efkâr henüz taazzuv etmemiştir, hattâ tebellür de!

Elbette ki biz bu halden memnun olamayız. Fakat memnun olmayan sade bizler miyiz? Öbür komşuları ve bir bakıma ırkdaşları sayılan Lübnan, Irak ve Ürdün de lâhavle çekmektedirler. İnsanın, tam aleyhte bile tecelli etse istikrarı tercih edeceği geliyor!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 18 Mart 1955

DESTEKLEME

Suriye’de bugünkü hükûmetin dış siyasetini muhalif mebuslar da desteklemiş. Desteklemiş de ne olmuş? Bizdeki gibi bir birlik mi kurulmuş? Bu birlik farzımuhal olarak kurulsa bile orada kıymet ifade etmez. Zira fikirler kararsız, görüşler değişik, politika havası sebatsızdır; ayrıca Mebuslar Meclisi’nin nüfuzu yoktur, hayatiyeti de! Bir misal verelim: Meclis, Çiçekli diktatörlüğünü tutuyordu. Çöl ve Cebeli Dürûz ayaklanınca diktatör kaçtı. Meclis çil yavrusu gibi dağıldı. Suriye’de kabine gibi Mebuslar Meclisi de daimî bir tehdit ve korku altındadır; ya Çöl yahut Dürzüler şu ve bu tesirle hoşnutsuzluk gösterir, Şam üzerine yürür, Hama ve Havran taraflarından bir muhalif rüzgâr eser diye!

Saydığımız sebeplerdedir ki muhalefet grubunun şimdiki dış politikayı desteklemesi su ve buz üzerine yazı yazmak kabîlinden bir iştir; o rüzgâr esiverince muvafıkı da, muhalifi de sürüklenip gider. Çiçekli bile döner, alkışlanır. Kaç gün için? Meselenin püf noktası orası!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 1 Nisan 1955

LÜBNAN DEVLETİ

Lübnan, Birinci Dünya Harbi'nden kalma bazı kötü hâtıralara rağmen, bize karşı daima dostluk göstermekte devam eden bir ülkedir. Bu ülkedir ki halkın ve hükûmetin en belirgin vasfı pratik ve realist olması, hayal sukutlarıyla neticelenecek ham fikirlere yer vermektense işin çıkarına gitmesidir. O sayededir ki civar memleketlerden daha mâmur, daha zengin ve daha mesuttur; milletlerarası itibara ve istikrara sahiptir. Asıl mühimmi, komşularını hiçbir sahada ve hiçbir sebeple rahatsız etmeyen bir devlettir. İsviçre'ye çok benzer.

Eğer Lübnan cumhurreisi ile başvekilini gönülden gelen iyi hislerle karşıladık, ziyaretlerinden gerçek bir memnunluk duyduk, kendimize yakın hissettik ve hemen hemen kendimizden saydıksa sebebi şudur: Siyasî terbiyelerine hayranlığımız. O memleketi içinden tanıyanlar için bir sebep daha vardır: Hiçbir Türk vatandaşı Lübnan toprakları üzerinde fena muameleye maruz kalmamış, daima saygı ve sevgi ile karşılanmıştır. Lübnan her mânada rûştünü ispat etmiş, kemale ermiş ileri bir devlettir.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 4 Nisan 1955

KÖTÜLÜĞE HİMAYE

Eski kral Faruk'a iş ve maaş teklifleri devam ediyor. Aca-
ba bunun sebebi nedir. Neden onu kayırmak istiyorlar? Bildiğimize göre, krallıkları, veliahtlıkları veya prenslikleri zamanında iyi ahlâkları, merhametli ve insafli hareketleriyle umumî takdir kazanmış epeyce haneden âzasına sırf talihsizlikleri eseri, memleketlerini terk ettikleri sırada hiçbir yerden böyle parlak teklifler yapılmamıştı. Faruk çok mu sempatik bir adamdır? Tarih büyük bir faziletini mi kaydetti? İyi hükümdar, iyi zevç, iyi baba mıdır? Malûm ve meşhur olduğu üzere kendisinde mezîyet namına ufacık bir şey yoktur. O halde?

Faruk müsrif, sefih, ârsızcasına çapkın ve şiddetle küstah olduğundan dolayı tutuluyor, demektir. Ona el uzatanlardan şüphe edeceğimiz geliyor. Fazileti değil, kötülüğü himaye! Bu cinsten himayeler asrımıza iyi bir not kazandırmasa gerek.

Akşam, 30 Nisan 1955

ET VE OT

Bilhassa Suriye hudutları üzerindeki kaçakçılık, memleketimiz için çok zararlı olmaktadır. Bu zarar hem maddîdir, zira gelir kaynağımızı azaltmaktadır. Hem manevîdir, zira paramızın kıymetini düşürmeğe sebep olduktan başka, tuttuğumuz bir işi beceremediğimizden dolayı itibarımıza söz getirmektedir. Memnunlukla öğrendik ki, hükûmet yeni, tedbirlere başvurmuştur. Kanaatımızca bu tedbirler, şayet aksatılmadan tatbik edilir, en ufak müsamahaya meydan verilmeden yürütülebilirse, muhakkak faydalı neticeler verecektir ve bizi siyasî sahada, menfî hatta, ara sıra cüretkâr propagandaları ile iğneleme yolunu tutan komşumuzu zor duruma sokacaktır. Orası bizden kaçak giden kasaplık hayvanlarla bol ve nisbeten ucuz et yiyen, çiğ yahut pişmiş çeşitli köftelerle midesini dolduran ve damak tadına kanan bir ülkedir. Bunların keyfini getirirken, halkın bir kısmı sohbet sırası aynı ağızlarla bizi çekiştirmeyi itiyat edinmiştir. Kaçakçılar ete karşılık yurdumuza ütü tutmaz ot kumaşlar sokarlar, bire beş yüz kazanırlar, et ve ot? Farkı meydanda!

Cenup kaçakçılığının azalması para itibarımızın yükselmesi demektir.

Yeni İstanbul, 25 Ağustos 1956

MAHZUR

Komşumuz Suriye solcu faaliyetini durduramıyor, daha doğrusu durdurmak istemiyor. O unsurlar hudut bölgemize yakın yerlerde bilhassa hareketlidirler, büyük arazi sahiplerine çatıyorlar, hattâ karşılıklı silâhla çatışmalar bile oluyor. Geçende bizim toprağımızın az ötesindeki Hârim kasabasında kanlı vakalar geçmiş. “Bize ne?” diyemeyiz; zira vatandaşlarımızdan çoğunun arazisi bilhassa Hatay sınırlarındaki Suriye toprakları üzerinde kalmıştır. Bu arazi tehlikeye arz ediyor. Yarın daha solcu bir idareye büsbütün meram anlatamayız, müvakkat de olsa el koyar, köylüye dağıtır, bir şeyler yapar, vatandaşlarımız zarar görür. Suriyelilerin de Türk hudutları içinde arazisi ve emlâki vardır; esasen böyle oluşu kaçakçılığı da kolaylaştırmaktadır. En iyisi vakit geçmeden arazi ve emlâk mübadelesini ön plâna alarak “herkes yerli yerinde” düsturunu tahakkuk ettirmeliyiz. Şu noktaya da dikkat: Komşu hükûmet hudutlarında arazi sahibi olan bir Türk, mahsulünü o memlekette satıyor, ona hizmet ediyor ve sonra da bedelini bizim memlekete kaçak olarak sokuyor, zorla kaçakçılığa başvuruyor.

Vaziyet her bakımdan gayritabiî, ayrıca mahzurludur.

Yeni İstanbul, 19 Eylül 1956

EFENDİ DEĞİŞTİREN

Suriye'den bahsederken eski bir diplomat bize şunu dedi: “Orası efendi değiştirmeyi pek sever, değiştirmeden yapamaz.” Tarihin uzak devirlerine kadar gitmeden yalnız son yıllara göz atınca bu ülkenin sırası ile kısa zamanda beş efendiye hizmetkâr olduğunu hayretle görürüz. İki dünya harbi içinde ve arasında Suriye, Türklerden İngilizlere, İngilizlerden Haşimilere, sonra Fransızlara, biraz Almanlara, yeniden İngilizlere, arkasından Mısırlılara, şimdi de Moskoflara hizmette kusur etmemiştir. Memleket içinde bugün o gelip geçmiş efendilerden birine veya birkaçına bağlı kalmış olan topluluklar da vardır. Ayrıca yabancı efendilere ilâveten yerli diktatör efendilerin kaprislerine uymaktan, dediklerini yapmaktan geri kalmadığı da malûm. Bu, onun millî seciyesini teşkil ediyor. Fakat cenup komşumuzun kapılanmak meyli duyduğu son efendisi öyle bir cebbârdır ki elinden yakasını kurtarmak için Macar milleti ne çekiyor, ne felâketlere uğruyor, görüyoruz; cihan o hale kan ağlıyor. Kan ağlarken Suriye –cihanı ateşe vermek pahasına– bu felâkete çanak tutuyor.

Bütün temennimiz, eteğine vardığı son efendiye büsbütün bağlanmaktan Cenabıhakk'ın kendisini korumasıdır. Bunu kendisi için ve dünya için dilemekteyiz.

Yeni İstanbul, 26 Kasım 1956

ARAPSAÇI

Yakın Şark ahvalinin gittikçe arapsaçına dönen karma-karışık manzarası karşısında bizler yani mesul mevkide bulunmayanlarla diplomat olmayan ferdler bazı düşüncelere kapılmaktan kendimizi alamıyoruz. Bize öyle geliyor ki, işlerin bu derece girift şekle girişinde tıpkı İkinci Dünya Harbi'ne takaddüm eden günlerde olduğu gibi demokrat cephenin aralarında anlaşmazlığı ve kararsızlığı büyük rol oynamıştır. Eğer Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa'daki müttefikleri yekvücut ve yekzeban bir varlık halinde ortaya çıkabilselerdi Arap âleminin şımarıklığı muhakkak önlenirdi. Bağdad Paktı'na yan çizmek ve Mısır siyasetine seyirci kalmak gibi hareketlerdir ki, şimdi içinden çıkılması güçleşen vaziyeti meydana getirmiştir.

Biz bu fikirleri elimizde ne vesaik, ne de ciddî malûmat, hiçbir dayanak olmadan tıpkı bir kahve politikacısı gibi ileri sürmekteyiz. Ancak içimizde öyle bir kanaat mevcuttur ki, dünyanın vesikası önümüze konsa sonunda yine kahve politikacısının görüşü ve anlayışı hak kazanacaktır.

Vaktiyle de böyle olmamış mı idi? Diplomatlar kahve politikacısına iş isten geçtikten sonra bir umumî harp pahasına hak vermişlerdi.

Yeni İstanbul, 29 Kasım 1956

ÜYE HAZRETLERİ

Yarabbi, bu ne haldir!.. Şimdiye kadar kendisine karşı kusurumuz olmayan “Birleşmiş Milletler” topluluğunda bir Yemen delegesi var, agel ve kefiyesini basıp ayağa kalkıyor ve Kıbrıs’ın hemen Yunanistan’a verilmesini istiyor. İster a, zira o da rey sahibidir ve rey hususunda, en ileri milletler delegesinden farksızdır. Amına Yemen öyle bir yerdır ki mektebi yoktur, mahkemesi yoktur, hâlâ hırsızın eli balta ile kesilir, zaniye taş a tutulup recmedilir. Bu bölgeye Müslümandan gayri hiçbir fert giremez. Ordusu beli hançerli, sırtında müzelik silâhlar, ipipullah sivri külâh başıbozuklardan ibarettir. Yol yapmamıştır, liman kurmamıştır, her taraf eşkiya ve çapulcu yuvasıdır ve komşusu Suudî diyarı gibi orada müstemirren esir ticareti hüküm sürmekte, esir kullanılmaktadır. Yemen’in insan haklarını tanıyacağına ve bilhas-sa esirliği kaldıracağına imza vererek Birleşmiş Milletler’e girdiğini unutmayalım. El kesesinden bir başkasına adalar ve ülkeler ihsan buyuran Birleşmiş Milletler üyesi işte bu kı-ratta, bu medenî seviyede, bu derece geri kalmış, kalmağa mahkûm bir cemaatin mümessillidir!

Şüphe yok ki islâh ve tasfiyeye muhtaç teşekküllerin başında evvelâ şu, bütün varlığımızla prensiplerine sadık ve idealine bağlı kaldığımız Birleşmiş Milletler Topluluğu var.

Yeni İstanbul, 1 Aralık 1956

FİRAVUNLAR

Bir devletin dahilî işlerine karışmamak kaidesinin mümkün olsa da bir tek istisnası bulunabilse: Sulhcü olmayan diktatörleri tanımamak, böyle bir diktatörle her türlü münasebetleri kesmek ve elbirliğiyle ona karşı bilhassa iktisadî tedbirlere başvurup bir an evvel sukutunu sağlamak! Şayet denildiği gibi Salazar ve Franco birer diktatör ise herhalde ikisi de ihtirasları ve idrâksizlikleri yüzünden dünyayı ateşe verecek harpçi tipi diktatörlerden sayılamazlar. Harpçi olmayanları tutmak veya devirmek kendi milletlerinin bileceği iştir; yabancıları ve komşularını fazla alâkadar etmez. Fakat Nil vâdisinde türeyen cinsten, Hitler ve Mussolini tipi, silâha sarılarak imparatorluklar kurmayı düşünen, düşündüklerini fiiliyat sahasına koyacağı sezilen diktatörleri ilk gününden, niyetleri belli olur olmaz, ateş bacayı sarmadan izâle maksadiyle birleşmek yalnız demokrat milletlerin değil, sulhçü diktatörlerin de vazifesi olmalıdır.

Böyle olabilseydi şimdi bir Orta Şark felâketi, harp tehlikesi ve dünyaya şamil bir iktisadî buhran insanlık ve medeniyet âleminin başına çökmezdi. Bugün ortada bir Firavun varsa vebali arkasına düşen kendi cemaatinden ziyade onu silâh, para ve müdahane ile besleyip şımartan yabancıların omuzlarındadır.

Yeni İstanbul, 3 Aralık 1956

LÜBNAN'IN KIYMETİ

Suriye ve havalisini mandater sıfatiyle uzun yıllar idare eden Fransa'nın bir hatası da şu olmuştur: Müstakil Lazkiye sancağını, halkın arzusu hilâfına Suriye'ye ilhak etmek. Zira o bölge ahalisi ırk, menşe ve mezhep itibariyle Suriyeliden ayrı birtakım hususiyetler arzeder; esasen kendisini Arap saymaz, saymadığı gibi Arapçılık etmeği de istemez. Mazisi henüz iyice aydınlanmamış olan o halk ve o bölge, sırf Suriye'ye denizde bir mahreç temini için ve gûya Suriyeliyi Fransa'ya ısındırmak için harcanmıştır. Bereket, Fransız kültürü ile yetiştiği dikkate alınarak Lübnan böyle bir âkıbetten kurtulmuş oldu. Daima yazıp söylediğimiz gibi bizi Cenup'ta sevip takdir eden tek millet Lübnanlıdır; zira medenî tabiatlı, idrâkli, emperyalist emellerden uzak, terakki hamlelerine hayran, Yakın Şark'ın bir nevi Danimarkalısı, işi gücü ile meşgul zengin ve çalışkan bir unsurudur. Bazan hataya düşer ama çabuk anlar ve tashihe muvaffak olur. Komünistliğe kaymayacak olan bu devlete karşı diplomamız daha faal hale gelirse, hele kendisi bir gün Bağdad Paktı'nda yer alırsa bunu pakt için büyük bir kazanç saymak lâzımdır.

Türkiye'nin cenupta en tabî ve seciyeli müttefiki Lübnan'dır.

Yeni İstanbul, 6 Aralık 1956

SURİYE KOMÜNİSTLİĞİ

Esasta karmakarışık ırklardan, dinlerden, mezheplerden, hattâ mezheplerin en acayıplerinden teşekkül eden Suriye'ye Birinci Dünya Harbi'nden sonra kitle halinde sığınan Ermeniler o memleketin geçimsiz havasını kendi aralarındaki Taşnak-Hınçak partizanlıklarıyla büsbütün fesada uğratmışlardır. Bu partizanlık yüzünden yine aralarında bir sürü cinayet işlenmiş, suikastler olmuş, bilhassa Taşnaklar azgın hareketleriyle Hınçaklar tarafında epeyce zayıat verdirmişlerdir. Fransız idaresi iki partiyi tutar, daha ziyade Türklere aleyhtar olan Taşnakları himaye eder, mebusları onlardan çıkarırdı. Manda idaresi kalkınca yerine gelen nasjonalistler de aynı siyasette devam ettiler ve yeni gelenler Türk aleyhtarlığında iki Ermeni partisiyle elele çalıştılar. Bu suretle Suriye'deki bize karşı beslenen igbirar Ermeni yardımıyla artmış oldu. Hele komünist mezhepli Hınçaklar yerli solcularla bağdaşınca hava büsbütün bozuldu, komünistlik her tarafa yayıldı; hocaları Hınçaklardır.

Peki, aynı mezhep karışıklığı ve Ermeni partizanlığı mevcut bulunan Lübnan'da neden aynı vaziyet hâsıl olmadı? Zira ora hükûmeti bu muhacirlerle birlikte çalışmağa tenezzül etmedi; tarafsız kaldı. İşte iki komşu hükûmet arasındaki fark! Görülüyor ki, kabahat Ermenilerden ziyade fe-

satıcı unsurları kullanan Suriye'dedir. Kullandığı içindir ki, komünistlik bu memlekette aldı, yürüdü, şimdiki hale geldi.

Yeni İstanbul, 16 Aralık 1956

ASIL SUÇLU

Yakın Şark'ın ve Arap âleminin bugünkü dünya sulhünü tehlikeye sokan durumundan kim mesuldür? Çoğunluk, fazla düşünmeden şu cevabı verecektir: "Nil Diktatörü!" Hayır, vaziyetin gerçek mesulü o adam değildir; onu iktidara getiren kötü rejim ve bu rejimin başındaki kötü kraldır. Şayet, Faruk ve yanındakiler, içinde bulunduğumuz asrın icaplarına hiç uymıyan eski İran satrapları usûlünce fisk-ü fücür'a gömülmeseler, rezalet ve sefahetin, hele suiistimalin envanını işlemeseler, düşmana silâh satmaktan tutunuz da, barlardan kız kaçırma ve saray içinde batakhane kurmağa kadar varan ahlâk düşüklükleri ile dile gelmeseler, halkın sabrını taşırmassalar, insafli ve şefkatli bir idare kurmağa çalışsalar, elbette ki, âkıbetleri başka türlü olurdu; büyük bir ihtimalle yerlerinde kalırlardı. Ne yazık ki, genç kral, krallığa nümune diye şimal ülkelerindeki kralları seçeceğine, onlar gibi halk efkârını hesaba katacağına, efendi kral olmağa çalışacağına, külhanbeyi kral olmayı tercih etti; idare değil, çete kurdu. Amma diyeceksiniz ki, o muhitten bu beklenirdi!

Babası kadar da mı olamazdı? Olabilseydi, şimdi Abdünnâsır saray yaverliğine göz dikmiş, krala hulûl için meydan arardı; dünyaya meydan okumayı aklından geçiremezdi.

Yeni İstanbul, 22 Aralık 1956

TÜRREHAT

Arablık taşıyan ve Müslümanlık dâvasına sarılmış görünen bazı Mısırlı ve Suriyeli politikacıların melezliklerine bakmadan Türklere atıp tutmaları, hele Müslümanlığı koruma hususundaki hizmetlerimizi inkâra yeltenmeleri eskiden “türrehat” tâbir olunan saçmasapan sözlerin en saçmasıdır. Zira bilhassa Yakın Şark’ta İslâmiyeti Türklerin müdafaa ettiklerini ve bu müdafaada sel gibi kanlarını akıttıktan başka o uğurda neler kaybettiklerini Hıristiyanlık âlemi de pek râna bilir. Başlangıçta Şarkî Roma İmparatorluğu’ndan arazi kazanan ve sonra Kızılhaç ordularına dayanan Arablar nihayet inhitata uğrayınca onların dinini de, memleketlerini de Hıristiyanlığa karşı hemen hemen tek başına Türk azmi kurtarmış, Mısır’ın ve Suriye’nin hattâ bütün Arab dünyasının Müslüman kalması Türk gücü sayesinde mümkün olabilmiştir. Türkler, Müslümanlığı kabul etmeseler ve o derece imanla hizmetine girmeselerdi acaba Mısırlı ve Suriyeli mi bu dinî muhafaza edecekti? Neyi muhafaza edebilmişlerdir ki, onu korumuş olsunlar!

Eğer Türkler bir İslâm İmparatorluğu kurmasaydılar şimdi Müslümanlık namına bizi tartaklayanlar çoktan nasranîleşmiş, memleketleri de çan kuleleriyle bezenmiş hale gelirdi. Biz yine Müslüman kalırdık ve bize bugün de

“Müslümansınız” diye çatarlardı! Efendi değiştirmekten zevk alanlar din değiştirmekte de güçlük çekmezlerdi.

Yeni İstanbul, 24 Aralık 1956

ANDIĞIMIZ HECCAĞ

İçimiz hûn oldu: Ürdün Hükûmeti, Türkiye nezdindeki elçiliğini lâğvedecekmiş! Edince ne derin bir boşluk hissi-ne kapılacağımızı, ne büyük bir eksiklik duyacağımızı takdir buyurursunuz. Ankara'nın diplomatik havası ve muhiti san-ki bu yokluğun tesiri ile çın çın ötecek, bütün siyasi faaliyetler duracak, başka elçiler ve siyasî şahsiyetler düşünceye dala-lacaklar, gariplik ve bokeslik içinde "Ah," diye sızlanacaklar, "biz şimdi o muazzam devletin mümessilliğinden mahrum kalınca ne yapacağız?"

O devlet ki, Osmanlı İmparatorluğu camiasında ve daha dünkü tarihte bir vilâyet bile değildi, hattâ bir liva bile olamamıştı, ancak bir kazadan ibaretti; şimdi de yine pek bir şey olduğu iddia edilemez. Yalnız bir şey olmuştur: Siyasî tarihin küçük bir ucubesi! Nihayet bir aşiret reisinin idare edeceği bu yer, prensliği de kendisine küçük görerek bir avuç nüfusu bir tutam serveti kuş uçmaz, kervan geçmez arazisinde krallığa heves etmiştir; eski ve yeni efendilerine kafa tutmakta, meydan okumaktadır. Boyuna söyleniyor: "Lâğvederim! Fesh ederim! Feth ederim!"

Uyan, mezarından başını kaldır da dünyanın ne hale geldiğini asıl şimdi anla, ey ünlü Türk heccavı!

Yeni İstanbul, 5 Ocak 1957

SURİYE VAZİYETİ

Komşumuz Suriye ne yazık ki, buhrandan buhrana düşmektedir. Buna hakikaten üzülmüyoruz. Son haberlere göre Halep ve Humus şehirlerinde tam bir ihtilâl havası hüküm sürmektedir. Sürebilir, zira, Şimâl Suriye ötedenberi Cenup'un tegallübünü çekemez, Şam zimamdarlarını hiç sevmez. Aralarında gerçekten bariz karakter ve hattâ, daha mühimmi ırk farkları mevcuttur. Fransız mandater idaresi de bunu bildiği için iki bölgeyi birbirinden idareten ayırmış, birinin merkezi Halep, ötekinkini Şam olarak iki hükûmet kurmuş, Şimal kısmı o devre zarfında en rahat ve memnun hayatını yaşamıştı. Diğer taraftan, Akdeniz bölgesinde de bir Aleviyyin hükûmeti, büsbütün Cenup'ta ise, hususî bir Cebelidürûz idaresi bulunuyordu, yani, bugünkü Suriye sabık İskenderun bölgesi dahil, beş ayrı hükûmete rastlanırdı. Dördü zamanla birleştirildi. Görülüyor ki, o birleşme pek de sağlama bağlanamamış. İşte meydana çıkan yeni hakikat budur; daha müthişini de söyleyelim: İktidarı bugün elinde tutanlar, bir tarihte Fransa'yı yıllarca ve bizi de ara sıra silâhlı mukavemetleri ile hırpalamış olan muharip Dürzi tayfasının liderini tevkif ettiler; Cebelidürûz ayaklandı. Bu öyle korkunç bir isyan olabilir ki, Suriye'de kan gövdeyi götürür, olanlar Macaristan isyanına bile rahmet okutur.

Bütün temennimiz, komşumuzun saydığımız badirelerden biran evvel kurtulması, daima hâdiseler doğuran netameli bir memleket hüviyetinden sıyrılmasıdır.

Yeni İstanbul, 12 Şubat 1957

HER HITLER'İN BİRKAÇ CHAMBERLAIN'I OLUYOR

Hani bir General Necib vardı, iyi bir adama benzerdi, terbiyesi ve sadeliğiyle hepimize kendisini sevdirmiş, krallıktan ziyade kötü bir kralı devirmeği hedef tutan Mısır ihtilâlini bize sempatik göstermekte epeyce rolü olmuştu. Derken, içyüzünü henüz öğrenemediğimiz bir şeyler olmuştu, adamcağızı yerinden itmişler, göz hapsine almışlardı. O günden beri nerededir, ne yapıyor, öldü mü kaldı mı? Haberimiz yok. “Mevkiine geçen politikacı subay komünist usulü ilk tatbikatını galiba bu zatın üzerinde denedi yani hasmını hokkabazcasına ortadan kaybetti; biçare Sudanlıyı fırına mı attı acaba? Belki, efendilerine benzeme gayretkeşliğiyle onu da yapmıştır,” diye düşünenler var.

Yapmıştır ama son vukuat o işin Mısır'a ve dolayısıyla kendisine ne kadar zararlı olacağını her diktatör gibi hesap edememiştir. Zira Necib işbaşında kalsaydı koca Sudan büyük bir ihtimalle Mısır'a katılacaktı; nitekim o sırada iltihak taraftarı parti o memlekette ekseriyeti elinde tutuyordu, bir “olup bitti” ile Mısır bütün Nil vadisini yutmuş bulunacaktı.

Necib atılınca Sudan'da iltihak taraftarı parti zayıfladı, iktidar istiklâlcilere nasip oldu ve bu suretle de gerçek mânasiyle “Büyük Mısır” hülyası tam gerçekleşirken suya

düştü, Nil'de boğuldu! Bakalım zor kullanma yoluyla tekrar canlandırılacak mı? Hiçbir memlekete, hiçbir sebep ve bahane ile diktatörün lüzumlu, faydalı olamayacağına inanmamız gerek. Elindeki orduları ikide bir sağa sola sürerek cengâverlikle mevkiini muhafazaya çalışan diktatörlerin ömrü bereket ki yırtıcı kuşlarınkı gibi kısa sürmektedir.

Yeni efendinin kusuru kendisine –Salazar ve Franco gibi temkinli diktatörleri bir yana bırakarak– Hitler ve Mussolini cinsinden delifişek örnekler seçmesidir, diyoruz ama aksini iddia edenler de var: Arap imparatorluğunun temelini bu adam attı, artık o imparatorluk bir vâkıadır, diyorlar. Yine diyorlar ki, Suriye ricali ancak komünist tehlikesini önlemek için memleketlerinin Mısır'a katılmasına razı olmuşlardır. Bütün bu sözler bana inandırma kuvvetinden mahrum, tahminlerden ve siyasî tesellilerden ibarettir gibi geliyor.

Her yeni diktatörün zuhurunda –Napolyon, Hitler ve Mussolini'de olduğu ve Münih anlaşmasında görüldüğü gibi– nikbinliğe kapılan ricale rastlanır. Şemsiyeli diplomat bu ruh hâletini en komik ve acı şekilde canlandıran ebedî bir tiptir. Diplomatlar sahneye bir yeni diktatör çıkışında şemsiyeli zatı ve âkıbetini düşünseler iyi ederler. Yazık ki, her Hitler'in daima birkaç Chamberlain'i oluyor!

Yeni İstanbul, 5 Mart 1958

MACAR FACİASINA EKLENECEK YENİ BİR FACİA MI?

Uzun müddet hudutları içinde sereserbest yaşadığım ve Haleb'e yerleştikten sonra da ikide bir gelip gittiğim bir memleket olması itibariyle Lübnan'ı yakından tanırım. Ne tatlı hatıralarım vardır; gürbüzlük çağım oralarda geçmiştir; şehirlerinde, kasabalarında, köylerinde ve dağlarında! Sosyal, kültürel ve politik yapısını da iyi tanırım. Son hâdiselerin başladığı sırada hemen hemen herkes o devletin karşı koymadan derhal Nâsır tarafına geçeceğini ve Arap Cumhuriyeti'ne katılacağını sanıyordu. Onlara bu işin pek kolay olamayacağını söylemişim.

Nitekim Lübnan bir aya yakın zamandanberi solcu temayüllü, Müslüman kisveli nasyonalist ve şoven ayaklanmayı bastırmağa çalışmaktadır; eğer yenilirse kabahatin birazı kendinde, birçoğu da üç büyük devlettedir. Kendindedir, zira sipsivri ortada kaldığı halde vaziyetin çürüklüğünü kavriyamadı ve öyle bir yerde tarafsız duracağı vehmine kapıldı. En acıklı vehmi, üç büyüklerin imdadına koşacağını sanması idi; Hıristiyan cemaatler daima bunu umuyorlardı. Müslümanlardan ve Müslim Dürzülerden bir kısmı ise Arap Cumhuriyeti'ne katılmak suretiyle her bakımdan kendilerine üstün olan Hıristiyan tahakkümünden sıyrılmak istemek-

te idiler. Lübnan Hıristiyanlığı, o takdirde Müslüman bir camianın devede kulak bir azınlığı halini alacaktı.

İşte, hâdiselerin esasını bu noktada aramak lâzımdır. Sebepler ne olursa olsun Lübnan'ın ilk çarpışmalar yüzünden rahatını kaçırmaması, harabe haline gelmesi, iktisadî mevkiiinden düşmesi acınacak bir vakîâdır. Zira orası Yakın Şark'ın bir medeniyet vahası idi, çok mamur idi, turistler uğrağı, gurbetzedeler hâmisî, ticaret kaynağı, müsamaha ve nezaket ülkesi Lübnan, hiçbir bakımdan kaba, katı zihniyetli Suriye ve ahalisinin yüzde doksanbeşi sefalet çeken geri kafalı Mısır ile kıyas kabul etmezdi. Lübnan'da ne gönül kırılır, ne de göz incilirdi.

Böyle bir memleketin gösterdiği âzamî mukavemete rağmen bugün yarın öbür tarafın pençesine düşmesi, yutulup kendisinden çok aşağı zümrelerin idaresi altında bir vilâyet derecesine inmesi Macaristan faciasına eklenen yepyeni bir facia olmaz mı? Garb dünyası bu cephe ve üssünü de kaybederse –ki etmemesini dilemekle beraber korkusunu içimizden atamıyoruz– mânen ve maddeten pek mühim bir köprü başından mahrum kalacaktır.

Hoş, Garb dünyası Kıbrıs dolayısıyla –bıçak kemiğe dayandığı takdirde– çok daha kötü bir durumla karşılaşabilir. İkisini de önlemek için sür'atli ve fiili çalışacakları yerde, o devletlerin şu yaptıklarına bakınız!

Yeni İstanbul, 26 Haziran 1958

SOĞUKKANLILIKTAN AYRILMIYALIM, BİZ NELER GÖRDÜK!

Bağdad Paktı'nın bir halkası koptu. Artık pakt yaşar mı, yaşamaz mı, yaşaması mı faydalı olur, yaşamaması mı? Bunu siyasî vaziyetin gelişmesi gösterecek. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse o halka esasta çürüktü. Arap âlemini bilenler Suriye öte tarafa kaydıktan sonra taşıma su ve zoraki gayretle Irak'ın ayrı bir safta, kendi kendine buyruk olarak uzun müddet dayanamayacağını çoktan kestirmişlerdi. Hattâ bunlar orada behemehal bir hükûmet darbesi yapılcasına hükmettiklerinden âdeta gün bekliyorlardı.

Beklenen gün milletler tarihinde büyük vakalara şahit olması ile meşhur temmuz ayına, hem de Fransız İhtilâli gününe, 14 Temmuz'a rastladı. Yeni kurulmuş bir taht da yine aynı günde çöktü ve iğreti bir taç aynı günde rafa kondu. Gönül böyle olmasını istemezdi; ne yapalım ki, vakıalar gönül dinlemezdi. Bağdad Krallığı belki biraz daha uzun ömürlü olurdu, şayet Süveyş hareketini Amerika durdurmasaydı! Fakat yine de haritadan silinmesi mukadderdi; zira Arap dünyası o duruma gelmiştir ki, bir tek şahsıkinden başka hiçbir başın sivrilmesine müsaade etmeyecektir; ikinci derecede, başlar birer birer sırası ile, olgun hale gelince koparılacaktır. Alâkalılar bekleye dursunlar. Bazı politikacıların mukadderatı önceden bellidir.

Irak hâdisesinden sonra Lübnan âsilere karşı mukave-
metini ne dereceye kadar devam ettirebilir? Ürdün'den ne
haberler alacağız? Zaten pek iyi gitmeyen bu yaz mevsiminin
tadı büsbütün kaçtı. Bana sorarsanız hepsinin asıl mesulü
kimdir, bilir misiniz? Kral Faruk! Bir bakıma Arap dünyası,
dünyaya karşı koyacak bir mevkie erişti ise dolayısıyla bunu
o sapık delikanlıya borçludur. Faruk'un yerine akli başında,
temkinli, uzağı görür bir kral geçebilseydi Arap milliyetçiliği
bu kadar çabuk gelişip şu kudrete sahip olamazdı.

Birleşik Arap Cumhuriyetleri şimdi zengin petrol kay-
naklarına da sahiptir. Süveyş Kanalı'nın da sahibidir. Kısaca-
sı dünkü kanlı hâdisе yarının tarihine küçük bir vaka olarak
geçeceğе benzememektedir. Belki tahminden fazla bir yer
tutacak, bir gün koparacak, umumî kargaşalığın sebeplerin-
den biri sayılacaktır.

Mümkündür ki, ilk bakışta bize zarar verecek gibi görü-
nen şey, bazı hayırlı değişikliklere yol açmak suretiyle lehte
gelişebilir. Hâdiseleri soğukkanlılıkla karşılamaktan ayrıl-
mayalım. Biz neler gördük!

Yeni İstanbul, 17 Temmuz 1958

OSMANLI VE AVUSTURYA İMPARATORLUKLARININ TASFİYESİ HATÂSİ

Bugünlerde altı ayrı devlet olarak karşımızda duran, dünyayı kana boyayıp ateşe vermek istidadını gösteren Arap ülkeleri vaktiyle Sultan Abdülhamid devrinde ve Birinci Umumi Harp'ten önceki Meşrutiyet imparatorluğumuzda ne idiler? Buna bir göz gezdirmek faydalıdır; oralarda sırasıyla Hicaz, Yemen, Basra, Bağdad, Musul, Suriye, Beyrut vilâyetleriyle Kudüs, Zor, Cebel-i Lübnan mutasarrıflıkları vardı; Halep vilâyetinin de bir parçası. İşte bizim pek idraksizce, sırf Harbiye Nezareti'nde genç bir Alman hayranı paşanın bulunması yüzünden girdiğimiz harp sonunda kaybettiğimiz bu yerleri Lloyd George İngilteresi ile Clemenceau Fransı akıllarınca yağmaya ve paylaşmağa koşuştular.

Asıl maksatları Arap nüfusunu elimizden kurtarmak, nüfusun hürriyet ve istiklâllerini sağlamak mıydı? Hayır, o göstermelik iyi niyet arkasındaki maksat İngiltere'nin petrolere konması, Fransa'nın da yeni bir müstemleke kurması idi. Sanıyorlardı ki, esasta çeşitli ve birbirine zıd, gayet menfaatçi ve epeyce geri kafalı unsurlardan teşekkül etmiş olan ahaliyi uzun müddet, kolayca ve fazla zahmet çekmeden boyunduruk altında tutacaklar, kukla hükûmetlerle idare edip sömürecekler, araziye de muhtemel harplerde üs

diye kullanacaklar ve icabında halkını ön cephelere yollayıp harcayacaklar!

Evdeki hesap daha ilk günlerde çarşıya uymadı. Bir kısmını yerinde, bizzat seyrettim; ihtilâflar derhal başladı, 1918 tarihinden beri o bölgelerde neler olmadı ki! Ne Fransa, ne de İngiltere sayısız kanlı hâdise, ihtilâl, hükûmet darbesi, silâhlı isyan yüzünden bir an rahat nefes alamadılar. Suriye’de baş kaldıran milliyetçilerin Fransız tanklarına ellerinde kama ile hücum ederek içindeki askerleri fedaicesine öldürdüklerini gözümüzle görmüştük; Şam’ın manda hükûmeti tarafından bombardımanına bile şahit olmuştuk. Hele Irak, İkinci Dünya Harbi’nde Almanya tarafından bile geçmek istememiş miydi? Suriye, Hitlerci Mareşal Petain tarafını tutmamış mıydı?

Ya daha sonra? Vaziyet meydanda; Araplar o harbin galiplerini ve sözde istiklâl hâmilerini şimdi bir kaşık suda boğmak için ne mümkünse yapıyorlar; yapmakta devam edeceklerine ve bu gidişle emellerinde muvaffak olacaklarına da şüphe yok. Birinci Dünya Harbi’nin en hatalı hareketi ikidir: Avusturya ve Osmanlı imparatorluklarını körü körüne harita-i âlemden silmek. Belki bu tedbir takdiri değıştirmekle ama hiç şüphesiz durum bugünkünden bir derece daha iyi ve lehlerinde olurdu. Şimdi iki imparatorluğu da mumla arıyorlardır ama neye yarar?

Yeni İstanbul, 24 Temmuz 1958

ÇÖLDE BİR DEVLET BÜTÇESİNE DENK BİR GÜLİSTAN

Son günlerde ibretle okunacak yazılarında biri Suudi Devleti'nin iç entrikalarına ve iktisadî vaziyetine dair çıkan ve bir gazetemizde iktibas edilen makaledir. Bundan öğreniyoruz ki, o devlet ekonomik buhran içinde kıvranmakta imiş. Olur mu böyle şey? Hani petrol kuyularının çekip emmekle tükenmeyen geliri? Milyonlarca, milyarlarca dolar? Cahilce, müsrifçe, görgüsüzce harcanan paradan ne hayır beklenir? O gafil hanedan 322 prens, sayısız prenses, sürülerce hademe, haşeme, yüzer milyona mal olan yüzlerce saray, kâşâne ve kaselis dalkavuk, Cadillac'lar vesairelerle bir "bin bir gece" hayatına dalmış; vur patlasın, çal oynasın, ne hesap, ne kitap, har sürüp harman savurarak yaşamakta imiş. Suudiler maliyesini tetkike giden muharririn makalesinden bir parçayı beraberce okuyalım:

"Yollarının uzunluğu sadece 320 kilometreden ibaret bulunan ülkesinde çiçek iptilâsı İbnissuud'u çöl boyunca yalnız bakımı servetlere mal olan sulama tertibatı yapmağa sevk etmişti. Bu hususî masraflar listesini çabucak gözden geçirmiştım. Sadece sarayların klimatizasyon tertibatı masrafı ile Orta Amerika'daki bir devlet, bütçesini denkleştirebilirdi. Prenslerin tahsisatı bir araya getirilse 500 bin kişilik

bir orduyu kolayca beslerdi!”

Bir şu hale bakınız ki, bu şşler olur, debdebe ve haşmet her gün biraz daha artarken ödenmeyen bir faturanın bedelini tahsil için haciz kararı alınmış ve Kral Suud’un bir İtalyan limanında bulunan yatına haciz konulmuştur! İşte Birleşmiş Milletler yesi bir devletin maliye siyaseti budur. Diğer taraftan başka bir petrol ülkesi olan Irak’ta da memleketin gücüne uymayan ve darlık çeken halkının hayat seviyesine tezağ teşkil eden bir saray debdebesi yok muydu? Suudilerle kıyas olunamazsa da şatafat düşkünlüğe göze çarpıyor, göze batıyordu.

şimdi gelin de Suudi Arabistan ve Irak lkelerini Mısır’a katmak isteyen Nâsır’a hak vermeyin! Elbette petrol kuyularına el atmaktan başka bir şey düşünemez; nitekim Kuveyt Emiri ile işi pişirmektedir; Irak çantada keklğe benziyor gibi; Suudi bölgesi de böyle giderse ergeç armut piş, ağzıma dş! Ama diyeceksiniz ki, Nil diktatörünün o kanmak bilmeyen hırsı nihayet kendisini Hitler ile Mussolini’nin akıbetine sürükler. Mümkündür, fakat neyleyelim ki, öyle bir âkıbet üçüncü dünya harbine mal olursa pahalıya gelir.

Yeni İstanbul, 25 Temmuz 1958

CENUP KOMŞULARIMIZIN DURUMLARI HAKKINDA

Birleşik Arap Cumhuriyeti'nde yine hava bozdu, fevkalade hal ilân edildi ve Suriye Başbakanı Aseli aleyhinde Mısır başkanı basın kampanyasına girdi. Netice nereye varabilir? Bildiğimiz şudur ki, o iki milletin uzun müddet, araları bozulmadan ve birbirlerine mızıkçılık etmeden “elele, kolkola, elde sandık, kırmızı fındık” oynamalarına imkân ve ihtimal yoktur. Zira lisanları bir olmakla beraber hükûmetlerin ve ahalinin bünyesi benzerlik göstermez. Evvelâ Suriye'de muhtelif ırklardan teşekkül etmiş aşiretlere rastlanır ki, bunlar bir kısmı meselâ Dürziler ile bedevîler hem silâhlı, hem muhariptir; Mısır'da öyle şeylere rastlanmaz; fellah sadece şamatacıdır, cenkten bucak bucak kaçar.

Sonra Suriyeli doğuştan tüccardır, memlekette sükûn tekrar ister; yahut büyük arazi sahibidir, köylünün şımarmasından ve toprak sahibi edilmesinden korkar. Nitekim hükûmete de şamil “Topraksız köylüye toprak tevzii çıkarıldığı halde Suriye bu kanunu tatbika yanaşmamıştır. Nasıl yanaşsın ki, iktidara geçenlerin kahir ekseriyetini her biri göz alabildiğine uzanan çiftliklerin sahipleri teşkil eder. Nutuklarına, vaidlerine bakmayınız, o derece nüfuzlarından ve mülklerinden zerre kadar fedakârlığa katlanmazlar.

Mısır'da da vaziyet aynı ise de, Nil vadisi arazi sahipleri mücadele kabiliyetinden mahrum, kof ve pasif olduklarından dolayı hükûmete kafa tutamazlar, gizli faaliyetlere girişemezler. Halbuki Suriye'dekiler yaman adamlardır, menfaatlerine dokunulacağını anlayınca açık ve kapalı şekilde her türlü muhalefet usullerine başvururlar, kendilerine zararlı rejimleri devirmek için gemi azya alırlar; entrikanın envaini çevirirler.

Fransa yıllarca menfaatlerini gözetmek suretiyle bunlara ve aşiretlere dayanarak tutunabilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu da aynı siyaseti takip etmişti. Kısacası Suriye, taş çatlasa Nâsır'ın reformlar politikasını Mısırlılar gibi reaksiyon göstermeden sindiremez; bu sebeplerledir ki, Suriye korkulacak bir lokma değildir; Nil diktatörünün ikide bir başını derde sokacaktır ve Suriye hudutları içinde bir türlü istikrar hâsıl olamayacaktır. Diğer taraftan hâlâ sükûn ve istikrara kavuşamadığını ve taraf seçemediğini gördüğümüz zaman-zamanında işin böyle olacağını yazmıştık- hemen hemen ekseriyet teşkil eden Hristiyan unsurlar yüzünden, onlar bile Mısır'ın peyki durumuna düşemez; ilk fırsatta kayar. O unsurlar esasen Arap sayılmağı istemezler. "Biz Arapça konuşan Lübnanlıyız," derler.

Hülasa Cenup komşularımız bu gidişle istikrar elde edemeyeceklerdir. Eğer mutlaka bir pakta girmemiz şart ise müslüman ve gayr-i Arap milletlerden teşekkül edecek olanını seçmeliyiz. Bağdad Paktı'nın çürüklüğü içine Irak ile İngiltere'yi katmaktan, fazla hayala kapılmaktan ileri gelmiştir.

Yeni İstanbul, 30 Eylül 1958

KRALLIK DA BİR NEVİ KARABORSACILIK MI OLMUŞ?

Irak'ın bizden ayrılıp krallık oluşu kaç yıllık bir vakadır? Tarih mefhumuna göre bir göz açıp kapamaktan uzun değildir. Faysal I., ilk Dünya Harbi sonunda önce Suriye tahtına geçmiş, fakat Fransızlar tarafından memleket dışı edilmiş, ancak Irak'da tutunmağa muvaffak olmuştu. Bu, sadece otuz şu kadar sene evvelki yakın bir siyasî hâdise değil midir? Şimdi hayretle öğreniyoruz ki, pek hunharca öldürülen genç kralın yalnız İngiltere ve Amerika'da kendi nam ve hesabına 675 milyon doları varmış, yani muazzam miktarda bir miras bırakmış. Kim bilir memleketindeki nakit ve mülkün değeri ne kadardır? Ötekinin sekiz on misli olması lâzımgelmez mi? Demek ki, pek kısa zamanda içinde o hanedan milyarlar elde etmiş. Nasıl? Ne ile? Hangi yoldan ve ne hakla? Krallık da bir nevi karaborsacılık mı oldu?

Altı asırlık Osmanlı hanedanının pek zengin diye şöret bulmuş Sultan Abdülhamid'i bile böyle bir miras bırakmamıştır. Sülâlenin son padişahı ise âdeta fakirdi, hariçte beş parası yoktu, öldüğü zaman alacaklılar tabutuna haciz koymuşlardı. Halife unvanını taşıyan şehzade ise galiba kendisine sıhriyet hâsıl etmiş zevatın yardımlarıyla yaşamıştı. Damad-ı şehriyâri ve sabık kahraman-ı hürriyet En-

ver Paşa'nın malî durumu malûmdur; iktidarda iken, daha doğrusu mutlak bir salâhiyetle devletin başında bulunurken İsviçre bankalarına hiç değilse Almanların bizim için bastıkları altınlardan bir miktarını yatıramaz mıydı?

Daha yakın tarihe gelelim: Dünyanın en hayret verici ve başka milletlere tesir edici inkılâbını yapmış, büyük adamlar tarihinde pek mühim bir yer almış olan koca Atatürk ne bıraktı? Avrupa ve Amerika bankalarında birikmiş paraları mı çıktı? Kasalar mı kiralamıştı? Benim bildiğim altmış yıllık zaman içinde sayısı dördü, beşi geçmeyen vükelâ ve saray ricali ile beş on harp zengini, sonradan da karaborsacı müstesna, Türkiye'de kimse büyük servet sağlayamamıştır; sağlayan da başka memleketlere kıyas edilince yine aşırı mertebeye varamamıştır. O servetler daha ziyade bizim için muazzamdır; gerçek milyarderleri gülümsetir.

Fransız hükümdarlarından çoğu ise gurbete düştükleri zaman sığıntı vaziyette kalmışlardı; meselâ XVIII. Louis, X. Charles, Louis-Philippe, hattâ III. Napoléon! Misal çoktur ve bütün bunları bilenler için küçük kralla önce hükümdarlık etmiş sadece iki kralın o kadar kısa zamanda elde ettikleri servet pek büyüktür. Asıl mühimmi hiçbirine de yaramamıştır. Şimdi 675 milyon doların ölümden talih eseri nasılsa kurtulmuş uzakça vârisleri birbirlerini yiyeceklerdir, fakat acaba bu parayı yiyebilecekler midir?

Yeni İstanbul, 3 Aralık 1958

4

Kıbrıs Meselesi

BİR NOKTA

Propaganda, palavra, atıp tutma, şuraya buraya başvurup haykıрма, hepsi ne ise amma, sonuncusu çok tehlikeli ve çok kötü: Kıbrıs'a silâh ve cephane sokmak! Öteki hareketler kavliyat, fanfaronluk, gevezelik ve hafiflik idi amma, fazla ciddiye almamak mümkündü. Şimdikine umumî efkârımızın gerçekten kızdığına şüphe yoktur. Adada bizim ırktaşlarımız var; ada burnumuzun dibindedir; adanın kanlı hâdiselere sahne olmasını istemeyiz.

Bunu önlemek, silâh sevkıyatını durdurmak, mesullerini cezalandırmak vazifesi müttefikimiz İngiltere'ye düşer. Tabiidir ki icab edenî yapacaktır. Ancak o büyük devlet – her yiğitin bir yoğurt yeyişi vardır– bidayette vakalar karşısında ağır ve müsamahalı hareket etmekle maruftur. Nete-kim Mau-Mau'lar için de başlangıçta yumuşak davranmıştı; malûm hikâyedeki gibi kızınca hepsinin hakkından gelmesini bildi. Bütün temennimiz Kıbrıs işinde önceden kızması, vaka çıkmadan haydutları zararsız hale sokmasıdır!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 1 Şubat 1955

KIBRIS'TA OLANLAR

Kıbrıs'ta olup bitecekleri sezerek henüz ortada vaka yokken daha başlangıçta, adaya silâh kaçırıldığını haber alır almaz, dikkati çekmiş, İngiltere'nin daima yaptığı gibi, sonra yol değiştirip sert tedbirlere başvurmak zorunda kalacağını, bunun –tıpkı Mau-Mau meselesinde görüldüğü gibi– geçici bir gaile halini alacağını söylemiştik. Netekim öyle de oldu, küstahlık valiye bomba atmak derecesine kadar ileri vardırıldı. Vardırılınca adaya başka üslerden hava kuvvetleri göndermek bile icab etti.

Şimdi pirincin taşını ayıklamak pek kolay olmayacaktır; Kenya'da hâlâ ayıklanamadığı gibi! Amma biliriz ki bu devlet herhangi bir meselede, hattâ harblerde bile önce çok ağır, fazla teenni ile hareket etmekle beraber azimli ve inatçıdır. Kuru ve yaş hiçbir gürültüye pabuç bırakmaz. Orada da sükûnu muhakkak iade edecektir; belki de ceza hususunda sert davranacaktır. Bütün temennimiz, vukuat arasında Ada Türklerine zarar gelmemesidir. Gelirse Türkiye'de tepkisi büyük olur, sanırız.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 6 Nisan 1955

BİR BAYRAM VE BİR MATEM

Zafer Bayramımız hiçbir sene bu defaki kadar lüzumlu ve isabetli bir güne rastlamamıştır. Şayet Yunan Hükûmeti azıcık dirayetli olsaydı, Kıbrıs için kopardığı ve koparttığı yaygarayı hiç değılse şu ayda kesmek iz'anını gösterirdi. Zira ağustos ayı Yunan millete tarih boyunca uğradığı hezimetlerin en felâketlisini hatırlatmaktadır. "Ordular, he-definiz Akdeniz!" emri bu ayda verilmiş ve Yunan orduları Anadolu'nun harimi ismetinde yine bu ay sonunda boğulmuştu. Harbler tarihinin en facialı bozgunu ve süratli kaçışı yine bu ayda vuku bulmuş. Yunan milletin defteri âmaline kaydedilmişti.

Yunanlılar o sırada da kendilerini tahrik eden birtakım devletlerin, şahısların oyuncacı olarak Anadolu sergüzeştine atılmışlar, cezaya bu ayda uğramışlardı. Aynı oyuna yine geldiler, ısrarları aynı neticeyi verebilir. Bizim Zafer Bayramımız Türk millete kutlu olsun! Onların 30 Ağustos hezimet matemi de kendilerine ibret dersi teşkil ederse ne âlâ! Kârlı çıkarlar.

"Re.-Ha." imzasıyla, *Akşam*, 30 Ağustos 1955

TARİHİN YÜZÜ

Kıbrıs meselesi çıkarılalı beri bizim Yunanlılara karşı verdiğimiz ağırbaşlılık dersi tarihte ve siyasi ahlâk bâbında yer almağa gerçekten değer. Hele o milletin cinstası olarak aramızda yaşamakta olanlar tarafından tutulan sinisi, bazan apaçık, hattâ cüretli hareket hattı, tavırlar ve yazılar umumî efkârda infial uyandırmakla beraber, kendimizi tutmağı bilmemiz yüzünden hâdise mahiyetini almamaktadır. Güzel doğrusu! Güzelliği şu noktada: Sinirlerimize hâkimiz; ruhumuz kuvvetli, ne zaman kızmamız lâzım geldiğini önceden kestirecek kadar kuvvetli. Bu değme millete nasip olmayacak büyük haslettir. Etrafımıza bakalım. Akdeniz'in civar bölgelerinde muhtelif ihtiraslar çarpışıyor, fakat nerede ağırbaşlılık, nerede hazim ve sükûn?

Tarih canlı bir mahlûk olsaydı yüzünde bize karşı duyduğu hayranlığı okurduk.

Akşam, 9 Haziran 1955

SEYYİAT SAYIP DÖKMEKLE GEÇEN BİR ÖMÜR

Bizim nesil henüz boy atmıştı, serpilmemişti... İlk harp sesini Türk-Yunan sınırlarında duymuş, Teselya Muhabebeleri haberleriyle kulakları dolmuştu. Yine aynı harple alâkalı bazı resimleri, meselâ Gazi Edhem ve Abdülezel Paşaları unutmadığı gibi Prens Konstanten'nin Türk ordusu girerken Yenişehir'deki evinden kaçtığı sırada içmeden bıraktığı şarap kadehini de hatırından silememiştir.

O nesil nihayet serpilmiş, delikanlılık çağına girmiş, yine karşısında Yunan'ı bulmuştu. Bu sefer de Girit meselesi şeklinde aynı hükûmet bizlere yıllarca üzüntü kaynağı olmamış mıydı? Fakat bu da yetmemiş, Balkan Harbi'nde tekrar düşman safları arasında Yunan belirmiş. Umumî Harp'te de kâh bir tarafı, kâh öbür tarafı tutarak yine bu devlet hareketlerimizi baltalamaktan geri kalmamıştı.

Fakat ondan asıl muazzam kötülüğü Büyük Harp Mütarekesi'nde ve İzmir işgalinde görmüştük. Tâb-ü tüvanımızın tükendiği sanılan gerçekten zor bir durumda idik; hatırlatmağa lüzum yok, hangimizin aklından çıkmıştır? En felâketli günlerimiz o günlerdi. Şu var ki, sonunda, bizimkinden çok daha felâketli günleri ona yaşatmış, onu kahretmiştik. Ne yazık ki, kahretmemize rağmen Trakya Türklüğünü elinden

kurtaramamıştık. Dostluk şeklinde bile bizi daima rahatsız etmekte devam ediyordu.

İkinci Dünya Harbi'nde ewelâ İtalyan, sonra Alman ordularının topraklarına girmesi üzerine bazı yufka yürekli-
lerimiz onun haline acımak bile istemişlerdi; komünistler Yunan çocuklarını kaçıırken üzülenlere rastlamıştık. O bâdirelerden kurtulur kurtulmaz başımıza bir Kıbrıs derdi açan da yine bu devlet oluyordu!

Peki ama bu devlet bütün o işleri tek başına mı yapmıştı, yapıyordu? Mora isyanından tutunuz ilk Türk-Yunan harbine kadar arkasında duran, sırtından itip sahneye sokan bir başka devlet onu hayatı boyunca hiç bırakmamıştır. Girit, Balkan, Umumî Harp, Anadolu işgali, Trakya cömertliği, Adaların ihsanı, nihayet şu Kıbrıs dâva ve hareketlerinde hâmisi, teşvikçisi yine o devlet değil midir? Bir devlet ki, artık kendini nasıl kurtaracağını bilemez ve karıştırdığı işlerin içinden çıkamazken, yolladığı donanma ve ordularını cihan siyasetinde kendi yerini alan bir devletin verdiği emirle geri çekme durumuna düşmüşken hâlâ Yunan'ı bir adaya daha sahip etmek için ne fedakârlıklara katlanacağını bilememektedir!

Bizim neslin gözünü açtığından beri gördüğü hakikat budur. Ömrümüz o iki devletin seyyiatını sayıp dökmekle geçti, geçiyor.

Yeni İstanbul, 17 Haziran 1958

HIÇBİR DEVLETE GÖSTERMEDİĞİMİZ İYİ NİYET NEYE YARADI?

Bunca yıldır okuduğumuz her vadideki neşriyattan da an-
lamışsızdır ki, Avrupalı ırk ve milletlerarasında –Lâtin,
Cermen, Slav vesaire– hiçbiri İngiltere’yi kendi kıtasından
bir memleket saymamış, İngilizî sevememiş, siyasî, ticarî,
kültürel münasebetlere girdiği halde o halka tarih boyunca
ısanamamıştır. Meselâ iki cihan harbinde müttefik olarak
silâh arkadaşlığı etmelerine rağmen Fransız için İngiliz hâlâ
Kaf Dağı’nın ardında yaşayan bir acayip cemaattir; zahirde
küçücük ve daracık Manş kanalının ötesinde görünür ama
sanki aşılmaz bir engel ile ondan ayrılmış, çok uzağındadır.

Şüphe yok ki, Avrupalı mütefekkir, bu milletin birçok mezi-
yetini kabul etmiş, ona birçok hususta hayranlık duymuştur. Bin-
lerce esere medhiyesi girmiş, üstünlüğü bile isbata çalışılmıştır.
Beğenilen taraflarının mübalağalı şekilde reklâmcılığı yapıldığı
da muhakkaktır. Fakat onu beğenilen bir sevilmemiş vaziyetin-
den kurtarmanın hiçbir kalem sahibine müyesser olamadığı da
bir hakikat değil midir? İngiliz’i beğenmek mümkündür; aynı
zamanda itici, kendinden soğutucu tesiri altında kalmak, “İyi,
âlâ ama neden kaynaşamıyor?” dedirtmek şartiyle!

Menhus mütareke devrinde işgal kuvvetlerine mensup
üç milletten kendisine en fazla husumet çeken, zira haysiye-

timize dokunan, izzetinefsimizi inciten hangisiydi? İz'ansız politikacıların yaptıkları bir ittifak yüzünden bize bir imparatorluk kaybettirmeğe sebep olan Almanlara karşı kapıldığımız hoşnutsuzluk çarçabuk unutuldu, umumî efkârda tekrar bir sempati uyandı da neden şu Lloyd George milletimizin adavet timsali şeklinde henüz hâtıralarımızda yaşamaktadır? Şahsi menfaati için de olsa İngiltere siyaseti bizi birkaç badireden kurtarmamış da denilemez. Minnet hislerimizi mütema döneklilikleri ve sebatsızlıklarıyla körleştirmeye kendisi sebep olmuştur. Cumhuriyet Türkiye'si, Lozan barışından sonra hiçbir devlete göstermediği iyi niyet ve iyi hislerini –icabında topraklarında üs vermeği göze alacak derecede– o devlete ispat etti. Neye yaradı? Isınabildik ve karşılığını gördük mü?

İngiltere bugün imparatorluğunun ve dünya üzerindeki nüfuzunun dağılıp yerlerde sürüldüğü bir saltanat inhitatı geçirmektedir. O felâketin pek çok sebebi vardır, biri de nüfuz devrinde başka milletlerin izzetinefsine hürmetsizliği enaniyet ve hodgâmlığıdır. Çorap sökücü gibi çözülmesindeki sürat buradan geliyor.

Bu sürati durdurmak değilse bile yavaşlatmak için sadece bildiğimiz siyasetini değiştirmek yetmez. Çaresiz ruhî siyasetini de ıslâh imkânlarını aramalıdır. Kaypaklarına sarılıp Türkiye gibi mert bir milleti kaybetme politikası iki siyasetinde de salâh yolunu tutamadığına yeni bir delil teşkil etmiyecek mi? Dileriz, görüşümüzde aldanmış olalım. Ve bir yakınlaşma denemesi daha yapalım.

Yeni İstanbul, 20 Haziran 1958

İNGİLİZLER ÜZERİNE UYDURULAN TUHAF FIKRALAR

Dünyada mevcut her millet İngilizler üzerine birtakım hoş ve acayip fıkralar uydurmuştur, hele Fransa o bakımdan tükenmez bir kaynağa sahiptir. Bütün o fıkralarda görülen belirgin vasıf nedir? Bu milletin karakter ve hayat tarzı bakımlarından başka milletlere benzememesi, üstünlük iddia etmesi ve bencilliği değil midir? Fakat şunu da itiraf etmeli ki, uydurulmuş fıkralar önce de söylediğim gibi birer hiciv mahiyetinde olmakla beraber yine de İngiliz'i büsbütün kötüleyemez; soğukkanlılığını, inatçılığını, yılmazlığını belirtmekten geri kalmaz. Bunlar zem içinde biraz da medih taşır.

Fakat şimdiki İngiliz acaba o eski İngiliz midir? Umumî iki harpten önce Anglosakson diyarına sefer etmiş, bu harplerden sonra da yine memleketlerini gezmiş olduğumuz için aradaki farkı görmüşlerdeniz. İngiliz artık tek başına, dünyaya meydan okuyarak yaşayamayacağını anlamıştır; yabancıya karşı eski enaniyeti azalmıştır. Biliyor ki, vatani istilâdan kurtuldu ise bunu bir taraftan kendi azimli gayretine, öbür taraftan çeşitli ırk ve milletlerin yardımına borçludur; küçümsediklerinden büyük mikyasta fayda sağladığı için azıcık daha beşerî olmuştur. Bugünün İngiliz'i artık fıkraların

meydana koyduğu tipteki ve karakterdeki adama tıpatıp uymamaktadır; adama alışmağa başlamıştır.

Çocukluğumuzda şu fıkrayı dinler, gülümser ve şaşardı: Gûya bir İngiliz, Boğaziçi vapurlarından birinin yan kamarasında oturuyormuş. O zamanlarda nakil vasıtaları تنها; kamarada bir tek yolcu var. Bir aralık yolcu, sigarası ağzında uyuya kalıyor, elbisesi yanıyor, tutuşmak üzere... Bunu gören İngiliz, yolcuya takdim edilmediği için yahut da kendisini konuşulacak bir insan yerine koyamadığından kamaradan çıkıyor, kamarotu buluyor, çağırıyor ve eliyle işaret edip tekrar yerine oturuyor!

Üç ayrı milletin karakterini belirtmek maksadiyle de şu fıkrayı uydurmuşlardır: Bir birahane Fransız'ın kaderine sinek düşüyor; adam kıyameti koparıyor, birayı geri çeviriyor, parasını ödemiyor. İtalyan ise sineği çıkarıp birasını afiyetle içiyor. İngiliz gayet tabii bir halde bira kadehini geri gönderiyor, yenisini içiyor ve iki biranın parasını veriyor.

Benim asıl hoşuma giden fıkrayı anlatayım: Bir yolcu gemisi batıyor, kurtulanlar bir sandala sığmıyorlar, günlerce denizde sürükleniyorlar. Kıtık başgösteriyor; içlerinden birinin öbürlerine yem olması lâzım. Kur'a neticesi ölüm geminin süvarisine isabet ettiğinden adamcağız hemen tabancasını çekiyor ve şakağına dayıyor. O zaman kazazedeler arasında bulunan bir İngiliz: “Dur kaptan,” diye bağılıyor, “kurşunu kalbinin üzerine sık. Zira beyin benim en sevdiğim parçadır!”

Yeni İstanbul, 27 Haziran 1958

KİLİKYA, HATAY VE KIBRIS DÂVALARIMIZA BİR BAKIŞ

Bizde Fransa'yı bir küçümseme, hiçe sayma, hattâ daha ileri varılarak Fransızları çökmüş, çürümüş, ahlâk fesadına uğramış bir millet yerine koyma merakı alıp yürümüş-tür. Bu gayet hatalı bir görüş yahut bir nevi snopluk yahut da yabancı propagandaların tesiri altında kalış ve cahillik eseridir. Sanırsız ki o devlet sadece lâvanta satarak ve turist çekerek yaşar; hoppa ve havaîdir. Evet, belki sahnenin ön plânında manzara böyledir; fakat arka plânlardaki hayat ve hareket hiç de öndekine benzemez. Fransa'nın gayet işlek, randımanlı ve bildiğimiz büyük devletlerinkinden hiç de geri kalmayan sınaî bir varlığı vardır. Meselâ şimdi şehrimizin imar işlerinde kullanıldığını gördüğümüz dev makinelerin en mükemmelleri ve meşhurları Fransız markasını taşımaktadır. Gazetemizde Muzaffer Soysal arkadaşımızın son seyahat yazıları o milletin sınaî kudretini yeter derece ile belirttiği için bahsi uzatmayalım. Esasen ispata girişmek ukalâlalık olur.

Yalnız şunu bilelim ki, Fransa harice geçen sene 7 milyar franklık kitap sevk etmiştir. Bu miktar lâvantalarından fazla bir yekûn tutmuş ise de konyak derecesine ulaşamamıştır. Yani konyaktan sonra en büyük yekûnu kitap sağlıyor. Artık o

yekûnun kendisini tanııtma, saydırma, fikir damgasının başka fikirler üzerine vurma ve lehine tesirler yapma hususundaki ehemmiyetini kavramak güç değildir. Bir millet ki, önce nefis konyağı ile, sonra taşkın fikriyatı ile, daha sonra da lâûf rayihaları ile arzın dört köşesine varlığını duyurmakta, yaymaktadır. Damağa, fikre ve zevke hitap eden, bunları heyecana getiren üç propaganda vasıtası ki, birbirinden güzel!

Hele Fransa'nın yıllardır dünya karşısında istikrarsızlığına sebep olan bozuk düzen iç idare mekanizmasını kan dökülmeden yenilemesi hâdisesi bünyesinde gizli enerjinin ve sağ duyulan parlak bir tezahürü değil midir? Dün okuduk; tahvil almak için halk 130 ton altın satmış. Akıllar durur. Esasen Fransa bu sağ duyuyu ewelce Hatay dâvamızda ve daha önce Ankara Anlaşması'nda da göstermemiş miydi? Eğer öyle yapmasaydı yani Kilikyâ'yı ve bilâhare Hatay'ı asıl sahiplerine bırakıp sulh yoluyla çekilmeseydi başına vahim işler açmış, kan dökülmesine sebebîyet vermiş, dünyayı da karmakarışık hale getirmiş olmayacak mıydı?

İşte bunları ve bir de İngiltere'nin Kıbrıs meselesinde takındığı acayip tavrı düşündüğümüz içindir ki, Fransa'yı her takımdan küçümseme merakına kapılmış olanlara katılmadığımızı anlatmak lüzumunu duyduk. Evet, o devletten de tarih boyunca zarar gördüğümüz bir hakikattir, hâlâ zararını görenler vardır. Ancak bahsi geçen iki dâvamızı Kıbrıs gibi idrâksizce sürüncemede bırakmamak dirayetini gösterdiğini şu sırada hatırlamak da lâzımdır.

Yeni İstanbul, 17 Temmuz 1958

AZ ÇOK SÜKÛN VEREN DERT YANIŞLAR

Kıbrıs'da yıllardır sürüp giden tedhiş hareketini İngiltere'nin bir türlü durduramadığına şaşmamak elden gelmiyor. Daha kuvvetsiz ve kudretsiz bir devlet bile o işi çoktan başarabilirdi. Kaldı ki, Kıbrıs bir adadır; adalarda isyan ve tedhiş faaliyetini önlemek –hele deniz ve hava kuvvetlerinin pek üstününe sahip bulunan– büyük bir devlet için hiç de zor sayılmaz. Bir kıta göbeğinde ve Afrika'nın korkunç ormanlarla kaplı bir bölgesinde Mau-Mau vahşiliğini kökünden kazıyan o devlet deniz ortasında tek başına kalmış bir toprak parçasını neden anarşiden vahşet ve mezalimden temizliyemiyor?

Sebebi gayet basittir: Mau-Maular Hıristiyan değildi; Avrupalı hânedanla akrabalığı bulunan bir sülâleye mün-sup hükümdarları da yoktu; ayrıca malûm “Helleniste-eski Yunanperestlik” gibi bir zümreye benzer taraftarlardan da mahrum idiler. Ötede seçim dâvası ve oy kaybedip kazanma meselesi bahis mevzuu olamazdı. Saydığımız ve daha açıkça sayamadığımız sebepler dolayısıyledir ki, hükûmet kararsızlıklara düşmekte, bir “Ne şiş yansın ne kebab” politikası gütmekte, “Ayıdan kork, izinden kork” fehvasınca sağdan, soldan müttefiklerinden veya hasımlarından çekinerek radikal tedbirlere başvurmağa yanaşamamaktadır.

Yoksa bir avuç palikaryaya ve onları kışkırtan Atina'daki çorbacılar hadlerini bildirmek işten bile değildi. Dünya o hale gelmiştir ki, bilmem nere emiri veya bilmem hangi aşiretin reisi, yahut da bir kabilenin beş yüz karılı yarı yam-yam kralı Amerika ile İngiltere'ye karşı koymakta, meydan okumakta, hattâ üzerlerine çullanmaktadır! Elbette böyle yaparlar; zira arkalarında şimal ayısının politik misyonerleri vardır. Şu "Ya kızar da öteki tarafa katılır, elden giderse" korkusu yok mu? Dünyanın huzurunu kaçırın bu düşüncedir. Meselâ Atina'nın yaptığı da başka nedir ki? İki de bir şımarıkça küskünlüklerle Atlantik Paktı'ndan çekileceğini ima etmiyor, tehditlere kalkışmıyor mu?

"Aman! Üçüncü dünya harbi çıkmasın, çıkmasına biz sebep olmayalım!" çekingenliği –pek haklı bir düşünce olmakla beraber– o harp nihayet patlak verdiği güne kadar dünyamızı ölüm ve yıkım nisbeti gerçek harpten bir miktar daha az bir başka çeşit harp halinde tutmaktadır. Bütün bu yazdıklarım bilinmedik şeyler mi? Elbette hepimizce malûm. Fakat insan ara sıra tekrarlayıp içini dökmezse, dünyanın gidişinden açıkça sızlanmaz, bağrında biriken zehiri dökmezse –hele şu Kıbrısımızın kan ve ateş kaplamış manzarası karşısında– ruhî bozukluklara uğramaktan korkuyor; bu dert yanırlar bir nevî psikanaliz tesiri yapıyor, az çok sükûn veriyor.

Yeni İstanbul, 9 Ekim 1958

5

Üçüncü Dünya

CENUP AMERİKA DRAMLARI

Cenup Amerika'nın yetiştirmedeği mahsul yoktur... Kahveden kauçuğa, tütünden pamuğa, şekerden kınakına, portakalden, muza ve ananasa kadar. Hele sığır cihetinden pek vergilidir; ama diktatör bakımından da o nisbette bereketlidir. Hattâ bu kıta parçasına diktatörler Haymanası, harası diyebiliriz. Yıl, yıl değil ay, ay değil gün geçmez ki Kolombiya'da mı; yoksa Bolivya, Ekvador veya Şili'de, Peru'da mı; bunlarda olmazsa meselâ Brezilya, Venezuela'da mı; pek bilemediniz. Uruguay yahut Paraguay'da mı, hele telâffuzu gümüş çatal sesini andıran Arjantin'de mi, muhakkak bir general zuhur eder; kendinden önce aynı şekilde, kana boyarak ve boyanarak gelen başka bir tanesini kovar, yerine geçer. Tarih hemen tekerrür etmek şartıyla...

Şayet o memleketlerden birinin radyosunda “Geçmişte Bugün” saati olsa yılın 365 gününe bir hükûmet darbesi isabet edeceğine, belki de tek güne bir düzinesinin sığdırılması lâzım geleceğine şüphe yoktur! Cenup Amerika devlet makamları birer tiyatro sahnesidir ki yalnız siyasî melodramlar oynanır, tabanca sesinden kulakların zarı patlar, etrafa konfeti gibi pıhtı serpilir, insanlar kelebek hastalığına uğramış koyunlar gibi sürü sürü yerlere serilir ve at seyisliğinden çavuşluğa, çavuşluktansa beş, on senede baş-

komutanlığa erişen diktatörlerin sayısını ancak Haktaâlâ hazretleri bilir!

İşte Vaşington ve Londra'nın nihayet münasebetlerini kestiği Arjantin böyle feyizli bir diktatör fideliğinden, durmadan "darbei hükûmet" hazırlıyan bir politika çorabı makinesinden başka bir şey değildir. Bütün Cenup Amerika'daki gibi orada da zilli şallı çengiler kalça sallar, telli tokmaklı çalgılar hava tabakalarını çalkalarken birdenbire mitralyözler işlemeğe, toplar gürlemeğe, saraylar basılıp adamlar kurşuna dizilmeğe başlar. Ramirez gitmiş, Pamirez gelmiştir. Ha Ali Hoca, ha Hoca Ali! İleri devlet ve hürriyet mefhumuna sığmaz bu dramların önlenmesi için yalnız hür seçime dayanan hükûmetleri tanımak esasını kabul eden bir devletler manzumesi kurulamaz mı? Diktatörle siyasî ve ticarî alışveriş milletlerarası cürüm teşkil etmedikçe bir duçe ateşe yakılsa küllerinden beşi çıkar!

Tan, 28 Temmuz 1944

HÜRRİYET DÜNYASINDA BİRLİK

Cenubî Amerika'nın büyük devletlerinden Arjantin, diktatörlük idaresindedir: Bir derece hürriyete ve işçilerin refahına dayanan bir diktatörlük... O memleketin büyük gazetelerinden *La Prensa* son zamanlarda, hükûmeti tenkid eder mahiyette yazılar yazdığı için, hükûmetin emri altında ki sendikaların grevi neticesi, gazete, neşriyatını tatil etmek zorunda kaldı, kapandı. Bu basit hâdise bütün hür dünyada, bilhassa Amerika'da derin akisler yarattı. Bütün Amerikan basını Arjantin aleyhinde şiddetli neşriyata başladığı gibi, büyük Amerika gazeteleri *La Prensa* muharrirlerine, ilk sahifelerinde birer sütun ayırdılar. Amerika Devleti başkan yardımcısı beyanatta bulunarak, Amerika'nın, Arjantin'le işbirliğine devam edemeyeceğini söyledi. Hâdisenin, insan hakları bakımından, Birleşmiş Milletler'e geleceği de son haberler arasındadır.

Dünya ikiye ayrılmıştır. Komünist memleketlerde olup bitenlere, türlü zulümlere karşı alâkasız kalan hürriyet dünyası kendi içinde bir gazete kapanmasına dahi ilgisiz davranmıyor. İnsan hakları ve hürriyet bahsindeki bu tesanüt, medenî milletlerin son yıllardaki en büyük kazancıdır. Demokrasinin inkişafı, insan hak ve hürriyetlerine riayet, eskisi gibi sadece millî bir dâva olmaktan çıkarak, müşterek kültür

ve medeniyete malik bir âlemin teminatı altına girmek üzeredir. Bundan dolayı, Amerika efkârı *La Prensa* gazetesinin karşısına, Paris'teki dörtler konferansından ziyade ehemmiyet veriyor.

*** imzasıyla, *Akşam*, 24 Mart 1951

NEHRU VE GANDİ

Şu Nehru acaba büyük adam, yüksek çapta devlet adamı mı? Bir türlü kestiremiyoruz. Fakat sanılmasın ki güttüğümüz politika bizimkine uymadığından dolayı büyüklüğünde şüpheye düşüyoruz. Yani hislerimize kapılıyoruz. Şimdiye kadar müspet kararlı, verimli bir hareketine şahit olmadığımız için tereddüt halindeyiz. Ayrıca bu zatta Gandi'nin sabır ve sükûnunu, istikbalden emin, siyaset ve felsefesine güvenir gönül rahatlığını da göremiyoruz. Henüz pürüzlü hiçbir işi halledemedi. Bocalayıp durduğuna inanacağımız geliyor. Nehru politikası bir bocalama olsa gerek. Belki bu da bir politikadır, nasıl netice vereceğini ancak zaman meydana koyacak.

Şu var ki Nehru, malûm Asya-Afrika Konferansı'nda lüzumsuz öfkeleri, hücumları ve sonra pişman oluşları, özür dileyişleriyle epeyce küçüldü ve kendisine kıymet verenlerin bile sempatilerini sarstı. Gandi sağ olsaydı üzüntüsünden muhakkak açlık orucuna başlardı!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 26 Nisan 1955

CAZDAN SONRA

Tarih işaret koysun, koyacaktır: 1955 yılı büyük bir vakaya şahit olmuştur, Sudan devleti kurulmuş, Afrika kıtasında küçücük Liberiya'dan sonra daha şümullü ve daha tesirli şekilde siyah ırk istiklâlinin temeli atılmıştır. Buna dünyayı istilâ eden caz musikisinin siyasî sahadaki bir gelişmesi de diyebiliriz. Müziğini ve dansını güle oynaya, seve sevine, şevkle aldığımız ve ahengine ayak uydurduğumuz zenci âlemi artık beyaz ve sarı ırkla müsavi şartlar dahilinde politik sesini de işittirecektir.

Bilhassa Mısır için bu sesin nağmeleri istikbalde pek önemli olacak. Şimdiden kulak kabarttığına şüphe yok.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 27 Aralık 1955

HİND DE NEDİR? NEHRU DA KİM OLUYOR?

Ş u Nehru cenaplarının ve başında bulunduğu Hind parçasının toplanması istenilen Dört Büyükler arasına katılmasının sebebi nedir? Bizim bildiğimize göre o bölge henüz böyle bir mevkii ihraz edecek gelişme ve sözünü geçirme derecesini bulamamıştır. Nüfusu çok ise de bu çokluk ona kudret değil, zaaf vermektedir. Daha on, on beş sene önce yabancı bir milletin emirkulu idi ve polis değneğiyle idare olunurdu. Esasen asırlar boyu tarihinde istiklâline sahip olmamış, daima cihangirler elinde kalmış, efendi değiştirmekten ve pasif kalmaktan başka bir şey yapamamıştır. Bir Hind medeniyeti mevcutsa da onu Çin'inki ile mukayese edemeyiz.

Çin kültürünü ve medeniyetini kimse yıkamamıştır. Her devrinde istiklâlini koruyan ve istilâlara sedler çeken, ergeç yabancıyı kovmağa muvaffak olan Çin şimdi Sovyet yardımıyle dünyanın sayılır endüstri ülkelerinden biri haline girdi. Nasıl Amerika ve İngiltere yardımıyle modern bir devlet olan Japonya kısa bir zaman içinde serpilip nihayet yardımcılarını bile ezmeğe kalkıştı ise Çin'in de bir gün şımarması ve eski yardımcılarına meydan okuması ihtimali mevcuttur.

Hind bunu yapamaz; zira iman ve akidesi icabı askerî bir devlet olamaz; hattâ Mısırlı kadar bile olamaz! İkinci Dünya Harbi sonundan beri orada Nehru'nun takip ettiği

siyaset de kaypak, kararsız ve sadece kendi zekâsına dayanan cambaz bir diplomatlıktır, o siyaset herhangi bir tarafa tam ve mutlak bir emniyet telkin etmekten uzaktır. Kimseye dostluk edemez, harp gücüne de sahip bulunmadığından düşmanlığından fazla bir zarar gelemmez.

Evet, bu konferansta Hind'in ve Nehru'nun yeri nedir? Arabuluculuk diyenlere sorarız: Şimdiye kadar hangi anlaşmazlıkta öyle bir rol oynayabildi? Kore'de mi? Başımıza bir beşinci büyük devlet olarak bula bula onu mu bulduk? Batılı devletler konferans fikrine yanaşsalar bile Nehru'nun katılmasını kabul etmemelidirler ve yarın yeni bir ihtilâfta Rusya bütün Arap dünyasının haşmetli lideri diye tanıdığı Nâsır'ın memleketini de altıncı büyük devlet olarak namzet gösterirse şaşmamalıdır.

Hind, devletler bostanında kabak çiçeği gibi ne çabuk da açıldı? Daha dün şımarık İngiliz mukallidi bir “dandy” olan Nehru'nun kıtlıklar, vebalar, koleralar, kitle halinde kıtaller, ineğe tapanlar ve ölülerini yakıp attıkları nehrin suyuna dalanlar ülkesini dünyaya “büyük devlet” olarak yutturacak?

Yeni İstanbul, 22 Temmuz 1958

ZİRAÎ KALKINMAYI SİNAÎ KALKINMA SAĞLAR

Ağırbaşlı bir Fransız muharriri uzun bir tetkik yazısının sonunda diyor ki: “Çin’in ziraî sahadaki gelişmesi, dünya dünya olalı görülmemiş en ibret verici bir ilerlemedir.” Ona bunu söyleten o ülkede ve bir yıl içinde yüzde 60’dan 90’a yükselen istihsalıdır; bu netice dünya ziraat tarihinde misli katiyyen görülmemiş bir hâdise teşkil etmektedir. Peki, Çin ziraat alanında öyle bir gelişmeye ulaşmıştır da başka işlerde geri mi kalmıştır? Okuduklarımızdan öğreniyoruz ki, sanayi şubesinde de mütemadiyen ilerlemektedir. Esasen ziraî istihsalının yükselmesini sinaî kudretindeki artışa borçlu olması lâzım gelmez mi?

Çiftçi memleketler sadece çiftçi kalamaz; bir yandan da sanayiini inkişaf ettirmelidir ki, ziraatını verimli hale getirebilsin. İki hamlenin atbaşı bir gitmesi şarttır. Memleketimizdeki son yılların sinaî gayretleri o bakımdan zarurî idi; bekliyemezdi. Çin eğer bir istihsal mucizesi başardı ise bunu daha evvel kurduğu fabrikalara, fabrikaların yetiştirdiği ziraat âletleriyle yedek parçalarına, traktörlerin çokluğuna, akaryakıtın bolluğuna, barajlara, sulamalara, teşkilât düzene ve dört bir yana saldıgı ziraatçıların disiplinli çalışmalarına borçludur.

Yine bu hârikulâde istihsal sayesinde ki, Çin tarihçe meşhur kıtlıklardan kurtulacak, kıtlık yüzünden ikide bir uğradığı felâketler eski çağların meş'um bir hâturası olarak ancak kitaplarda kalacaktır. Ayrıca harice hububat bedeli olarak vereceği döviz tasarruf etmek suretiyle de iktisadî durumunu düzeltecek, belki de ihracat yaparak içeriye döviz de çekecektir. Esasen Çinli çalışan, hesabını bilir, aza kanaat eder, zekâca üstün, hem artist, hem muharip, pek kudretli bir millettir. Bu hassaları o derece malûmdur ki, üzerinde durmağa değmez.

Her kolda ziraat ve sanayide olduğu gibi durmamacasına gelişirse işin sonu nereye varır? Zira Çin, Rusya gibi birbirine zıd ırklardan kurulmuş bir devlet değildir; Sovyet Rusya imparatorluğunda vaktiyle bizdekine benzer bir anormallik vardır; asıl Rus halkı bir azınlıktan ibarettir; halbuki ötede çoğunluk en yüksek rakamı ile Çinlinin kendisindedir. Bu meselelerin hepsi gerçekten düşünülmeğe değer. Öyle “Birleşmiş Milletler câmiasına sokmayız, alışveriş etmeyiz, bilmem ne adalarını kapırmayız,” nevinden mesnetsiz lâf-ü güzaf ile dâva halledilmiş olmaz.

Her ne ise bunlar dünya idaresini üzerlerine almış görünen ricali alâkadar eder. Biz Çin'deki ziraî istihsal mucizesini vesile ederek giriştiğimiz sınaî kalkınmanın yerinde olduğunu belirtmek istiyoruz. O kalkınma iledir ki, bugünkü mânasiyle çiftçi ve bir çiftçi memleketi olabileceğiz. Hakikati söyleyelim: Ziraat sahasında gerilikten henüz kurtulamadık, zira sınaat sahasında henüz emeklemekteyiz.

Yeni İstanbul, 2 Aralık 1958

6

Siyaset Adamları

M. LLOYD GEORGE'A UZAKTAN MERHABA

Babalarımızın sabah namazını kılıp köşe minderlerinde iki diz üstü “evrad” okudukları seher vaktinde, asrın ica-bına uyarak Londra radyosunu dinlerken adın geçti: *Daily Mail* gazetesi, parlâmentodaki keskin, şiddetli hücumlarla dolu nutkunu ileri sürüp harbi idare için başvekâlete yine, eski Cihan Harbi’nde olduğu gibi senin geçmeni istiyor.

Bizde “Yaşı yetmiş, işi bitmiş” diye bir atalar sözü vardır. Sen bu yaşa yedi sene daha katabildiğin halde yine dipdirisin; hâlâ Avam Kamarası’nda meç hamleleri yapıyor, hâlâ kaleminden kan damlatıyor, ağzından zehir döküyor, kendin devrilmek nerede, başkalarını devirmeye çalışıyor ve muvaffak da oluyorsun!

Bravo!

Aramızda eski kuyruk acısı olmasa az daha: “Peh peh, kırk bir buçuk maşallah!” diyecek, nazar değmesin diye de parmaklarımı tahtaya vuracaktım. Cenabıhak insanı topraktan yaratmış... Fakat, zannediyorum, seninkine halis İngiliz malı Portland çimentosu da karıştırmış! Ah, keşki “beton” Hılkati Adem zamanında icat edilmiş olsa idi de vücudumuz köy, kasaba evleri gibi balçıktan ve kerpiçten üstün körü kurulacağına şimdiki kübik binalar usulünde demir ve çakıl karışmış, sağlam bir unsurdan halkedilmiş bulunsa idi...

Herhalde asrımızın sarsıntısına bir misli daha dayanırdık ve Bektaşî babası da suya meydan okuyan bu sağlam hamura güvenerek yıkanmaktan korkmazdı!

Demek sen şimdi hayattasın, zindesin, elin ayağın tutuyor, dimağın işliyor, sözün dinleniyor; iş görmiye, hattâ eskisine rahmet okutan yeni bir harbi idareye bile kadirsin? Hayret! Şark'ta, yetmiş yaşında bir devlet adamı, şayet zayıf bir ihtimalle sağ kalmış olsa bile çehresi muşmulaya, beyni pelteye, vücudu paçavraya döner; yarı felç yarı ateh halindedir, sarsak ve yatalaktır, sübek tutunur, bez bağlar. Sana gelince anlaşılan, hâlâ sıtma görmemiş bir sesle kürsüde bağıyor, bu kürsüye keçi gibi tırmanıyor, nükte savuruyor, mantık saçıyor; sonra da evinde soğuk duşun altına girip Kaskadlı havuzda yıkanan ördek gibi keyifli keyifli çırpınıyor, viskini içiyor, golf oynayıp futbol maçını seyre gidiyor, at yarışlarında bahis tutuşuyorsun!

Saltanat devrinde sadrazamlarla nazırlar yetmişe basmadan tiride dönerlerdi. Bir adliye nazırı için dairesinin merdiven sahanlıklarına kanapeler konmuştu; her katta oturup nefes alsın, öksürsün, tıksırsın, yeni kuvvet toplansın, düşüp kalmasın diye... Bir evkaf nazırı arabasına binince koluna gizlice ip geçirilir ve ucu arabacının yanında oturan ağasının eline verilirdi. Karakolların önünden geçerken ağa bu ipi çeker, efendisini uyandırır, dizilen askerleri selâma sevk eder, uyandıramazsa eli yukarıya doğru kaldırmış, selâm şekli vermiş olurdu. Kâmil Paşa merhumun çenesi ezelden düşmüş, Sait Paşa'nın dizleri çoktan şişip kütük kesilmişti. Mübalâğa olsa gerek, Sultan Reşad'ı yatağına yatırırılar, yeni doğmuş çocuk gibi çeyreklerlermiş. Meşrutiyet ricali ise, yır-

tıcı kuşun ömrü az olur fehvasınca, yaşlanmaya vakit bulamışlardı.

Bir de sana bakıyorum: Demek ki yetmiş yedisinde tayyarelere binip kâh Londra kâh Paris, havada mekik doku-yacaksın; cepheden cepheye, siperden sipere koşacaksın; yeraltı hatlarının birinden öbürüne geçecek, başkalarının çoktan ebedî istirahatete çekildikleri toprağın altına girecek, fakat yine canlı olarak çıkacaksın... Fesüphanallah! Zaro Ağa gibi incir çekirdeği doldurmaz bir akılla, sırtta hamal semeri ırgat ömrü bir marifet değil, asıl marifet ve asıl hayat koca Britanya İmparatorluğu'nun mesuliyet ve taliini yüklenmekten çekinmiyerek senin irfanınla sapasağlam yaşamaktır.

Eski tarihlerimiz bazı ricali “Gürki barandide”, yani yağmur görmüş kurt unvanile anarlardı. Bu tabir sana ne kadar yaraşıyor! Mösyö Chamberlain hakkında onu kullanamazdık; zira şemsiyesinden ayıramıyan bir devlet adamına yağmur görmüş kurt denilemez ki... Filvaki kemikli yüzü ve iri dişlerle Chamberlain de toylanamamış bir kurda benzemez değildi, ama bu zat fazla ehli idi. Sulh ve salâh devri ricalindendi; dumanlı havaya gelemedi. Sen ise eski harpte bu havanın daniskasını gördün, dünyayı toza dumana kattın ve düşmanlarına toz duman attırdın. İşte şimdi, yine cins at gibi barut kokusunu alınca eşinip duruyor, burun deliklerini açıp kapayarak harp havasını lezzetle kokluyorsun!

Sen de sulh havasında yaşayamamıştın, bir sepet sulh incirini berbat etmiş, sudan çıkan balık gibi çırpınmış, dövünmüş, sırtüstü düşüp hareketsiz kalmıştın.

Bilmem müteveffa Clemenceau'nun ruhu, benim radyoda aldığım sana müteallik haberi ahrette duyabildi mi?

Duydu ise ihtiyar kaplan, muhakkak, hiddetinden ve kıskançlığından dişlerini gıcırdatmış ve şayet orada da sizlerdeki gibi bir demokrat idare ve parlamento varsa kürsüye atılıp kendisini ıskartaya çıkararak sana hâlâ dünyada kol-tuk gösteren icra kuvvetinin bu müsavatsızlığını, haksızlığını şiddetle protesto etmiştir.

Kızanlardan birisi de, şüphesiz İmparator Vilhelm'dir. Filvaki o henüz dünyadan elini eteğini çekmedi; fakat biraz da senin yüzünden tahtından, tacından cüda düştü; yarın Nazi taburları Hollanda'daki şatosuna girse onu alıp herhalde Berlin'deki sarayına oturtmıyacaklar ve hükûmet dizginlerini eline vermiyecekler. Fakat senin için bugün olmazsayanın idare arabasının direksiyonuna geçmek ihtimali çok kuvvetlidir.

Hindenburg da memnun olmasa gerektir; kaşlarını çatmış, bıyıklarını burmuştur; belki de gözlerini havaya dikmiş, Alman paraşütçülerinin ültimatom vermeden ahret hudutlarını aşıp cennet, cehennem veya araf, her nerede bulunursa orasını fethetmelerini beklemektedir.

Fakat dünya ahvaline bakarak ervah ülkesinde de ihtiyat tedbirleri alınmış, hiç şüphesiz Büyük İskender, Cengiz Han, Napoleon ve Nelson'dan mürekkep bir harp istişare heyeti istilânın önüne geçecek müdafaa hazırlıklarını yapmıştır. Aman dikkat etsinler, grup halinde gelen turist kıyafetli sahte ölüleri sıkı bir kontrole tâbi tutmadan Danimarka ve Norveç'teki gibi kayıtsızca içeriye sokmasınlar; alimallah o ebedî istirahat ülkesinde de ne bolluk kalır, ne huzur.. Kevser şarabı ırmaklarını kurutuverirler ve mahallebi duvarlarıyla cennet taamı olan kabak stoklarının dibine darı ekerler!

Senin yeni usul yeraltı muharebesinden haz duymıyacağını tahmin etmekteyim. Eski savaşta alıştığın usulde meydan muharebelerinde, o müthiş akınlarda, Marn'ler, Ypres'lerde başka bir azamet, bir haşmet vardı. Yedi aydır hudutlar, mevsimi geçmiş sayfiye köyleri plâjlar kadar boş, hazin ve hareketsizdi. Mösyö Chamberlain, denebilir ki, harbin ölü mevsimini idare etti ve asıl cenk yeni başladı; azim, irade, sürat ve cüret zamanı işte gelip çattı.

Bir şemsiyenin siyaset sahnesinden çekilişi bir kan deryasının dünya yüzünü kaplayışı demek oluyor.

O şemsiye hüküm sürerken tayırelerden çoğu yerde bir şemsiye bile açılmasına lüzum görmeyen zararsız ve rutubetsiz kâğıt kelekler dökölüyordu; artık çelik parçaları yağacak. Ordular yerinde sayıyor ve ininde uyukluyordu; şimdi ateşe saldıracak ve ölüme koşacak. Harp, bir sonbahar günü gibi melânkolik ve sakın geçiyordu; arkasından bir kasırga patladı.

Filvaki karikatüristler şemsiyeye olduğundan başka mânalar vermek istediler: Süngü şekline soktular, içinden top çıkardılar, can kurtaran simidi yaptılar, üstüne çarpınca okların geri döndüğü ve atanları yüreklerinden vurduğu bir tılsımlı hedef diye gösterdiler. Hiçbirisi tutmadı. Niha yet işte, kıymetini inkâr etmemekle beraber şemsiye ile harp edilemeyeceğini anladılar, bu çelebi, nazik remzi ortadan çektiler, yerine Mars'ın elde labut, heybetli heyulasını geçirdiler.

İnsan ruhu acayıptır, facianın azlığına ve harp sahasının mahdut kalışına kızıyordu. Radyo ile gazeteyi açıp da sansasyonel haber alamadıkları için sıkıntıdan esneyenler ve "Bu

da ne demek, ne sükunet!” diyenler vardı. Artık ateş bacayı sardı. Esaret korkusunun sona ermesi ve insanlık haysiyetinin tekrar yerleşmesi için fedakârlıkta ölçünün kalkması, hamiyetin hududunu taşması, bitarafların da silleyi yiyip gaflet uykusundan uyanarak silâha canla başla sarılması lâzımdı. Ümit bunda idi, o ümide, işte, kapı açıldı.

Fakat, ah Mösyö Lloyd George, keşki bütün bunlar olmasa, sulh iki taraftan vicdanlı ve irfanlı adamlar arasında konuşa anlaşıp temin edilebilse idi de senin adın da dünya siyasetinde bir daha hiç geçmese ve Mösyö Chamberlain’in ikbali vefa gösterip şemsiye devri, bir lâle ve samur devri gibi kıyamete kadar burnumuz kanamadan devam edip gitse idi!

Fakat mademki bu olamadı, senin yetmiş yaşındaki delikanlı enerjine sıra geldi demektir.

Tan, 12 Mayıs 1940

HERRIOT'NUN ÖĞRETTİĞİ

Ölümüne yakından acıdığımız Türk dostu Eduard Herriot'yu sadece bir politika ve parlâmento adamı saymak, Fransız demokrasisinin hemen hemen seri halinde yetiştirip yüksek makamlara ulaştırıverdiği tapon hükûmet adamları arasına katmak doğru değildir. Onların çoğu türedi idi; yani yoktan var edilip koltuğa geçince bu varlığı menfaatlerine âlet diye kullanan arsız kimselerdi; siyaset vurgunculuğu yaparlardı; cılk çıktıklarına da bakılmaz, particilik kaygısıyla yine baş üstünde taşınırlardı. Bir aşçı kadının oğlu olan Herriot, 1905 yılındanberi Lyon belediye reisliğinde ve mebuslukta, 1912'de âyan azalığında, 1919'da yine mebuslar arasında, ikide bir kabine, parti, millet meclisi reisliklerinde bulunmakla beraber meteliksiz öldü. Milyoner olması işten bile değildi. Fakat onun en şaşılacak tarafı devlet ve millet işlerinden başını kaldıracak vakti olmadığı halde ciddi incelemelere ihtiyaç gösteren eserler yazabilmesidir. Nasıl fırsat bulurdu da hem Lyon belediyesi işlerini çevirir, hem radikal partisine yetişir, hem kürsüye çıkıp nutuklar verir, hem konferanslarına hazırlanır, hem başvekillik yapar, hem seyahatlere çıkar, hem de kitaplarına çalışırdı! Filmini seyrettiğimiz *Mme Recamier* vesikalarla dolu bir yerdir; *Okyanus Kapısı* da, son kitabı olan *Tedhiş Altında Lyon* gibi

tarihî bir incelemedir. Beethoven üzerine yazdığı musiki etüdü için de Almanya'ya gitmiş, kütüphaneler karıştırmıştı. Bu yorulmak bilmiyen adam, dış görünüşile damacana gibi kaba idi, hantaldı, dört adım atınca yuvarlanacak, iki sayfa okursa uyuyacak, oturduğu yerden kalkamıyacak sanılırdı. Halbuki edebiyattan, musikiden, bütün güzel sanatlarda, hattâ bütün güzelliklerden en yüksek manasile anlayan ince bir ruha, yüksek zevke sahipti; nesri bestelenmiş kadar âhenkli, güneş vurmuş gibi ışıklıydı.

Nice vekillerimiz ve elçilerimiz var ki, iş başına geçeliberi irfan âlemimize hiçbir eser vermediler; vermek kudretini gösteremediler. Bunlar Herriot'ya bakarak şevke gelmelidirler, şevk vermelidirler.

Tan, 29 Eylül 1943

II. VENİZELOS SAHNEYE GİRERKEN

Yunanistan'ın başına bir Venizelos daha çıktı. Yeni-si, eskisinin oğludur ve görünüşe bakılırsa babası kadar hareketli bir politikacıdır. Göçen meşhur Venizelos, Yunanistan'a ne kazandırmıştı? Herhalde bir inkılâp değil. Zira ne sağlam bir rejim kurmağa, ne de sağlam bir hudut çizmeğe muvaffak olmuştu; hele sosyal bir değişiklik sağlarmaktan çok uzak kalmıştı. Bütün zamanı sonu gelmez karışıklıklarla, hükûmet darbeleri, parti kavgaları ile geçti. Kaçınıcı cumhuriyet, kaçınıcı krallık? Değme devletler hukuku profesörünün bile sayısını aklında tutabileceğine inanmayacağımız o idare med ve cezirleri sırasında Yunanistan faydadan ziyade zarar gördü; hararet derecesi bir günde 35 ile 42 arasında inip fırlayan bir hasta gibi düşük ve yüksek nöbetlerle takatini tüketti. Yine de dayandı; hattâ kahramanca dayandı; İkinci Cihan Harbi'nin bir "aziz"i oldu. Yaptıklarını unutturarak bizi bile rikkate getirdi, uğradığı şerefli felâkete karşı saygı göstermeğe sevk etti.

Şu var ki daha ziyade Fransız ve Anglosakson propagandasının göklere çıkarttığı Venizelos sadece politikacı ve diplomattı; kongrelerde sözünü geçirmesini bilen, koridor sohbetlerinde pes perdeden borusunu öttürmekte eşsiz hüner gösteren bir san'atkârdı. Ama memleketine büyük

Yunanistan'ı diriltmek gibi tehlikeli bir ihtarastan başka bir şey aşılamamıştı. Kısacası yeni bir ruh, yeni bir insanlık ideali, sosyal bir kalkınma fikri, gerçek siyaset anlayışı verememişti; kendisini bile ikbal koltuğuna iyice çiviliyememişti. Ömrü suçlarını tekrarlar veya tamirle kararsız geçti.

II. Venizelos, babası gibi yalnız politikacı olarak mı kalacak? Yoksa memleketine daha geniş mânada hizmet etmek mi istiyecek? Yani oğul da günlük siyasetle uğraşmaktan ileri gidemiyen bir partiden mi ibaret kalacak? Şüphe yok ki Yunanistan çektiği uzun çilelerden sonra bir politikacıya değil, bir idealiste ve bir inkılâpçıya muhtaçtır.

Tan, 9 Nisan 1944

CEZA OLAN ÖMÜR

Kara Ejder ölmüş... Ve bu ölüm, birçokları gibi, harb kasırgası arasında lüzumu kadar akisler yapamadan unutulup gitmiş. “Kara Ejder” kimdi? Asıl adını söylesem de büyük bir ihtimalile gene tanıyamıyacaksınız. Mitsura Toyama’yı nereden bileceğiz? O, bir Japon’dur; 89 yıl önce doğmuştu; 1944’te öldü. Ne amiraldi, ne general, ne de kabine reisi... Hele “Doğan Güneş” imparatorluğu gazetelerinde adı hiç geçmezdi, halk ise lâfını edemezdi. Japonların korktukları zaman –Müslümanların şahadet getirmeleri ve Hıristiyanların haç çıkarmaları kabîlinden– ne yaptıklarını bilmiyorum; fakat herhalde kendilerine göre bir okuyup üflemeleri veya el hareketlerine başvurmaları lâzımgelir. İşte Kara Ejder’den gizli kapaklı bile olsa bahsedilince o zavalılar da Japon usulünce muhakkak bir korku duası okurlar veya ilâha sığındıklarını belirten bir vaziyet alırlardı.

Neden? Zira Toyama, Kara Ejder çetesinin ve gizli cemiyetinin reisiydi; gizli vasıtalarla astığı astık, kestiği kestikti; birçok siyasî cinayetler onun emrile ve onun teşkilâtile yapılır, yapanlar belli olmaz, belli de olsa ceza vermeğe kimse kendinde kuvvet bulmazdı. Peki, bu cemiyetin dilediği neydi? Japon militarizmini son haddine çıkarmak ve Japon imparatorluğunu yarı dünyaya hâkim kılmak! Elli, altmış yıl-

dan beri memleketinde o büyük işi başaracak bir idarenin kurulmasına çalışan Toyama, dilediği ve uğrunda kanlar döktüğü maksada altı yıl önce girişildiğini gördü. Çin'in en zengin kısmı, sonra da hemen hemen bütün Pasifik üstünde Japon bayrağı dalgalanıyordu. Kara ejderin seyrek kıllı ak sakalı, Singapour düştüğü ve Pearl Harbour basıldığı zaman keyfinden kim bilir nasıl titremiş, çekik gözlerinde ne keskin bir zevk şimşegi çakmıştır!

Fakat Toyama en büyük hayalperestlerden biriydi. Amerikan baskısı arttığından ve Alman hezîmeti başladığından dolayı vicdan azabı ve ümit kırıklığı içinde son nefesini verdi. Hırslarına ölçü olmıyanlar için hayatın uzaması cezadır. I. Napoleon Marengo'dan, III.'sü Magenta'dan sonra hemen ölmeli, Mussolini, Adis Ababa'ya ve Hitler, Paris'e girdikten sonra yaşamamalıydılar. Hem kendileri için, hem insanlığın hayrına!

Akşam, 13 Ocak 1945

DENİZDE ÇİFT SÜRMEK

Fransa’da yeniden yeniye pek zarif baskıda, çok dolgun dergiler çıkmakta olduğundan ara sıra bahsederim. Bunlardan birinde, *La Nef*’in ağustos sayısında “enstitü” âzasından Paul Léon’un hâtıraları vardı. Clemenceau’nun sonuncu kabinesinde güzel sanatlar umum müdürlüğünde bulunan Paul Léon, o meşhur devlet adamı hakkında bir kısmı aleyhine, bir kısmı ise lehine yorulabilecek epey vaka anlatıyor ve meselâ cumhurbaşkanları seçiminde işi alaya vurarak “Ben reyimi en ahmağına veririm,” demesinin nihayet zararını gördüğünü, zira kendisi yerine gerçekten değersiz bir şahsiyet olan Deschanel’in devlet reisliğine getirildiğini söylüyor.

Ama o hâtıralar arasında asıl dikkatimi çeken hikâye başkadır: Deschanel kazanınca kabine ve kabine ile beraber koca Clamenceau düşüyor. Bu, tıpkı şimdiki Churchill’in sukutu gibi dünyayı hayrette bırakan ve bazılarınca millî nankörlük sayılan bir hâdisedir. Zaten titiz, aksi, halk tâbirince sakar ve nâlet, eski okur yazarlar tâbirince de “seriül infial” olan (kaplan) şüphesiz ki sinirli ve küskün bir halde bulunmaktadır. Tam o sırada Paul Léon’u üç defa, acele acele aratıyor. Şimdi muharriri dinleyelim: “Başvekil, Dörtler konferansının sonuncu içtimaından çıkıyor ve artık

inzivasına gidiyordu; kapıda karşılaştım. Bana dedi ki: ‘Nezaret odalarında kalem şeflerine verilmiş bazı yazıhaneler, masalar gözüme ilişti; bunlar yüksek değerde pek eski, pek kıymetli, müzeye yakışır ince sanat eserleridir; toplattım, şu sofaya taşıttım. Yarın sabah erkenden ve halefim makamına gelmeden hepsini millî eşyalar dairesine kaldır, ziyan olmasın!’ Felâketten kurtarıp zafere kavuşturduğu memleketin nankörlük ederek kendisini iktidar mevkiinden attığı bir günde gene o memleketin eşyasını düşünmesi beni hayran bıraktı.”

Hâtırat muharriri sözünü şöyle bitiriyor: “Demokrasiye hizmet meğerse denizde çift sürmekmiş!” Fakat ben modaya uyarak demokrasiye toz kondurmamak için değil inanla söylüyorum: Demokrasinin püf noktası işte bu nankörlüğünde, yani minnet altına girmemesindedir.

Akşam, 26 Eylül 1945

LAVAL VE PÉTAİN

Laval'in ölüm cezasına çarptırılması sanırım üzerimizde Pétain'inki kadar tesir yapmadı. Zira biliyoruz ki basba-yağı bir politikacıdan başka bir şey olmıyan bu adamın ne ahlâk, ne sanat, ne de hizmet bakımlarından üstün bir meziyeti, bir şahsiyeti yoktur; memleketine belli başlı bir faydası, iyiliği de dokunmamıştır. Hiç kimse “Şu büyük eser onun-
dur... Bu mühim iş onun himmetile başarıldı,” diyemez. Halbuki ihtiyar mareşalin Birinci Cihan Harbî'nde ordu bozgunculuğunu önlediği, iyi bir komutan olduğu, hele hükûmet nüfuzundan istifadeye kalkışıp servet cihetine gitmediği muhakkaktır; sağcılığa kaçmakla beraber aristokratlık hevesine kapılmamıştı. Laval ise kızını kontes yapmak, kibar muhitinde yer almak türediliğine tenezzül etti, milyonlar toplamakta bütün parlâmento vurguncularını geçti; hattâ boynundan çıkarmadığı beyaz kravat ile zevksizce bir ayrılık göstermeğe yeltenmesi hoşâ gideceğine sinirlere dokundu.

Pétain için “Keşke mukavemet cephesinde bulunsaydı, geçen harbin kahramanını keşke bu harbde de mazisine yakışacak vaziyette, hürriyet ve demokrasi liderleri arasında görseydik,” diye düşündüğümüz çoktur. Ona kaybedilmiş bir insan nazarile bakabiliyoruz. Laval hakkında böyle bir düşüncemiz ve dileğimiz yok. Eğer onun yerinde Herriot

mahkûm olarak karşımıza çıksaydı çok üzülebilirdik; namuslu, sanatkâr, edib, ince hisli bir devlet adamının acıklı âkıbetine keder eder, “Yazık oldu,” derdik. Laval’de o meziyetlerden hiçbirini göremediğimiz için gönül azabı da duymuyoruz.

Demek ki aynı cezalara uğrayan iki kişi arasında ve adaletin verdiği hüküm dışında umumî efkâr bir fark gözetebiliyor. Cürüm ve cezalar bir olabilir, insanlar için mahkûmun iyisi ve fenası vardır. Hele politika suçlarında paraya kayıtsız kalmışların, para hırsı için cürüm işlememişlerin bize az çok sempatik gelen bir tarafları bulunduğu inkâr edilemez.

Akşam, 12 Ekim 1945

BİR GEMİ ASLANIYDI...

Bu sefer mebus bile seçilemeyen ve partisile beraber Millet Meclisi'nden kapı dışarı edilen Daladier bütün siyasî ömrü müddetince kendinden beklenileni veremiyen bir adamdır. Bu adamdan niçin, hangi sebeple mühim şeyler beklenirdi ve neden daima ön plânda dururdu? Ekseriyet partisinde bulunmasından başka çehresinin de o işte epeyce alâkası vardı. Zira Daladier'nin kafası şekil itibarile insana birçok şeyler vadederdi; azim ve iradeyi belirten kemikli çenesi, Romalı burnu, hepsi de sert olan hatlariyle dikkati çekerdi; Mussolini'ye benzetilir, beğenilirdi; hattâ Sezar'ın ve Napoléon'un başları gibi sikkeler, madalyonlar üzerine yakışacağı bile söylenirdi. "Daladiler mi," derlerdi, "o enerjik bir şahsiyettir, yüzüne bakınca tuttuğunu koparacak kıratta mühim bir devlet adamı olduğunu derhal anlarsınız!" Bu propaganda boşa gitmemiş, eski başbakanın ikbalde kalmasına pek çok yaramıştır. Aczi meydana çıktığı zaman bile "Durunuz, acele etmeyiniz, henüz kendini göstermedi, sırasını getirip bir iş yapacak, hepimizi hayrette bırakacaktır!" gibi kuru tesselliler de ikbalini yenilemeğe, uzatmağa sebep olmuştur.

Halbuki Daladier, yüz hatlarının keskinliğine rağmen pek yumuşak bir adamdı, patırdıya pabuç bırakırdı, parti münakaşalarında fazla sıkıştırılınca ağlardı bile... Kısacası

bir gemi aslanıydı. (Bu tâbirin işaret ettiği mefhum vaktile gemilerin baş tarafına süs diye konan oyulmuş tahtadan aslan resmidir; yeni nesil bilmez; biz aslan başlı gemileri, vapurları görmüştük.) Şu var ki asıl kabahat, onu birinci plâna ve parti başına geçirmekte ısrar eden “Radical”lerde idi ama bu parti zaten bir gemi aslanları topluluğundan başka bir şey değildi ki... En gösterişlisi, boğa kafalı Daladier idi. İtalya’ya karşı “Sizde Mussolini varsa bizde de nah, işte bir benzeri!” diye meydan okuyan yazılara bile raslamamış mıydık? O zamanki Fransa’da bu kadar çocukça, safdilce düşünen insanlar görülmüştü.

Bir harb, surata bakıp da karaktere hükmetmenin saçmalığını bir daha ispat etti. Artık kimsenin aklına General de Gaulle’ün veya Mister Attlee’nin çehresinden mâna çıkarmak gelmiyor. İngiltere’de ve Fransa’da seçimleri yüzleri Mussolini’ye, Napoléon’a ve Sezar’a en az benzeyenler kazandı.

Akşam, 26 Ekim 1945

İKİ “EDOUARD”

U mumî efkâr bir politika ve devlet adamının hususî hayat tarzına başka mesleklerde bulunan kimselerinkinden fazla ehemmiyet verir. Halk o noktada gayet hassastır. O kadar ki tarafsız muhakeme yürütmek imkânını bile kaybederek aile hayatı dürüst, maddî ve kaba ihtiraslarından uzak ömür süren şahsiyetlerin kusurlarını küçültür; aksi halde bulunanların aynı ölçüdeki hatalarını ise dev aynasında görür, habbeyi kubbe yapar. Meselâ Fransa’da Radikal Sosyalist Partisi başkanlığında ve kabine başında bulunmuş iki Edouard’dan biri, küçüğü rivayete göre hususî hayatına bir kadın karıştırdığı ve hükûmet işlerinde galiba öteki kadar popüler, yani halkça, umumî efkârca tutulur, sevilir olamamıştır. Bir düşmüş, bir kalkmıştır; her düşüşü vakasız ve her kalkışı da hâdisesiz geçmemiştir. Netekim son seçimlerde bir defa mebusluğu kazanamamış, bu defa da gazeteler yazıyor, başına gelmedik kalmadıktan sonra güç belâ Meclis’e girince kapı dışarı edilmesi hakkında bir tavrile karşılaştırmıştır. Kurtuldu ama çok hırpalandı. Tardı için gösterilen sebepler başka olsa da hususî hayatındaki pürüzün de meselede tesiri vardır.

Büyük Edouard’a gelince ikbal yıldızı söndüğü zaman mebusluğunu elden kaçırmadığı gibi hiçbir devirde, hiçbir

taraftan kötü, saygısız muameleye de uğramadı. Zira ihtirassız, basit, sergüzeştisiz hayatı kendisini daima sempatik yapmakta idi. Tek cismanî zevki iyi yemeğe düşkünlüğüdür; başvekil ve ekseriyet partisi başkanı iken bile belediye reisliğinde bulunduğu merkezden uzak şehre yolcu vagonunda gider gelirdi; evinde demir karyolada yattardı; kapatması ve kapalı tutacağı yoktu. Mühim işler başarmış bir idare ve parti adamı olamamakla beraber, hattâ idarî kusurlarına aldırılmıyarak dürüstlüğünden dolayı bütün halktan ve muhalif partilerden iyi muamele gördü. Bu Edouard ihtilâl zamanındaki “Jacobin”lerin yumuşacık, yusyuvarlak, keskinliğini ve kana susamışlığını kaybetmiş bir devamıdır; feragat timsalidir ve onlar kadar da ateşli bir vatanseverdir; ayrıca kültürlü sanat ve tarih âşıklarındandır. Kısacası kendisine dil uzatılmaması ve değişiklikler ortasında sevilmiş kalması sebepsiz değildir.

Yarınki Millet Meclisi bizi yeni ve genç politikacılarla, müstakbel devlet adamlarile karşılaştıracak. Bunlardan ne kadar çoğu hususî hayatları bakımından her sosyete de eşleri bulunan iki Edouard’dan büyüğüne benzerse elbette seviniriz.

Akşam, 19 Temmuz 1946

KOLTUK VE KARPUZ MESELESİ

Hem pek iyi, hem de iyi adam olarak tanıdığımız eski Fransız başvekilllerinden Edouard Herriot akademi âzalığine namzettigini koymuş. Gelecek ay yapılacak seçimde bakalım kazanacak mı?

Gönlüm kazanmasını istiyor.

Bu arzumun akademi âzalığine verdiğim ehemmiyetten ileri geldiğini sanmayınız. Fransız akademesine öteden beri ikinci, üçüncü derecede adamlar da girer; hattâ öyleleri daha çok girer. Zira bunları seçecek olanların daha ziyade kendileri ayarındakilere rey vermeleri pek tabiidir; ekseriyet de onlardadır. Sonra, bir parlayıp koflukları zamanla meydana çıkan meşhurlar da tam moda muharrir, yani parlak devirlerinde bulundukları sırada âzalığa seçilirler, âza iken sönüp giderler. Başka tesirleri de hesaba katmalıyız: Akademi muhafazakâr ruhtadır; yenilikten hazzetmez ve çoğunluğu bakımından din ve ahlâk bahislerinde mutaassıptır; mürteci, kralcı, Katolik, militarist, nasyonalist, ırkçı bile denilebilir.

Diğer taraftan bazı politikacılara veya –meselâ Couraud, Petain gibi ömürlerinde tek eser yazmamış– generallere yer vermek âdet olduğuna göre burası tamamen kalem ve fikir erbabının mahfili değildir; hiçbir zaman da olamamıştır.

Düşününüz ki Voltaire bile akademinin o halini şu şekilde pek zarıfçesine hiciv etmiştir: “Fransız akademisi bir heyettir ki içinde esalet unvanlarını haiz olanlar, yüksek mevki sahipleri, büyük papazlar, şöhretli adliyeciler, felekiyatçılar, hattâ bazan kalem erbabı da bulunur!”

Fransızlar her işte gördüğümüz gibi akademilerile de daima alay edegelmışlerdir. “Hiçbir şey olamadı... Akademi âzasından bile!” sözü bu meşhur alaylardan biridir.

* * *

Bilirsiniz ki Fransız akademisine girenlerin bir unvanı da “ölmez”dir. O “ölmez”ler arasında mânevi “vefeyat”ın çokluğu yüzünden şimdi bu tâbir âdeta istihza mahiyetini almış değil midir? Halbuki diğer bir tâbirle “Coupole-Kubbealtı” diye anılan akademiye seçilmemiş, geri çevrilmişlerden bir kısmı ebedî şöhrete ve daimî surette taze kalmak sırrına ermiş büyük sanatkârlardır. Hatırimda kaldığına göre –ısrar etmiyeyim– Baudelaire bunlardandı. Victor Hugo sanırım birkaç hezimetten sonra seçilebilmişti; Maupassant gibi birçokları da seçilmek için âzayı birer birer dolaşıp rey dilenmeği haysiyetlerine yedirememişler, uzak durmuşlar; Octave Mirbeau gibi bazısı da aleyhine ateş püskürmüşlerdi. Robert de Flers gibi akademi âzasını gülünç halc sokan bir piyes muharriri ise sonradan o heyete takılmıştı.

Şu var ki akademiye baştan aşağı küçümsemek de yanlışır; içinde pek yüksek kıymette sanatkârlara daima raslanmıştır. Binaenaleyh –söylemesi zait– akademiden olana muhakkak orta çapta muharrir gözile bakmak kimsenin hatırından geç-

miyeceği gibi akademi âzasıdır diye bir adamı otorite saymak da akla gelmez. Kısacası Fransa’da bir akademi bulunduğu için ille akademiden olmak bir zaruret değildir.

Yukarıda bu heyetle nasıl alay edildiğini görmüştük; aynı heyeti pek yüksek bulup da yeni katılan âzasını küçümseyen fıkralar yok mudur? Meselâ La Bruyère akademiye seçildiği zaman bu teşekkülün 40 âzadan mürekkep olmasına telmihen şu kıta söylenmiştir: “Neden haykırıp itiraz ediyorsunuz? 40 rakamını yapmak için bir sıfır koymak lâzım gelmez mi?” Şüphesiz hayatiyeti hâlâ sürüp giden La Bruyère sıfır olmadığı gibi –şimdi asıl sadedi buluyoruz– Herriot da sırf siyasî mevkii gözönünde tutulup sadece ananeye uymak ve hatır almak maksadile “Kubbealtı”na sokulacak göstermeliklerden değildir.

Herriot iki meziyeti yani hem bir devlet adamı, hem de kültürlü bir muharrir sıfatını nefsinde toplamış, ayrıca içli, şiddetle namuslu bir vatandaş, bir vatanseverdir. Belki de en zayıf tarafı politikacılığıdır. Fakat III. Cumhuriyet devrinin en yüksek makamlarında bulunduğu halde dünyalığa ehemmiyet vermemesi, malî rezaletlerin ve servet ihtiraslarının şahlanıp dalgalandığı bir sırada tertemiz kalarak bir fazilet örneği teşkil etmesi bakımından o politikacılığ ile de memleketine hizmeti dokunmuş, politikacılığın haysiyetini koruyup yüzünü ağartmıştır.

* * *

Herriot musikiden derinine anlar, Beethoven üzerine ve sikalara dayanan bir eseri vardır ki Almanya’ya giderek yerin-

de tetkikler yapmak suretile meydana getirmiştir. Bir salonda konser dinlerken arkadaşı kulağına eğiliyor, fısıldıyor:

“Bach’ın bu parçasını ne mükemmel çalıyorlar.”

“Parça Bach’ın değildir. Debussy’nindir.”

Tarihçiliğini ihtisas derecesine vardırnamışsa da pek de sahta kalmamıştır. İhtilâl devrinde Lyon şehri facialarına, filmini de seyrettiğimiz madam Récamier üzerine, *Okyanus Kapısı* adile Normandiya hakkında epeyce ehemmiyetli kitaplar yazmıştır. Hem de pek selis, pürüzsüz, işlek bir lisanla...

Fakat Herriot babanın asıl hayrete, hayretlere değer ciheti başkadır: Kırk yıldır Lyon şehri belediye başkanlığı ve fasılalarla mebuslar meclisi, radikal partisi başkanlığı, başbakanlık gibi çok yorucu vazifelerle karıştığı politika kasırgası arasında vakit bulup da tetkik ve tettebbü mahsulü eserler vücuda getirmesi; bir yandan hükûmeti, bir yandan partiyi, bir yandan koca Lyon Belediyesi’ni aynı zamanda ve aynı elden idare ettiği günlerde bile kitap yazmak fırsatını bulabilmesidir. O bakımdan Herriot bir harikadır.

Siz Fransa’da bir parti, bir hükûmet, bir belediye, bir mebuslar meclisi başkanlığının, hele hepsi bir araya gelip bir de seçim mücadelesi açılınca vaziyetin ne olduğunu düşününüz! Devler hakkından gelemez...

Gayet iyi hatırlarım, hattâ yazdım da, Herriot’nun bir devri oldu ki –çok uzakta değil, İkinci Cihan Harbi’nden biraz önce– şimdi mebus sayısı devede kulak mesabesinde kalan– radikal sosyalist partisine seçim zaferini kazandırmak için misline raslanmamış bir gayret sarf etmişti; Fransa kazan, kendisi kepçe, gitmediği yer bırakmamıştı. Trenden otomobile atladı, otomobilden trene... Şimalden cenuba

seğertti, şarktan garba... Nereye uğradıysa nutuklar verdi; inledi, gürledi. Hem de ilk günündeki sesi ve kudretile mütemadiyen söyledi ve haykırdı.

Zamanın gazetelerinde okumuştum: Bu uzun devre içinde ancak beşer, onar dakika iç geçirecek vakti güç bulmuştu ve yatak yüzü görmemişti!

* * *

Peki, bunları ne diye yazıyorum? Herriot'yu bizzat tanımış yahut ondan bir hayır, bir yardım mı görmüştüm? Sırası geldi de iyiliğine mukabele mi edeceğim? Değil... O hantalcasına şişman, damacana, Barmil gibi şeklen kaba ve yuvarlak, dört adım atınca tekerlenecek, iki sahife okuyunca uyuyacak, dört söz söyleyince yorulacak ve oturduğu koltuktan kalkmıyacak sanacağınız takma kıravatlı ve hazır elbise giymiş sanılacak derbeder kıyafetli, ecnebi zatla hiçbir alâkam yoktur. Muhakkak ki varlığımdan tabiatile habersizdir de...

Şu var ki Herriot'ya dürüst ahlâkından dolayı muhabbetim olmakla beraber benim kendisine asıl hayranlığım bunaltıcı devlet, millet işleri arasında kalem ve fikir çalışmalarına yer ayırmasından, mütemadi bir faaliyet halinde bulunmasından ileri gelir. Bizde öteden beri o çapta adam yoktur. Hoş, o çapta da iş pek yoktur a!

Hangi devlet adamımız meselâ aynı zamanda hem merkezde devlet işlerini başbakan olarak yüklenmiş bir halde iken Kütahya şehrinde de belediye reisidir? Başkentten ikide bir ayrılıp geceyi vagonda –hususî trende değil!– geçirmek şartile oraya gider; çabucak döner? Bir başka gün ilmi

mevzuda konferans vermek için yine meselâ Eskişehir üniversitesine koşar ve yolda boş durmayıp dünya siyaseti üzerine bir, birkaç makale yazar? Herriot bir zamanlar bunları yapardı ve makaleleri telgrafla yirmi, otuz kadar Amerika gazetesinde birden çıkardı!

Yalnız bunlar mı? Siz “Nasıl yetişiyor? Nasıl, iki değil de dört karpuzu bir koltuğa sığdırıyor?” diye parmak ısırırken bir de bakardınız, bilmem nere ormanları hakkında ilim ve şiirle dolu yeni bir kitabı basılmış! Herriot bir ahçı kadının oğlu olduğundan mı –galiba bu kadın meşhur bir muharririn, yanılmıyorsa Maurice Barrès’in yanında çalışırdı– yemeğe de meraklıdır. “Ekul” değilse de ağzının tadını bilen ve musiki kadar yemek zevki de yerinde olan bir “şikemperver”dir. Her tipik Fransız gibi şaraptan da anlar. Kendisini bana sempatik gösteren bir tarafı da budur, sanıyorum. Can boğazdan gelir, çok defa sanat da öyledir... Hele espri!

Nükteciler ekseriya boğazlarına düşkün kimselerdir. Gençliğimde tanıdığım bütün tuhaf adamlar yemek severlerdi, yemeğe yakın ve yemek sofrasında daha fazla nükte sarf ederler, bülbül kesilirlerdi.

* * *

Ekseriyet itibarile bizde devlet ve hükûmet adamları az çalışkan ve çabuk yorulur insanlardır. Tarih boyunca o gibileri sadece resmî işler görmüşler, aynı zamanda başka vadilerde, meselâ ilimde, edebiyatta verimli olamamışlardır. Ancak üç, dört beste veya güfte bırakmış musiki meraklılarına raslanır.

Bir akademimiz olsaydı kalburüstü devlet ricalinden hangisi hangi eserlerle buraya girmek hakkını kazanırdı? Ne yazıktır ki memleket dışı memuriyetlerde bulunan kalem ve ilim erbabı bile –geniş ve rahat vakitleri olmasına rağmen– bize beklediğimiz eserleri veremiyorlar. Mebuslarımız arasındakilerden çoğu da geçim kaygusundan uzakta kaldıkları halde neşriyatta –bir sıra getirip partilerine karşı bağlılıklarını ispat edici– gündelik birkaç yazı çiziktirivermekle iktifa ediyorlar.

Rahata çabuk alışıyor, işi tembelliğe çabuk vuruyor, çabuk tükeniyoruz. Yaptıklarımızı da gözümüzde çabuk ve çok büyültüyoruz. Kendimizi çarçabuk, vaktinden çok önce ihtiyarlamış sanmamız, ihtiyar hali takınmamız da bir kusurdur. Randımanımız azalmış oluyor.

Edouard Herriot –ki şimdi 74 yaşındadır, kırk yıldır politikacı ve devlet adamıdır– sade, dürüst hayatı gibi bu bakımdan da ibretle tetkike lâyıktır.

Akşam, 24 Kasım 1946

ÇÖRÇİL VE EDEN

Jamaika'dan gelen habere göre Başvekil Eden benzi sararmış ve yorgun görünüyormuş, istirahate muhtaç olduğunu söylüyormuş. Kendisine âfiyet dilerken İkinci Dünya Harbi'ni geçirdiği bir hastalık müstesna benzi sararmadan ve yorgun görünmeden idare ve zafere sevk eden selefini düşünmemek mümkün mü? Çörçil yine Mısır yüzünden o harpte neler çekmişti! Rommel ve Montgomeri orduları med ve cezir dalgaları halinde Nil kıyılarına kaç defa sapmış, gerilemiş, yine gelmiş, yine gitmiş, her seferinde Çörçil'i de sarsmış, tartaklamış, fakat ne benzini sarartmış, ne de mânevî ve cismanî varlığını istirahate zorlayacak derecede yorabilmişti. Yürümediği halde yağmura karşı şemsiye taşımak ihtiyatını gösteren, öte taraftan memleketinin tepesine yağacak bombalara karşı tedbir almağı lüzumsuz gören şemsiyeli selefinin nikbinliği sebebiyle Londra ateş yağmuruna tutulurken de yine fütura düşmemişti; tam sıhhatte bir devlet adamıydı; hasımları sapır supur dökülmüş, o dimdik kalmıştı.

Çörçil gibi çelik iradeli, çelik bünye ve bedenli, sararıp solmak ve yorulup tükenmek bilmez bir politika hocasının seçme talebesi ne yazık ki, meziyetlerine rağmen aynı yapıda yaratılmamış; devletin başına geçmiş ama sıhhat denilen devletten nasibini alamamış. Ona tekrar âcil âfiyetler dileriz.

Yeni İstanbul, 27 Kasım 1956

7

Siyaset Hakkında Tefelsüf

BİR ZENCİNİN GÖRDÜKLERİ

Birleşik Amerika'nın en yaşlı vatandaşlarından zenci Walter Wilson tam 120 sene, 7 ay, 7 gün yaşadıktan sonra nihayet ölmüş. Şu var ki hür ölmüş... Zira 1825'te doğduğuna ve o zaman henüz esirlik usulü kaldırılmadığına göre dünyaya bir başka adamın malı olarak gelmişti. O adam bir gün öfkeleniverseydi küçük Wilson'u anasının kucağından kapar, bir kuyuya atar yahut yalçın kayalara çarpar, zalimce-sine yok ederdi; kimse kendisinden hesap sormazdı. Hattâ Wilson, kırk yaşına kadar gene esir yaşadı; ancak 1865 yılında hürriyetine kavuştu.

Fakat Wilson, yalnız hürriyete kavuşmuş bir zenci sıfatıyla değil, Amerika'nın yüz yirmi yıllık gelişmesine şahid olduğu için, gördükleri ve hâtıraları itibarile nadir bir şahsiyetti. Düşününüz ki doğduğu gün petrol lâmbası bile icad edilmemişti; Amerika arazisi hem şehir, hem nüfus bakımlarından pek yoksundu; New York sokaklarından açık lâğımlar akan, 70 bin nüfuslu kirli bir kasabadan başka neydi? Zira Amerika ancak altın madenlerinin keşfi tarihinden, 1848 senesinden sonra muhacir akınlarıyla şenlendi. Gene aynı tarihten sonra Fransa'dan Louisiane, İspanya'dan Florida arazisi satın alınarak ve harblerle Yeni Meksika, Kaliforniya bölgeleri zaptedilerek genişletildi. İspanya-Amerika har-

bi sırasında bizim Wilson yaşı dahi sayılabilirdi; zira, doğduğu yılla cumhurbaşkanlığında Monroe bulunuyordu ve meşhur Lincoln o yere geçtiği zaman kendisi 36 yaşında geçkince bir delikanlıydı. Şaka değil, Monroe'den şimdiki Truman'a kadar 30'dan fazla cumhurbaşkanına yetişmişti. Kısacası Amerika'da, sömürge devrinden çıkılıp da feyiz çağına, tam bir gelişmeye ulaşıldığı 1945 yılına kadar başarılan daima büyük, daima ileri, daima mucizeli bütün inkılâpları içinden seyretmiş, esirlikten hürriyete kavuşmuş, vahşî denilecek bir memleketin örnek bir medeniyete yükseldiğini gözleriyle görmüş bir bahtiyardı. Tamamile ıssız, haydutlar diyarı bir ülkede cihan ölçüsüne sığmaz bambaşka bir medeniyet dünyasının kuruluşu, gözleri önünde bir film gibi geçmişti.

Bütün bu gelişmeler, icatlar ve harikalar arasında olsa olsa bir noktaya akıl erdirememişti: Kendisine hürriyetle beraber bir de beyaz deri verilememesine, zenci kılığını ve rengini atamadan ölmesine!

Akşam, 29 Aralık 1945

ŞEYTANA KARŞI SEMPATİ

Evdekilerden biri okuduğu kitaptan başını kaldırarak bana sordu:

“Şeytan bağı” da nedir, neye derler?

Şeytanla alâkalı birçok söz arasında –meselâ şeytan arabası, şeytan çekici, şeytanın ard bacağı, şeytan minaresi, şeytan terzi, şeytan tırnağı, şeytan tüyü, şeytan bezi– bu kelimeyi bilmiyordum. Belki sözün gelişile bulurum diye kitaptaki cümleyi okuttum: “Şerlok Holmes, doktorun dizleri üzerinde duran kamçıyı almıştı; kamçının ucundaki şeytan bağı ile yılanın başını tuttu...”

Ustalıkla yapılmış bir düğüm demesine geliyor ama nasıl şey? Acaba lisanımızda öyle bir bağ var mı, yoksa ecnebî dillerden mi tercüme? Kestiremedim. Baktım lûgatlarımıza; bomboş... Gelsin koca Larousse! Meğerse “şeytan” kelimesinde verilen tafsîlât ne uzunmuş... Hepsini okumağa üşendim. Yalnız şunu anladım ki Fransızcada şeytan, bizdekinden fazla tâbir üretmiş. Zengin mi zengin...

Yukarıdaki soruya cevap verememekle beraber “şeytan” bahsine dalıvermişim. Hem de dudaklarımda tatlı bir gülümseme ile... Zira şeytan –ne kadar zemetsek, şerrinden kaçır görünsek, ikide bir kendisine basmakalıp lâflarla lânet okusak yine de– bize sevimli tesiri yapan tinsel bir tiptir. (“Tinsel”

şeytanın bile aklına gelmiyecek yeni terimlerden biri olup “ruhanî-mânevî” mânâsıdır; “insel”in aksidir!)

Doğrusunu isterseniz karakterli adamlar indinde şeytan yalnız sevimli değildir; medenî cesaret göstermiş, onur sahibi, dikkafalı, emir dinlemez ve nüfuzluların her kaprisine boyun eğmez bir varlık olduğundan dolayı da ayrıca değerlidir. Hattâ bir bakıma ilk muhalif, muhaliflerin piri ve en cüretlisi de odur!

Kendisini yaratan ulu kudrete karşı bile isyan bayrağı açmış, meydan okumuştur.

* * *

Din kitapları şeytanı tarif ederken “Ecille-i-melâikeden, yani meleklerin pek büyüklerindendi; Hazreti Âdem’e secde etmesi hakkındaki Allah emrini dinlemediğinden ötürü dergâh-ı izzetten, yani Tanrı meclisinden kovuldu ve insanları ifsatla meşgul oldu,” diye yazarlar.

Şu kısacık tarif o büyük vakayı gözlerimiz önünde Corneille’in bir terajedisi gibi canlandırmağa yeter; hele papaz ve softa korkusu kalmadıktan sonra böyle bir piyesin yazılmamış olmasına keder bile edilir. İşi büsbütün şakaya vurarak Âdem Babamızın topraktan ve Havva Anamızın kemikten yaratılışları; ateşten halk edilmiş çevik, dinamik, kanadlı ve zekâlî Şeytan’ın o ham halat, kıllı sakallı, ne uçabilir, ne de yüzebilir iki yeni yaradığa hayretle bakışları, küçümseyişi, Tanrı ile münakaşası, nihayet kavgası gibi hoş sahnelere dolu bir operet yahut opera komik yapmak da mümkündü.

Mesele politikacılık bakımından da ele almağa ve zihin yormağa değmez mi?

Tanrı bu hikâyede bir parti reisi, ebedî lideri mevkiindedir. Büyük meleklerden, yani aralarında Şeytan da bulunan Cebail, Azrail, Mikâil, İsrail gibi kodamanlardan teşekkül etmiş bir idare heyeti de vardır. Hepsisi de gül gibi geçinip gitmekte, kâinatı sızıltıya meydan vermeden çekip çevirmektedirler.

Derken ebedî lider durup dururken bir kaprise kapılıyor: “Yahu,” diyor, “şu topraktan neler yetişiyor? Ağaçlar, otlar, hattâ madenler, dağlar, volkanlar! Bir de başka türlü, beni daha fazla eğlendirecek bir şey, az çok akıllı ve hareketli birer nesne, iki tane de oyuncak yaratık çıkartsam! Meleklerimden usanç geldi.”

Kararını tabiidir ki idare heyeti âzasından gizliyor; zaten buna neden lüzum görsün? Onlar kendi adamları, yaratıp ortaya çıkardıkları değil mi? Akıl mı danışacak?

Bir gün meclisi topluyor. “Bakınız, diyor size ne göstereceğim!”

Ve eline bir avuç toprak alıyor; ovalıyor; melekler bir de bakıyorlar ki toprak kabarıyor, büyüyor, bir şekil alıyor ve nihayet Âdem Baba, şaşkın şaşkın, tozlarını silkerek vücut buluyor, afal afal etrafına bakıyor!

* * *

Eh, Şeytan gibi zeki bir melek böyle bir işe olsa olsa güler... Ciddiye almaz a! “Liderimin, efendimin geçici bir arzusu, eğlencesi... Mühim bir mevki vermek isteseydi onu da benim gibi daha akıcı, daha parlak, daha şairane, daha kudretli bir maddeden, ateşten yaratırdı!” diye düşünür, omuz silker.

Kazın ayağı öyle değil, iştel!

“Gel bakalım Şeytan paşa! Görüyor musun şu kıllı bebeği? Hah, eğil karşısında, yüzünü, gözünü yere sür, secdeye kapan!”

Emir budur, müthüştür, gerçekten onur kırıcı, haysiyete dokunucu, hele Şeytan evsafında nefsine itimadı, benliğine inanı olanlar için şiddetle isyan ettiricidir. Netekim o da dayanamıyor; belki de ilk önce bazı diplomatlıklar yapıyor: “Ulu liderim, ben senden gayrisine tapmam!” filân diyor ama söz kâr etmeyince ağzından ileri geri lâflar kaçırıyor. Görülüyor ki Şeytan –bütün kusurlarına rağmen– dalkavukluğa bir had çizmiş bendelerdendir. Yeri gelince “Ben şahımı bu kadar severim,” diyebiliyor.

Netice: Meclis’ten tard!

Bu kararın geri kalan dört kişilik idare heyeti tarafından mı, yoksa irili ufaklı ne kadar melek varsa hepsinin toplandığı umumî içtima sonunda ittifakla mı verildiği hakkında kitaplarda bir kayda tesadüf edilemiyor. Fakat Şeytan zaten bilgi ve zekâsile öbürlerine üstün olduğundan, yani bir çoğunu kışkandırdığından, ayrıca yerine göz dikenler de bulunacağından –ve hakikati söyleyelim; küstahça da hareket ettiğinden– kararın büyük bir ihtimalle hem umumî toplantıda, hem de ittifakla alındığı hükmüne varmak doğru sayılır.

Şu var ki Âdem’e Şeytan’ı tapındırmak kaprisi hikâyeye ettiğimiz tartışma yüzünden (henüz alışamadığımız için bu yeni tâbir bir meclisteki münakaşalardan ziyade eczane baskülleri önünde manto ve pardesülerini çıkarıp gülüşe şakalaşa tartılan kadınlı erkekli grupları hatıra getiriyor) insanların başına belâ açıyor. Ayrıca ulu lider ve taraftarları

da sonu hâlâ gelmeyen çetin, kırasıya bir muhalefetle karşılaşmış, eski düzen bozulmuş, bir zıt parti kurulmuş oluyor!

Hâdise az çok yeni zamanların politika safhalarını andırmıyor mu?

* * *

Düşününüz ki Şeytan, densizlik etmeyip de emre uyuverse, izzetinefsine ehemmiyet vermeseydi, yahut sadece çekilip gitse, hınç almağa kalkışıp kendisine secde beklemeyen zavallı Âdem'e ve nesline musallat olmasaydı insanlık tarihinin gidişi hiç de bildiğimize benzemiyecikti.

Şeytan secdeye kapanmadığından dolayı değil, meclisten kovulduktan sonra bir köşeye çekilmediğinden, hele vakada suçu bulunmayan Âdem ile çocuklarını haksız yere ifsad işle uğraştığından ötürü lânetle anılmağı haketmiştir.

Öyle olmakla beraber –âdet edindiğimiz gibi yine lisan bahsine geelim– “Şeytan” ile “İblis” lûgat bakımından aynı mânada iseler de halk ağzında yerleri başkadır. Bir kere daha kısaca dokunmuştum, biz her ikisini bir tutmayız. Halkın verdiği mânada İblis, Şeytan'dan zararlı, insafsız, hele pek sevimsizdir. İnsanları çok büyük, çok kaba, korkunç suçlara o sürükler. Su götüren ufak tefek kabahatlere sevk edense Şeytan'dır.

Güler yüzlü, sempatik, sokulgan, nabza göre şerbet verir görünen şirin Şeytan nerede? Suratı asık, kaşları çatık, dudakları kısık, çirkin suratlı, iğrenç “İblis-i-lâin” nerede?

“Şeytan çekici” diye vasıflandırdığımız işlek zekâlı, ufak tefek, çevik çocuk şikâyetçi olduğumuz halde hoşumuza gitmez mi? “Şeytan tırnağı” tâbirile de Şeytan'ın korkunçluğu-

nu küçültmüyor muyuz? Birine “Seni gidi Şeytan seni...” demek hakaret sayılmaz; hemen hemen iltifattır; gülümseriz, kızmayız. “Şeytan tüyü” ise kendisini başkalarına kolaylıkla sevdiren insanlarda bulunduğunu vehmettiğimiz bir tılsımdır. Hattâ çocuğun pek zekice yaramazı, yaramazlıkları hoş gideni “Şeytan’ın ard bacağı”dır.

Öğle sıcağında havada örümcek ağı gibi tel tel görünen güneş ışığına, bu güzel şeye de eskiler “Şeytan örümceği” derlermiş. Yine bazı nebatların havada hoş hoş uçuşan tüylü tohumlarına, sonradan da bisiklete “Şeytan arabası” adını vermemiz Şeytan’a karşı fazla bir kin beslemediğimize delildir. Hattâ bazı kere pek zevkli bir işten kendimizi alıkoyamadığımız zaman mazeret makamında Şeytan’a uyduğumuzu söyleriz ki o lâkırdı Şeytan hakkında büyük bir itham sayılamaz. Hakaret kelimesi “İblis”tir; zira bu sıfatı yakıştırdığımız adamı hiç de becerikli, sevimli, kurnaz, şakacı olmadıktan başka hem çirkin, hem de kötü ahlâklı kaba bir hain, bir müfsittir.

Kısacası halk dilinde Şeytan mefhumu ikiye ayrılmıştır: Şeytan bizi ancak zevkli, küçük, tamiri mümkün fenalıklara sevk eder; korkunç ve geri dönülmez kötülükleri yaptıran İblis’tir. Yani şu lâin İblis’in keyif ehli, tatlı dilli, pek sevimli ve az zararlı bir küçük kardeşi de vardır, adı Şeytan’dır.

İblis’te tüyler ürpertici bir yamyam putuna benzeyen bir surat tasavvur ederiz: Şeytan ise bize âdeta Valt Disney’in meşhur “Miki”si kadar şirin görünür.

Bahsi biraz daha uzatırsam Şeytan’a bir kaside yazacağım-dan korkulur. Şimdilik bu kadarı yeter. Allah kusurumu affetsin!

Akşam, 9 Haziran 1946

DEMOKRASİ OKULU

Yakında ölen İngiliz muharriri Wells için bizde neler yapıldı? Bütün dergileri ve gazeteleri tabiatile okuyamadığımdan dolayı bilmiyorum. Büyük akisler yapsaydı herhalde haberim olurdu; fakat muhakkak ki bir şeyler, belki de güzel şeyler yazılmıştır. Doğrusunu isterseniz ben de bu meşhur muharriri, yahut mütefekkeri pek tanımam. Tanıdığım tarafı Jules Verne’i andıran, keşifler ve icatlarla alâkalı basit cephesidir. Şimdi ölümü münasebetile ecnebi gazetelerinde birçok makalelere rasladığımdan fırsatı kaçırmıyarak malûmatımı üstünkörü de olsa çoğaltıyorum. Meğerse Welle bir aralık XIX. asrın anladığı ve tatbik ettiği şekildeki demokrasinin aleyhinde bulunmuş. Fikrince demokrasi mütemadî harbler doğurmak suretile insan neslinin mahvına sebep oluyormuş. Zira her demokrat devlette iktidarı elinde tutan partilerle muhalefet partileri seçimleri kazanmak için kötü bir yol tutarlarmış, öbür partiler hakkında “Hükûmeti ele alınca vatanın selâmeti tehlikeye girer, memleket düşman istilâsına uğrar” diye propagandaya girişirlermiş. İşte, o tesir altında kalmanın neticesi olarak demokrat devletler silâhlanmağa hız verirler, askerî hazırlıkları genişletir, geliştirirlermiş... Sonunda harb önlenmez hale gelirmiş.

Wells, bu demokrasinin ıslahını düşünmüş ve 1905 yılında çıkardığı *Zamanın Ham Hayali - Utopie Moderne* isimli kitabında halk aristokrasisine dayanan bir sistem tasavvur etmiş: Hususî okullar kurulacak, buralarda talebeye öyle bir terbiye verilecek ki yüreklerindeki her türlü menfaat, sefihlik, hodperestlik, ikbal ve kolay şöhret hisleri kökünden koparılacak; onların yerine fazilet, feragat duyguları harekete getirilerek nümune insanlar yetiştirilecek! O, böyle düşünürken Birinci Cihan Harbi çıkıyor, şahid olduğu vahşet vakaları karşısında mütefekkir bocalayarak başka bir kitabıyla Allah'a sığınmaktan başka çare kalmadığı hükmüne varıyor. Sonra yine hülyalarına dönüyor ama artık hakikatler karşısında nazariyelerden ümidi kırılmış gibidir. Avrupa medeniyetinin Şark'tan gelecek bir topluluk istilâsı altında çökmesinden korkmaktadır.

İkinci Cihan Harbi'nde o korktuğu da oluyor ve işte, arkasında karmakarışık bir dünya bırakarak –pek sevdiği insanlığın ne demokrasi mekteplerile, ne de herhangi bir idare şekliyle harbden kurtulamıyacağına kanaat getirmiş bir halde– gözlerini yumuyor.

Akşam, 4 Eylül 1946

ARADAKİ FARK

Diktatörün başına gelecek kötü âkıbetlerden biri de mevkiinden düştüğü zaman eski dalkavuklarının tez-yif veya merhametine maruz kalmak, mukabele edecek vaziyette bulunmamaktır. Bir misal: I. Napoléon, Sentelen Adası'nda son günlerini yaşarken anası Roma'da oturmakta idi; bir araba gezintisi esnasında VII. Pie ile karşılaştı. O papa ki, hiçbir papanın katlanamayacağını yapmış, Paris'e koşarak türedinin kılıcını kuşatmıştı. İşte bu papa eski imparatorunun anasına oğlunun sıhhatini soruyor ve sonra şöyle mırıldanıyor: "Zavallı imparator!" Ne hakaretli bir acıma.

Bu âkıbetlere düşmemek için diktatörün önünde bir tek kurtuluş yolu mevcut olsa gerektir: Eşref saatini sezip işler henüz sarpa sarmadan iktidardan uzaklaşmak. Napoléon, Hitler, Mussolini bunu yapabilselerdi belki de umumî arzu ile tekrar iktidara dönerler, belki de izzet ve ikbal içinde ölürlerdi. Şu var ki, böyle yapacak adam da diktatör olamazdı; devlet adamı olurdu.

Yeni İstanbul, 6 Mayıs 1956

ALIŞAMADIĞIMIZ

Mebus politikacı mıdır? Politika ve edebiyat adamı müteveffa Barthou'ya göre hakikî politikacı mebuslara denir. Biz de o kanaatteyiz; zira her mebus günün birinde kabinede yer alabilir, alınca da devletin siyasetini idare eden zevatın ve mekanizmanın bir rüknü olur. Vaktiyle sadrazamlığa getirilen bir general, müracaat eden İngiliz gazetecisine “Ben askerim, politikaya karışmam,” demiş, dünyayı kendisine güldürmüştü. Yine böyle bir general o sırada kabineye girmiş, bir muhabirin sualine “Asker olduğum için politika benim neme?” diyerek gülünç olmuştu. Bunlar eski devir zihniyetinin tuhafıklarındandır. Şimdi görüyoruz ki, Amerikan ve İngiliz generalleriyle amiralleri şiddetli beyanatlariyle bal gibi politika yapmaktadırlar. Kimi “Atom silâhları kullanacağız” diyor, kimi karşı tarafa uluorta meydan okuyor. Böyle yapmalarını beğenecek değiliz. Zaten demokrat cepheden gelen her şeyi beğenmek ve taklide yeltenmek de doğru olamaz. Her milletin kendine has bir tatbik sistemi vardır. Meselâ demokrat Fransa’da asker politika ile alâkalı beyanatta bulunmaz. Başkumandanlığa geçecek olanı bile gazeteci önünde veya bir toplantıda politikaya temastan çekinir, o yasağa riayet eder.

Biz böylesine alışmışız ve doğru olanı da budur. Ötekilere şaşıp kalıyoruz.

Yeni İstanbul, 7 Aralık 1956

BİR KEHANET

Paul Valéry, bundan yirmi beş yıl kadar önce bir fikir ileri sürmüştü. Avrupa için, aklımda kaldığına göre “Bu kıta, bir Amerikan heyeti tarafından idare edilmeğe doğru gidiyor, gittiği bâriz bir surette görülüyor,” demişti. Sebep de göstermişti: Avrupa, kendi tarihinden sıyrılmayı becerememektedir, halbuki onun kanaatince “kurtulmak istersek, maziden örnek ve hâtıraları ortadan kaldırmalıyız, zira gözlerimiz maziye çevrilmiş olduğundan istikbale geri geri ilerlemekteyiz. Tarihi olmıyan veya hiç denecek kadar az olan mesut milletler, kendi saadetlerini bizlere zorla kabul ettireceklerdir.”

Tarih hakkındaki mütalâasına iştirâk edelim veya etmiyelim, Avrupa’nın yavaş yavaş Amerikalı tarafından idare olunmağa başladığı hususundaki görüşünü geliniz de kabule yanaşmayınız! Avrupanın dünya siyasetindeki beceriksizliği, belki de maziye bağlı kaldığından dolayı, İngiltere ve Fransa’nın Kanal seferiyle iyice meydana çıktı. Buna karşı şimdi Amerika’nın Kral Suud’la vesair Arap erkânıyla teması, vaziyette ümitli bir değişikliğe sebep oldu. Avrupa’da değil, dünyanın en büyük kısmında Valéry’nin bir çeyrek asır evvelki kehaneti tahakkuk etmiştir. Dileriz, yine o büyük mütefekkir, haklı çıksın da zorla kabul edeceğimiz şey hakiki bir “saadet” olsun!

Yeni İstanbul, 4 Şubat 1957

FERDLER GİBİ

Devletlerle fertlerin hayatlarında görülen benzerlik siyâsî son hâdiselerle büsbütün meydana çıktı. Nüfuzlu bir insanı nümune olarak alalım. Bu adam hususî menfaatler ve bir hasma karşı taraftarlar temini için meselâ hiçten birini himaye eder, onu işlerinde kullanır, az çok nüfuz sahibi haline getirir, yetiştirir ve geliştirir; şımartır da. Evine çağırır, aile muamelesinde bulunur, güven de gösterir. Hâmî ve mahmisi bir müddet canciğer olurlar, aralarından su sızmaz. Derken bu cim karnında bir nokta olan şahıs, mevkiini yapınca bütün kerameti kendinden bilir. Boyunduruğundan kurtulmak istediği, hattâ düşman olduğu ilk insan sabık efendisi, velinimetidir. Vesile çıkar çıkmaz ona kafa tutacak, onu küçümseyecek ve yine onun aleyhine birtakım entrikalar çevirecek, kombinzelonlara girecektir. Hangimizin başından –küçük mikyasta da olsa– böyle bir vaka geçmemiştir? Hattâ menfaat gözetmeden, tamamen Allah yoluna iyiliklerde bulunduklarımız bile nankörlükleri ile bizi güç vaziyete sokmamışlar, kendilerinden medet umarken hasım tarafına geçmemişler midir?

Fertlerin uğradıkları âkıbetler devletlerin de başına geliyor: İşte İngiltere değil midir ki, ordusunu kurduğu, silâh kullanmağı öğrettiği, taç giydirdiği, bağrına bastığı devede kulak bir aşiretten payını aldı? Ne bekliyordu, ne gördü!

Yeni İstanbul, 15 Şubat 1957

İNSAN DEĞİŞMEDİKÇE DÜNYANIN GİDİŞİ DEĞİŞEMEZ

Dünü iyi bilen, bugünü tamamiyle kavrayan ve yarını o sayede fevkalâde vuzuhla gören büyük adamlardan biri de –eserlerine hayran kaldığım– meşhur İspanyol romancısı, dünya çapında mütefekkir Blasco İbanez'dir. Bu zat Birinci Dünya Harbi'nden sonra bir devriâlem yapıyor, bütün kıtaları dolaşıyor, üç ciltlik bir seyahatname yazıyor ve eserini bitirirken şu neticeye varıyor: “Dünya beş kıtayı saracak dehşetli bir harbin arifesindedir ve bu felâket gecikmiyecektir.”

Nitekim dediği oldu, yer yerinden oynadı, sarsıntı hâlâ devam ediyor; dineceğine dair ortada bir alâmet yok. Fakat Blasco İbanez başka bir nokta üzerinde duruyor, diyor ki: “Öğrendiklerim neşe ve güven verici değildir. Dünya şimdiye kadar olduğundan çok fazla, aşırı derecede insanla dolmaktadır. Sıhhat işlerindeki ve nakil vasıtalarındaki terakki tarih boyunca başımıza musallat olmuş bulunan salgın hastalıkları, kıtlıkları önledi. Harplere rağmen arz üstünde her gün biraz daha, artıyoruz, artacağız. Vaziyet endişelidir, zira bütün gayretlere rağmen gıda maddeleri aynı süratle çoğalmıyor, insanların yarısı hâlâ açlıktan kıvranıyor. Bugüne kadar en iyi pay beyaz ırka nasip olmuştu. Acaba hep böyle mi

gidecek? Yarın yüzlerce milyon Asyalı –muharrir Afrika’yı unutmuş– günün birinde bir baş bulur ve tek gaye üzerinde birleşirse ne olacak?”

İşte şimdi, İkinci Dünya Harbi’nden sonra olan da budur: Asırlarca beyaz ırkın hükmü altında kalmış başka ırklar ve milletler, meselâ Araplar ve bilhassa Çinliler muharririn sezdiği gibi bir baş bulmak ve bir gaye üzerinde birleşmek yolunu tutmuşlardır; nüfusları biteviye artmakta olduğu gibi ihtiyaçları da çoğalmaktadır. Tabiatıyla giriştikleri ölüm kalem mücadelesini de hızlandırmak zorundadırlar. Meselâ Çin biraz daha canlanıp endüstrisini elverişli duruma sokunca etrafına taşmasın da ne yapsın? Gözü bugünden dört yöne dikilmiştir; eski isimleriyle Hindîçin ve komşuları, Birmanya vesaire yakın tehlikeye maruzdur. Sıra Hindistan’a ve Sibirya’ya gelebilir; dünya haritası yeniden değişip fütuhât, imparatorluklar ve sömürgeler devri tekrar başlayabilir.

Zira terakkilerimiz sırf dışıdır, mekanik ve maddîdir. Zaten İbânez de bundan şikâyetçidir, “Büyük ihtilâl henüz kopmadı, yani iç ihtilâl! İnsanlar oldukları gibi kalmışlar, değişmemişlerdir” diye esef etmektedir. Acaba Birleşmiş Milletler topluluğu öyle bir ihtilâli sağlayacak yapıda bir varlık mıdır? Değildir. İnsan değişmedikçe dünya eskisinden de kötü olmağa mahkûmdur ve sözün kısası budur.

Yeni İstanbul, 22 Eylül 1958

YAYIMLANMIŞ DÜNYA SİYASETİ YAZILARI

Tanrı'ya Şikâyet, İnkılâp, İstanbul, 2009

* * *

“Haraşoların Azimetü Münasebetiyle”, *Aydede*, 10.4.1922 (*Aydede 1922*)

“İki Şekilde Diplomat”, *Tan*, 2.4.1939 (*Bir Avuç Saçma*)

“(39 Yılıının Bir Remzi:) Şemsiye”, *Tan*, 30.4.1939 (*Deli*)

“Devam Eden Bir İhtilal”, *Yeni Gün*, 15.7.1939 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)

“Sulh Korkusu”, *Tan*, 13.11.1940 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)

“Harp Sonrası Neşriyatı”, *Tan*, 24.5.1941 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)

“Çocukluğumun Harpleri”, *Tan*, 29.6.1941 (*Üç Nesil Üç Hayat*)

“Reval’ Yandıktan Sonra”, *Tan*, 3.9.1941 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)

- “Hudut Boyundaki Ak Derili Filler”, *Tan*, 6.12.1941 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Yerine Oturamamak Çilesi”, *Tan*, 10.12.1941 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Harp Sonu Krizi”, *Tan*, 20.5.1942 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Dünkü, Bugünkü, Yarınki”, *Tan*, 10.9.1942 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Kadın Parmağının Karıştığı Harb”, *Tan*, 8.10.1942 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “15 Yaşında Asker”, *Tan*, 15.2.1943 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Maarif, Sulh ve Harb”, *Tan*, 20.2.1943 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “En Büyük Zelzele: Harp”, *Tan*, 23.6.1943 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Bir Harp Sonu Manzarası: Mahşer”, *Tan*, 25.7.1943 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Modern İşkence”, *Tan*, 5.8.1943 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Felaket ve Muvaffakiyet”, *Tan*, 16.8.1943 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Tedbir ve Takdir”, *Tan*, 28.8.1943 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Mussolini ve Badoglio”, *Tan*, 22.9.1943 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)

- “Saman Altından Yürüyen Su”, *Tan*, 2.11.1943 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Casus Kadınlar”, *Olay*, 1.12.1943 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Harbin Bitim Tarihi”, *Akşam*, 3.11.1944 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Hayat Cezası”, *Akşam*, 27.2.1945 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Hess’e Pes!”, *Akşam*, 2.3.1945 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Şarlo’nun Diktatörlüğü”, *Akşam*, 4.5.1945 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Edebiyatı Öldüren Rejim”, *Akşam*, 8.6.1945 (*Edebiyatı Öldüren Rejim*)
- “Yanılmışın İnadı”, *Akşam*, 17.8.1945 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Kisling’in Fazileti”, *Akşam*, 29.8. 1945 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Metresli Harb”, *Akşam*, 1.9.1945 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Nazi Markalı Sabun”, *Akşam*, 24.2.1946 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Suriye’de Matbuat”, *Akşam*, 18.2.1947 (*Bu Gazeteciler*)
- “Ev İşi Gören Nazırlar”, *Akşam*, 9.4.1947 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Nezleden Medet Umanlar”, *Aydede*, 21.4.1948 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)

- “Pasaportsuz ve Dövizsiz Yolculuk”, *Aydede*, 27.11.1948 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Amerikalı Kimdir?”, *Aydede*, 6.8.1949 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Atom Harbine Doğru”, *Aydede*, 1.10.1949 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Değişen İngiliz”, *Yeni İstanbul*, 19.7.1956 (*Bir Denizden Bir Denize*)
- “Otuz Bir Senedir Yerinde Kalışına Göre, Profesör Salazar Elbette Bir Püf Noktasını Bulmuş”, *Yeni İstanbul*, 22.11.1957 (*Bir Denizden Bir Denize*)
- “Cenup Vilayetlerimizin Kutladıkları Kurtuluş Yıldönümleri Münasebetiyle Bir Hatıra”, *Yeni İstanbul*, 11.1.1958 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Meğerse İkinci Dünya Harbi’nde Ne Fırsatlar Kaçırılmış!”, *Yeni İstanbul*, 10.6.1958 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Irak Faciasına Edebiyat Adesesinden Bir Bakış”, *Yeni İstanbul*, 23.7.1958 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)